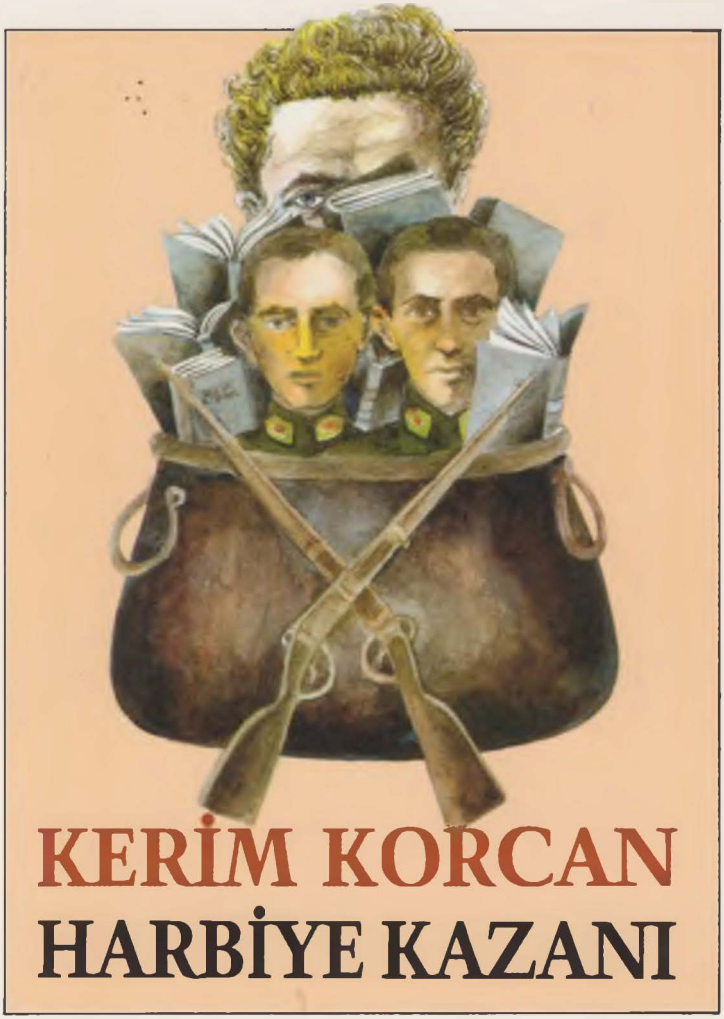

KERİM KORCAN
HARBİYE KAZANI

**1938 Harp Okulu Davası'nın bilinmeyen yönleri.
Nâzım Hikmet-TKP ve Nâzım Hikmet -
Dr. Hikmet'in ilişki ve çelişkileri onlarla aynı
dava ve mapushaneleri paylaşan
Kerim Korcan'ın özgün anlatımıyla belgeleniyor.**

YAYINLARI

Gedikpaşa Camii Sok. No: 57 Kat: 2
34400 Çemberlitaş-İSTANBUL
Tel: 516 17 46

PK:12 Sirkeci - İSTANBUL

KERİM
KORCAN

HARBİYE
KAZANI

HARBİYE KAZANI
KERİM KORCAN

E YAYINLARI A Ş: Kasım-1989

Kapak Resmi	Nural Birden
Kapak Düzeni	Bülent Engez
Kapak Filmi	Ebru Grafik
Dizgi-Ofset Hazırlık	Gözlem Matbaacılık
Baskı	Gözlem Matbaacılık
Cilt	Dursun Ünlü

KERİM KORCAN

HARBİYE KAZANI

1938 yılında kurulan, Kara Harp Okulu Mahkemesi, ondan üç-dört ay sonra, onu izleyerek açılan Donanma Komutanlığı Davası, hem birbirinin başlangıcı, hem de sonucudurlar. Gerçi yüzeyden bakılınca bu tanım biraz garip görünecektir ama, Denizciler Olayı sayılan girişimin, siyasi kıpırdanışın, uzun yıllar su yüzüne çıkmayışı, gizli kalması yani, öteyandan çözümlenemez sırlardan da değildir.

Eğer, taa 1934 yılında Nâzım Hikmet'in Deniz Topçu Başgediklisi Hamdi Alevdaş'la kurduğu iddia edilen siyasi illşki, yaptıkları konuşma, Şair'in ona telkinler ve teşvikte bulunması, Alevdaş'ın da bu siyasi işbirlliğini kabul etmesi, arkadaşları arasında bunu yaymaması, fikirlerini alıp onlarla da anlaşması, daha başlarken ortaya çıksaydı, elbette Donanma Davası, tarih sıralaması bakımından, Harp Okulu Mahkemesi'nden önce başlayacaktı.

SÖZE BAŞLARKEN

Yıl 1963 Haziran'ı, atölyemin tam karşısındaki Musa'nın kahvesinde oturuyorum. Masamda Yorgancı Ahmet, Kömürcü Ali, önüme uzatılan Hürriyet Gazetesi'ne bir göz atıyor ve aniden çarpılıyorum: "Nâzım Hikmet Moskova'da öldü." Doğruluyorum yerimden, orada haberi tartışıp, acısını paylaşacağım kimse yok. Yarıda kalmış kahvemi unutup, karşıdaki atölyeme yollanıyorum.

Biraz sonra, soğuk demirci Celâl Ülkü geliyor, gözlerinin yaşını silerek. Haberi tartışmadan hatırlatıyorum kendisine: "Celâl ne yapıyorsun?" Birden acı bir gülüşe dönüyor yüzü: "Ne o, ağlamak da yasak mı?" Soğukkanlı, hatırlatıyorum: "Yahu sen çocuk musun, 142'nci maddeyi üstüne üstüne çağırıyorsun, böyle bir konuda ağlayışının nasıl yorumlanacağını biliyor musun?"

Ertesi gün Musa, sağını solunu kollayarak bana yaklaşıyordu:

"Sana birşey soracağım Kerim Bey, ama lafı uzatmayarak kısaca evet, ya da hayır, diye cevap vereceksin."

Şaşmış gibi yaptım:

"Henüz konuyu bile bilmiyorum, nasıl bir istektir bu?"

Gözlerimin ta içine bakıyordu:

"Dün sen neden yarım bıraktın masada kahveni, Nâzım Hikmet'in ölümü değil mi ani de çarpan seni?"

Saklamıyordum:

"Evet Musa, evet."

O rahatlamıştı:

"Ben de böyle kestirmiştim de, ama, asıl öğrenmek istediğim bu değil, 'evet' ve 'hayır' sözcüklerini çözdük, şimdi şuna geldi sıra, iki sözcükten birini seç: Nâzım Hikmet iyi adam mıydı, kötü adam mıydı? Kısaca ver cevabını 'iyi' ya da 'kötü'?

Kesinlikle sınırlıyordu, açıklama alanımı daraltıyordu. Meselâ, diyebilirdim ki, şairlerin kaçış sebeplerini biraz da rejimlerin despotluğunda bağlayıp aramak lâzım. Tutalım ki Ziya Paşa, Namık Kemal'de Abdülhamit zülmünden kaçmadılar mı? Ama, o bana böyle bir hak tanımıyordu ki.

Kısaca kestirip attım:

"Nâzım Hikmet, iyi adamdı Musa, hem çok büyük bir şair."

Yüzü buruşuyordu onun:

"Abi, sen yanlış anladın, ben antikomünist falan değilim ve buradan da yola çıkmıyorum. Ben onun yabancı bir radyodan ülkemize seslenmesine tutuluyorum. Sen memleketinde kalırsın, savaşını her neyse burada yaparsın, bu uğurda ölebilir, yıllarca isimsiz de kalabilirsin mezarda. Ama, bu 35 milyonun hepsi sığır değil bunlardan bir kişi çıkar

ve der ki: 'Burada yatan adamın da bir hakkı var.' İşte ben bunu söylemek istiyorum?"

Musa'yla o gün anlaşabilmiş miydik şimdi hatırlamıyorum. Ama o kimseye çirkef atmadan konuşuyordu, işte bunu unutamam. Musa benim ağzımı kapatmadı, ben de onun suratına vurmadım, işte işte bu önemliydi bence.

Nâzım gibi ardında devamlı tartışılan anılar bırakan adam çok azdır. Bu konuda objektif verilere dayananlara can kurban, ama yalana, yakıştırmaya kayanları uyarmak hayli zor. O sağlığında bundan çok şikâyetçi olmuş, zaman zaman üzülerek yakınmıştır. Ayrıca şuna da dikkat etmek gerekir ki, üzerinde anlaşılmayan nokta kesinlikle onun şairliğiyle ilgili değildir. Peki öyleyse politik yanını nasıl bir karara bağlayacaksınız? Bu konuda yaptıklarını belli bir ölçüyle tartarak, değerlendirerek. İyi ama bu şart mı, elbette şart. Neden, çünkü ülkemizde bir takım siyaset simsarları, sinsi ve tutarsız oyunlarını Nazım Hikmet'in arkasına saklanarak yürütmeye çalışıyorlar da ondan.

TKP Önderi Dr. Şefik Hüsnü, 28 Eylül 1926, Moskova'da yayınlanan bir yazısında diyor ki: **"Türkiye işçi sınıfı henüz siyasi bakımdan örgütlü değildir. Bugün için sadece Türkiye Komünist Partisi işçi sınıfı adına illegal bir siyasi çalışma yürütmektedir. Son on yıl içinde birçok defa legal bir işçi partisi kurmak için çalışıldıysa da, umut verici bir sonuç alınamadı. Amele Partisi, Sosyalist Fırka, Mustakil Sosyalist Fırka, Sosyal Demokrat Partisi, İşçi ve Çiftçi Fırkası, işçilerin ilgisizliği yüzünden birbiri ardı sıra faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldılar.**

Sadece İşçi ve Çiftçi Fırkası, 1.Dünya Savaşı sonrasındaki ilk yıl içinde belli bir rol oynadı ve çok sayıda işçiyi etkisi altına aldı. Daha sonra, bu partinin örgütleri Türkiye Komünist Partisi'ni kurdular." (*)

İşte, Nâzım Hikmet de sonradan bu partinin saflarına katıldı ve uzun semereli çalışmalardan sonra, 1928 yılında, kendisinde partiye zararlı bir takım eğilimler görülüp, Merkez Komitesi kararıyla TKP saflarından atıldı. Türkiye'de, sadece legal faaliyetlerde bulunabileceği inancında olduğundan ilk zamanlar memnun bile oldu parti dışı bırakılışından. Ama bunun sınırlarını iyi bilmesi lâzımdı. Çünkü legal hareket TKP için olduğu kadar, Nâzım Hikmet ve arkadaşları için de yasaktı. Eğer o, buna aldırmayarak faaliyetine devam edecekse, bundan şan şöhret kazancak, eğer çalışmaları polisin hoşuna gitmezse, bunların sorumluluğu da TKP'nin olacaktı.

Eğer Nâzım Hikmet ve grubu polisin gözü önünde siyasi faaliyet yapacaksa ve buna polis karışmayacaksa -ki öyle görünüyor- belli bir süre sonra Şair ve takımının resmi destekle evvelâ Komünist Pastisi'ni

(*)- Komintern Belgelerinde Türkiye - Aydınlık

çalışma alanından silip süpürmesi bekleniyor demektir. Partinin vargücünü kullanarak bu oyunu bozması gerekir ki, neresinden baksanız Nâzım, isteyerek, ya da istemeyerek bir oyunun aktörü olacaktır, peki o şartlarda bunun hesabı kimden sorulacaktır. Buna, büsbütün ses çıkarmamak dolaylı yoldan TKP'nin polisin oyununu kabul etmesi anlamını taşır olacaktır ki, buna partinin göz yumması kesinlikle beklenemez. Onun için, Nâzım Hikmet böyle bir niyet taşımıyor olsa bile, TKP teşkilât prensiplerine göre, ister istemez provakatör durumuna düşüyor. Nitekim onunla beraber partiden atılanların bir niceleri eski partilerine karşı bayrak açmadılar.

Ama, işbaşa gelip, Nâzım kendisine partice yapılan çeşitli uyarılara, ihtarlara aldırmaz görününce, Dr. Şefik Hüsnü "yukardan" tepki gösterip, TKP adına uyarı ve açıklamalar yapmak zorunluğunu duydu.

O, açık açık diyordu ki:

"1 Mayıs'tan kısa bir süre önce, İstanbul'da ve birçok taşra şehrinde devrimci işçilere karşı geniş çaplı baskınlar düzenlendi. Birçok ev arandı, yüzlerce işçi tutuklandı ve birçoğu poliste işkence gördü. Siyasi tutukluların Kemalizmin zindanlarında karşılaştıkları zulüm ve ortaçağ işlemi, sayısız tepkilere ve komünist tutuklularca yürütülen açlık grevine rağmen sürmektedir. Öte yandan Kemalist basın düzenin saldırılarının haklılığını kanıtlamak için, komünistlere karşı iftira ve kışkırtıcı haberler yaymakta birbirleriyle yarış etmektedirler.

Ancak polis, sadece bu açık saldırılarla, bu kanunsuz yöntemlerle sınırlı kalmamaktadır. Türk burjuvasizi ve çeşitli küçük burjuva dönek gruplarını, özellikle Nâzım Hikmet'in Troçkist muhalefet grubunu Komünist Partisi'ne karşı kullanmasını biliyor. Bu grup sadece Komünist Partisi'ne karşı yürütülen karalama kampanyasına hizmet etmekle kalmıyor, kalmayacak. Bu grubun üyelerinin defalarca polis ajanı olarak kullandıklarıda saptanmıştır. Doğal olarak bu, kendisini komünist olarak gösteren bu grubun işçiler arasındaki itibarını yitirmesine yol açtı. Bu yüzden polis, işçileri şaşırtmak için geçenlerde bu grubun üyelerini de tutukladı.

Gerçekte tutuklanan "muhalifler" yani Nâzım grubunun üyeleri, komünistler hakkında bildiklerini polise anlattıktan sonra, tekrar serbest bırakıldılar. Uzun süre kendisini komünist olarak tanıtan ve daha sonra Kemalistlerin toplantılarına katılan Nâzım Hikmet'le Kemalist hükümet, onunla, tıpkı İngiliz hükümetinin Hindistan'da, küçük burjuva dönek Roy'la oynadığı oyunu oynamak istemektedir. Yani Nâzım Hikmet'i devrimci lider olarak yargılamak.

İşte bu yolla, Türkiye Komünist Partisi'nin, Nâzım grubu içinde yer almış olan dürüst işçilere, dönekleri teşhir etmesi zorlaştırılmaktadır.

Türkiye Komünist Partisi, bütün karalamalara ve saldırılara gö-

ğüs gerecek ve Kemalist diktatörlüğe karşı mücadelesini yılmadan sürdürecektir. Türkiye Komünist Partisi, Kemalizmin saldırılarına karşı işçiler ve devrimciler üzerindeki siyasi baskıların son bulması için geniş protesto eylemi yürütmektedir. Türk Komünistleri, bu kampanyalarında uluslararası proletaryanın destek ve dayanışmasına güveniyorlar. " (*)

Bu belge ve benzerlerini 1933-1934 yıllarında, birer TKP elemanı olarak İstanbul'da dağıttığımızı hatırlıyorum. Metinde görüldüğü gibi, Nâzım Hikmet ve kendisiyle beraber TKP'den ekarte edilen grubundan burada "Troçkist polis muhalefeti" diye sözedilmektedir. Oysa, bizim dağıttıklarımızda bu cümle aynen şöyleydi: Bu Troçkist polis oposizyonu" Neyse, ikisi de aynı kapıya çıkıyor, sorun da bu değil aslında.

Daha da önemli olan, o zaman sınırını çok az kişinin farkedebildiği, korkunçluğunu sezebildiği, derin bir uçurum meydana gelmektedir genç sosyalist hareketi de. TKP, somut bazı hatalarını yakaladığı Nâzım Hikmet grubunu kesinlikle savaş alanında istemiyor. Şair ve grubu da TKP'ye öcü gibi baktığını bağıra bağıra açıklamaktan kaçınmıyor. Polis ise, her ikisini de Yunan'dan daha düşman görüyor kendisine, tedbirini ona göre alıyor, tuzaklarını kuruyor. Yani hiç kimse onlardan demokratik bir tavrın zerresini bekleyemez, taktik oyunlardır bundan sonra politik arenada yaşanacak olan.

Bundan sonra belli ki TKP -Teşkilat prensipleri içinde- kuruluşundan kovduğu "muhalefeti" ezmeye, etkisiz hale getirmeye çalışacak, onlar da, eski partilerine karşı ellerinden geleni yapacaklardır. Eğer zaman zaman arenanın boş olduğunu sanmışlarsa tarih sonradan her iki tarafı yargılayacaktır. Dr. Şefik Hüsnü, yukardaki belgesinde, yer yer Kemalist düzenden sözetmektedir. Yani bu işi basit bir polis-komünist oyunu sanmakta son derece sakıncalıdır. Daha esaslı, etraflı bir temele oturtmak gerekmektedir kavga sorununu. Güçleri toplayıp pekiştirmeden, ses getirecek bir parti eğitimine gitmeden, karşı güçlerle bir meydan savaşına girmek aceleciliğine yatmamak şıkkını akıldan çıkarmamak gerekmektedir.

TKP'nin uzak gelecekte bir sosyalist devrimi hedef aldığı bellidir, dağıttığımız bütün dokümanlar bunu fulû da olsa doğrulamaktadır. Bu tavrı da onu, ister istemez Büyük Ekim Devrimi'nin paraleline, yakınına götürmektedir. Kaldı ki, partinin Komintern'in bir seksiyonu olduğu da başka nasıl açıklanabilir. Ufak tefek farklarla, Nâzım grubu da bunu söylemiyor mu? Ama sanırım bir şey unutuluyor, Kemalistlerin hiç gözden kaçınılmaması gereken somut varlığı. Onlar da evet, komşumuzdaki düzene sempatizandırlar. Ama, TKP'den kesinlikle farklı bir tutumdur bu ve üzerinde inatla durulmalıdır.

(*) Komintern Belgeleri - Aydınlık.

Buna bizleri kesinlikle zorlayan örnekler de vardır önümüzde TKP komşumuzdaki düzenle bir ideolojik paralellik sergilerken, Kemalistler onları geçici bir araç olarak gördüklerini pek de saklamamaktadırlar. Hem Kemalistlerin Marksist olmadıklarını bilmek, hem de onları Marksist prensiplere göre yargılamak nereye, nerelere götürebilirdi bizi. Elbette Kemalistler, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Karadeniz'de başlarını gemi bordalarına vura vura yokedildiğini, Halk İştirakiyu'nun dağıtıldığını, Kuvayı Seyyare'nin etkisiz hale getirildiğini, unutmak, unuttırmak isterler, ama bizler unutabilir miyiz? İşte, Nâzım Hikmet dramının bu son derece elverişsiz havada iyi değerlendirildiğine inanasım gelmiyor.

Bir yerde yıkım olduktan sonra, ona bir suçlu bulmak neyi çözümleyebilir ki? Hayat geçmiş gitmiş, tepeleri bile aşamamışız, bu sefer aşılmaz dağlar çıkmış karşımıza. Elbet Nâzım da bir ömrü her insan gibi iki sefer yaşamamış, kötülerin yanında, çok iyi yaptıkları da vardır. Ne yazık ki, ne var ki, kendisinin de kıskançca savunduğu parti bütününün, realitesinin dışına düşmüş ve olan olmuş tarihe de böyle geçmiştir. Şimdi bunlardan bir ders çıkarmaktır önemli olan. Böylesine büyük oynayan bir kişinin, büyük hatalar da işlediğini hangi aklı selim sahibi yadsıyabilir?

Nâzım'ın iki büyük yanlışı vardı, biri önemseme, biri küçümseme konusunda. Birincisi, Şevket Süreyya ve arkadaşlarının sözde ideolojik aşı yaptıklarını sandıkları Kemalizmi, çok önemsemesi, ikincisi -politik eğitimini "yukarda" yaptığı için- TKP'yi, Dr. Şefik Hüsnü'yü, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı, Reşat Fuat'ı, çok küçümsemesi. Sanırım, şahane yenilgisini yaratan faktörler bunlardı.

Daha önce de söyledim, kendisi fraksiyonu içinde, Şevket Süreyya'nın dahiyane buluşuyla "Tek Adam"dı. Hamdi Şamilof'larla, Musolini Ahmet'lerle, Sarı Mustafa'larla, peşinde yeteneksiz bir uçurum takımı taşıyordu. Hayali son derecede genişti, bu biliniyor, Kemal Tahir'le konuşmalarından bir örnek: "Nâzım, Kemal Ankara'ya gidecekler, Ulus Gazetesi'nin idaresini ele alacaklar, suyu ta başından kesecekler?"

Şimdi nasıl hatırlamazsınız Stalin'i. Kendisine: "Papa önemli bir adamdır." demişler de, gülmüş: "Kaç askeri var?" diye sormuş. Sen Nâzım Yoldaş, iki kişiyle azgın bir nehri baştan kesersin ama, sular gene Kemalizmin tarlalarına akar. Bütün bu büyük hayallerin helezonunda, Nâzım trajik sonunu da hazırlayan hayatının en büyük hatasını yapmış, kendisine akıl danışmaya gelen genç Marksist Ömer Deniz'i telefon açıp polise ihbar etmiştir Şevket Süreyya'ların rüzgârıyla. Ve böylece Türkiye'de, Dr. Hikmet'in deyimiyle: **"Askeri mahkemeler devri başlamıştır"**

Bir gün, Naci Sadullah'a rastladım Kadıköy vapurunda. Kibritinin aleviyle sigarasının başını kızartamayacak kadar elleri titriyordu. Yardım ettim ve sordum: "Ne o Naci Abi, ne bu halin senin?" Üsteledim.

"Ne oldu sana böyle?" Hastaydı, kesik kesik soludu, beni zor cevaplıyordu: **"Sarı oğlan yok mu " dedi "İşte o öldükten sonra ben de böyle oldum?"** *Nâzım Hikmet'in zamansız ölümüne yanıyor, bana yolculuğumuz boyunca kederli anlar yaşatıyordu.*

Bir dergiden Harbiye Davası'nı sorarlar Naci Sadullah'a.

"1938 olayından sözetmiştiniz?"

"Evet, daha öncekine benzeyen bir olay sayılabilir, o da. Sonuçları iyi gelmedi ama, söylediğim telâş, söylediğim çocukluk yüzünden bu da. Mahkûmiyetinin sebebi gene kendisiydi bir bakıma"

Daha önce de dergiye şunları söyler Naci:

"Nâzım Hikmet'in yüzünde renkler dişi, çizgiler erkekti. Pembe beyaz bir yüz, mavi gözler, fakat kesin bakışlar, kendine has bir çene. Bir tarafıyla da, bazı taraflarıyla da çocuktur adeta Nâzım. Sanki ihtilâlci rolüne çıkmış bir çocuk?"

Ömer Deniz'in Nâzım'a gelişini şöyle anlatıyor Naci:

"O sırada Nâzım, gene şüpheyle anlattıydı durumu bana, çocuğu polis sanmış -Naci buna inanmıyor- Şüphesini gidermeye çalışmıştım. Derken Ömer evine gidiyor Nâzım'ın. Şair gene görüşmüyor. Çünkü şüphelenmiş bir kere, hatta öyle şüphelenmiş ki, polise telefon etmeye kalkıyor. Bana da söylediydi, tartıştık hatta. Her zaman ki gibi, durumla hiç ilgilenmemesini söyledim ben. Razı olmuş da göründü. Ama sonra telefon etmiş, hatta polis müdüriyetine telefon etmiş?"

Polis yetkilisi Salih Tanyeri'nin tepkisini şöyle açıklıyor, Naci Sadullah:

"Adamın durumdan haberi, maberi yok, ama, uyanıklığına geliyor, o da tutup Harbiye'ye telefon ediyor ve kendine yapılan başvurudan söz ederek dikkatli olmalarını söylüyor. Sonrasını biliyorsunuz, bir senaryo -konusu Şair'den-. Haydi, Nâzım Hikmet hapse."

Büyük Şair, büyük hatalar da yapmış, bunda şaşılacak taraflar olduğu gibi, o kadar abartılacak bir yön de yok. Tabii Nâzım'ın tekmil mücadele hayatının içinde görmek gerekir bu konuyu. Bir noktada odaklaştırmamak gerekir, ama Nâzım değil, "Nâzımcılar" böyle yapmıyorlar ki. Sırf Şair'i tanımanın bedeli olarak gençliğini zindanlarda geçiren Ömer Deniz'i, benzeri görülmemiş bir utanmazlıkla, hayallerinde kurşuna diziyorlar, işte insanı zaman zaman üzen bu.

Donanma Davası'nın bitiminden sonra, İstanbul Sultanahmet Cezaevin'de yüzyüze aylarca konuştuk bu konuyu. Nâzım bir kere bile hatasını Ömer Deniz'e yüklemek tenezülünde bulunmadı. Harbiyelinin kendisine gelişini yanlış yorumladığı üstünde durmuştur hep. Nitekim aradan yıllar geçtikten sonra, Bursa Cezaevin'de Ressam İbrahim Balaban'la konuşurken bu bilmeceye yiğitçe bir açıklık getirmiş, birçok kişinin vicdanını yok yere kanatan bu politik bilmeceyi çözmüştür.

Ömer Deniz'le, evinde ikinci buluşmalarını anlatırken, merakla ustasını dinleyen Balaban, Nâzım'a bir yerde takılarak soruyordu.

"Telefona neden koştun?"

Şair yıpranmış, iyice yorgundur artık:

"Sorma, telefon edince bir çuval inciri berbat etmişiz ya zaten. Meğer giden delikanlı sahiden polis değilmiş?"

Sonra, ağır ağır sürdürüyordu Nâzım:

"Evet evlâdım, telefon etmekle, başımıza iş çıkarmışım meğer. 'Harbiyeli kılığına giren polis var mı?' diye, bir soruşturma yapılıyor Müdüriyet'te, ne böyle bir kılığa giren, ne de buna benzer bir görev alan polis çıkıyor. Hal böyle olunca: "İstikamet Harp Okulu Marş Marş!" O güne kadar hiçbir polis Harbiyeli kılığına girmemişken, o günden sonra bir çokları Harbiyeli olmuş. Derken bana gelen öğrencinin kim olduğu anlaşılmış. Benim şiir kitaplarımı okuyanlar mimlenmiş ve derken bu kitapları okuyan öğrencileri deliğe tıkmışlar. Günün birinde beni de tıktılar, deliğe!"(*)

Her şeyi apaçık ve ayrıntılarına inerek anlatıyor Şair. Görüyorsunuz ki, kıyamet de kopmuyor. Oraya buraya, ona buna çirkef sıçratmanın ne gereği var? Zaman zaman insan da yiyen koskocaman bir kavga bu, herkes günahını da, sevabını da, seve seve üstlenecek. Yıllardır bu konular üzerinde durmamızın, tartışmamızın nedeni bu.

K.K

(*) Balaban: Şair Baba ve Damdakiler. Sayfa: 348

"Nâzım Hikmet, Kara Harp Okulun'da başladığı hareketlerle, Kara Kuvvetleri'ni ele alacak, biz de, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Yalçı, Kerim Korcan, Deniz Kuvvetleri'ni ele geçirerekten Türkiye'de bir kızıl isyan hareketini başlatacaktık ve bu mel'un tasarıyı, en ince ayrıntısına kadar biliyordu devlet?" (*)

Yukardaki alıntıda söylenenler ve yazılanlar, o zaman ki, (1938) Donanma Kurmay Başkanı, Yarbay Ruhi Develilioğlu'ya aittir. Yalan, yanlış, yakıştırma, saptırmalardan oluşmuş. Tartışılıp tartışılamayacağı bu gün bile hatıra gelebilir, düşünülebilir. Her ne olursa olsun, resmî bir ağızdan çıktıkları kesin. Öteyandan, Nazi'lerin o günlerin dünyasında estirdikleri saldırgan havaya da uygun, Hitler Kavgam kitabında: "Yığınlar büyük yalanlara inanırlar!" demiyor muydu?

İşte o günlerde tutuklanıp, Donanma Komutanlığı emrine, Yavuz Harp Gemisi 13. Bölmesi mapusanesine kapatıldığım zaman, Lûmbarağzındaki hakim bürosunda ifade vermeye başlamıştım. Binbaşı Nazif, Yüzbaşı Eyüp ve Hakim Üsteğmen Halûk Şehsuvaroğlu beyler benim ilk ifadelerimi alan kişilerdir. Şunun da önemle kaydı bir namus borcudur ki, mevkilerinin aksine zorlamasına rağmen, bana kanun çerçevesinde davranmaya özen gösterdiler.

Ama ama, Donanma Kurmay Başkanı Ruhi Develilioğlu hiç de böyle değildi. Komünistlik yoluyla askeri isyana teşvik tahkikatından resmen sorumlu olmadığı halde, beni hakim bürosuna sık sık çağırtıyor, kendi aleyhime, arkadaşlarım aleyhine ifadeye zorluyordu. Çapımı dağlar boyu aşar şeylerdi söyledikleri:

"Nâzım Hikmet, Kara Harp Okulu'nda başladığı hareketlerle, Kara Kuvvetleri'ni ele alacak, biz de, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Yalcı, Kerim Korcan?"

"Öyleyse Yarbayım" demiştim kendisine, "bize tek bir itiraz hakkı bile tanımıyorsunuz, her şey meydanda size göre. Şu halde kestirin bizim cezalarımızı, neyse çekelim?"

"Yok yok" demişti o, "devlet senin samimi itirafını bekliyor, ağır suçunu bağışlamak için, bir saatçi çırağını geminin cundasına çekmenin zor bir iş mi olduğunu sanıyorsun? Gençsin, tecrübesizsin, kandırılmışsın!"

Sustum, sustum, böyle elim kolum bağlı ve yüzdeyüz benim aleyhime zorlanan bir konuşmadan ne çıkardı?

Ama o bırakmıyordu:

(*) TÜRKİYE YAZILARI Dergisi Sayı: 8/Kasım 1977

"Öyle anlıyorum ki?" diye sürdürdü, "Sen komünizm hakkında hemen de hiçbir şey bilmiyorsun, ona duyduğun hayranlık da bundan. Öyleyse beni dikkatle dinle: Şimdi bu komünizmi Rusya'da Yahudiler icadettiler, kanlı oyunlarla bunu uygulamaya giriştiler. Baktılar ki bu rejim insan tabiatına da aykırıdır, tezelden vazgeçseler ya? Hayır, onu bu sefer de dünyaya yaymaya giriştiler. İşte sen de bu oltaya yakalanan zavallılardan birisin."

Siz onun karşısında benim halimi bir düşünün?

Evet, bir şeye düşman olursun, ama, o şeyin ne olduğunu da teklemeden bilirsin, böyle bir adama can kurban. Şu var ki kurmay başkanının komünizm hakkındaki sözde fikirlerini Nazi işportasından aldığı, ya da kulaktan dolma olduğu besbelliydi. Haydi bunlarla şimdiye kadar iyi kötü idare etmiş, koca bir donanmanın kurmaylığına yükselmiş, bilmediklerini, bir de bize öğretmeye kalkması buz gibi katlanılmaz bir şakaydı.

Nitekim, o da teoride yaya kaldığını anlamış olacak ki, beni hemen işkenceye almalarını emretti. Düşündü, nasıl bir işkence uygulamalıydı, biran evvel benim aklımı başıma getirsin, ya da aklımı cıvdırsın. Önce başımı usturayla kazıtıp, dikiş yüksüğüne aç bitleri doldurup, tepeme bağlatmayı düşündü. Doğrusu böyle bir söyletme yöntemini ilk defa ondan işitiyordum. Yani, o aç pis hayvanlar kafa derimi kemirmeye başlayacaklar, ben çıldıracak, devlete komünistlik yoluyla tuzak kurmanın ne olduğunu anlayacaktım?

Bir de, çırılçıplak soymak, bir iç donuyla bırakmak, temmuz sıcağında Yavuz'a kömür çektirmek vardı. Aylardır baskı altında iskelete dönmüştüm, eğer böyle bir şey yaparlarsa, ölürdüm alimalllah, kesinlikle dayanamazdım, ama o, uykusuzluk işkencesinde karar kılmıştı nedense? Bunları sonra uzun uzun anlatma fırsatını bulacağım.

İnsanda ideolojik eğilimlerin onun doğrudan toplumla ilişkiler kurmasıyla başladığı biliniyor, mektepte okuyarak, iş hayatında çalışarak. Ben de bu yoldan yürüdüm geldim yanılmıyorsam. Üç ağabeyim de D.D.Yolları işçisiydi, ben de sınıf bilincinin kapırtılarını doğrudan onlara bağlayabilirim.

Birinde, Eskişehir'in Yunan'dan kurtuluş bayramı kutlanırken, demiryolcular Cumhuriyet Alanı'na saflar halinde bir girmişlerdi ki kardeşim, ben sevinç ve heyecandan tir tir titremiştim ve sonradan onların tarihe yollar açan devler olduklarını öğrenmiştim: Muzaffersin ey Türk oğlu zafer senin / Kurtuldun sen esaretten hürsün bugünl Halâ onları böyle yürüyüş halinde saf saf görünce gözlerimin yaşarması, **Ter Adamları**'nın

tarihi yürüyüşlerine heyecanla katılmam bundan.

İnsan gibi çalışmak, ürettiklerimizi kardeş gibi üleştirmek bu altı sözcükte idealimizin kısa ve kesin bir tanımlamasını yapmış bulunuyorduk. Çoğusu arkadaşlarla KATIŞMA'ya giderdik. Başka illerimizde de varmı dır bu bilmem, bunun özelliği şu: Herkes gücünün yettiği kadar getirecek ve kır gezisinde, gönlünün çektiğince yiyecektir. Bizim bu kırlarda kurduğumuz arkadaş sofralarımız, evlerdekinden daha bir tatlı olurdu. Bir amaca yönelişte bir kanlı kavgaya soyunuşta bu insanca bölüşmenin doğrudan, ya da dolaylı etkileri olsa gerek, onun için girift toplum sorunlarının önce sofralardan çözümleneceğine hep inanmışımdır.

Sonradan fabrikalar kurulmaya başladı ağır ağır, dumana, gürültüye boğdular ortalığı. Katışma, nimetleri kardeşçe bölüşme gibi güzel gelenekler yavaş yavaş yok oldular bu başdöndürücü anaforda. Kara sapan, el zanaatları, manifaktür buralara kadar getirebilmişti insanları, güzel geleneklerin yok olmak tarihi kaderleriydi tabii. Şimdi biz geriye dönüp ah çekerek teknik gelişmeye düşman mı olacağız? Hayır, bir çıkmazdan kurtulmak için, başka bir çıkmaza saplanmak neye yarar. Sorun, tekniği insanın kontrolünde, insana yararlı hale getirmek, bu uğurda savaşmaktadır.

Üçbeş vurguncu kapitalistin sanayi çiftliği değildir elbette dünya, demokratik bir ortamda çalışanlar baş rolü oynacaklar, teşkilâtlı canlılar devri başlayacaktır gezegenimizde ve insanlar mutluluklarını artık bu yolla arayacaklardır.

Buralara varabilen insan yücelir, yalnız kendisi için olmaktan yürüyüp çıkar, sınıfının emrinde yerini alır. Gönlü dolu dolu içi rahattır artık, yarın endişesinden, sürü olmaktan kurtulmuş, gerçekten çağı değiştirirken, çağdaş insan olmuştur. Aydınlanan başı belâdadır şu var ki, uyanan kişileri mazlumlar sever, şu var ki sömürgenler kesinlikle sevmezler ve devamlı "Hangi taşa vurmak istiyorsun o başı?" diye, anlamlı anlamlı sorarlar. Ama, siz onlara sormayacak: "Beyler, tarih içinde kaç huzurlu gününüz kaldı?" demeyeceksiniz. Haklı olmak için de, güçlü olmak için de, bir kendin için, iki de toplum için çalışman gerekmektedir. Toplumları yalnız depremler, seller değil, asalaklar batırır, onlara kesinlikle göz açtırmamak gerek?

*

Şu gerçeği her zaman, bağıra bağıra duyurmak, pervasızca vurgulamak gerekmez mi? Adımlarınızı boşluğa atmamak için, daima çevreyi de kollamak, kendi kendinizle de hesaplaşmak durumunda olmayacak mısınız? Kavgacı hayatın bu gününden, yarınından sözederken, kalemi-

niz arada geçmişlere de takılmayacak mıdır ister istemez, -dün dündür, diyor da olsak- Ama, geçmişi, kendi şartlarının, çerçevesinin dışına zorlayarak düzeltmenin kesinlikle olanağı yoktur. Ondan ancak, geleceğimizi, az hatayla kestirebilmek yolunda yararlanabiliriz.

Eğer bir açık hava toplantısında, ya da serbest bir alanda, bazı yurt ve dünya sorunlarını tartışacak, çevrenize açıklamalarda bulunacaksanız, bunu rahatlıkla başarabilmeniz, gözünüze uzaktan ayna tutulmamasına, ya da kulakları sağır edecek bağrışmalar yapılmamasına bağlıdır. Aynı şeyi, daha geniş ve ayrıntılı olarak bir anı-roman sayfalarında vermeye kalkıştığınızda da, yukardakine benzer zorluklarla karşılaşmayacak mısınız? Önyargılar, saplantılar, yanlışa şartlanmalar, resmi destekli bir takım satılmış kalemler karşınıza çıkmayacak mı? Güya bir şey açıklıyormuş gibilerde, aslında ise, pervasızca insanlarımızı yanıltmaya kalkışmayacaklar mı? Ama, gene de gerçekleri dile getirmek, böylece doğrulara varmak, bizim kesinlikle kaçınamayacağımız bir görev olmalıdır?

Geçtiğimiz yıllarda, sanırım yeni bir kitabımla ilgili olarak Cumhuriyet'de bir konuşmam çıkmış, orada ilerdeki çalışmalarımdan sözederken, CEZA TALİMİ isimli, yeni bir kitaba başlayacağımı, dolayısıyla bir bilim ve eylem adamı olarak Dr. Hikmet Kıvılcım ki, soyadı kanunundan önce böyle çağrılıyordu? Gene, bir eylem ve sanat adamı olarak Nâzım Hikmet'i -soyadı nar'ın tersi Ran'dır, pek kullanmamıştır- buna bağlı olarak, eksende DONANMA DAVASI acılar zincirini anlatmak niyetimi vurgulamak istemiştim. Böylece TER ADAMLARI (1976) romanımı, halen ATEŞTEN KÖPRÜ ismiyle yayınlanmış olan kitaplarımı, ilerdeki, MAHKÛMLAR'la tamamlamış olacağımı açıklamıştım?

Aradan çok geçmedi, İzmir'e yayın alanındaki kitaplarımı imzalamaya gitmiş, Birinci Beyler Pasajında, okuyucularımla sahbet ediyordum ki, hırslı bir genç yanaştı: Nâzım'ı hedefleyerek açık açık Cumhuriyet'deki konuşmama çattı: "Neden o dönek herifle, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı aynı sırada anıyorsun, bu bir saptırma değil midir?" diyordu. Bana göre, orasından burasından, uluorta tartışılacak bir sorun değildi bu, çektim bir kenara o genci, hareket tarihimizin tek yönlü ve katı bir anlatımının, bizlere birşey kazandırmayacağını serin kanlılıkla hatırlattım?

Türkiye Komünist Partisi'nden atılmasına, çok uzun yıllar organ dışı kalmasına, partiye örgütle karşı koymasına rağmen, bir de Nâzım Hikmet vardı? Kendisine en ağır eleştirilerde bulunabilir, hatta kesin bir dille saldırabilirdik -ki öyle de yapılmıştır ama gene de, onu görmezden gelemezdik, sevsek de sevmesek de böyleydi bu? Hızını bir dereceye kadar kesmiştim o gencin, temkinli ve ağır davranmaya inandırabilmiş

miydim, İşte bunu bilemem. Hemen hemen elli yıldır sürüp gelen, bazı sorumsuz sol çevrelerde bir türlü karara bağlanmayan müzmin bir sorudur bu, sanırım daha da uzayıp gidecek. Biz gerçekten ileri gideceksek -sapı samana karıştırmamak kaydiyle- ara ara geriye de dönüp bakacağız?

Daha pek çok olmamıştı biz Eskişehir'den İstanbul'a göçeli Haliç'in bu yakasında, Süleymaniye Camii'nin eteklerinde oturuyorduk. Tophane Boğazkesen'de çalıştığım için, ben hergün karşıya geçmek zorundaydım. Yıl 1934/1935, yorgun argın işten döner, küçük odama çekilir, Türkiye Komünist Partisi, Hücre Nizamnamesi'ni yorulmuş gözlerle okur okurdum. Genel kuralları anlamaya çalışırken, sonuçta, şöyle birkaç satır dikkatimi çekmişti: "Biz bir kıvılcımız ki/ Bir dünya yıkacağız/ Biz bir kıvılcımız ki/ Bir dünya yıkıp/ Yeniden bir dünya yapacağız!"

Buradaki Kıvılcım'ın, Dr. Hikmet'in mahlâsı -ikinci ismi- olup olmadığını kesinlikle bilmezdim? Parti yayınları, özellikle Orak-Çekiç Gazetesi'nde, ondan saygıyla söz edildiğini, ara ara görüyordum. Edindiğim kıt bilgilere göre o, hareketin en saygın ve cesur öncülerindendi. Soyadı kanunu çıkıp, kendisine Kıvılcım'ı almaya gidince, daha önce bunun birisi tarafından alındığı hatırlatılınca, o da bir (lı) eki yapıp, Kıvılcımlı, soyadını almış, sonraları böylece de tanınmıştır. Yenice arkadaşlık kurduğumuz günlerde, kendisinden dinlemiştim, bunları?

Fakir, dul bir annenin çocuğu olarak, zor şartlarda okumuş, şu var ki, gene de kendini hayata çok iyi hazırlamış, genç yaşta sosyal mücadeleye gözünü kırpmadan katılmıştı. Namuslu, eleştiriye açık bir kişiliği vardı. Dikkatle dinler, sonra teker teker cevaplardı karşı fikirleri. Ölçüştürmek için söylemeliydik, Nâzım da heyecanlı, tıkanacakmış gibi, ama dili dolaşmayan bir tartışmacıydı. Hele zaman zaman Doktor'la kapışmaları, merakla izlenmeye değer, ses getiren şeylerdi. Ne var ki, çoğusu anlaşamazlar, konuşma gergin bir havaya bürünür, sonuca varamayarak ayrılırlardı. Ama tartışma kesin olarak dargınlığa dönüşmez, volta atarken onları barışkan bir havada görebilirdik.

Tartışma zaman zaman Troçkizm sapması, sapıtması üzerine yapılıyor, Nâzım bu akımın başını pervasızca harcayıp, sunturlu bir küfür sallayarak: "İkmişim pezevengin anasını!" diyerek, işin içinden sıyrılmaya çalışıyor. Doktor'sa, bunun yeterli olmadığını olamayacağını, çünkü Troçkizmin inkârla, ikrarla bir ilişiği olmadı, kişinin, bunu davranışı, tandansıyla açığa vuracağını belirtiyor: "Sen Nâzım bu konuşmamızda bile ara ara bu sapmaya kendini kaptırdığını istemeyerek de olsa, açıklamış bulunuyorsun, temelsiz bir direnme neyi çözümler, neyi halleder ki?" diyordu.

Ortadan konuşmak gerekirse, aslında, iki taraf da yeterince açık olamıyor, tartışma cezaevi koridorlarında dağılıp gidiyordu. (1938) Çünkü Doktor yeterince Nâzım'a yüklenmemeye özen gösterip, tartışmadan kişilik aşındırmasına ulaşmak istemediğini önemle hissettirirken, Nâzım'da işin aslında Doktor'un, neyi vurgulamak istediğini görmezden, anlamazdan geliyordu. Böyle, yarı yarıya üstü kapalı bir sorun'un tartışması taraflara ne sağlıyor, düşünülebilir, çeşitli şekilde yorumlanabilirdi?

Bir nice kişi o zamanlar, Türkiye Komünist Hareketini satmış ya da korkmuş bu akımdan kaçmış, bir takımları da çeşitli suçlarla Parti'den atılmışlardı. İşte, Nâzım Hikmet'te bunlardan biriydi, ama o hatasını, suçunu kabul etmiyor, bundan da öte, atılmışlardan bir yüklüce grupla, Parti'nin karşısına geçiyor, tıpkı Sovyetler Birliği'ndeki Troçkist sapma gibi -muhalefet- adını alıyordu. Buna önayak olan kişi, güçlü bir şair olduğundan, hemen de hiç kimse, onun affedilmez suçları olabileceği üzerinde durmuyor, dostlar kaygılı, düşmanlar cümbüşte, işler bir anlamda arap saçına dönüyordu.

Doktor, Parti'yi türlü türlü oyunlarla içerden oyalayan ve olumlu yönde adım attırmama gayretinde olan safranın dışarıya atılmasından yanaydı, kıskançtı, kararlıydı, parti prensiplerinin korunmasında. Ancak, kendine -muhalefet- adını takan akım hakkında da, -başında bulunan adamdan ötürü?- çok hesaplı davranılması kararındaydı. Aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen, Sultanahmet Cezaevi'nde de -geleceği gözden kaçırmayan- tavrını elden bırakmıyor, kolaya kaçıp, hiçbir şeyi kesip atmıyordu. Apaçık görünen, ya da bütünüyle görünmeyen gerçeklerin helezonunda, soyut kalacak bir ataktan kaçınıyordu.

Dıştan fikirler önermek, hariçten gazel okumak, hemen hiçbir şeyi çözümlemiyor, Parti dışı adamların eylemlerini geçelim, aradan sekiz sene gibi, bir zaman geçmiş olmasına rağmen Doktor, bu akıma öncülük eden Nâzım Hikmet'in bile, gerçek kişiliğini, niyetlerini çözümlemiş bulunmuyordu. Peki öyleyse, neden Sultanahmet'deki Doktor-Nâzım tartışmaları, teorik bir takım iddiaların helezonunda dönüp duruyorda, somut olarak Nâzım'ın partiden atılması üzerinde yoğunlaşmıyordu? Taraflardan birinin tavrını kesinlikle bilmezdim, o belli ki karmakarışık bir savunma çabası içindeydi? Ama Doktor, genellikle, hemen her zaman küçük küçük hesaplardan kaçınmış, kişisel aşınmanın, aşındırmanın uzağında durmasını bilmiştir?

Farklı ailelerden gelmelerinin ötesinde, değişik şartlarda eğitimlerini tamamlamışlardı. Nâzım, o günlere kadar iki sefer Sovyetler Birliği'ne kaçarak gitmiş, gelmiş, oradaki Doğu Halkları Üniversitesi'nde okumuş,

hayatını böyle bir şansla taçlandırmış, Rusya izlenimleri hep canlıydı anılarında? Kendi deyimiyle: "Moskova, onu yoğuran, hatta yaratan, açıkçası, her şeyini ona borçlu olduğu, koskoca, dünyanın en büyük ihtilâlinden ışık alan bir şehir?"di. Oralardan izlenimleri her zaman capcanlıydı anılarında? Derin sevgimiz olan Kuzey komşumuzdan söz açınca kolay kolay susmasını bilmezdi.

Uzaktan uzaktan onları izlemiş, elimde olmadan mukayese etmiş, ölçüştürmüş, doyuran bir sonuca ulaşmaya çalışmışımdır. Sıradan, acele, bir yan yana koyma, uzaktan şöyle bir bakmayla, eğer bir hükme varmaya çalışıyorsak, ayrı ayrı şartlarda, biraz da değişik çoğrafyalarda yetişen bu iki insana, adil davranmış olmayız. Şu var ki, fikir ve eylem adamı olarak, Doktor'a bir adım ileride yer vermek, hakça, yiğitçe davranmak olur? Nâzım, onun için her zaman: "En çok kahır çeken, acılı bir arkadışımızdır?" diyordu.

Sanat adamı tarafı ağır basan Nâzım, geniş bilgisine rağmen, fikirce eriştiği düzeyi, daima geride tutmakla kalmamış, Moskova'da yetişmiş olmasını, kesinlikle bir öğünme, üstünlük aracı yapmamıştır. Sultanahmet Cezaevi'nin Localar Maltasında, Doktor Hikmet hepimize sabah jimnastiği yaptırırken, bir ara Nâzım'a takılıyor: "Şimdi avcı hattına geçiyoruz Nâzım, bir şiir yaz sen bunun için, hiç değilse bu isli tavanlarda bizlerden bir iz kalsın?" Şair, hazır cevap, hemen taşı gediğine koyuyordu: "Hikmet'çim, sen merak etme, şairler her zaman ideologların peşinden gider!"

II

İnsan anılarla koyun-koyuna, sarmaş-dolaş yaşayan bir garip yaratıktı. Ama hafızası, geçmişi ne denli kalın silinmez sanılan çizgilerle kaydetmiş olursa olsun. Gene de zaman törpüsü, o zincirin bazı halkalarını aşındırmış, koparıp atmıştır kafasından. Şu var ki ben, İstanbul Polis Müdüriyeti'nden, zanlı ve tutuklu olarak, Donanma Komutanlığı'na gönderileceğim kritik günlerde, bazı şeyleri hem en ince ayrıntısına kadar hatırlamak, hem de bunların tekmilini kafamda söküp atmak durumundaydım.

İyi ama, bir an durup soruyordum kendi kendime, peki, bu o kadar kolay mı? Sonra bir dönüp cevaplıyordum" zor, hem de çok zor?" Devrim sürecinden kopmamak için, en ince ayrıntısına kadar, kavgadan edindiğin bilgileri hatırlayacak, öte yandan ama, düşmana ipucu vermemek için, hemen her şeyi unutacaktım. Çünkü kavga adamlarının polis pençesine düşmesi, oradan yorgun yaralı kurtulması ile, her şey olup bitmiyordu ki?

Aksine, hem de en zor şartlarda savaş devam edip gidiyordu. Bir kişinin, aşağıdan o saldırgana karşı aldığı, son derece oransız, nankör bir savunma durumudur bu? Ya sizin zaferinizle, ya da en az kayıp verilerek bitmeli, kişinin, dosta da, düşmana da gösterebileceği namuslu bir yüzü kalmalı yani? Hiç kuşkusuz, ölmemişseniz, acılar geçer bir gün, ama, hiç direnmeden terketmişsek siperi, suratımızda bizi aynalardan kaçıran lekeler kalır?

Radyolar, gazeteler, kitaplar, bir takım bilgiler, haberler sunarlar bize, bunların hangisi doğru, hangisi yanlış, onlara karşı genel tavrımız ne olmalıdır. Hangisi dosttan, hangisi düşmandan geliyor bu uyarıların? Biliyoruz ki, hasım güçler doğruyu kendilerine saklar, yalanı, yanlışı bizlere sunarlar? Öyleyse, bizler de onlara karşı aynı silâhları kullanabiliriz, doğruları kendi aramızda, kendi kitlemizle konuşur, iğrileri inandırıcı tavırlar takınarak, onlara sunabiliriz. Ama bu o kadar, basit, kolay bir şey değildir. Düşman gaflette olduğumuz an'ı kollar eğer kulağımıza birşey fısıldayacaksa. Yalanı öyle bir giysiyle donatır ki, siz onu vallah öz kardeşiniz sanırsınız?

Örneklersek, az da olsa, 1936 yılından şöyle gazete haberleri hatırlarız, bunlar kafamızın bir köşesinde tıkılmış kalmıştır; Bursa, 27 Ağustos, özel:

"İstanbul'dan gelerek, buradaki bazı kimselere komünistlik övmesi

ve kışkırtmasında bulunan, Dr. Hikmet, Eczacı Vasıf, Hasan Ali, tevkif edilmişlerdir."

"....."

"Eyüp'te, bir kalem fabrikasında -Nur Kalem- çalışan Burunsuz Hasan, ismindeki kişi komünistlik suçlamasıyla, polis tarafından gözaltına alınmıştır?"

Şimdi bu haberlerin neresi doğru, neresi eğri bilebiliyor muyuz? Alın size, resmî kaynaklı bir bilmece? Bir başka örnek, 28 Ocak 1936. Kışkırtma yapan komünistler:

"Şair Nâzım Hikmet, polisçe gözetim altına alınmıştır. Durumu yetkili kişilerden sorduk, bize şu cevabı verdiler: Nâzım Hikmet tutuklanmış değildir. Yalnız görülen lûzum üzerine gözaltına alınmıştır. Birkaç gün önce kışkırtmalarda bulunan bazı komünistler tutuklanmışlardı. Bunlar hakkında soruşturma yapılırken, Nâzım Hikmet'in de gözetim altına alınmasına gerek duyulmuştur." (Cumhuriyet.)

Şöyle bir soru geliyor akla, karanlık buldukları noktaları o mu aydınlatacaktır? Şairin, karşı güçlerin güvenini kazandığı izlenimini işlemeye çalışıyorlar açık açık? Bu nasıl bir haberdir? Resmi ağız, komünistleri tutukladıkları için değil, Nâzım Hikmet'i gözetim altına aldıklarından ötürü, adeta komuoyundan özür dilemektedir.

Polis bu haberleri basına verirken - pardon - sızdırırken, nasıl bir amaç güdüyor, tuzak hazırlıyordu acaba? Haberlerin altında yatan, ama halktan ısrarla saklanan nedir? Bilmeliydik ki, hiçbir resmi kişi ve kuruluş, bizi her konuda bilgili kılmak gibi bir endişe taşımamakta, aksine kafaları karıştırmak, kestanenin içini kendilerine saklayarak, bizlere kabuğunu sunmaktadırlar. Sapı samanla karıştırmak, yığınları yalanlar peşinde yarıştırmak, gerçek halk dostlarıyla, sahte kahramanları kapıştırmak belki de gayeleri?

Halk sakin limanlık havayı sever, bunun aksine karşı güçlerse, kurtlar gibi daima dumanlık havaları yeğlemişlerdir. Öyleyse gerçeği yalandan, doğruyu iğriden nasıl ayıracağız? Her kafadan bir sesin çıktığı kahvehane politikasından, belli bir partinin programı çerçevesinde, disipline olmuş hareketleri nasıl ayıracağız? Bir gazete haberi bize, Doktor Hikmet ve arkadaşlarının, İstanbul'dan giderek, Bursa'da bazı vatandaşlara, işçi davasını açtıklarını, onları bu yolla uyarmak istediklerini ve bu sebeple de tevkif edildiklerini yazmaktadır. Gözlerden kaçırılmaması gereken çok önemli bir olay değil mi bu?

Ama, öte yandan bir başka haber de kafaları karıştırıyor, burası açık, yani parti karar listesinde adını yaydığımız Nâzım Hikmet'in gene

işçi davasıyla ilgili olarak, bir gazete de, polisçe gözaltına alındığını okumuyor muyuz? Bu nasıl bir iştir? Parti kara listesinin polisin gözünden kaçmış olabileceği, düşünülebilir mi? Polis böyle önemli bir belgeyi görmemiş, gündemine iş olarak almamış olabilir mi? Öyleyse karşı güçler, ısrarla onun ismini, gene işçi davası içinde göstermekle, nasıl bir oyun geliştirmeye çalışmaktadır acaba? Nâzım'ın, olayların aldığı bu yeni şekil hakkında bilgisine baş vurulmamış mıdır, bu akla gelmez mi öncelikle? Anlaşılan bu hayli sisli, daha doğrusu karanlık ve bizim algılama gücümüzü aşıyor, zaman zaman. En iyisi galiba bu karmaşık durumu olayların içinde değerlendirmek, çözmektir, son derece uyanık olaraktan?

"....."

O günlerde Süreyyapaşa Dokuma Fabrikası'nda kopan grev, sorunu bazı yönlerinden aydınlatmaz mı? Evet, gözlerimizi faltaşı gibi açan, çarpıcı, uyarıcı bir olaydı bu. Böylece gerçek işçi dostlarının kimler olduğunu açıkça görüyor, öğrenmiş oluyor, seviniyorduk? Haber Orak-Çekiç'e yansımış, enine boyuna yakından izlenmişti. Parti organımız, fabrikanın patronu Atıf Dokuman'ı bir numaralı işçi düşmanı ilân etmiş, direnişi pekiştirmeyi sağlamış, böylece grev hareketine de en büyük desteği sağlamıştı. Bir takım sahte işçi dostları, salonlarda ateşli, içkili şiirler okurlarken, parti sınıf savaşı yapanların yanındaydı?

Biz hiçbir zaman hareketimizi, üçbeş maceracının gönül avutması, yalancı pehlivanlar gibi çıkıp meydanlarda boy göstermesi anlamına almamıştık. Toplumların gelişim kanunları, belli bir dönemde, bizlerin tarih alanına çıkışımızı zorunlu kılmış, nitekim bizden evvel de böyle olmuştur bu? Eğer biz meydana atılmasak da, başka birileri bu görevi yapacaktı, yapmıştır.

Nasıl o koca nehirler durmaz, yataklarını zorlayarak akar giderler dağlardan ovalardan, akar giderler toprak içinde, tarih içinde, işçiler de durmaz, çağlara damga vuran toplum görevlerine devam ederlerdi. Onun için tek tek ve topluca çalışanların bizim partimiz hakkında, çok şeyler, iyi şeyler bildiklerine, bizlere destek olacaklarına inanıyorduk. Onların sınıf olarak toplum içinde gelip bir yere oturmaları, kendi partilerini canla-başla desteklemelerini gerektiriyordu bir yandan da?

Öteyandan, kesinlikle gözlerden kaçmış olamaz, biz çok iyi biliyorduk ki, hemen de on yıldır resmi çevrelerde, bir iş-kanunundan sözedilmekte, onu bekleyenler katında hem umut, hem de umutsuzluk yaratmaktaydı. Aylardır biz de bu kanunla uğraşıyor, gazetemizde işçilerimizin yüzlerini güldürecek, karşı teklifler ileri sürüyorduk. Sonuç, 10 Hazi-

ran 1936'da, iş kanunu çıktı. Bu tadı, damaklarda kalacak bir ballı incir midir, yoksa işçilerin ayaklarına bağlanacak paslı, ağır bir zincir midir, bunu zamanla görecektik?

Bir gazeteci soruyordu:

"Bu kanun hakkında, neler düşünüyorsunuz? "

Bir ustabaşı cevaplıyordu.

"Biz işçiler, senelerdir bunun çıkacağını duyuyorduk."

Ve ekliyordu Ahmet Uysal:

"Demek bugün çıkmış öyle mi, hepimizin gözleri aydın olsun, çok teşekkür ederim müjdenize. Şimdi bir Akşam Gazetesi alarak, işçilerimize bu haberi okuyayım. Büyüklerimiz şimdiye kadar bütün millete gösterdiklerini, işçilerimizden esirgemediler. Elbette bu kanun yapılarken, patron kadar, işçinin de çıkarı düşünülmüş ve işçileri de koruyacak maddeler konulmuştur kanuna, bunun çıkışı hepimizi mutlu etti."

Biz de kanımızı belirtmek istiyoruz:

Ahmet Uysal'ın söyledikleri, bir hayli düşündürücü değil mi? Kanuna güvenini değil de, yer yer güvensizliğini dile getiriyor, sanki bu usta? Öteyandan, çikolata fabrikası işçilerinden bayan Firdevs de diyor ki:

"İşçi olur da, iş kanunu çıkmış olmasına sevinmez mi, hepimiz dört gözle bunun çıkmasını beklemiyor muyduk? Amma, sahiden anlayarak, bilerek sevinmek için, bir kere iş kanununun ne olduğunu ve işçi haklarını savunan maddelerini bilmek gerekli?"

Düşünerek ekliyordu:

"İş saatleri inecek diyorlar, şimdi on saat çalışıyoruz, bu sekiz saata inerse ve gündeliklerimiz kesilmezse, ne alâ? Ama, her halde kesilmeyecektir, işçiler için çıkan bir kanun, elbet işçinin gündeliğini de düşünür?"

Biraz dikkatle okursak yukardaki satırları, bu bayan işçimizin söyledikleri de, pek yenilir yutulur şeylerden değil, belli ki onlarında yürekleri yanık, iş kanunundan, kırbaçtan korkar gibi korkuyorlar. Peki peki neden sevinmiyorlar, neden umutlarını kaybetmişler, işte asıl düşünülmesi gereken de bu?

Bisküi fabrikası işçilerinden

Naime aynı konuda diyor ki:

"Bu kanunun maddelerinin nasıl olduğunu henüz bilmiyoruz? Onun için de gereğince sevinemiyoruz? Kanunun hangi esaslar dahilinde hazırlandığını evvelce gazeteler yazmadı, yazdıysa da biz görüp okuyamadık. Yalnız ağızdan ağıza bir takım laflar geziyor ki işçi günü gününe ko-

vulmayacakmış, iş saatleri kısalacakmış? Gündeliklerimiz tam tamına ödenmek şartıyla, saatler sekize iniyorsa çok memnun oluruz. Yalnız korkarız ki, iş saati sekize inince patronlar gündelikleri mutlaka indireceklerdir?"

Okuduk satır satır dobra dobra konuşan Naime'yi, aşkolsun diyelim ki, çünkü kırk yıl eskimeyecek doğruları söylüyor. Dün ne derlerdi, bugün ne derler acaba buna, sayın iş hukuku profesörleri?

Saba Atölyesi işçilerinden

Ksanefon da durumu şöyle kestiriyor:

"İş Kanun çıkarda, hiç işçiler sevinmez olurlar mı? Onun çıktığı gün, bugün, bütün memleket işçilerinin sevinci, bayramıdır? Bu günden başlayarak, işçiler artık savunmasız, değildir!"

Haydi kırk yılı geçelim, acaba kırk gün sonra bu işçiyi arayıp bulsak, aynı sıcak cevapları alabilecek miydik, hiç sanmam, apaçık görüyorduk ki, oyun aslında işçinin alınteri üzerinde oynanıyor, kurnazca ve insafsızca onları avlayarak? Bu açmazlardan kurtulmanın, gerçekten vatandaş olmanın tek yolu, işçilerin bilinçle teşkilâtlanması, haklarını cesurca çekip almasıdır. Gökten kurtuluş beklemek, patrondan merhamet ummak, dertlere çare, ekmeğe katık getirmeyecektir? Burdan parti saflarında toplanmak gereği kesinlikle ortaya çıkmıyor mu? İşte biz bunları okuyor, bunları yazıyor, açmazlarımıza çareler arıyorduk? Karşı taraf da boş durmuyordu tabii, hem işçi hareketini, hem de onun cesur siyasi kurmayını, yıldırmanın, yıpratmanın, saptırmanın çarelerini arıyordu harıl harıl?

Şimdi ben Donanma Komutanlığı emrine tutuklu gönderilince, aslında işçi sınıfının siyasi ve iktisadi haklarının savunmasını yapacak, işte onlara lâyık bir kişi olarak davranışlarımı ayarlayacaktım. Onlar buna: "Donanmayı isyan ettirme girişimidir!" diyorlar, yalan, yalan, yalan! Ama, işçi sınıfını uyarmak, haklarının kavgasına hazırlamak, işte bu: Doğru, doğru, doğru! Peki, neden gizli çalışıyorduk? Emek, demek. İşçilerin hakkını, onurunu istemek, ölüm tehlikesi, zindan tehlikesi yaratıyordu da ondan?

III

Parti Organı 1934/1935'te belirsiz aralıklarla, kesin bir gizlilik içinde çıkıyor, çeşitli memleket sorunlarını tartışıyor, İstanbul çapında - bizim bildiğimiz - çevreye duyuruyordu. Biz de bunları Tophane Grubu olarak alıyor, halka, özellikle işçi topluluklarına yayıyor, propaganda, ajitasyon görevimizi yapıyorduk. Soruyorduk sonra kendi kendimize: Ne gibi yankılar, dalgalanmalar yapıyordu acaba? Bunu etraflıca anlamak zordu. Sessiz sedasız yürütülen eylemlerimizin, ne meyveler verdiğini bilebilmek için, galiba uzun süre bekleyeceğiz, gidişatı dikkatle izlememiz gerekiyordu. Belki de, bu bizim çalışma alanımız çerçevesinde böyleydi de, bir başka bölgede, bir başka türlüydü?

Daha verimliydi tutun ki, biz hareketimizin ülke çapındaki yerini, ağırlığını ölçebilecek, kesin, kapsamlı bilgilerden yoksunduk. Birkaç kişimiydik, birkaç bin kişi miydik? Peki, öteyandan böyle gölgeden kişilerle yürütülen, ancak kendi çevresinde titreşimler yaratan savaşın genelde bir yararı var mıydı acaba? Hiç duraksamadan cevaplayabilirdik elbette vardı, buna yürekten inanıyorduk. Bizi üzen aslında, parti gücümüz hakkında somut, inanılır bilgilere sahip olmayışımız, olamayışımızdı. Bu da zorunlu olarak ağır bir gizli çalışmadan kaynaklanıyor, bundan ileri geliyor olmalıydı, başka bir olanağımız da yoktu?

Üçler, Yediler, düzeyini aşamamış: "Biz kırk kişiyiz birbirimizi biliriz!" öğüncesine ulaşamamıştık. Biraz da tuhaf değil mi, iki-üç senelik yoğun parti çalışmalarıma rağmen, yukardan ancak bir kişiyi tanıyabilmiştim, o da Burhan Tekçe - kod adı ise Petrof - Beni bulup, dostluk kurarak partiye alan oydu. Ondan başka, yedi-sekiz kişi daha tanıyordum ama, bunlar benim partiye kazandığım kişilerdir. Kendilerini elbette küçümseyemezdim, kavgacı hayatımızın anlamını, onurunu oluşturuyorlardı kendi çaplarında. Şu var ki, ben gene de bizden üsttekilerin kimler olduklarını yaman bir merakla düşünüyordum, onları da görmek, tanımak istiyordum, kimdiler, kimlerdiler, bunlar? Böyle yüce, böyle büyük bir davanın bunu sırtlayıp taşıyabilmenin gücünü nereden alıyorlardı?

İşin en ilginç yanı bana sorarsanız, bu savaşı yukardan yönetenlerden, ancak bir kişiyi tanıyabilmişken, bu davadan kopmuş, harekete şu veya bu sebeple karşı düşmüş, bundan ötürü de partiden atılmış, hiç değilse yirmibeş - otuza yakın isim öğrenmiştim, bunlardan hiç değilse beşini yüzce de tanıyordum. Bir bildiğim doğru karşısında, bu kadar kalabalık bir iğriler takımı, doğrusu beni düşündürmesin olamaz, beni üzmediler de, diyemem? Niçin, neden hareketten kopmuşlar, niçin kimileri hareketin karşısına geçmişlerdi?

Biz onların adlarını kapsayan kara listeyi ara ara parti organı Orak-Çekiç'te halka sunuyor, kimliklerini açıklıyor, kendilerini dillere düşürüyorduk, bu o kadar basit bir şey mi? Demek bir geçmişleri var bu harekette, olmasa suçları nasıl oluşacak? Bir yanlıştan, bir hatadan, bir ihanetten mi geliyordu bu acaba? Evet, evet, bir şeyler olmalı bu kadar kişiyi saf dışı etmek için? Biz hareketin rütbesiz eriyiz, askeriyiz, bu bakımdan parti organında ara ara verilen bu kara listeyi, yoruma tabi tutmadan dağıtma işlemini uygularız. Fabrikalarda, atölyelerde, sinemalarda, nice insanımız bizleri tanımasalar bile, gizlice suçladığımız kişilerin kimler olduklarını öğreniyorlardı ki, onlardan bir bölümü şunlardı:

1... Şevket Süreyya
2... Vedat Nedim
3... Valâ Nurettin
4... Tornacı Ragıp (Bulgaristan'lı)
5... Nâzım Hikmet
6... Muddeiumumi Ziya
7... Nusret (Balat kilit fabrikasında işçi)
8... Tekirdağlı Şair Macit
9... Hamdi Şamilof
10... Pilot Celâl, Eskişehir
11... Makinist Cemal, Eskişehir
12... Remzi, Sakkof, Beşiktaş
13... Mussolini Ahmet, Kavala
14... Sarı Mustafa
15... Marangoz Şerafettin, Hikmet'in kardeşi
16... Tete Osman, Samsun
17... Toraman Osman, Samsun
18... Dayı Osman, Samsun
19... Altındiş Faik ve başkaları?

Kara Liste böylece uzayıp gidiyor, yaklaşık olarak 30-35 kişiye ulaşıyordu - 1934-1935 yıllarının sonuna kadar - Bir de iki ayrı bölümde sıralanıyordu suçlanan kişiler: Kimilerinin sadece partiden kovuldukları belirtilirken- Nâzım Hikmet bunlardandı - Kimilerinin de provakatör oldukları vurgulanıyordu: Hamdi Şamilof ve benzerleri? Bu listeden vatandaşlarımızın ne anladıklarını, ne gibi fikirler edindiklerini bilemezdik, böyle, en küçük bir değerlendirme gelmemişti kesinlikle kulaklarımıza?

İyi ama, beri yandan, Tophane grubu arkadaşlarımızdan da, bu kara listeye önem veren, soran araştıran, önemle üstünde duran yoktu. Bu koskoca olay suskunluk içinde geçip gidiyordu hayret değil mi? Yalnız tesviyeci Ercan, atölyelerine gelen Bulgaristanlı tornacı Ragıp ustayı

tanıyor, iş gereği ilişkide bulunduklarını da saklamıyordu devamlı sosyalizmi savunduğunu zaman zaman hayretle belirtiyor, partiden niçin atılmıştı öyleyse? Böyle bir soru da sormuyordu.

İş ilişkileri elbette olacak, bir adama "Sen bu atölyeye neden geliyorsun?" diye sorulmaz, şu var ki arkadaşımız Ercan'ı şu yönden sıkı sıkı uyarıyorduk "O herifle sakın politik tartışmalara girme, yoksa, çok kötü durumlarla karşılaşabiliriz, bunu böylece bilmeli, kesinlikle akıldan çıkarmamalıyız?

İyi iyi ama, alın bakalım cevaplaması kolay olmayan çatallı bir soru, benim bakımımdan da durum hayli garip, kaygı verici, düşündürücüydü, üzücüydü. İşte görüyoruz, hep bu sorun üzerine kafa yarar olmuştum, edebiyat benden öç mü alıyordu yoksa? Önceleri işçi hareketine şiirden aldığım dayanılmaz bir coşkuyla katılmıştım. Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Paşa, Mehmet Akif, derken, Rıza Tevfik'te karar kılmış, su gibi ezberler yapmıştım ondan? Benim bu Tolstoy sakallı Filozof'a, şiirine tutkumu bilenler, mutlaka onu da tanımış olurlar, birkaç dizeyle de olsa nasiplerini alırlardı:

"Canandan ayrıldım hastayım candan/ Eller gurbet elde yaramı bağlar/ Haylidir avare düştüm vatandan/ Hicranla bağrımı kaygular dağlar"

Biraz aşırı mı gitmiştim Rıza Tevfik hayranlığında, biraz baş ağrıtır mı olmuştum, bana artık takılıyor: "Sen onun Sevr Anlaşması'nı imzalayan, Anadolu Harekâtına ters düşen, 150'lik Kara Listeye yazılan, Türkiye'den kovulan bir kişi olduğunu da biliyor musun?" diyorlardı. Şaka da olsa, bu soru beni rahatsız ediyor, aslında siyasi hatasından değil de, içli şairliğinden onu korumaya çalışıyor, galiba bunu pek beceremiyordum da?

1930 yıllarından çok sonra, Türkiye İşçi Hareketi'ne katılınca, partinin kara listesinde bu sefer Nâzım Hikmet'le karşılaşmayayım mı, şaşmış kalmıştım? oyununu Şehir Tiyatrolarında seyretmeden tutun da, hemen de yayınlanmış yayınlanmamış tekmil eserlerini okumuştum? Buradan hareketle şairi iyi bir dava adamı saymam son derece normaldir, olağan bir şeydir. Bu yola girenlerin değil onu okuması, sadece ismini bilmesi bile yeterli sayılıyordu? Konuyu, Beşiktaş Mıntıka Komitesi'nden Burhan Tekçe'yle konuştum. Kara Liste'nin tamamı pek önemli değildi benim için, Nâzım'ın durumuydu sadece kafama takılan? Çekinerek üst kademedeki arkadaşa bundan sözaçtım:

"Gene de şaştım ben bunlara yoldaş?" dedim "İçlerinde şairler, tornacılar, müddeiumumiler, demek onlar okumuş yazmış adamlar, öyle değil mi?"

Tok bir anlatımla karşılıyordu beni:

"Hem de nasıl" diyordu" Çoğu Moskova'da ekonomi/politik eğitimi yapmış, ondan sonra buraya gelince yuvarlanmışlar ihanet çukuruna? Davaya da yan çizmişler!"

Biraz daha yokluyordum:

"Halbu ki okurlar, yazarlar, çizerler, kitlelere de ne büyük yararlar sağlarlardı?"

"Durum açık? " diyordu bastıra bastıra o "Her halde iyi çalışıyorlar diye atmadılar bu adamları partiden?"

Yetki sınırımı pek zorlamadan hatırlatmaya çalışıyordum:

"Ne bileyim, Sovyetler Birliği'ne gitmişler, orada ekonomi/politik eğitimi görmüşler, diyorsun bir taraftan da? "

Zengin bir dağarcığı vardı onun, dedi ki:

"Evet evet, işin bu tarafı da biliniyor, şunu kesinlikle unutmamalı ama, Ruslar ekonomi/politik dersi verirler kişiye, şu var ki cebine namus koymazlar, koyamazlar? Kişi onu pratikleriyle kazanır, çalıştığı parti organında? "

Kafam karmakarışık yürüdük:

"O kara liste de gördüğün adamlar? "dedi "Birer sakalsız evliya olmasalar gerek. Şunu da iyi bil ki, hiç birinin hakkında bizim kefaletimiz geçerli sayılmaz! Bu bahtsızlarla ilgili kovma kararını partinin en yüksek organı Merkez Komitesi verdi, bilmem anlatabildim mi?"

Sonra ben düşündüm, Nâzım Hikmet'in durumu, bizim açımızdan hiç de Filozof Rıza Tevfik'inkine benzemiyor hiç de şakaya almaya gelmiyordu. Benim kesin bir çözüme ulaşmam ancak şiirle politikanın nerde anlaştığı, nerde kopuştuğu çaprazını çözümlememe bağlıydı? Yani şiir, politik hatanın, ya da ihanetin hafifletme, affetme aracı, gerekçesi olamıyordu. Politika sosyal bir hareketin ana ağırlığını meydana getirdiğinden, hattının dışına düşen şiiri ezip geçiyordu. Onun içindir ki, biraz evvel ben de Mıntıka Komitesi yetkilisiyle konuşurken, politikanın yer yer ağırlığını hissetmemiş miydim?

Kaldı ki, biraz da genç bir savaşçı olarak, beni aşan konular değiller miydi bunlar! Burhan Tekçe bana, daha önceleri de hatırlatmamış mıydı: "Yoldaş, partideki ilişkilerinde edebiyatçılığını dengede tut, ayrıcalığa özenme, kesinlikle parti çizgisini zorlamaya kalkma?" Öyle ya, onca Kara Liste'li adam arasında, neden sadece Nâzım'ın üstünde duruyoruz dönüp dolaşıp, bu da bir edebiyatçılık değil mi?

Soruna bir başka yönden yanaşalım: Yükün taşıyacak kadar yeğni, ama, tek başına kaldıramayacak kadar ağır, durmuş, yol kenarında bek-

lersin. Sonra iki kişi gelir yukardan, el atar, oldum olası arkana kaldırıverirler götüreceğini, yürümeye başlarsın. Ağırlık acıtır şuranı buranı, gittikçe omuzlarını oynatır, taşıdığını yerleştirir, sırtında beliren acılardan kurtulursun. Sosyal mücadele de, demek ki böyle işte. Dosttan destek almak, yetmez, düşmanı da kollayarak yürüyeceksin.

Bizim yolumuz belli, izleyecek çizgimiz belli, ondan ötesini karşımıza çıkanlar, çıkacaklar düşünsün? Sorun, dostu düşmanı kılpayı yanılmadan iyice seçmek. Dosttan bilinçli yararlanırken, düşmanı da biran evvel etkisiz hale getirmektir. Bir de kesinlikle, dost mudurlar, düşman mıdırlar bilmem ama kara listelileri göz önünden ayırmamak, ne yapıp ne ettiklerini renk vermeden incelemek, partiye gecikmeden bildirmek gerek?

Nâzım Hikmet'i ilk defa, Karaköy'de Hamdi Şamilof'un, lostra salonunda görmüştüm. Benim açımdan son derece garip, düşündürücü bir rastlantıydı bu? O gün olmasa bile, bir dahaki karşılaşmada pekâla tanışabilirdim kendisiyle. Çünkü Hamdi Şamilof, ilk izlenimime göre çok sıcak kanlı, sokulgan bir adamdı. İşçisine ayakkaplarını boyatırken, karşıdan hemen konuşmaya durmuştu benimle? Bu eski kurt birşey mi sezmişti yoksa, onun çoktandır tersine düştüğü siyasi çizginin, yeni yolcularından olduğum kuşkusuna mı kapılmıştı, bilemezdim?

Kapattığı gazeteyi gösterip: "Bunlar da ıvır-zıvırla gazete dolduruyorlar, ama aslında, halka bir şey de vermiş olmuyorlar, öyle değil mi?" Bey, demiş, benden cevap beklemiş, süzmüştü uzaktan anlamlı anlamlı, karşısındaki bir gülücükle yetinince, belki de şaşmış, garipsemişti tavrımı, mesafeli duruşumu? Ama, itiraf edelim, yüzeyden de olsa, gazeteler konusunda anlaşık değil miydik?

İşte o ara, Nâzım Hikmet girmişti içeriye, yüzce de görmüş, artık tanımış oluyordum onu? Sıcağı terleten bir yaz günüydü, daha sabahtan belli etmişti hava kendisini. Onu yakından görüce de anlamıştım ki **Şair** yapısıyla da sanatına bir hava veren kişilerdendi. Resimlerinden almış olduğum izlenim buydu, şimdi yakından görünce de yanılmadığımı iyice anlıyordum?

Krem rengi tiril tiril bir gömlek vardı sırtında, kasketi elinde, ceketi kolundaydı. Göğem gözlüydü bir gazete köşe yazısında açıkladığı gibi, yüzünde masum, çocuksu, bir anlatım vardı. Hamdi Şamilof'la acele tarafından ve ayaküstü konuştu. Birisinden sözedip: "Kendisini dün gördüm, bir tercüme işiyle uğraşıyormuş?" diyor, ve daha bazı şeylerle konuşmayı kesiyor, çekip gidiyordu?

Tornacı Ragıp Usta, Sarı Mustafa, Hamdi Şamilof, şimdi bunlara,

Nâzım da gelip eklenince, kara listeliler, yüzce de tanımış bulunduğum dört kişi oluyorlardı. Öyleyse, ilk izlenimimi açık açık söyleyebilirdim: Tuhaf değil mi biraz, onlara ne kin, ne de nefret hissi duymadım, ideolojik karşıtımız olmalarına rağmen? Bu bendeki aşırı güven duygusundan da kaynaklanmıyor, çünkü olayları henüz hakkını vere vere yaşamış olmamamdan - ki o zamanla oluşacak ileri geliyordu. Sevginin de, nefretin de, sığlıkta gelişemediği bir yalın gerçek değil mi? Demek ki onlara, uzaktan da olsa, biran insan gibi bakabilirdim, sonuçta, birer eski komünist değil miydiler?

Evet, bu küçük lostra salonunda, o anda, belki de mücadele tarihimizin en çarpıcı dramı yaşanıyordu. Onlar tabii ayrımında değillerdi bunun, ama ben dipdiri, çeşitli duyguların, düşüncelerin karmaşasında, o çelişik an'ı yaşıyordum? Şairin çok yakından tanıdığım, sevdiğim şiirleriyle, onun politik davranışları, parti hattına ters düşmeleri arasında, kendimce de, bir seçme yapacaktım? Ülkemizdeki sınıf savaşı, onu yürütenlerin son derece katı kuralları, ağır basacaktı benliğimde, burası açık?

Ama ben, daha çok genç olmama rağmen şunu kesinlikle anlıyordum ki, bizimle anlaşıksa ana hatlarda bir şair, onun yazdıkları, ancak bu şartla, devrimci bütünlük kazanabilir? Anlamıyorum, anlamıyorum: Komintern, kıtalara yayılmış, yüz kuruluşu çatısı altında barındıran, bir dünya komünist partisi, değil mi ve bizler onun birer seksiyonu değil miyiz? Öteyandan, elbette, böyle bir şaire yaklaşırsam - zaten ezberimde olan şiirlerini - edebiyatımızın en güzel örneklerini de, onun ağzından dinleyebilirdim? Şu var ki ama, temsil ettiğim akıma da ters düşerdim?

Kuşkusuz ki Nâzım: "Bizim azmimiz / Ne bir din adamının dumanlı vadinden / Ne de bir hülyanın gönlü yakışındandır / O sadece tarihin / durdurulmaz akışındandır? " diyordu ama, öteyandan da bu kavgayı yürüten partinin karşısında yer alıyordu? Demek ki biz onu izleyecek, akımızı, disiplin dışı, ya da düşmanca davranışlarla, karıştırmasına, meydan vermeyecektik? Bu zor bir işti aslında, şu var ki başarmaya mecburduk?

IV

Zordu evet, zordu, bu işler zordu?

Zaten kolay olsa, gözü yaşlı zavallı annelerimiz yollarımıza bakarken, olayımızın böyle uzun uzun hikâyesine ne gerek vardı sanki? Çünkü, bir bizler, bir de içimizden atılanlar değil sadece, bir de, kirli ellerini sevinçle uğuşturarak, partideki büyük tasviyenin, kâr-zarar hesaplarını ustaca yapan siyasi polis vardı. Ve bunlar, yaman bir sinsilikle av kovalamakta artık iyice ustalaşmışlardı. Onların bu işte, şiir tarafı ağır basan, parti kara listelilerini, uzaktan destek yaparak yüreklendirdiklerini, bilmek, kesinlikle unutmamak gerekliydi?

Yani, rakılı şaraplı sofralarda, sanki Türkiye'de demokrasi varmışçasına, açık açık, legalite sakızları çiğneyerek, geleceğimizi sözde geniş geniş tartışanların, bunu resmi bir destek sonucu yaptıklarını anlamak için, bilge olmaya hiç gerek yoktu?

Şimdi bir gazete haberi sunuyorum: Bir komünistlik kışkırtması yaptıkları kuşkusuyla, Adalet'e gönderilenlerden Nâzım Hikmet'e Sorgu Yargıcı hatırlatıyordu:

"Komünistlerin, İstanbul'daki Reisi olmak, tahrikatta bulunmak, bir cemiyet kurmaya girişmekten zanlısın, ne diyeceksin? "

Nâzım Hikmet, şu cevabı vermiştir:

"Böyle bir şeyden haberim yoktur!" (*)

Ayağınız sürçüp, ya da bir sapıtma sonuca, ana yolun, gerçek parti çizgisinin dışına düştünüz mü, bazan siz bir takımı peşinizden sürükler götürürsünüz, bazan da koca bir nehir gibi ana akım sizi sularına alır, biyerlere varırsınız. Sınıf kavgası böyle nice nice dramlar yaratmış, çokçası haklı, bazan da suçsuzların canları yanmıştır. Şu var ki bundan, kavgadan kaçmak gibi bir yargı çıkarılamaz!

Partiden atılanlar, bir ara öyle gemi azıya almışlardı ki, siyasi polisin hoşgörüsünden de yararlanarak, Kasımpaşa taraflarında büyük bir toplantı yapmış, resmini duvara astıkları derneğe Nâzım Hikmet'i de çağırmışlardı? Evet, umdukları gibi, o da bu oturuma gelmişti. Ancak davetten, özellikle muhalefete başkan seçilmek istenmesinden hiç hoşlanmadığını açığa vurmuş, bir anda hemen herkesi şaşırtan bir adam olmuştu. Sonra duvardaki resmini göstererek: **"Yoldaşlar, benim resmimi şimdi hemen duvardan indirin ve hiç gecikmeden T.K.P.ye girme çareleri arayın! Çünkü sizi de çok üzdüğünü sandığım bu durum, ancak benim söylediğim şekilde çözümlenebilir, ya da hiç çözümlenemez!"**

(*) (Cumhuriyet: 1/Ocak/1937)

Olayı not etmem, hafızamın bir köşesine yazmam, Sultanahmet Cezaevi'nin Localar koridorunda, Nâzımla konuşmam, sosyal mücadele anılarını bir de onun açısından dinlemem sonucu meydana gelmiştir. Anılması gereken taraf şudur ki: **Şair'le konuşmak her zaman kolay olmuş, Nâzımcılarla tartışmak ise, çoğusu bir sonuca bağlanamamıştır.**

Şimdi bir ölçüştürme yapmak isterim:

Ocak 1924'te Vladimir Lenin ölmüş, onun vasiyetinden yararlanarak, Troçki'nin durumunu güçlendirmek isteyenlerin gayretleri suya düşmüş, o havalarda, o kendisini, parti karşısındaki durumunu şöyle savunmuştu:

"Bir insanın yanıldığını, kendi partisi önünde kabul etmesinden, ahlâk ve politika bakımından daha kolay ve basit bir şey olamaz! Bunu yapmak için öyle bir ahlâk kahramanlığı da gerekmez? Yoldaşlar, hiç birimiz partiye rağmen haklı olmak, ya da olabilmek iddiasında değiliz, eninde sonunda parti her zaman için haklıdır. ÇÜNKÜ PARTİ, İŞÇİ SINIFININ KENDİ ÖDEVLERİNİ ÇÖZMESİ İÇİN ELİNDE BULUNAN TEK TARİHSEL SİLAHTIR?

Bütün bu eleştirilerde ve bütün bu açıklamalarda, uyarılarda, protestolarda, başından sonuna kadar yanlış hareket ettiğimi parti önünde söylemekten daha kolay birşey olamayacağını belirttim, ama bu sözü söyleyemem -parti merkez komitesinin hizipçiliğe kaydığı iddiamı geriye alamam- Çünkü Yoldaşlar, öyle düşünüyorum.

Bir insanın partisi karşısında haklı olamayacağını biliyorum. Bir kişi, ancak partisi ile ve partisinin yolundan haklı olabilir? Çünkü tarih, bir insanın haklı olması için başka bir yol göstermemiştir. İngilizlerin bir sözü vardır: "Yanlış doğru, benim ülkem" derler. Biz de, daha iyi şekilde, şunu söyleyebiliriz:" Yanlış doğru benim partim "Belirli konularda, ya da zamanlarda, kısmen yanılmış olabilirim? "(R.Güran, Troçki, çevirisi, cilt.2)

Derin, düşündürücü, son derece soluk kesici sözler bunlar, başka bir örneğine sanırım çok zor rastlanır. Ama, aynı pozisyona düşen Nâzım'ın, durumunu açıklamak yolunda, Troçki'nin eteklerine bile yanaşamadığını üzülerek belirtmek gerekli. Çünkü o, içinden geldiği akıma ters düşüşünü, daha doğrusu cephe alışını, benim de şahit olduğum, enaz dört-beş türde anlatmıştır. Peki peki ama, doğrusu hangisi? Buradan hareketle tekrar diyoruz ki, bu işte bir bit yeniği var? Yoksa parti, onca yetişmiş elemanını parti saflarından neden atsın. O kadar bol mu böyle tehlikeli bir harekette çalışacak eleman?

Dağıttığımız gizli broşürlerde, sert eleştiriler, sıkı saldırılar yapılıyordu onlara: "Kalleş Nâzımlar, provakatör Şamiloflar, yalancı Sarı Mustafalar!" diye, veryansın ediliyordu. Bir günde bakıyorduk, Orak-Çekiç gazetemizde, onların mahpusane hayatlarından sözediliyor, şöyle bir olay üzerinde duruluyordu: "Bursa Cezaevi'nde arkadaşları açlıktan inim inim inlerken, Nâzım bir kenara çekilip gayet rahat, çıtır çıtır yemeğini yiyebiliyordu." Evet, yukarda da söylediğim gibi, zaten gizli olan bu hareketin perde arkasında hayli ilginç, şeyler de vardı? İyi, ya da kötü, biz bunları ilerde anlayacak, ya da, hiçbir zaman anlamayacaktık?

Sultanahmet'teki konuşmalarımızda, bu yemek olayını da sormuştum Nâzım'a, Orak-Çekiç'teki şekliyle özetlemiştim, hatırlaması pek zor olmadı: "Yalanı yok ama, bu haberde önemli bir yanlış var," dedi "Gazete olayı ıska geçmiş, yarım geçmiş? Benim orada bir takımları açken, oturup hiç kimseyi umursamadan, yemek yediğim doğru. Şu varki, ayıp benim davranışımdan kaynaklanmıyor? Çünkü, önce ben açken onlar oturup tıkına tıkına yediler yemeklerini? Sonra da, benim erzağım gelince, ben de onlara aynı gaddarlığı yaptım, ne var sanki bunu haber yapacak?" Galiba, onun anlaşmazlığa düştüğü, yemeğe çağırmadığı kişiler, TKP'lilerdi, olur böyle şeyler, oluyor?

Anılarını da, yaman bir ustalıkla, katıla katıla anlatır, dinleyenleri işetinceye kadar güldürürdü. Birinde, birkaç arkadaş ile beraber, Yalova Vapuru'yla Bursa Cezaevi'ne götürülüyor. Jandarmalar arasında elleri kelepçeyle bağlı bir konuşkan neşeli adam? Öte yanda oturan yaşlı bir kadının dikkatini çeker bu, safça sorar: "Jandarma evlâdım, kim kim bunlar?" Ses yok, cevap vermek yok, hepsi de put gibi suskun jandarmaların. Kadın bozulup dayatır, illâ da öğrenecek, yineler: "Evlâdım, sana soruyorum, jandarma, kim bunlar? Elleri bağlı, ama gözleri yaşlı değil, gülüyorlar da, kim bunlar, Allahın bir kelâmını da konuşmak yasak mı?"

O zamanlar İstanbul Üniversitesi'nde İNKİLAP DERSLERİ okutan Recep Peker bile -ki sosyalizmi bilir bilmez kötülemekti işi- sendikayı, sindika, diye yazıyordu, neden bulaştırsın jandarma kendini, komünistlik gibi ne idüğü belirsiz, bilinmeyen, bulaşık bir sözcüğe? Onun için isteksiz: "Valde, nene gerek senin elâlemin kim olduğu, bunlar mahkûm işte, görmüyor musun, Bursa'ya gidiyorlar!" Kadın konuşma kapısını ardına kadar açmış, artık durur mu? Üsteler. "Peki, neden gidiyorlar, hayli de genç kişiler, Allah analarına babalarına bağışlasın, sahi oğlum neden gidiyorlar?"

Jandarmanın tepesi atmıştır artık, hırçınlaşır açıklar: "Valde, bunlar

hükümeti yıkmak istiyorlar, neden kurcalar durursun ki, üstüne vazife olmayan bir şeyi? Kabak tadı vermedi mi, herkes kendi işine baksın!" Durur, başını sallar "Aklına esen, her şeyi keyfince kurcalayamaz, dedik ya, hükümeti yıkmak istiyorlar?" Kadın, şaşar şaşar şaşar: "Aaa, bunlar, bir efendiden çocuklara benziyorlar, Bursa Hükümet Konağı yeni yapıldı, neden neden yıkmak istesinler ki?" Kim de hal kalır, siz düşünün bir, biz gülmekten kırılıyorduk?

V

Evet, her seferinde söylüyorum ya yeri gelince, hayat kocaman bir nehirdir, coşar vadilerde, ovalarda. Zaman zaman durgun, zaman zaman çağıldayarak, akar akar, akar. İnsan toplulukları da böyle değil mi, akıp gitmiyorlar mı, hiç sorup soruşturmadan belirsiz bir doğrultuda? Evet ama, bazıları biraz farklı, herkes hiç direnmeden, direniş göstermeden, körlemesine, birer kuru sonbahar yaprağı gibi, süzülüp gitmez, gitmek istemez. O kararsız, O amaçsız, kapmış koyvermiş doğrultudan sıyrılıp kurtulmak, kendine yeni bir yol bulmak, bir takım insanları da peşinden sürüklemek, ya da onlarla kaynaşmak ister. Bizler ana çizgilerimizle, bu tür insanlardanız galiba?

Soğuk kanlıyızdır genellikle? En korkunç anlarda bile paniğe kapılmam. Yaşlı bir filozof gibi uzaktan ve düşünerek bakabilirim olaylara, sanki ben içinde değilmişim gibi. Yani, azgın şelaleler de benim içimde, durgun sular da. Yüreğimdeki canlılardan öksüz kuzu, uslu uslu uyuklarken, kurt birden gözlerinden ateş saçıp ayaklanmaz mı? Güçlenir güçlenirim, yay gibi yerimden fırlayıversem, tekmil Müdüriyet polislerini yerlere sersem: "Çekilin ulan çekilin, biz esir miyiz?" desem. Haykırıp taş duvarları bile ürpertsem, hışım gibi koşup merdivenlerden insem. Çarparak demir kapıları sokaklara sorsam: "Vatandaş, senin derdin ne, söyle, bugün nereye gidiyorsun?" yollu, onu cevaba zorlasam, ister misiniz kaygısızca "Sinemaya gidiyorum, iyi bir film varmış da?" desin.

Ben dile gelip: "Yahu, siz dalga mı geçiyorsunuz, yoksa insanla eğleniyor musunuz? Bakın, canım burnumdan çekiliyor benim, Donanma Komutanlığı hakkımda tutuklama emri çıkarmış, bugün, yarın nerelere götürüleceğimi, hangi zebanilerin huzurunda ahret sorgularına çekileceğimi, bilmiyorum, hiç vicdanınız sızlamaz mı sizin? Biran insan gibi düşünemez misiniz?"

Şu var ki bu, aşırı heyecan içinde yaşanabilecek bir kurgu, bir uyduruk mizansendir. Sıradan birkaç kişiyi ilgilendirebilir, paşa gönlünü üzebilir - o da öylesine - ama aslında bize hiçbir yarar sağlayamaz. Organize bir kavga mangasının yeminli eri olan ben, ancak bir kuruluşun ileri atılması, bana sahip çıkması, yoluyla, polisin demir pençesinden sıyrılıp, kurtulabilirim. Ondan ötesi, ipe sapa gelmez, bir yığın gereksiz lâftır? Demek ki, böyle en gözüpek hayal kurmalar bile, ancak, bir an içimizi ısıtabilir, başka bir işe de yaramaz, yarayamaz!

Gene de akıldır önemli olan, onu belli bir düzen içinde çalıştırmak, temkinli olmak, geliştirmektir. Böylece, kavgamıza ışık sağlayacak olan

yeni fikirler üretmek, düşmanın gözünde, kesinlikle öldürülmesi gereken zararlı bir hayvan durumuna gelmemektir ki, -düşman şiddeti, sizin bilinçsiz ataklarınızdan sağlar çoğusu- bu karmaşık durumda manevra yapmak o kadar kolay mı? Bu nasıl olacak, sen bir kişisin ve korkunç bir devlet gücüyle karşı karşıyasın? Öyleyse, önce şunu bilmek gerek, böyle kudurgan bir güçle yüz yüze gelen, ilk insan ben değilim ki? Ne diyor Mehmet Akif: "Siper et göğsünü, dursun bu hayasızca akın!"

Bu demirden dizenin şimdi, birdenbire aklımıza düşmesi bir raslantı mı? Olamaz, demek ki, biz de son dayanağımız, tek silahımız, canımızı çıkarıp koyacağız orta yere, başka çaremiz yoktur! Düşmanı iki şık karşısında, kesinlikle çözümlenemez bir amaçla karşı karşıya bırakacağız? Onlar, ya siyasi eylemlerinin ne olduğunu açıkça ortaya koyamadıkları bir gencin kanlı katili olmak, ya da son kertede vahşi baskılarına artık son vermek, yolunu seçecekler, başka bir olanakları yoktur? Yani ayak tabanlarını parça parça eden falakalar, saçlarınızı hoyratça kavrayıp, çatır çatır kökünden yolmalar, yerlerde sürüklemek insanı, kasaplık hayvanlar gibi. Sonuç nedir, yaralanmışız, fıkara çarığı gibi gerilmiş yüzümüz, göz pınarlarımız kurumuş, bir damla yaş yok, bu hiçbir şey ispatlamıyor mu?

Bunu, dönüp dönüp, kendi kendime soruyorum, başka türlüsü de olanaksız. Çünkü burada bir ben varım, bir de onlar var? Zaferimin de, yenilgimin de şahidi yalnız benim, bir de hasımlar? Sağdan da saysanız, soldan da saysanız bir kişisiniz, bir anlamda yapa yalnızsınız. Öyleyse hemen şartların yarattığı kimliğe bürünmek, buradan taze taze güçler kazanmak, yalnız bir benliğinizi değil, onbinlerin gücünü yüreğinizde yaşamanız, yaratmanızdır gerekil olan?

Dostlarım, arkadaşlarımla, henüz yüzyüze gelmiş değilim, ne zaman gelebileceğimi de bilmiyorum, bilemiyorum. Bu bakımdan, yaralı, perişan, ama direndiğimi, kaburgaları sayılan göğsümü gerdiğimi, şu var teslim de olmadığımı görmediler? Biliyoruz, hasım, hasma rahmet okumaz öteyandan da. Polise zehir saçtığımız, gözlerine kezzap dökmeyi düşündüğümüz de bir gerçek. Ama şurasını da doğruca değerlendirmek gerekli değil midir? Onlar bizi, siyasi bölüm gözetiminde, bir zanlı saydılar her zaman ve sayıyorlar? Demek ki, bir yönden onurumuzu koruyor, saklı tutuyorlar. Adi zanlılarla bizi, titizlikle ayrı yerlere koydukları da, gözlerimizden kaçmamıştır?

Belirtmekte yarar var, peki, kim bu adi zanlılar:

Katiller, hırsızlar, dolandırıcılar, yankesiciler, kaçakçılar, zehirli keyif maddeleri imal edenler, esrar, eroin, kokain içenler ve satanlar, beyaz

kadın ticareti yapanlar, ırz namus düşmanları, vatan satanlar, casuslar, rüşvetçiler, hayvan hırsızları, zorla kız, kadın kaçıranlar, karmanyolacılar, üçkâğıtçılar, dolandırıcılar, sağlığa zararlı yiyecek maddeleri imal edenler, satanlar, ev basanlar, yol kesenler, küçüklere, çocuklara saldıranlar, gözleri dönmüş sapıklar, gece işçileri, ev basanlar, kasten yangın çıkaranlar ve başkaları? İyi ama, bunlar kahredilmeleri gereken kişiler değil, aksine ıslah edilmesi gereken insanlar. Kurulu düzenle günahları ortaktır, bunu da biliyoruz?

Aynı taş yapıda kalıyor, aynı işkenceleri görüyor olmamıza rağmen, biz onlardan kesinlikle ayrı kişilerdik ve birer toplum savaşçısı olarak yücelerden yüceydi güttüğümüz dava, açıkçası bir rastlantı sonucu buralarda değildik, ezilenlerin, sömürülenlerin haklarını arıyorduk. Taa Osmanlı'dan beri, toprakla, demirle uğraşanların, ekenlerin, biçenlerin, hayvan güdenlerin, cephelere koşanların, hudut boylarında ölenlerin, yanlarında biz vardık onlarla beraberdik. Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra, Yunanlılar Anadolumuza saldırınca, düzenli ordular dağılmış, silâhları depolara konulmuşken, doğrudan halka dayanarak, düşmana ilk savaş cephesini kuranlar kimlerdi? Biz bunları hem dosta, hem düşmana soruyor, bir taraftan da, insanın değerini alnından döktüğü tere göre değerlendiren, Büyük Ekim İhtilâlin'nin, deneylerinden yararlanmaya çalışıyorduk.

Mondros Mütarekesi gereği dağıtılan yorgun ve yaralı askeri gücümüz, bir savunma boşluğunun arkasına çekilirken, İzmir'e Yunanlıların asker çıkarması, büyük bir sorun yarattı. Şu var ki halk, silâha sarılıp, çeteler kurarak, düşmana karşı koymakta gecikmedi. Sonradan düzenli bir kurtuluş ordusunu meydana getirmemiz, işte bu ilk halk mukavemetinde yatmakta, bir tarih olayının açıkça ortaya konmasında, bir anahtar görevini taşımaktadır.

Bunun için, Osmanlı'dan kalan, yaralı, yorgun, orduyu yeniden toparlamak, düzenli birlikler haline sokmak, hiç geciktirilmemesi gereken acil bir görevdi. Tuhaf değil mi, yüzeyden bakınca bunda hemen bütün ilgililer anlaşıktı. Peki ama, o güne kadar düşmanla göğüs göğüse çarpışan halk kuvvetlerine ne olacaktı? Bu sorunun çözümü, milletin bağrından koparılan, Kuvvayı Seyyare'nin dağıtılması değil de, bir yan destekçi kuvvet olarak korunması, yolu, yöntemi değil miydi önemli olan?

Hayır hayır bu öyle yapılmadı. Osmanoğulları politikman tarih alanından silinir olmuş, ama, insanımıza yukardan bakma eğilimini bize miras bırakmıştı. Buradan yola çıkarak, Ethem Bey Kuvvayı Seyyare'si, yana değil, karşıya alındı, hatalara itildi ve bir can kaygusu karambolunda

harcandı, gitti. Bunun sonucu olarak da, halkın en masum demokratik, özlemleri, silinip süprüldü, hiç değilse otuz sene gerilere atıldı. Oysa düşman karşısına silâhla çıkan halk, ateşten bir eğitim görecek, zaferden sonra da, yurt idaresine, hiçbir zümrenin vesayetine aldırmadan el koymuş ve doğrudan demokrasiyi sağlamış olacaktı.

Oysa şimdi, aradan yirmi seneye yakın bir zaman diliminin geçmiş olmasına rağmen, karşımızda gene, o hiç değişmeyen kanlı manzarayı görüyoruz, trajik yanı daha da koyulaşmış. Her şey, hemen her şey, işçi, emekçi, fakir köylü yığınlarının, teşkilâtsız, dağınık, en basit haklarından bile sözedememeleri, sessizliği, yalan-dolan üstüne kurulmuştur. Asker kılıcıyla, zengin parasıyla, polis zulmüyle hükmetmektedir. Başımızdaki tek parti düzenini yürütenler, şimdi de Batı Emperyalizmi'ne yanaşıp, bir Bolşeviklik umacısı uyduraraktan, korkunç bir fikir, ya da fikirsizlik karmaşasında, ekonomik-politik hegemonyayı geçelim, insanlık haklarımıza, onurumuza, saldırmaktadırlar.

Bunu hiç kimse, kapısına polis dayanmadıkça, barınağına jandarma gelmedikçe, pek bilemiyor, anlayamıyor. Sonra, şu veya bu şekilde, devlet güçleriyle yüzyüze gelince, tüyleri diken diken olup, ürperiyorlardı. O zaman durup sormak gerek, Ethem Bey'in, Kuvvayı Seyyaresi'nin, yıllarca evvel dağıtılması, ne anlam taşıyordu? Şimdi bize de devletin gözü önünde basılan ve piyasada harıl harıl satılan kitapları okuduk diye, kanlı işkenceler uygulanıyor: "Hain, hain!" diye bağrılmıyor mu? Burada doğup büyüdüğümüz halde, Rusya'ya sürüleceğimizi, polisinden, bakanına kadar, bağırarak yüzümüze haykırmıyorlar mı? Çaresiz, söz hakkı ellerinden alınmış, bir köşeye atılmış, zavallı sömürge insanlarının kaderini yaşamıyor muyuz?

Demek ki mesele, ne Mustafa Suphi, ne Halk İştirakiyyun, ne Çerkez Ethem, Kuvvayı Seyyare meselesi. Bu bal gibi, sınıf ve zümre çıkarları, halkın alın terine ipotek, canı malı, ırzı üzerine egemenlik kurma, onu bir rahat yaşama, hüküm sürme aracı sayma, meselesi? İşine geldi mi Bolşevikle dost olacaksın: "Lenin Yoldaş, Stalin Yoldaş!" İşine gelmedi mi de, dün savaştığın emperyalizimin yanına kayacaksın. Osmanlı saltanatının, çok uzun bir döneminde, bir insanın canı, padişahın iki dudağı arasından çıkacak bir fermana bakmıyor muydu? Şimdi sözde cumhurluk olduk, ama, geçmişten farklı mıyız bu konularda? Bunlar tarihin belli bir döneminde, ülkemizde olan, yaşanan şeyler.

Kayıt ve kuyutlar meydanda, kitaplar, gazeteler meydanda. Hatta, bu kanlı dramın bir bölümünü yaşayan insanlar da meydanda? Neden birbirimize devamlı yalan söylüyoruz, neden birbirimizi kandırıyoruz?

Okuduk ömrümüzce, duşunduk, yurdun geleceği için kafa yorduk, belli ki kaygılar veriyoruz size? Halkta gun gun homurtuların artması mı çileden çıkarıyor zatialilerinizi? Iyi ama, sizler de bize aynı acıları çektirmiyor musunuz? Haberiniz olsun, bu didişmeler, bu itişmeler, kakışmalar zorunlu olarak bir savaş durumu yaratır, ne gam? Bizim tek kaybedeceğimiz, büyük ustamızın da soylediği gibi, paslı zincirlerimizdir, ya sizler, neler kaybedeceğinizi oturup duşundunuz mu hiç. Bizi bilim doğruluyor, sizi zulüm eğriliyor?

VI

Bir siyasal olayın temelden yukarı incelenmesi yetmez, yapıya, bir de çatıdan aşağı bakacaksınız, oradaki görünüm nedir ve orada neler var. Böylece bizim ana araştırmalarımız da bir açıklık kazanmaz mı? 1930-1950 anılarında Asım Us diyor ki:

1937 yılında İsmet İnönü, Atatürk'ün işaretiyle, Başbakanlığı Celâl Bayar'a bırakmıştır. Bu hadise şimdiye kadar iyi izah edilmemiş ve bu hadiseden sonra Atatürk'ün İsmet İnönü'ye dargın kaldığı kanaati zihinlerde yer etmiştir. Benim 1937 senesine ait hatıralarım arasında, şöyle bir fıkra görülecektir:

İsmet İnönü Başbakanlıktan ayrıldıktan sonra, bir akşam Atatürk'ün sofrasında bulundu. Atatürk sofrada (onu) kendi yanına oturttu. İsmet İnönü bir kâğıt parçası üzerine şöyle bir soru yazdı:

- Hâlâ bana dargın mısın?

Atatürk bu sorunun altına şöyle yazdı:

- Bugün de arkadaşımsın, kardeşimsin.

İsmet İnönü, Atatürk'ten, bu yazının altına imza koymasını rica etti. Atatürk imzaladı. İsmet İnönü bu imzalı yazıyı cebine koydu. Sonra İsmet İnönü ikinci bir soru yazdı:

- Beni yetiştirdiğinden dolayı pişman mısınız?

Atatürk bu soruyu okuyunca, İsmet İnönü'den bu yazının altını imzalamasını istedi. İsmet İnönü imzaladı ve Atatürk de bu yazıyı aldı...

Şu kısa konuşma ve sergilediği acılı anlamın bizlere öğrettiği nedir, işin biraz daha derinine inerek düşünsek? Milli Mücadelede adeta birbirine kaynamış gibi görünen bu iki büyük isim bile, o politik havaların gerginliğinde, birbirlerinin her an gırtlaklarına sarılabileceklerini insana ister istemez düşündürmektedir. Böyle bir atmosferde, bizlerin düzeni yeraltından en keskin çizgide eleştirmemiz bir kahramanlık örneği sayılmalıdır.

Bir ülkenin sosyal siyasal düzeninde, göstermelik de olsa, demokrasinin, halk iradesinin sesi-soluğu duyulmuyorsa? Bir sözcükle orası, tek partiyle idare ediliyorsa, hayvan, zahire, odun pazarlarında, bir takım kalabalıklar görür, ama seçim meydanlarında bilinçli bir halk topluluğu göremezsiniz? İnsan susmuş, sorumsuzluğu ister istemez benimsemiş, tıpkı bir dolap beygiri gibi, kısır döngüde dolanır olmuştur, gözlerinde zalim düzenin taktığı o her şeyi karmakarışık gösteren at gözlükleri, nüfus defterlerinde, yüzbinlerin adı var ama, hiç birinin gidişat bağlamında bir çift sözü yok. Şu var, gene de yukarı katlarda işler ağır aksak yürüyor, ama, böyle yürüyor.

Dikenli yollarda pervasızca yürüyüşümüzü sürdürüp, toplum olaylarının içinde yaşadıkça, bir önemli şey iplik iplik çözümleniyor, bir gerçek apaçık meydana çıkıyordu. Bütünüyle kitaba, bütünüyle görguye, bulguya dayanarak değil elbet. Hayat savaşından edindiğimiz bilgileri, deneyleri, parça parça birbirine ekleyerek, doğruları bulmaya çalışıyoruz. Sonuçta anlıyoruz ki, siyasi gücü elinde tutan -o bir azınlık da olsa- tarımsal/sınai üretimi, yukardan yönetiyor, elde edilen tekmil ürünü keyfince bölüştürüyordu, böylece binler, sefaletin acımasız kıskacında, yaşam savaşı verirlerken, onlar, cennet hayatı sürüyorlardı.

Cici pabuçlarla da yürüyor olsa, yırtık çarıklarla da ömür sürüyor olsa, insanın tarih içinde bir yadsınamaz yeri, bir genel görünümü var. Şu önemli ayrımı gözlerden ırak tutmamak gerek yalnız, onlar demek isterler ki hep: Varlıklılar toplumun bütününü yönetecek, ama bir azınlık adına, nimetlerin hemen de, yüzde doksanını alacak. Yığınlar, kesinlikle hallerinden yakınmadan güdülecektir. Nasıl, şöyle kocaman iki sözcük söylerler: "Toprak Allahındır!" Yani, -Malikel mülk Hazreti Allah- Buna, aslında pek pek karşı gelen yoktur. Şu var ki, biraz düşününce anlarız, onlar gerçek niyetlerini maskelerler, aslında şöyle demek isterler: Toprak Allah'ın, ondan alınan ürünün aslan payı bizimdir.

Evet kişi, tuzu/kuru, seçkin bir sınıftan değilse, tıpkı onlar gibi "Ekmek elden, su gölden?" demiyor, diyemiyorsa, yani, bir asalaklar takımının çocuğu olarak dünyaya gelmemişse, ev onun neyineymış? Demek oturup gittiği barınağın kirasını verecek. Ekmeğini çalışıp kazanabilmesi için, gece uykularına kanabilmek için, her sabah kapıdan çıkacak. Varsa işine, yoksa iş aramaya gidecek. Günlük hayatını kazanacaktır, bu akıl almaz şartlarda. Anası var, babası var, ama, ailesinin yarınlarını geçelim, yarın için bile bir ekonomik temeli, bir birikimi yoktur. Her şeyi, hergün, yeniden kuracaktır.

Kimdir peki, kimlerdir bu alanda, alanlarda boy gösterenler? Yaşamın kaymağını aşıranlar, pek pek, ayak altlarında görünmeyenler? Topluma yukardan yukardan yön verenler, yorulan zamana kırbaç çalanlar, can verip, can alanlar? İnsanlar, biraz biraz bilirler bu karanlıkta dolaşan adamları, bunlar onlardır. Bir damla ter, bir dirhem kan dökmeden, istiklal madalyası kazananlar bunlar değil mi? Garibanı sıkboğaz edip, maya topraklara pulluk çekenler, bire alıp, ona satanlar, helala haram katanlar, bunlar değil mi?

Bu bizim kesinlikle istemediğimiz, ama beri yandan, içiçe yaşamaya zorlandığımız bir siyasi düzendi. Onunla yanyana hayatımızı sürdürecekse de -ki şimdilik başka bir yol da görünmüyordu- onu yıpratıp, uzun

savaşlar sonucu, tarih alanından sıpıtıp atacaksak da, onu iyice bilmeye, hergün yeniden yeniden tanımaya mecburduk? Onlar, yığınların varlığına, özlemlerine, umutlarına, onurlarına, boş mu veriyorlar? Olsun, gene de bu düzeni avcumuzun içi gibi bilecektik -egemenlikleri bir olgu değil mi?- Eğer onunla, kesin bir kapışmaya, hesaplaşmaya gideceksek? Bunun başka bir yolu da yoktur!

Şunu demek istiyorduk ki, çatıdaki çatlak, bir düzen değişikliğini peşinden getiriyor, gerektiriyor olmasa bile, neresinden bakarsak bakalım, yuce katlarda, bir idari yöntem yenilenmesini haberliyordu. Şu yapyalın bir gerçek ki, Celâl Bayar silik ve renksiz kişiliğiyle, ileri doğru bir umut yaratmış olamazdı. Elbette o, çatıdaki konbinezonların, bir yeminli adamı olarak çıkıyor, çıkarılıyordu karşımıza? Demek ki, kesinlikle, demokratik hakların geliştirilmesi yönünde bir istek de taşıyor olamazdı içinde, kaldıki böyle bir arzusu, yetkisi de yoktu. Yeni yerini dolduramıyordu hasılı, kuşkulu adımlar atıyor, korkuyor, bir karanlık tablo çiziyordu bu adam. Nitekim sonradan, bir Nazi yanlısı olduğu ilan edilecektir yabancı bir radyo istasyonu tarafından.

"KİM SUÇLAMIŞ" kitabında, Sorunu yapyalın çözümleyecektir, Dr. Hikmet Kıvılcımlı:

*'Ölüm döşeğinde Mustafa Kemal, kendisini çoktan öldürmüş, mumyalamış ve içinden çıkılmaz bir mezar-ehrama gömmüş bulunan finans kapitale, en son hizmetini yaptı: Toprak Reformu, geveleyen İnönü'yü düşürdü, Yerine, İş Bankası haydut yatağında: -***Bir torba altın verdim. Bana bir çuval altın getirdi.** - *dediği Celâl Bayar'ı Başbakan yaptı Bunu beklemiyor değildim, 1950 DP saltanatını (daha o zaman) sezmiştim?"*

Görüldüğü gibi, Doktor, ne Asım Us -kendi deyimiyle- Kadro Kalpazanları, ne de benzerleri gibi eveleyip-gevelemiyor, Bayar/İsmet tahtaravallisini, apaçık, getirip ortaya koyuyordu:

" O vesileyle oturdum: DEMOKRASİ, TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKASI'nı yazdım. Orada dediklerim yayınlandı, tekrarlıyorum. Onları demek ve yazmak değil, kimi kel-fodul çalımlarla vakit öldürmek, Türkiye solları için daha önemli imiş, bakmadım bile maskaralara?

Cebimde basılmaya hazır temiz müsveddeleri, İpek Film Stüdyosu'suna düştü yolum, Nâzım nerede, Karanlık Oda'da? Kapısını araladım, Şair, uzun bir masa önünde arkası dönük, bir filmi makaradan makaraya aktarıyor. Yavaşça daldım (içeriye) farkında değil. Şeridi durdurdu, makası aldı, film kesiyor."

Omuzlarından yakaladım:

" Ne yapıyorsun, yahu?"

Sıçradı bir, ödü patlamıştı kahramının, ben olduğumu anlayınca toparlandı:

"Kesiyorum, Hikmetçiğim!"

"Havyar mı kesiyorsun?"

"Öyle ya, bu filmdeki İsmet Paşa'nın sözlerini kesiyorum."

"Nedir o film?"

"Kayseri Kombinası'nın açılış töreni."

Doktor, sürdürüyordu:

"Kayseri Dokuma Konbinası, Sovyetler'in Türkiye'ye, ilk büyük dokuma sanayiini, faizsiz, şartsız, yirmi yılda malla ödemek kaydıyla hediye ettikleri fabrika kurumlarından biriydi. Onun için (açılış) törenini İsmet Paşa yapmıştı.

Hani, belki şimdi beni, ordu ile ilişki kurduğumdan ötürü, -anarşiye-kaymış sayarak, semtlerine uğratmamak için, sosyalist yoldaşlarına, tundan tuna attıran -uzaklara sürüp dolaştıran- Sovyet Ululari, evvel ezel, kapitalist olan paşalara, pek büyük armağanlar ve iltifatlar yağdırmayı severler?

Yapmasınlar, demek aklımdan geçmedi, iyi yaptılar, Türkiye'de modern büyük sanayiin temellerini atarak, proleteryanın gelişimine yol açtılar. Ne var ki, o -ulu kişiler- kendilerinden başkasının, bir kapitalist ülke şartları içinde, manevra kabiliyeti bulabileceğine hiç inanmadılar. Ellerinden bu güne kadar geçmiş örnekler, kendilerini pek haksız çıkarmaz bu kanılarında? Ama, hiç mi bir kuralın istisnası bulunmaz? Hep mi vurmalı, ama, önce dinlemeli?"

Sovyetler Birliği'nde, bu çaplı, alabildiğince içtenlikli serzenişlerin, ne gibi yankılar uyandırdığını bilemiyorum? Gönül isterdi ki onlar, büyük güçlerini, büyük yanlışlar yaparak taçlandırmasınlar. Tarihin hesaba çekmediği bir düzen gelmedi henüz yer yüzüne?

Konumuzun, bu bölümündeki ana temasına dönersek, çatıdaki çatlak belli idi ve İnönü'nün Başbakanlıktan düşürülmesi, onun yerine renksiz Bayar'ın bayraklaştırılması, Başbakanlık sandalyesine oturtulması hangi anlamı taşıyordu?

Apaçık görünen durum odur ki, Naziler, çığlık çığlık savaş naraları atarak, Avrupa'yı, hattâ hattâ dünyayı, kana ateşe boğmaya hazırlanırken, birçok politikacı geçinen deryamisal bilgiçler tam sipere çekilirken, Dr.Hikmet, fikir kılıcını çekiyor, ilerici geçinen bir nice aydın, olayların peşinden sürüklenirken, o şartlardaki bizim yalın gerçeğimizi apaçık orta-

ya koyuyordu. Oyleyse, hatırlamak ve hatırlatmak gerekir: Önce Ataturk un kanatları altına sığınmak, toplumun gözünden kaçmak, sonra da, ıyı kotu, her şeyden onu sorumlu tutmak, uygulana uygulana suyu çıkmış, Osmanlı'dan miras, bir aydın oyunu değil midir?

Ama aslında, gene de karşımızdaki acı, düşündürücü tablo şudur: Kurtuluş Savaşımızın üstünden 15/16 yıl geçmiş olmasına rağmen, Ataturk ve Inonu, hayat garantilerini, kişisel olarak, karşılıklı bir pusula üzerinde ımzalaşmakta aramamakta mıdırlar? Son derecede trajik bir olgudur bu? Berı yandan bızım, yığınları kazanmak yolunda, gizli gizli çalışmalarımızı, demokratık burjuva devrimi isteklerimizi doğrulamıyor mu?

VII

Biz hareketimizin, dünya çapında kurulmuş, sırtı evrensel işçi dünyasına, gücüne dayalı, savaş cephesinden bir bölüm olduğunu biliyorduk. Çünkü Komintern, aşağı-yukarı, beş kıtada yayılmış, yüz seksiyonuyla, varlığını kanıtlamakla kalmıyor, bunun da ötesinde güçlü Sovyetler Birliği'ni de bir kale gibi arkasına almış bulunuyordu. Hiç kuşkusuz ki, çağın en önemli bir olayıdır bu. Böylece, 1.inci Enternasyonal'ın, açılış konuşmasında, Karl Marks'ın: "Bütün dünya işçileri birleşiniz!" haykırışı, beş kıtada yankılanmış oluyordu. İyi ama, gene de sormak, öğrenmek gerekliydi, bizim ülkemizde durumumuz nedir ve bizler şimdi nerelerde bulunuyoruz?

Evet çalıştıkça, insanlarla ilişkilerimiz arttıkça, okudukça, bilgimiz, deneylerimiz artıyor, gelişip, pekişiyor. Şu var ki, hareketimizin ne derecede kadar yaygınlaştığı, hangi sayılara ulaştığı, hangi alanlarda güçlü, hangi alanlarda zayıf olduğumuz hakkında hiçbir somut bilgimiz yoktu. Bu içimizde zaman zaman bir inanç boşluğu yaratmasın, bizleri üzmesin, düşündürmesin olamazdı? Bütün insanlarda rastladığımız bir içgüdü değil mi bu? Onlar, bastıkları yerin çürük mü sağlam mı olduğunu anlamak, bilmek istemiyorlar mı?

Malumla meçhul, yani bilinenle bilinmeyen, varla yok, çelimsizle güçlü, yoklayışları, arayışları, ya da, bu yolda edinilen kanı, bundan doğacak inanç, bir belli temele dayanmamalı mı? Bilim bu yolu doğrulamıyor, tekmil deneyler aynı izi apaçık göstermiyor mu? Bizlerin birer canlı varlık oluşumuz, hayali masal kahramanları olmadığımızı ispatlayan, birer elle tutulur, gözler görülür canlı kişilerden oluştuğumuz kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kanıtlamıyor, ispatlamıyor mu? Öyleyse, biran evvel aranılan yere gelelim, partimizin gücünü, insan potansiyelini bilelim, bilelim ki, bu içimizde ateş gibi yanan, kavrulan bir istek değil mi?

İyi iyi ama, bu içtenlikli olduğu kadar, öteyandan, tehlikeleri bağrında taşımıyor, düşmana bizi kolay avlama, savaş alanından sürüp çıkarma olanağı vermiyor mu? Yani, bir taraftan gizli çalışıp, bir taraftan da onun yöntemlerini, eylemlerini, bundan alınan sonuçları açıklarsak, buradan, bizi adım adım izleyenler yararlanmayacak, hemen yakamıza el atmayacakları mı? O zaman yer altında olmanın ne anlamı kalacak, neresinden bakmış olsak, kısır bir döngü değil midir, bu? Oyleyse, kılı kırka yararak sormak gerek, çözüm nedir, çıkış yolu hangisidir? Bunun cevabı açık ve kesindir, gene gizli kalmak, yıllardır deneyi yapılmış yeraltı kavga kurallarını daha da geliştirmek, açıkçası taban kitlemizi, öncu müfrezeyle kesin bir kaynaşma durumuna getirmektir.

Sormalıydık açık açık, insan maddesini mi merak ediyorduk partimizin? Onun toplum olaylarındaki gerçek ağırlığını, etkenliğini mi araştırıyorduk zaman zaman, hemen de her siyasi alanda? Avcumuzun içinde bulamadığımız bazı veriler bizi rahatsız mı ediyordu, koyalım dobra dobra. Bunda üzülecek ne var, çoktandır, kafadan çözümlememiş miydik bu sorunu, böyle bir kaygıdan rahat rahat sıyrılmamış mıydık? Bunun için hükümetin resmi tavrını bilmek, gazeteleri biraz dikkatle gözden geçirmek, vatandaşların söyleşilerine kulak kabartmak yeterliydi? Gerçi bunlar, genellikle yüz ağartan şeyler değildi, yalanla, yanlışla iftiralarla doluydu.

Ama, biz bunları olduğu gibi mi alacak, doğruları yalanlardan titizlikle ayırmayacak mıydık? Ülkemizde bir türlü ardı arkası kesilmeyen sıkı polis takiplerini, pusuları, varken görmezden mi gelecektik? Öteyandan, tek partiye karşı kesin bir tavır almak, onun karşısına komünist partisini bir muhalefet savaşçıları olarak çıkarmak, yasak değil miydi, günahların en buyüğü değil miydi, zindanları sorusuz sualsiz boylamayacaklar mıydı bunun aksine davrananlar? Eh, bu şartlarda oluşan güdümlü kamu oyunu bizde mi ciddiye alcaktık? Onun için bize sunulan resmî, resmiyet dışı, partimizin çalışmalarıyla ilgili, bütün konuşmaları, yazışmaları, yazıları, bazan tersine çevirecek, öylece yorumlayacak, kesinlikle bu yöntemi uygulayarak, gerçeklere ulaşmaya çalışacaktık? Siyaset rüzgârlarının hangi doğrultudan estiğinin bilinmediği o nankör karışık ortamda yapacak başka bir şeyimizde yoktu zaten.

Sosyal-siyasal savaşta görev almak, sadece bir akıl erdirme, yöntem kavrama işi değil, biraz da yürek, geleceğe güvenle, iyimserlikle bakma, bakabilme meselesiydi. Demek ki, çevremizde çevrilen korkunç ıktıdar çarkını kırmadıkça, ufkumuzu karartan kanlı yağmur bulutlarını dağıtmadıkça, aydınlığa kavuşmanın yolu yoktu. Öyleyse sadece parti öncü müfrezesinin değil, işçi, emekçi kitlelerinin gönüllü desteğini hiçbir zaman akıldan çıkarmamalıydık. Ona bakarsak -Marksist veriler açısından- yarınlar bizim, yalnız bu uğurda savaşanlarındı. Buralara ulaşmanın, can pahasına, kan pahasına olabileceğini hiçbir zaman akıldan çıkarmamalı, masalları gerçeklerden ayırmanın yollarını son derece iyi bilmeliydik.

Umutlarımız gene de geliyor, şu noktada bağlanıyordu. Biz yeraltı çalışmalarımıza durmadan devam edecek, ama, karanlıklarda yaptıklarımızı, gün yüzüne çıkarak, çıkararak, değerlendirecektik. Arılar da öyle değil mi, değiller mi, kaçımız farkederiz onların havamızdan süzülüp geçtiğini? Sonradan bakarız ki ama, kovanlar bal gömeçleriyle dol-

muş? İşte bizler de tıpkı tıpkısına öyle olacak, hangi çiçeklerden bal aldığımızı sezdirmeden, ürünlerimizle toplumun karşısına çıkacaktık. Bu tür bir siyasal-sosyal çalışma nasıl açıklanabilir kısaca: Halkımızla, kitle tabanımızla, her zaman ilişkilerimizi diri, sıcak tutmak, ama kesinlikle düşman gözlere çarpmamak, hele hele çok iş yapmak, mümkünse hiç, değilse, az kayıp vermektir, savaş planımız.

Ülkemizde özellikle bize, kitlemize, halkımıza karşı sert bir baskı rejimi uygulanmaktadır. Birçok arkadaşımızın zaman zaman polise alınıp, işkenceli soruşturmalardan sonra mahpusanelere gönderildikleri biliniyor. Onların çektikleri her fırsatta halkın önüne serilmeli, kamuoyu bu konuda uyanık tutulmalıdır. Bununla beraber, Türkiye'nin bir Hitler Almanyası, bir Mussolini İtalyası gibi henüz katran karası bir karanlığa boğulmadığını da -hislerimizden uzak- ölçüler içinde sergilemeliydik. Abartma; dozunda kullanılmalı, yani dönüp kitlemizi terörize eden bir düşman silahı haline gelmemeli, getirmemeliydi.

Hatırlamak, önemle hatırlatmak gerekirdi ki: Karl Marks, Friedrich Engels, Vladimir İlyiç Lenin, Jozef Stalin, tercüme edilmiş eserleriyle kitapçı camekanlarında görülüyor, ilgi çekiyor, alınıp okunuyor, biraz sessizce de olsa, fikirleri, eylemleri üstünde tartışmalar yapılıyordu. Şu var ki, bunun kanunlaşmış, demokratik bir takım haklar zincirinin halkalarından oluştuğu hayaline kapılmamalı, aksine, Halk Partisi'nin bu kitapları bilimsel birer tuzak olarak, hemen her meraklı vatandaşa karşı kullanabileceğini hatırdan kesinlikle çıkarmamalıydık?

Yoksa, zaman zaman görünüp, zaman zaman da kayboluveren, bu yumuşak tercüme fikir havası, tehlikeli yanlışlara da götürebilirdi bizi, halkımızı. Bu perdeyi bir açan, bir de kapayan vardı, yani ipler, karanlıklarda hükmeden, bir takım hırslı adamların ellerindeydi. Yani, olaya yüzeyden bakanlar, her an, acı bir yanılgıyla karşılaşabilirler, gafletlerinin cezasını en ağır şekilde ödeyebilirlerdi, kesinlikle şakası yoktu bunun.

Beride hayat yürüyordu ama, fikir alanında olsun, sanat alanında olsun -belli ağırlık yapan- kişilere rastlanıyordu. Haydar Rıfat, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Sabiha Zekeriya, Suphi Nuri, Neriman Hikmet, Kerim Sadi, Dr. Fuat Sabit, Muhittin Birgen, Esat Adil, Abidin Nesimi ve başkaları. Sanat alanında ise göze çarpanların başlıcaları şunlardı: Nâzım Hikmet. Sadri Ertem, Ümran Nazif, İlhan Tarus, Kenan Hulusi, Nurullah Ataç, Sabahattin Ali, Bekir Sıtkı Kunt, Kemal Bilbaşar, genç dinamik yazarlar: Kemal Tahir, Naci Sadullah ve başkaları, göz dolduruyorlardı.

Bütün bunlar, yazıları ile, çizgileriyle, Kemalist görüşe karşı, bir fikir ve sanat cephesi sayılabilirler miydi? Hem evet, hem de hayır, çünkü

onlar, bu kıpırdanışları, kesinlikle ellerinin altında bulundurmak, titizlikle yakından kontrol edebilmek yöntemini esas alacaklar, her an, yeni fikirlerin sanatın yolunu kesmeye hazır olacaklardı. Kesin niyetleri bu olunca, bir mayalanmanın değil, göstermelik bir oyalamanın peşinde koştukları her yonuyle sırıtarak karşımıza gelecekti. Demek bu çalışmalar halk uyanışına kapı açmamalı, onları oyalamak yolunda resmî görüşün demir pençesi altında bulunmalıydı. Tek partiyle yönetiliyor da olsak, sonuçta bir cumhuriyet idaresinde yaşamıyor muyduk. Öyleyse, hür fikir busbutün öldürülmemeli, şu var, öte yandan da, sağlam ve sağlıklı yaşatılmamalıydı da.

Asım Us'un anılarında gördüğümüz, Atatürk'ün şu görüş ve sözlerini kesinlikle unutmamalıydık. Diyordu ki Ata: "Askerlikte bir kaide vardır Duşmanın harp cephesi çok kuvvetli olursa, onu parçalamak lazım gelir!"

Neresinden alırsak alalım, nasıl yorumlarsak yorumlayalım, fikir ve sanat adamları, bu sözlerdeki tehdit edici tonu, düşündürücü havayı gormezden gelemez, onu gerçekten anlamından saptıramazlardı? Demek ki, resmî görüşün dışında fikir üretenleri, sanat yapanları, her an, ıkı dudağın arasından dökülebilecek bir yıldırım karar bekliyor tehdit ediyordu: "Menettim, yasakladım, tehlikeli buldum!" Bunları tek tek alırsanız, ferdiyetinizin zavallı sınırlarında yorumlarsanız, elbette çıkarılacak sonuç bir ıç yıkılış, panik getirecektir. Başımızın üstünde sallanan Demokles'in kılıcı da bunu hatırlatmıyor mu zaten?

Nitekim bu zehirli havayı koklamış, tehlikeyi iyice sezmiş olan yılların kurt yazarı Huseyin Cahit, FİKİR HAREKETLERİ isimli bir dergi çıkarıp, Marksızm'e, Lenınzm'e, en azgın satırlarla saldırıyor, Batıdan kendisine katılan bir sürü yalancı şahit gösteriyordu. Ama, aslında bunların dar bir kuçuk burjuva çevrede yankılandıkları, doğrudan bizim hareketimız ustunde, bir tesir yaratamadıkları görünüyordu.

Gene belirtmek gerekir ki, fikir ve sanat alanında, iki kişi yani iki akım, goze çarpıyordu. Bunlar Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Nâzım Hikmet'tiler Şeyleri adıyla çağıracaksak, eylemlerindeki anlamla değerlendireceksek, Doktor'a Bolşevik, Nâzım'a da Menşevik, dememiz gerekecek Peki bunun eylemsel anlamı ne? Şu; Dr, TKP'yi temsil ediyor. Nâzım'da bu partıye karşı muhalefeti. Gerçi, Kerim Sadi'de, sol akım içinde, kuçuk fikir broşurleriyle görünmek istiyorsa da, sesi pek istenilen yankıyı yapmıyor. Onun için de, bir görünüp, sonra kaybolup gidiyordu kıtapçıkları. Ama ne Hikmet, ne de Nâzım, böyle değildiler, iddialarını eylemleri doğruluyor, vurdukları yerden ses getiriyor, yankılar uyandırı-

yorlardı. Doktor, Marks, Lenin, Stalin'den, en güzel seçme şeyler çevirmekle kalmıyor, onları bilgece yorumluyordu da? Nâzım ise, edebiyatımızın en parlak, çarpıcı sesi, en büyük şairi olma yolundaydı...

VIII

Bu çalışmalarımızın masamda yığılan sayfalarına, şöyle bir gözatınca, şimdilik kendimize: 1934/1938 yılları arası ekseninde, siyasal hareketlerimizin, geniş bir panoramasını çizmeye çalıştığım anlaşılacaktır. İster bir manga, ister bir bölük olsun, o günkü yurt ve dünya şartları içinde, bizim, TKP varlığı çizgisini sürdürmeye çalıştığımız görülecektir. Şu da açıktır, bu devrim ağacının kökü yeraltında ise, gövdesi, dalları yerüstünde olacaktır ki, ne meyve verdiği belli olsun, halk gelip altında toplansın. Bunun tehlikeleri de var mıydı? Elbette vardı, bundan kuşku duyabilir miyiz, partimiz iktidara tırmanıncaya kadar, hep güçlüklerle karşı karşıya olmayacak mıydı bir bakıma?

Öyleyse bu yeni şartlarda, yeni bir durum yargılaması, yeni bir değerlendirme, yeni bir saptama yapmalıydık. Artık: "Baş çekişme, öncelikli kapışma, bizimle, Kemalist Diktatorya arasındadır." Basmakalıp yargısından, kendimizi çekip koparmalıydık. Çünkü bu kesinlikle bütünü vermeyen, bizi büyük yanlışlara sürükleyip götürecek, aldatıcı, sığ bir görüştü yeni doğan şartlarda. Biz neden günden güne gelişme gösterebilecek, sonra da önümüze dikilecek olan, partinin kendi içinden çıkmış, kara listelerle halka ilan edilmiş, Troçkist muhalefeti unutuyorduk?

Kaldı ki burjavazi bizi onlarla karşı karşıya da bırakmıyordu, içerden pazarlıklı bir tavır takınarak? Onlar -yani siyasi polis- durumdan var güçleriyle yararlanıp, oradan biyerlere varmaya çalışacaklardı? Öyleyse, kara listeyle yakından ilgilenenler, ikiden üçe çıkmış: 1. TKP, 2. Troçkist muhalefet, 3. Siyasi polis'i oluşturmuşlardı. Açıkça dağıtılan listeyi belli ki artık onlar da ellerine almışlar, Nâzım Hikmet başta olmak üzere, listede adı geçenler Emniyete çağrılmış, kara listenin ne olduğu bu -milli kahramanlara- sorulmuştu. Olayın kısa zamanda gelişmesinin yorumu, apaçık anlamı bu değil mi? Şimdi önemle üstünde duracak, soracaktı 1.inci Şube: "Komünistler ne yapmak istiyor?" Bir takım bozuk saydıkları unsurlara parti kapısını kapatıp, güçlenmeye çalışacaklar." Ellerini zevkle uğuştararak ekleyeceklerdi: "Haydi bakalım?"

Görülüyordu ki böylece, polisin çift standart kullandığı taktik manevra devri başlamış oluyordu: Komünistlere, kanlı-sert, Troçkistlere, anlayışlı-yumuşak? Şu olay göze çarpıcı, düşündürücü değil mi? **Esmer Abbas,** uzun izlemelerden sonra yakalanıp, Müdüriyet'e getirildiği zaman, çökmüş, gözleri çukura kaçmış, yıkılmış, tam bir insan posasıydı. Sordular karşısına geçip hemen, nefeslenmesine bile meydan vermeden: "Şimdiye kadar hangi cehennemlerdeydin ulan, konuş, ölümün bizim elimizden olmasın?".

Hasta, kısık, silinmiş bir sesle cevap verdi:

"Halimi görmüyor musunuz, hastayım, üçüncü devre veremim? Kaldım, ilaçsız, bakımsız, bir dilim kuru ekmek bile bulamadan harap evlerin bir odasında. Geceleri gözlerimi kırpmadan ölümü bekledim?" Soru durmuyor, kara bir silindir gibi üstüne üstüne geliyordu: "Ölürken bari doğru konuş ulan orospu çocuğu? Peki, İstanbul'daki, Parti reorganizasyonunu - yeniden örgütlenmeyi - ne zamandır bıkmadan kim yönetti, şeytanlar mı, aylardır köşe kapmaca oynadın bizimle? "Abbas'tan artık ses yoktu. Biri çıktı aradan; yırtıcı sesiyle hatırlatıyordu: "Parti kara listesine yazılmadan, kurtulamazsın, ulan elimizden!"

Demek ki Parti kara listesi, polisin elinde şaşmaz bir ölçüydü artık, iyi ama, bu bir anlamda da, Türkiye Komünist Partisi'ni daha da ciddiye almak, varlığını nesnel bir tutumla ele almak, onaylamak değil midir? O korkunç, ürpertici Müdüriyet gecesinde, karanlık uzak bir tonda Abbas'ın sesi duyuluyor, yanılmıyorsam Lenin'in cenaze marşını söylüyordu: "Kızıl bayrağımız gibi dövüştün/ Her zaman ileride her gün ön safta/ Kavgada vuruldun dağ gibi düştün/ Duyuldu zelzelen dört bir tarafa/ Çivilendin zindanına düşmanın/ Yaraların oluk oluk kanardı." Sesi kısılıp, şarkısı duyulmaz olunca, en yaşlı polis Capon Mehmet kapıyı aralıyor, onu uyarıyordu: "Abbas Abbas, sus oğlum, Allah sana da elbet bir kurtuluş yolu gösterecek. Sus, şarkı söyleyeni daha fazla döverler, koca bir ömür tükettim ben bu cehennemde!"

Tütün işçisi Abbas, Moskova'dan İstanbul'a dönüşünde, daha da bir bilinçlenmiş ve hemen Parti çalışmalarına koyulmuştu. Kendisi Beşiktaş Mıntıka Komitesi üyelerindendi. Onun gelişiyle arkadaşları yeni bir hız kazanmış, beraberce, umutlarla dolu, çalışmaya koyulmuşlardı. Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra, polis onun yurda dönüşünü sezmiş, hızla izini kovalamaya başlamıştı. Ama, pusular, ısrarlı izlemeler, aramalar hiçbir fayda vermiyor, Tütüncü Abbas ele geçmiyordu. Sonunda başına ödül koydular, gündüz sır gibi saklanan, geceleri çalışmalarına devam eden bu arkadaşı ele geçiremediler. Tütün işçileri seferber olmuş, kol-kanat germişlerdi, ele geçmemesini sağlamışlardı. Bakın ki aksiliğe, bir gece polisler onu Mecidiyeköy dutluklarında sıkıştırdılar, ama, paniğe kapılmadı o, direndi, sargıyı yırttı, kaçmayı başardı. Sağnak halinde inen bir yağmur, ortalığı allak-bullak etmişti, canıyla yarışa giden Abbas, hemen de bir birbuçuk saat sonra sırılsıklam inebildi Kasımpaşa'ya?

Muhalefetin, afişe olduktan sonra, ne yapacağı, nasıl bir yol tutturacağı, pek öyle uzun boylu meraka değer bir şey değildi. Belli ki onlar,

kısa zamanda, ilkten duydukları şaşkınlıktan sıyrılıp kurtuldular, baya baya sevinç bile duydular yeni yoldaki kimliklerinden? Kestirimlerine göre Türkiye Komünist Partisi, belki de istemeyerek onları legal alana itmiş, bir anlamda kuru ekmeklerine yağ sürmüştü, ne demektir bu, hele bir düşünelim? Sen, hem parti muhalifi -karşıtı- olarak, işçi sınıfı adına en büyük yaygarayı şiire bulayıp patlayacaksın, hem de kanunca davrandığın için, suçu soluna atacaksın. Sağından -yani polisten- emin olacaksın, azımsanacak bir avantaj mı bu?

Tütüncü Abbas, 1929 İzmir Komünistler davasında mahkûm olmuş, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve diğer arkadaşlarıyla, Elâzığ Cezaevi'ne sürülmüş, yıllar süren cezasını çekip bitirdikten sonra, Sovyetler Birliği'ne kaçmıştı. Orada sınıf bilincini Doğu Üniversitesi'nde okuyarak daha da geliştirmiş, Türkiye'ye daha bir olgunlaşarak dönmüştü. Böyle bir elemanın harekete getirdiği taze kan kesinlikle azımsanamaz. Onun, Mecidiyeköy dutluklarındaki pusudan mucize kabilinden kurtulması, bir büyük sağnağa yakalanması, zar-zor sığınacağı eve ulaşması, ağır bir zatürrenin başlangıcı olmuş, gereğince bakılamaması yüzünden de, hastalığı sonradan vereme dönüşmüştü.

Kara listeliler için söylüyorum: Hata, politikada, bazan da insanın pek farkına varmadığı hesapsız bir adımla başlar. Bunun için eleştiri, özeleştiri yolu açık tutulmuş, kişinin kendini, sapma eğiliminden, yanlıştan arındırması sağlanmıştır. Böylece yara, daha küçükken kurutulup kapatılıyor, savaşçı onuruna yeniden kavuşturuluyor, az bir şey midir bu? Demek ki, işçi sınıfı öncüleri, kendilerini devamlı bu yöntemle kontrol altında tutacak, en sert eleştiriye bile gönüllü açık olacaklardır. İyi iyi ama, son derece duyarlı, kıl tartan bir terazidir bu. Ona boş verip kof gurura kapıldın mı, teker-meker ihanete kadar yuvarlanır gidersin, yüzüne tükürmeler, dost bildiklerin tarafından bile tekmelenmeler kaderindir artık? Bu kötü ve çirkin sonucu, listeliler, önceden kestirebilmiş miydiler acaba, hiç sanmıyoruz.

Kolay mı, kinini de, hırsını da, gaddarlığını da Osmanlı'dan kalıtım yoluyla almış bir burjuvaziyle gizli savaşmak? Abbas'ın ciğerleri eski, hurda bir demirci körüğü gibi, zar-zor nefes alıp verebiliyor, bir işçi arkadaşının evinde, kimselere görünmemeye çalışarak kalıyor, yatıyordu. Onun katılmasıyla hareketlenen, partinin bir mıntıka komitesinde işler yavaşlamış oluyor, bazı geceler başı ucunda toplanan arkadaşlarına umut vermeye çalışıyor, diyordu ki: "Yoldaşlar, biz hareketimizi; o kişi ne denli güçlü bir kalem olursa olsun, gene de bir yıldıza hayran hayran bakmaktan ve parlak şöhretlerin peşine takmaktan, takılmaktan ko-

ruyalım? Bu, Nâzım'ın peşinden gidenlerin kapıldığı bir toplumsal gözbağıcılıktır, sarhoşluktur, ayıldığınız zaman, kafanızı sepet gibi ağırlaşmış bulursunuz, ama, avcunuzda bir şey kalmaz. Halbuki, kolektif bir aksiyondur bizim için yaratmamız gereken, önemli olan. Kapitalizme, bin dizelik bir şiirle çatmak mı önemli, onlardan, sınıfımız için bir hakmı koparmak önemli, işte bizim unutmamamız gereken budur?" Bu fersiz gözlerdeki ışık, hasta ciğerlerin körüklediği sözler, ertesi gün kulaktan kulağa işçi kesiminde yankılanıyordu.

Ötede Parti hattından sapanlar, bir toplum olayının, ya da ideolojinin, uygulamadaki görünümlerinden sadece bir dalına asılarak, kör bir metafizik mantıkla yetinirler. Öyle ki: -ya ak, ya kara- saplantısında, bir görünüp bir kaybolan yalancı ışığın peşine takılır gider, yazık ki bu adamlar, zaman zaman kendilerini haklı da sayabilirler. Ama ama, küçük bir alanda, gözlerine çarpmayan bu bilimsel pusla yanlışı, geniş bir alana yayıldığında, onların hatadan ihanete kaydıklarını rahatlıkla görecek, göstereceksiniz? Hayat biteviye çağıldayarak akar gider çünkü ve size hatanızı düzeltmek için o kadar uzun zaman da vermeyebilir.

Egemen güçlerin yarattığı, değerleri devamlı erozyona uğratan alaca karanlıkta, nice nice gözünü budaktan sakınmayan savaşçı, doğaldır ki, çoğumuzun dikkatinden kaçıyordu. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bunlardan en parlak, çarpıcı örneklerden biriydi? O, Elâzığ Hapisanesi'nde, ne zamandır cezasını dolduruyor, metodik bir yöntemle okuyor, yazıyor, arkadaşlarına ekonomi/politik dersleri veriyordu. Zamanla idarenin dikkatini çekmişti bu dimdik yürüyen, kesinlikle boyun eğmeyen adam. İyi ama, onu içeriye atmaktan maksat, güya ıslah etmek, zorla da olsa, mutlu azınlığın arasına katmak değil miydi? Ne yorulmaz, yılmaz bir güçtü bu, halbuki o mahpus hayatını bir kılıç gibi bilenmek, bilinçlenmek, bunu cömertçe çevresine yaymakla kendini görevli sayıyordu.

Söz bir kere ondan açıldı mı, Abbas hasta yatağında kımıldanır, Dr. Hikmet'ten sözeder olur gözleri canlanmış, dinler onu tütün işçileri, dinler onu kadın kız, der ki: "Bir nice arkadaşım oldu, onları biricik biricik şimdi anmak isterim, böylece bir minnet görevi yapmak isterim, ama çocuklar be, analar, genç kızlar, Dr. Hikmet bir başkadır, gönül kibir yok, görseniz sımsıcak insan canlısı? A be, biz ondan öğrendik ne öğrenmişsek, zalim bir hükümetin karşısına çıkmak kolay mıymış, bizi şahinler gibi cesur, işçi sınıfı için cesur yapan odur. "Yaşaran gözlerini siler, çevresindekiler üzgün ve şöyle bağlar: "Gönül ister ki hep ondan sözedeyim, ama, görüyorsunuz be halimi, hele biraz canım gelsin, bu yırtık ciğerlerle konuşmak zor, hem de çok zor?"

Aslında, gerek Türkiye Komünist Partisi'nin, gerekse onun karşısındaki Troçkist muhalefetin, siyasal isteklerini dayatacak bir kitle tabanına sahip bulunmaları olgusu nedeniyle, ülkemizin kaderi gene Halk Partisi'nin kontrolünde olacaktı. Tarakkiperver ve Serbest Cumhuriyet Partilerinin başlarına gelenler henüz kamuoyunda taptaze, kesinlikle unutulmamıştı. Bunları göz önüne alıp, gerçek veriler üzerinde duygulardan arınıp düşününce, Türkiye'de henüz tek parti döneminin kapanamayacağını biraz acı da olsa anlamalıydık.

Asım Us'un anılarından:

"O akşam sofrada, Fethi Okyar'da vardı. Bir aralık Atatürk'ün kendi partisine karşı, buyurdukları gibi tam tarafsız olmadıklarından yakındı:

Paşam, İşte Asım Bey -Asım Us- şahittir. İsmet Paşa ile beni, bir babanın (iki) evlâdı olarak kabul buyurduğunuzu söylemiştiniz, halbuki böyle olmuyor?" dedi.

"Bu söz (ler) Atatürk'ün biraz canını sıktı. Kendi yüreklendirmesiyle, en yakın arkadaşlarının bir bölümünü, S.C. Partisi'ne verdiği, hatta kızkardeşi Makbule Atadan'ı bile, partiye kaydettirdiği halde, Fethi Okyar bunu yeterli bulmuyordu?"

Atatürk dedi ki:

"Fethi Bey, ben sözümde duruyorum. Ama, benim üzerimde bir de memleketi güven ve esenlik içinde tutmak sorumluluğu var. Siz, hemen birkaç ay içinde iktidara geçmek için uğraşıyorsunuz? Hiç beklemeye dayanma gücü göstermiyorsunuz? Bugün iktidarda olanları düşürüp yerine geçecek olursanız, bu memleketi güven ve esenlik içinde, ayakta tutabilecek misiniz? -ateşle imtihan başlıyordu- Bana bir kere bu kanıyı vermelisiniz?"

Anı sürüyor:

"Fethi Okyar, Atatürk'ün bu açık ve bir tür paylamayı andıran sözlerine cevap vermedi."

Asım Us, partiler arası kesin tarafsızlık bakımından, açıkladığı yakınmada, Fethi Okyar'ı haklı, Atatürk'ü de haksız buluyordu, ama sorun bu mu, ya da böyle mi konulmalı? Anlaşılan odur ki, Halk Partisi'nden, başka bir partinin kurulması fikri kendisinden geldiği halde Atatürk, bunu kurmaya memur ettiği en yakın arkadaşına bile, -bir takım bahanelerlegüvensizliğini belli etmekten çekinmemektedir?

Bu bizim, üstünde ibretle durmamızı gerektiren bir tarih olayı değil mi? Bir bakıma, en açık şekilde -süregelen- ülkemizdeki ağır siyaset havasını yansıtmıyor mu? Evet, ben tutuklu olarak Donanma Komutanlığı-

na gönderileceğim o günlerde, bu olayı yaman bir titizlikle aklımda tutmalıydım. Çünkü Celâl Bayar Hükümeti, bin yıl dünyaya karanlık vadeden Nazilerle dostluk arıyor, biz ise o canavarlara var gücümüzle karşı çıkıyorduk.

Önce tütün işçisi Abbas'tan, sonra da, içerden çıktıktan sonra Dr.-Hikmet'in kendisinden dinlemiştik. Elâzığ Mapusanesi'ni; mezar yapmak istemişlerdi ona. Evet böyle tuzaklar, daha nice nice arkadaşlara kurulmak istenmiştir, değişik yörelerde, yerlerde. Ama, Hikmet Bey'inki, bir başkaydı, feci şekilde acıydı, kanlıydı. Bilirmisiniz, bazan sisli, namussuz bir hava basar mapusaneleri, belâ aç kurt gibi, vahşi gözlerini patlatarak, dolaşır koğuş koğuş, dolaşır meydan meydan, yasalar, yönetmelikler tozlu raflarda uslu uslu uyurken, uyutulurken, sinsi bir emir duyulur -vereni belli değil- alttan alttan, uzaktan, mahkûmların tüylerini diken diken ederken, can alacak bıçak gibi şöyle sözler duyulur: "Vurun devlet millet hainidir, vurun, koman katli vaciptir, vurun, emir yüksek yerden gelmiştir!"

Bu sözler sinsi, öldüren zehirli bir gaz gibi yayılırken, biri gelip demiştir telaş içinde: "Doktor Doktor, seni acele Müdür Bey çağırır?" Biri hasta mıdır, ne oldu, Hikmet Bey kalkmıştır yerinden, ne olup ne gittiğini bilmemektedir, bir şeyden kuşkulanmamıştır. Aslında, her şeyin belirsiz olduğu bu yerde, şüphe de anlamını yitirmiş, gereksiz bir duygudur zaten?

Kanlı gözleri kinle kızarmış, satılık, aşağılık, Kuduz Kadir, derler biri dolaşır o anda oralarda. Belki biyerlerde kulağı burulmuş, baksanız ölü eti yiyen sırtlandan ayıramazsınız? Nerdense eline geçirip, arkasında özenle sakladığı bir kütükle, tam Doktor Müdüriyete çıkmak için kuzuluk kapısına eğilirken, aniden kaldırıp kütüğü beline indirir sırtlan, sendeler, düşer Doktor, belki de başını parçalamayı kurmuştur saldırgan? Vay, vay, vay, Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın zaman zaman baktığı o sessiz, içinden pazarlıklı hasta bu mudur? Kıyılır mı ulan, bu yüce fikir eylem adamına?

Belli ki bu alçakça bir saldırıdır, kanlı bir pusudur, kalleşçe yol kesmedir, belki de bir fısıltıdan, yüreklendirmeden güç-kuvvet almıştır kanlı pusucu, yüzlü yüzlü haykırmıştır: "Allah, devletimizi, milletimizi payidar etsin, bismillâh, yaptığıma pişman değilim!" demiştir. Aradan çok geçmeden yetişmiştir içerden Doktor'un arkadaşları bu ani parlamaya, kuduz köpeği sille tokat, tekme, kıyasıya dövmüşlerdir. Bir kişi bile arka çıkamamıştır o namussuza. Haykırmıştır Doktor'un arkadaşları, yaralı revire kaldırılırken: "Nasıl kıydın ulan böyle bir halk savaşçısına!"

İşte, neden sonra çıkmıştır mahpusane müdürü ortaya, peki ama akıtılan kan yerine gelir mi, Doktor'un belkemiği kolayca onarılır mı? Müdür ona, onurlandırarak -güya acıyarak bakmış- ve demiştir ki: "Çok üzgünüm Hikmet Bey, mahpusanemde inanın ki bundan sonra böyle bir şey olmayacak, o kuduz herifte en ağır cezayı görecek. Ben haşa, Kur'andan önce kanunu tanırım ve kimsenin hakkını da kimsede koymam." Bunlar belki de, zehirle yuğrulmuş, bir takım tatlı, resmi yalanlardı, gün gelip talimli canbazlardan hesabı sorulacaktı.

Yaaa sonra, gaz lâmbalarında okuyup yazarak, arkadaşlarına dersler vererek, kanlı pusucularla boğuşarak, Elâzığ Mahpusanesi'nden çıktı Dr.Hikmet Bey. Şu var ki, İstanbul'da, Parti görevine yeniden başlayınca, çok önemli bir kaybının farkına varmıştır. Bir gece, karanlık sokaklarda beş adım önünden giden arkadaşını gözden kaybetmesin mi? Ve anlamıştır ki o andan sonra, kesinlikle gözlüksüz yapamaz, fersiz mum ışıkları, şimdi hükmünü göstermektedir. Bunu, bir gözlük edinerek yenme yolunu bulmuş, ancak, beline yediği kazığın ağrılarını ölünceye kadar çekmiş, lumbago'dan kurtulamamıştır. Zaman zaman anlatırdı bunu bizlere, ama, bilinmeli ki, kesinlikle şikâyetçi olmamıştır, -düşman adama rahmet okumaz- Onun bu cezasını da bitirip, İstanbul'da yeniden boy gösterişi, özellikle legal yayın alanında Partiye hız kazandıracaktır.

IX

Dr. Hikmet, Marksizim Bibliyoteği,
No: 1.in, önsözünde diyordu ki:

"Doğu Türkiyesi, Batı Türkiyesi olurken, Batı tekniği gibi, o tekniğin üstünde doğmuş, Batı ideolojileri dahi bu ülkeye girecekti, girdi. Bu arada kırık dökük, düşe kalka olsa bile, bilim olarak, Marksizm adlı doktrin de, şu veya bu sebeple ismini duyurur oldu. Marksizm'in bu işitilen sesinde, iki biçim falso kulağı tırmalıyor:

1. Marksizm, kurucularından başkalarının ağzıyla, hele Türkçe'de büsbütün üçüncü, dördüncü ve ilh...derecede yabancı ağızlarla konuşturuluyor. O yüzden karşımıza çıkan kakafoni -kakases- artık tavşanın suyunun suyu, oluyor. O ise ki, hiç olmazsa objektif (nesnel) temiz bilim uğruna olsun, Marksizm kendi diliyle pek iyi konuşmaya bırakılmaz mıydı?

2. İkinci falso bir eksiklikten ileri geliyor, birinci fasloda "notalar bozuktu" dersek, ikinci falsoda "notalar eksik" diyebiliriz. Doktrin olarak Marksizm bengütaşı, bir düşünce yapısıdır: Her yapı gibi onunda bir temeli, bir de üst katları olacak. Türkiye'de Marksizm veya psodomarksizm -kalp- dolayısıyla basılıp satılan yazılar, hep Marksizmin üst katlarında bocalarlar: Marksizmin sırf politika, sırf literatür veya ona benzer tezleri gevelenir. O ise ki işin bir temeli var: Marksizmin Ekonomi/Politiği. Başı yukarda gezenler için, nedense, aşağılara, temellere bir göz atımı bile çok görülüyor. Ve onun için de, insanı yarım hekimin candan ettiği gibi, bu yarım Marksizmin de "dinden imandan" etmeye yaraması, okuyucuya ne öğretmiş olur?

Şu küpküçücük broşür, bu iki falsodan uzaktır: a) Söz, doğrudan doğruya Marks'ın ve dolayısıyle Engels'indir: Ortodoks bir söz, b) Söz Marksizmin ekonomi temelinin en özenli köşe taşını anlatır. Doğru mu? Evet."

Bu kısa önsözün bir bölümünde de görüldüğü gibi, Dr.Hikmet, legal yayın alanına elbette naralar atarak girmiyor, bizim bilim adamımızın -taşı gediğine yerleştirerek- hangi tavır ve davranışta olması gerektiğini de apaçık ortaya koyuyordu?

Demek ki: Ne kadar ince, özenli, bilgiç bir anlatımı sergilerse sergilesin, ne kadar bilimsel bir değere sahip olursa olsun, derinliğe erişsin, belli bir siyasi savaşla paralelliği olmayan, insanı dünüyle, bugünüyle, yarınıyla kavrayamayan kitaplar, -hele ki bizim ülkemizde, sorulabilir- nedir, ne değildir? Çünkü toplumsal ağırlığını, sadece kılığından, derbeder-

ce bırakılmış sakalından bekleyen, bir avuç lafazanın doğuşundan başka hiçbir işe yaramazlar. Şu halde, tarih alanında söz sahibi olmak, yığınlara ışık sağlamak, onlarla omuzomuza olmayı gerektiriyordu. Silinmez bir iz bırakmak için, sadece düşünceleri kitaplara gömmek, sayfalara kaydetmek, yetmiyordu, sadece. Canını bir savaşçı gibi ortaya koymak, bunları bıkmadan usanmadan mazlum çalışan yığınlara, bir ağır işçi gibi taşımak gerekiyordu?

Dönüp açıklayalım, elbette yazmak, özellikle, ele-avuca alınır bir kitap meydana getirmek, ya da çevirmek, uğraşların en yücesidir, sahibine onur verir. Belirtmek gerekir ama gene de, yaratacağı yankı çok sınırlı dar bir çevrede olmayacak mıdır böyle bir eserin? Şaka yapmıyoruz inanın, üzerinde önemle durmayı, araştırmayı, böylece bir karara varmayı gerektiriyor. Biraz karışık, garip bulunacaktır belki, iyi iyi ama, gene de söylemeliyiz: Bir çeviriyi, bir sosyal/siyasal içerikli kitabı, gene en iyi anlayacak olan, onun yazarı, onun çevirmeni değil midir? Demek ki ülkemizde kitap, -bir aydınlar mahfelinin değil- belli bir siyasal savaşın aydınlanma aracı olarak anlam taşır önce. Kitle eğitimiyle beraber gelişir, geliştirilir.

İşte, Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın, gece yarıları, tıpkı şahinler gibi koynumuzda taşıdığımız, yeni yeni arkadaşlara ulaştırmak için, semtten semte götürdüğümüz gizli yazıları, kesinlikle yukarda işaret etmiş olduğu anlamı içermekte, şimdi de yayın alanına çıkmaktadır. Onlarda geçmişimiz, onlarda bu günümüz, onlarda yarınımız açıkça dile gelmekte, getirilmektedir. Bunları ellerine alanlar, önce öpüp, sonra başlarına götüreceklerdir sıcak ekmekler gibi. Sonra saygıyla önlerine yayıp dikkatle okuyacaklar. Bilmeyen bilene, anlamayan, anlayana soracak, kardaş gibi tartışacaklar üstünde ve yeni yeni şeyler öğrenmiş olarak oradan ayrılacaklar. Ertesi gün, günlük hayatlarına, dostlarına, düşmanlarına bir başka gözle bakacaklar?

Marksizm Bibliyoteği Yayınları, birinci kitapçığının 1935 yılında çıktığını göz önüne alırsak, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın, tam bu sıralarda legal yayınlara başladığını anlarız: GÜNDELİKÇİ İŞ İLE SERMAYE idi evet ilk broşürün adı ve Karl Marks'tan bir çeviriyle ilk yayının halka sunulması oldukça anlamlıdır. Bu çeviriyi ve çevirmenini ilk defa öğreniyordum. Bana Doktor'u okumamı salık veren, Tophane Askeri Dikimevi'nden Mustafa Usta'dır. Sağını solunu kollayıp, sesini belli bir ölçüde tutarak, bu kişinin üzerinde durmamı önemle öneriyordu. Daha önce Doktor'un ismini Orak-Çekiç Gazetesi'nde görmüş, tanımıştım. Şimdi de, onu yüzce de tanıyabileceğim için, mutluydum?

Olay benim gözümle, hem Doktor'un yiğitliğini bir daha kesinlikle açıklar, hem de gizli hareketin, legalitede, yeni bir çalışma alanı kazanması açısından sevinmeye, kıvanmaya değerdi. Özellikle markasız -ne idüğü belirsiz- bir takım adamlar tarafından sol hareketin saptırılması tehlikelerini önleyecek, bir umut işareti de veriyordu. Kaldı ki, karşı güçler de, gerçek sosyalist inancı, uzun deneyleri sonucu, yok edemeyeceklerini çok iyi anladıklarından, bu akımı havanda su dövenlerin cirit attığı bir alan haline getirmeye çalışacaklar, var güçleriyle çalışıyorlardı.

Üstelik onların bir ideolojileri de yoktu, yoğruldukları hamurun mayasına bakılırsa, olamazdı da. Çünkü aslında, bir inancı, bir inanışı temsil etmedikleri gibi, çalışan insan yığınlarını da, tıpkı hakim sınıfların yöntemiyle, geçimlerinin vazgeçilmez, türlü türlü yalanlarla kandırdıkları, bir aracı sayıyorlardı. Biraz olsun ülke gerçeklerini yansıtan, çevrede köklü değişimlere yol açabilecek, bir çift namuslu sözü geçin, iki satırcık porogramları bile yoktu. Öyleyse, durmadan havai fişekler gibi, renk renk ortalığı ışıttıkları sahte sloganları neydi? İster istemez, zaman zaman akla bu geliyor, iyi niyetli devrimcileri derin derin düşündürüyordu?

İyi ama, bir bakıma da, bu çelişken durumun açıklaması, olanca sırıtkanlığıyla, komikliği zaten meydanda değil miydi? Onlar, güya en üst düzeyde -karanlıklarda gizlenen güçlerin icazetiyle- bağıra çağıra, zamanımızın en yalın gerçeği haline gelmiş bulunan sosyalizm akımını -özellikle-şiirsel bir platformda tartışmak, Marksist-Leninist ilkeleri sulandırmak, sevdasında değil miydiler? Şu kocaman lafları hiç sıkılmadan ortaya onlar atmadılar mı: "Türk işçi haklarının takipçisiyiz, alın terinin en yorulmaz bekçisiyiz!" gibisinden, kimseye ne yararı, ne de zararı olmayan palavraları onlar gündeme getirmediler mi? Ama aslında, dişe dokunur hiç bir şey söylememek, eyleme dönüşebilecek en küçük bir adımdan kaçınmak onların yüksek icatlarından değil mi?

Sorun, gerçek inanca sahip olup olmamakta toplanıyor, açıklayalım:

Yılların, tütün işçisiydi **İnegöllü Ali.** Okur ölgün ışıklarda geceleri, elinin birini kendi için, öbürünü de toplum hizmetinde sayardı. Polis bir gün nasılsa yakasına el atınca, sır vermedi, dayandı orada günlerce inançları üstüne. Arkadaşlarını da ele vermedi, hangi yüzle çıkacaktı sonra insan içine? Kolay mı ama, tabanları yarılmış, kan içinde kalmıştı, bunu önleyemedi: "Konuş konuş ulan, bu ülkeye sen mi düzen vereceksin?" dediler "Konuş bizden başka Allah yok a hergele?" Gene birşey çıkmadı. Günlerden sonra baktılar ki, bu adam artık ayakta duramaz? Aldı mı canavarları bir korku bir arabaya attılar İnegöllü Ali'yi. Ka-

ranlık sokaklardan geçirtip bir hastaneye getirdiler, attılar bir yatağa. Demir karyolanın dört bir yanında yuvarlak sarı başlıklar vardı. Astı hemşire birine buruşuk kasketini?

Aradan günler geçti,

Sonra anlattı Nuran, anlattı gözleri büyümüş büyümüş olayı nefes nefese bir arkadaşına: "İnan ki kardeşim?" dedi "işte o gündenberi ben nerede dolaştığımı, nerede gezindiğimi bilemiyorum? Ben bir katilim?" Arkadaşını da alıyordu bir merak: "Deme kız, deme, böyle söyleme!" Nuran Hemşire devam ediyordu: "Polisler buraya dayakla hurda ettikleri bir adam getirdiler, doktorları, bizi aldı mı bir telaş? Neyse günlerce bakım, tedavi, ayak tabanlarına can, yüzüne kan geldi adamın. Bir bakar ki, gözleri minnetli, borçlu, utangaç, güzel adamdı, dünya ahret kardeşim olsun. Sormuştum kaş-göz arasında, çektiği acılarla her şeyi ödediği, çıkıp evine gideceği inancındaydı? Bak sen aksiliğe, polisler: Haydi müdüriyete! demesinler mi? Eridim bittim anacım, o zaman gözlerini bir görmeliydin? Uzandı kasketine, yumruk gibi başını karyolanın sarı topuzuna bir vurdu, akıttı be beynini yumurta sarısı gibi. İnancı uğruna yapıyordu bunu, aç gözünü adam, bizim gibi kabak tarlasında büyümemiş. O canavarlara bu cinayetlerinden iki satır sorabildim mi, demek ki ben de katilim?"

Yukardaki olay, taa Selçuklu, Osmanlılar devrinde başlamış en azından, geçtiği yerlerde kanlı bir iz bırakarak, zamanımıza kadar gelmiş günümüzde de sürüp gitmiş, gitmektedir. Bu bakımdan, herhangi bir vatandaşımızın poliste işkence gördüğünden sözaçmanız, -ah, vah, yazık-ın dışında bir yankı yaratamamaktadır, ilgi, çekememektedir? Çünkü yüzeyden bakınca çaresi de yok, ufukta da görünmemektedir. Unutmayalım, çaresiz dertlerle ilgili binlerce yanık, kahırlı türkümüz, türkülerimiz var? İnsanlar bunları avaz avaz söyleyerek yakınıyor ağlaşıyor, bir süre avunuyorlar ve şöyle de, kahpe bir bahane edebiyatı geliştiriyorlar zamanla? Yüzlerini çirkefle yıkayarak, utanmadan, övünerek açıklıyorlar: "Bana dokunmayan yılan, bin yıl yaşasın! "Enayice, ahmakça bir gönüllü aldanış değil mi bu? Hayat kitabının, kahırlı sayfalarını ters çevirip okuyan beyler, yeminli lafazanlar, işkenceye karşı şerbetli olabilmek için, ya devlet, ya da ona destek olan sınıftan yana olacaksınız?

Yalnız gene de, İnegöllü Ali'nin, o feci yaralarını iyi eden, onaran, Nuran Hemşire hem üzmüş, hem de derin derin düşündürmüştür, beni. O, feci bir işkencenin kanlı izlerini gözleriyle gördüğü için kendini katil saymaktadır? Ne dikkat çekici, sarsıcı bir davranıştır bu, hangi yanından bakarsak bakalım çarpıcı bir tavra yöneliştir. Nuran Hemşire bi-

ze, yüce bir insan ilgisi örneği yaşatmakta, her kadının kalbinde bir kahpe yatmadığını kanıtlamakta kanunsuzluğun kol gezdiği bir ülkede, işkenceye karşı kesin bir savaşa çağırmaktadır.

O, İşkencede direnen, gene de yenik düşmeyen bir işçinin yaralarını sarmakla, tedavisini yapmakla beraber, ter adamlarıyla birlik olarak bu belaya karşı bayrak açsaydı, o ülkemizde sınıf direnişinin başını çekenlerden biri de olabilirdi. Orman yangınlarını ateşle söndürmenin tipik bir benzeridir bu. Demek ki işkence susup pısmakla değil, işkence; ona gözünü kırpmadan karşı çıkmakla önlenir, ne der acaba buna salonlarda ahkam kesen sosyalistlerimiz?

Onların nesine gerekti böyle kanlı savaşlara soyunmak, onların nesine gerekti, Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın TÜRKİYE İŞÇİ SINIFININ SOSYAL VARLIĞI'nı okumak? Neden neden sözediyordu bu adam, sanki Türkiye'de işçi sınıfı var mı? Yok, öyleyse, olmayan şeyin savaşı değil, sadece şiirsel edebiyatı yapılır, böylece geleceği haber vermekte bir görev sayılamaz mı? Evet, Türkiyede bir işçi sınıfı yok, demek ki onun sorunu da yoktu? Bir de kalkacak, onun adına gizli teşkilatlar kuracak, polis salhanelerini boylayacaksın, yıllarca zindanlarda inleyeceksin sonra, bu akıl kârı mıdır?

O halde, biçimine uygun -nîm resmi- bir legal çalışma hattı tutturacaksın, elaltı pazarlıklara yatacak, kendi kendine gelin-güvey olacaksın. Bütün bunlar, neresinden bakarsak bakalım, çocuk oyunları gibi görünmüyor mu bir yönüyle insana? Evet, öyle öyle ama, uzaktan uzaktan çağrıştırdığı kurt ulumasına benzeyen tehlikede, kavgacı onur da burada. Bilerek ya da bilmeyerek, zalimin değirmenine su taşırsın, tarih bununla anar seni?

Parti hattından fırlayanlar ve onların akıl hocaları, Batı da çoktan suyu çıkmış, çürük sakıza dönmüş, otomatik tokmaklı davul gürültüleriyle: "İşçiler haklı ama, patronlar onlardan da haklı" masallarını yayarak, Doktor'un tanımı ne güzel -Mazarratı azaltılmış- bir yeni yol deniyorlardı. Hangi mümin amin demez böyle bir duaya? Ülkemizde sol hareketin yeraltı sığınağını gereksiz sayarak, bütünüyle legal alana çıkıp, ideolojiyi, tantanalı bir edebiyata kurban etmeye çalışıyorlardı? Yani, bu yoğun toz-duman içinde, -hamsi dumanı- herkes istediği kadar, istediği balığı avlayacaktı.

Bakın, dost orada, düşman orada, yeni yetme sempatizanlar, parti kaçakları, hareketten atılanlar orada. Akıllarınca, uygun havaları yakalamışlar -Eğer iplikleri pazara çıkmazsa, uzun sürecek bir politik cümbüşe hazırlanıyorlar?- Tehlike yok, ardı arkası kesilmeyen polis takipleri

hiç yok, -Ohh oh, dünya varmış.-

Önce bu hareketin kesinlikle tabandan gelmediğini unutmamalı. Bir kere işçi böyle ince oyunları bilmez, bilse, yürekten ilgilenmez, yan dönüp bakmaz bile. Ama, ağızları laf yapan, kitle öncülüğüne soyunan iri adamları ne yapacaksınız? Şunu bilmek gerekir ki, bir fikir adamı vardır, bir de sözde düşün adamı, bunları kesinlikle birbirine karıştırmamak gerekir, ama nasıl? İş sadece söz, hemen her şey konuşma planında kalınca, akı, karadan ayırmak, o kadar kolay bir şey değildir. Öyleyse ne yapacaksınız: Sözü, iddiayı, övünmeyi, yani, eyleme dönüşecek fikri, hayatın mihenk taşında deneyecek, öylece değerlendireceksiniz?

Gerçeğe, evet yalnız ona değer vermek, bütün getireceği sıkıntılara, acılara, katlanmak, buna sahip çıkmak, insanın dünyadaki namuslu yerini, fonksiyonunu belirliyor. Demek ki, düşünen her canlı, kesinlikle toplum sorumluluğundan kaçamaz, kaytaramaz bizim anlayışımıza göre? Ama, bir de bunun aksini düşünün, adamlar okumuş, taa ilk okuldan başlayarak, basamak basamak, gazeteciliğe, yazarlığa, şairliğe, oradan profesörlüğe kadar yükselmişler? Amerika'ya, Almanya'ya, Fransa'ya, Rusya'ya gidenler de var içlerinde? Bütün bu dışa açılanlara: "Bize bol bol ziya kucakla getir, düşmek önünü görmemektendir?" dememiş mi Tevfik Fikret? Hareket tabandan, fikir çatıdan gelmiyor mu?

İyi ama, ya aydın, kişisel çıkarlarının esiri, hakim sınıfların oyuncağı olmaya dönüşürse ne olacak, ister istemez alınteri savaşçılarını karşısına almayacak mı? Sonra, bu sözde fikir adamları gizli polisin -işçi sınıfına, isteklerine hayır!- diyen bilimsel borazanlar haline gelmeyecekler mi? Hitler formülü bulmuş, çoktan bağıra bağıra ilan etmiş KAVGAM'da: "Nasyonal sosyalist patron da, amele de şunu iyi bilmelidirler ki, onlar milli iktisadın birer uzvudurlar!" Sakın şairlerimiz: "İmtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kütleyiz!" dizesini bu yeni zamanlar canavarından almış olmasın?

Fikir adamlarımıza dönelim: Evet bunlar, bir-iki kişi de kalsalar, belki de kaynar giderlerdi aramızda, ama çoğaldılar mı -ki, bu bir zorunluluktur- insan düşmanı, kör, kanlı bir diktatörlüğün, -sözde bilimsel- temelini oluştururlar? İşte böylece fikir adamı, İnegöllü tütün işçisi Ali'nin, beynini yumurta sarısı gibi, kafasını demire vurup akıtan, kanlı eyleminden uzak düştü mü, kendisini, burjuvazinin çirkef çukurunda bulacaktır ki, bunun kesinlikle başka türlü bir açıklaması da yoktur ve olamaz! Öyleyse bir şeyi, sesimizi yükselterek vurgulamamız gerek: Dr.Himet Kıvılcımlı, namuslu bir parti önderi olarak, talimli at canbazlarına alanı kaptırmamak için, Marksizm Bibliyoteğinde, bunları yazacak, haykıracaktır!

X

Yılların zor şartlarında kafamızda oluşan, şimdi de apaçık görünen durum odur ki, Dr.Hikmet, fikir savaşı alanında, yerini, rolünü, yorulmaz bir çalışmayla doldurmuş bir adamdır. Nitekim, kısa bir zaman süresinde, yayına koyduğu çeviri ve kendi özgün eserleriyle gerçekleştirmiş bulunuyordu bunu. Artık ilk ve ondan sonraki kararlı adımları, onun sadece bir sosyal savaş eri değil, gözünü budaktan sakınmayan, yetkin düşünür kişiliğini de, dost düşmana açıklamış olacaktır. Yalnız edebiyata karşı bir tavrı vardı ki -belkide yeterince anlaşılmayacak- uzun tartışmalara yol açacaktır?

Birgün KIVILCIM KÜTÜPANESİ'nin önünde duruyoruz, Doktor ayaküstü eline tutuşturulan VARLIK DERGİSİ'ne gözatıyor. Şu var parlak bir izlenim almadığı bellidir, dönüyor yarı şaka diyor ki şaire: "Bizim dükkânda şiirler, görüyorsun, en alt raflarda bulunurlar, bilmem anlatabildim mi?" Öyle ters bir çıkıştır ki bu, eziliyor, gözleri nemleniyor, yıkılıyordu Şair. Üstelik EDEBİYATI CEDİDE'nin OTOPSİSİ isimli kitabın ikinci bölümünü büyük bir dergide yayınlamaya başlayan bir kişiden geliyordu bu taşlama ve kesinlikle de hafife alınamaz şakaya sayılamazdı.

İyi ama, kişinin söylediğine olduğu kadar, onun tavrına, niyetine de önem verilmemeli mi? Nesnel veriler neden unutuluyor, görmezden geliniyor? Doktor, arabayı atın önüne koşmanın karşısındaydı, aslında? İşin kavgacı özünü yok sayarak sol hareket üstüne ahkâm kesmeye karşıydı. Bilinçli, ya da bilinçsiz bu görüş karşısında tavır alanlar, bir küçük ya da büyük manevra peşindedirler? Doktor, bana bir gün, Hasan Ali'nin, Eczacı Vasıf'ın, edebi şöhret peşinde olduklarını söylemişti. Biz gene şiir anlayışına dönelim?

EDEBİYATI CEDİDE'NİN OTOPSİSİ'nde Doktor Hikmet Kıvılcımlı diyor ki:

"Şiir de, tüm insan ürünleri gibi, hem sosyal, hem kişisel bir üründür. Başka bir deyişle, şiirin baştan başa maddesini, malzemesini, harcını ve zorunluklarını belirginleştiren ve veren, sosyal sınıf duyguları, düşünceleri ve dilekleridir. Ama, bu malzemelerden, bu harçlardan bir şiir yapısı kuran duvarcı şairdir. Bununla birlikte o, kurduğu yapıyı -keyfince değil- yine bağlandığı ve benimsediği sosyal gruptan, sosyal katagoriden, yani, sınıfından, aldığı duygu ihtiyaçlara göre yükseltir. Ancak, bir ölü otomat gibi değil, hamarat bir işgücü, yaratıcı, yapıcı her insan gibi hareket eder."

Kitabın daha gerideki sayfalarında sorar, şairler, ozanlar, nasıl adamlardır? Ve açıklar: "Şair en azından, aşırı duygulu bir adamdır. Hadi, da-

ha açık olalım, şair azıcık "artık duygulu" dur. "Artık duygulu" nun Türkçe'sini mi sordunuz? Kimse üstüne alınmamalı" "Duyguca kaçık!" Daha aşağıda sürdürür: "Şair, herkesin sezemediği veya sezip sistemleştiremediği duygu, düşünce ve dilekleri sezer, toparlar, başkalarına da sezdirir ve yaygınlaştırır."

Doktor, yukarda, kuşkusuz ki, şiir ve şair üzerine bir genelleme yapmış olmakla birlikte, aslında Nâzım'ı, grubunu, açıkçası temsil ettiği Troçkit muhalefeti, parti kaçaklarını oklarına hedef almaktadır? -Sol aydınlar dışında, işçi tabanında Troçki aşağılanmazdı- Doktor, çok iyi bilmektedir ki, Nâzım, kendinden çok evvel yayın alanına çıkmış, pek doğal olarak -şiir ağırlıklı- bir yer ve ilgi sağlamış, genişçe bir okuyucu kitlesi tarafından aranır olmuştu.

Kıvılcımlı, bunun, yeraltı savaşçılarının işlerini zorlaştırıcı bir etken olabileceğini hesabetmekte, bir tabip olarak Şair'i tanımlarken, üstü kapalı bir politik açıklama da getirmektedir. İşin aslını bilenler için gayet normal, bir yanıyla bilimsel yazılardır bunlar. Bir kesim insan üzerinde buzlu su duşu tesiri yaptığı da kesinlikle unutulmamalı?

NAZIMIN ÇİLESİ'nde Radi Fiş diyor ki:

"Her büyük sanatçı meczuptur, -Deli, divane, mecnun- Fantazi ve enerjisini uyarmak için ufacık bir vesile, küçücük bir itme yeter. Nâzım Hikmet ise daima dolu idi: Fikir his türlü planlarla, elverir ki zamanı ve gücü kâfi gelsin!"

Radi Fiş, daha önce de şunları söylüyordu:

"Geniş anlamda edebiyat ve bu arada özellikle Nâzım, karakter itibariyle şairlere manevi bakımdan bir dereceye kadar zararlı olabiliyor: "Şair kalbini yemeli ve başkalarına da tatmak için ikram etmelidir" -yani- "En kanlı" mesleğin özünü böyle tarif ediyor Nâzım."

Olgunun saklanacak bir yönü yok, üstün yetenekli, edebi kuralları da bir dereceye kadar kendi yaratan bir şair, kaldırıp koyveriyor kendini boylu boyunca deryalara. Güven duygularıyla zırhlıdır, başlıyor kulaçlamaya. Yüzüyor yüzüyor, tıpkı bir yunus balığı gibi bata çıka biyerlere de varıyor, bu elbete kahramanca bir uğraştır. Kişi mekân değiştirir, hava değiştirir, iyi ama, deryayı değiştiremez ki? Çevresi masmavi sularla çevrili, mutlulukta orada, tehlikelerde. Ayağınıza kramp girebilir, kalbiniz durabilir. Öte yandan derya o uçsuz bucaksız heybetinden hiçbir şey kaybetmez, siz yokolur gider, balıklara yem olursunuz. Kişisel bir nam içinse, şöhret içinse bütün bunlar, diyecek yok. Eğer toplum içinse tartışılabilir.

Nitekim, bu anlamsız çabayı, onun yaratacağı ürünsüz boşluğu, Nâ-

zım da çok iyi anlamış bulunuyordu ki, Dr.Hikmet'le, şöyle bir tartışmaya girebiliyor, heyecanla, nefes nefese sorabiliyordu:

"Sende mi beni mahkûm ediyorsun, Hikmet?

"Ben seni mahkûm etmiyorum, Nâzım. Parti demek, biçim demektir. Sen özde haklı bile olsan, biçimi çiğnedin mi, eloğlu yakana yapışır?"

Nâzım, gene aynı konuları -konuyu- başka versiyonlarla tekrarlıyordu:

"Nâzım, dedim. Sen lider şöhreti mi istiyorsun?"

"Vallahi, billahi hayır, hiçbir şeyde gözüm yok. Bir yol bende Lider vasfı arama. Çabuk heyecanlanıyorum, serinkanlılık nerede?"

"Şair olarak epey anılıyorsun?"

Dr. Parantez açıyor: (O zaman, demek Partiden atılınca, Nâzım'ın şiirleri, plaklara alınıp satılmaya başlamıştı?)

Sürdürüyordu Doktor:

"Bu işi, herkesten iyi yaptığına göre (Nâzım) şairlikle yetinemez misin?"

"Yetinirim, Şeflikte, Liderlikte, gözüm varsa kör olayım!" (*)

Evet, böylece Partinin yetiştirdiği, en önemli iki kişisi, alabildiğince açık, içtenlikli bir havada konuşuyorlar -yeterli mi?- Ama, yüzeyden görünüş, ne olursa olsun, biri, kendi iç kanunları çerçevesinde, hareketin geleceğini, öbürü de, şiirleriyle, Parti dışında yaptığı, yerini düşündüğünden, anlaşamıyorlardı. Burada Doktor açık, Nâzım gene, aksini vurgulamak ister görünmesine rağmen, kapalıdır. O, YÜRÜYEN ADAM değil mi artık: "Alnı yukarda/ Kırmızı boyun atkısı rüzgârda/ Yürüyor./ Yürüyor adım adım/ Yürüyor ağır ağır/ Yürüyor. "Demek isteriz ki, garip bir yaratıktır, bu Yürüyen Adam, bazen yazarını yükseltir yıldızlara, çoğusu da Şairini -Binlerce hayranlarıyla beraber- altından kalkamayacak hatalara götürür, hem kendi çeker, hem topluma çektirir.

Hesabı son derece kısa tutunca, en başta kendini kayırınca, yani olaylara, olgulara yüzeyden bakınca, doğrular nasıl da çelimsiz, sevimsiz ve zavallı görünürler? Dr.'un, Nâzım'a hatırlattığı o kocaman gerçekler, küçülür, küçülür, sararmış sonbahar yaprakları gibi uçar, dağılıp giderler. Bunu Şair en az onun kadar bilmez mi? O halde hatasını kabul

(*) (Dr.H.Kıvılcımlı: KİM SUÇLAMIŞ?)

edecek, yeniden Parti saflarına dönecek mi? "Bir insanın yanıldığını kendi partisi önünde kabul etmesinden, ahlâk ve politika bakımından daha kolay ve daha basit birşey olamaz!" Demiyor muydu Troçki?

Ama Nâzım, o kadar cesur olamayacak, tarihin silinmez sayfalarına -hem zaman zaman Troçki'ye hayran olmasına rağmen- siyasi ahlâk açısından, böyle büyük bir örnek yazdıramayacaktır. Onun perspektifi, onun tutumu bir başkadır: Cumhurbaşkanları, başbakanlar, büyük iktidar yazarları, parlak gazeteciler, çeşitli sosyal faaliyet adamları, profesörler, seçkin avukatlar, sanatçılar, ressamlar, rejisörler, tiyatro aktörleri, devlete KADRO'larıyla sığınıp TKP'ye karşı -Marksist açıdan Marksizme karşı- amansız bir savaş açan lâfazanlar, kişiliksiz eski Partililer, yani, içte ve dışta ona alkış tutan, ürkütmeden sayılamayacak kadar bir sürü hayranı vardı, Nâzım Hikmet'in? O halde, Türkiye Komünist Partisi hattını, bir karınca kataı kadar önemsiz sayacaksa Şair, onu ayıplamak bile, biraz ayıp değil midir?

Gizli-açık sınıf savaşının, bir parti önderliğinde, kesin bir disiplinle yürütülüp, yönetilmesi. Ülkeye yeni kapılar açabilirdi, öteyandan. Anlaşılan odur ki, egemen güçler, bir taraftan Nâzım grubuna anlayışlı davranır görünürken, bir taraftan da Partilileri kanlı bir takip altında bulunduruyorsa, perde arkasında amansız bir savaşın sürüp gittiğini anlamak için, bir politika bilgini olmaya gerek yoktu? Öyleyse, yeraltında olanlar da, yerüstünde olanlar da, belli ölçülerde tedirgindiler. Ancak şunu da sormak gerekli, katlanılmaz işkenceler sonucu militan bir tütün işçisinin, hastane demir karyolasının topuzunda beynini akıtması, aslında kimleri sindirmek içindi?

Demek ki burjuvazi, kılını bile kıpırdatmadan, korkunç bir yılgınlık yaratıyor, ayırıyor, buyuruyor, sonuçta Marksizmin yumuşağını da, sertini de aynı yumruğun altında bulunduruyordu. İşte, Dr. Hikmet'in aslında içi parçalanarak Nâzım'a anlatmak istediği budur? Ama yazık ki bunu, hiçbir zaman olanca ağırlığı ve önemiyle gündeme getirememiştir. Olaylar öyle bir hızla gelişiyordu ki tehlikeli bir doğrultuda, Şair'in avurtları dola dola legalizmi kayıtsız şartsız savunması, aslında hiç bir yenilik getirmiyor, yumuşak politik rüzgârlar estiremiyordu? Nitekim, karşı saflarda olmamıza rağmen, sonuçta aynı cezaevi arabasıyla Sultanahmet'e gittik, Şair dedi ki Localar Koridorunda gezerken: **"Uzun tecrübelerim göstermiştir ki yoldaş, galiba bizler normal bir ölümle ölmeyeceğiz!"**

Bunun, açık hareketin şampiyonu, ünlü bir şairden gelmesi, anlamını bir kat daha arttırmaktadır. Belli ki, bir savaş sonucu, sınırlı da olsa,

politik varlığımızı, egemen güçlere kabul ettirememişsek, bizim kendi kendimize gelin güvey olmamız, biraz yumuşak, biraz sert bulunmamız ne anlam taşır? Burada, omuz omuza bir güç yaratmaktır önemli olan.

Sovyetler Birliği'nden ikinci dönüşünden sonra Nâzım Hikmet'in Cumhuriyet'e şöyle bir beyanı var:

"Ben hiçbir teşkilâta mensup değilim, ben Marksizm'in ve komünizmin yalnız ve bilhassa edebiyattaki tezahüriyle alakadarım, Rusya'da sırf edebiyatla meşgul oldum. Buraya bilhassa halk, işçi köylü edebiyatı neşretmek için geldim. "Sol" isminde bir mecmua çıkaracağım!" (28 Ekim 1928)'. Bu sözleri egemen güçler, o zaman nasıl yorumlamışlardı acaba, bunu bilemem. Şu var ki, söylediklerine zaman zaman kendi de inanmıştı galiba, ve Nâzım'ın dramı burada yatmaktadır?

Soralım: Şairin yukardaki beyanının anlamı nedir? O hiçbir örgüte üye değildir. Marksizm'de yalnız şiir bulur? Rusya'da da, yalnız edebiyatla uğraşmıştır? Çalışmalarıyla, işçiye köylüye götüreceği budur? İyi ama, doğrudan Marks'ı bile çileden çıkarabilecek şairce bir yorum ve saptırma değil midir bu? Yaygınlaşırsa, politik, ekonomik, tarihi, kültürel, sosyal, edebi karmaşık bir yapı çıkmayacak mıdır meydana. Sonradan göreceğiz, burjuvazi cömertçe açacaktır Nâzım şiirine salonlarını, onu orada hapsetmek isteyecektir? Bu nasıl iştir, aslında Marksizm, sınıf savaşından geçen yepyeni bir dünya vadetmiyor mu insanlara?

Şair bakarsak ikinci değil, Üçüncü Enternasyonal'in merkezi olan bir ülkeden gelmekte, öte yandan Marksist-Leninist görüşle çarpışmakta gibidir. Öyleyse, neden Sovyetler Birliği'nde açıklamaz bu görüşlerini? Eğer, gerçekte Türkiye'yi kendine savaş alanı seçmişse, neden Marksizmden değil de, Kemalizmden sözetmemektedir? Bu akımın genel hedefi, kesinlikle işçi sınıfı hareketine karşı değil mi? Kaldı ki bu teorik hattı hududu çoktan aşmış, işçi sınıfı öncüleriyle, polis Müdüriyetlerinde, mahkemelerde, zindanlarda, kanunsuz, vatandaşlardan gizli, dövüşmekte bulunmuştur. Kendini hâlâ Marksist sayan Nâzım'ın bu kanlı tablo karşısındaki tutumu nedir?

Dr. Hikmek Kıvılcımlı'nın,

"İnkilâpçı Aydın Nedir?", broşüründen okuyoruz.

Henri Barbüs diyor ki:

"Şeylerin esasına dair olan gerçek sorun, hiçbir zaman kapanmayan bir tartışma kapısı açar." Onunla bir ilgimiz yok "Fakat söz konusu olan, metafizik gerçek değil, sosyal gelişimdir. Burada gerçek, uygulamalı bilimlerin koruma ve uyarılan kadar çıplak bir açıklıkla gözükür." O halde arayacağız: Acaba gerçek, ahlâki bir kültür gütmekte midir?

"Bir söylentiye göre, yazarın daima ahlâki bir kanuna boyun eğdiği hikâye edilir. Hiçbir sanat eseri bile bile ahlâk dışı olmadı. Fakat ahlâkiyet var, ahlâkiyetçik var. Bugün genellikle üstün olan, resmi ahlâkiyet, yani sınıf ahlâkiyetidir. Çünkü meşhur bir ünlü sözün dediği gibi, bir devrin ahlâkiyeti, o devirdeki sınıf ahlâkiyetidir."

Gururdan mı, korkudan mı, zamanla inancını kaybetmesinden mi ileri gelir bilinmez, Nâzım, karmaşık bir kayma, dupduru olaylara şaşı bakma yolunda mıydı bilinmez, öyleyse gerçekten yazık, hem de çok yazık? Bilmem gerekir ki, düşman hiç de adamın gözyaşına bakmayıp, sadırısını hep -zaman zaman karmaşık bir durumda da olsa- genel sınıf çıkarları açısından yapıyor. Bu acı gerçekler karşısında Marksizmin bir de şairce yoruma soyunmak, bize kafalarımızı karıştırmaktan başka neyi kazandırır?

Kaldı ki, ne zamandır, Şevket Süreyya ve arkadaşları, gizli polisle yaptıkları uzun pazarlıklar sonucu etekleri zil çalarak, atlamış geçmişlerdir karşı saflara. Şimdi Marksizmden aşırdıkları sözcüklerle, aslında onu deforme ederek, bir Anadolu Faşizmi kışkırtmanın, geliştirmenin peşindedirler. -Resmi ışmarla olacak?- Valâ ve "Suyu bulan adam", Nâzım'a yanaşıp derler ki: "Vazgeç aslan bu sevdadan - yani komünizmden - sonra, yanarsın Kerem gibi!" O aldırmamış sonra Kerem Gibi şiirini yazarak RESİMLİ AY'ın o sayısına koydurmuş. Planda bu yoktu, şaşıran Zekeriya Bey Nâzım'ı çağırır: "Ne o Üstat?" der "Bu komünist beyannamesi mi?" ve "Kabahat işlemiş bir çocuk gibi kızarır Şair "Kasti bir atlatma olmadığını anlatır dost patrona."

MAVİ GÖZLÜ DEV'de

Zekeriya Sertel açıklıyor okuyuculara:

"O vakitler bir beyanname basmak, herhangi bir fabrika, bir cami duvarına asmak, kimsenin okumadığı ve okuyamayacağı bir kâğıt yapıştırmak, büyük bir başan sayılırdı? Böyle bir şiiri (ise) RESİMLİ AY gibi onbinlerce satan bir dergide yayınlamak başarıların en büyüğüdür. Nâzım bunu elde ettiği için seviniyordu. Fakat gözlerinden okunan sevincini benden saklamaya çalışıyordu, ben de onun sevincini bozmak istemedim. Anlaştık, bereket nasılsa bu şiir yüzünden bizim başımıza bir belâ gelmedi. Sonra Nâzım, bu başarısını hep övünerek anlatır ve benim gösterdiğim hoşgörülülüğü de överdi."

Gizli Komünist Partisi eylemlerine karşı açık bir tariz, ya da saldırı var Zekeriya Bey'in bu satırlarında. Tuhaf değil mi, Nâzım da ondan farklı düşünmüyordu bu konuda, alaycı bir tavırla sözaçıyordu yeraltından. -Zekeriya Beyi onun etkilediğini söyleyebiliriz.- Şair sanırım, savun-

ma içgüdüsüyle, -Partiden atıldıktan sonra- bu eğilimini belli eder olmuştur, nereye vardı peki, onu ilerde göreceğiz? Üst makamlar, güya insani açıdan, devrimcinin sertiyle yumuşağını farklı tutar gibi görünmüşler, ama polis onları zaman zaman, zulüm köprüsünden, beraberce geçirmesini bilmiştir. Ülke çapında güçlü bir örgüt geliştirmden, ne bize sempatisi olanların, ne de karşı güçlerin tavırlarından emin olamayız?

Zekeriya Bey sürdürür:

"RESİMLİ AY DERGİSİ'nde çalıştığımız günlerde, akşamları toplanır, hoş vakitler geçirirdik. Bu toplantılara Nâzım'ın o vakit ki karısı Piraye Hanım, Valâ Nurettin ve sırasına göre, başka dostlar da katılırlardı, şiirler okunur, şarkılar söylenir, şakalaşıp gülünürdü. Bir ara, Mesut Cemil de toplantılara, viyolonseliyle katılırdı. Nâzım'ın şiirlerini musikiye çevirme denemeleri yapılırdı. Bu toplantılarda Nâzım Hikmet en yeni şiirlerini okurdu. Fakat, en çok tekrar edilen şiirlerden biri: GÜNEŞİN SOFRASINDA SÖYLENEN TÜRKÜ idi. Nâzım şiirin ilk kısmını okur, sonra hep birden tekrar ederdik.

Doldurun çocuklar / Doldurun / Doldurun / Doldur içelim. / Dostların arasındayız! / Güneşin sofrasındayız!

Nâzım Hikmet konusunda, iğneyle kuyu kazar gibi, geçmişten görüntüler sunarken, şaşıp kalıyorsunuz, nerdeyse küçük dilini yutacaktır insan? Nazımlar, Piraye Hanımlar, Mehmet Zekeriya'lar, Valâ Nurettinler, Mesut Cemiller ve daha kimler kimler? RESİMLİ AY DERGİSİ'nde, bağıra çağıra, şiirli besteli coşkun geceler geçirirlerken, hemen 100/150 adım ilerde, Sansaryan Hanı'nda -Müdüriyet- haklarında en güzel destanlar yazılan Türkiyeli komünistlerin Doğançay sopasıyla kemikleri kırılmakta, aylarca ahret soruları sorulmaktadır. Bu olguyu hangi terazide tartacak, nasıl bir metreyle ölçeceksiniz.

1936'lı yıllar SON POSTA'da Selim Ragıp yazacaktır:

"Amerikada komünizm, fakirlerden çok, hali vakti yerinde olanlar, fikir ve sanat adamları arasında gelişmektedir. Marksist olmak, bir çeşit moda haline geldi, tenis oynamak ve saire gibi. Nitekim bir takım üniversitelerde de böyle olmaktadır. Belli başlı büyük gazetelerin yazarları ya komünist, ya da komünist dostudurlar?" Bu yazıyı bizdeki örneklerle ölçüştürursek, bir değerlendirmeye varırsak, hayli ilginç bir tablo çıkacaktır ortaya?

Demek ki, Dr. Hikmet'in deyimiyle:

"Batı ideolojileri dahi bu ülkeye girecekti, girdi. Bu arada kırık dö-

kük, düşe kalka olsa bile, bilim olarak Marksizm adlı doktorin de, şu veya bu sebeple sesini duyurur oldu?"

Altını çizerek belirtmeliyiz ki, onun özüne eğilenler, kuru bilim değil de, Marksizmi, bir eylem kılavuzu olarak ele alanlar, işçi sınıfı içinde örgütlenip, mücadeleye koyuldular. İşte ondan sonradır ki, bu ideoloji çalışanlar arasında yayılmakla kalmadı, belli bir programla hareket edip, zaman zaman, polis sorgularına, mahkemelere, zindanlara da taşındı?

Acılar, hasretler, egemen sınıf tazılarının halkı köşe bucak adım adım kovalaması, kan kokusunu almış kurtların karanlık gecelerde uluması, tüylerimizi diken diken eden dehşetler yaratması buradan doğdu işte? Bu olgu, olanca ağırlığıyla sanata kanlı bir serpinti gibi yansımasın olamaz, aksine uzun uzun hikâyeleri yazılacak, destanları kaleme alınacak, şiirleri de taa uzaktan görülecek şekilde alazlanacaktır. Ancak burada biraz durmalı, kızaran ufka keskin ve kararlı gözlerle bakmalıyız. Bir davayı kendine konu alan kalemin de bir sorumluluğu yok mu, yoksa, bu konuda yazılan en güzel, vurucu görünen şiirler bile, bir ticari meta haline dönüşmez mi zamanla, dönüşmeyecek mi?

Sözde büyük sanatçılar, siperlere savaşçılarla beraber girmeyecek, uzaktan uzağa destan yazıp, kavga hattındaki insanların sırtında taht kuracaklar? Yani, -örnek yerindeyse- ben can vereceğim, sen de destanımı yazıp para kazanacaksın, adımı satıp karnını doyuracaksın, içkili yemekli Zekeriya Bey Sofraları kurduracaksın, olmaz, olmaz, işte bu olmaz!

XI

Düşman, vurup yıkmak ister adamı! Direnirsen, çırpışırsan kurtulursun? Ağlarsan, yalvarırsan, özgürlüğünü değil, gözyaşını silmek için, kirli bir mendil bile alamazsın elinden, vermez! Nasıl Nâzım yandaşlarının, politik zikzaklarını, değerlendirmede, karara bağlamada, TKP içinde etkisiz bir grup, işi bütünüyle yüzeyden alarak, politik zorunlu gerçeklere -sadece şiire dayanarak yan çizmişse? Tıpkı onun gibi, iktidar ve para adamlarının, sivil ve asker kesimi arasında da, bu sorun üstüne, gizlenemez bir yöntem tartışması ve kesin ikilik, meydandadır, sırıtmaktadır.

Demek ki, iki görüş belirmiş, Kemalizmin yakın çıkarları açısından, biri anlayışlı, sıcak, Nâzım'a yakın, TKP'ye uzak, ikincisi buz gibi soğuk, Nâzım'ı bahane ederek, TKP'yi kesinlikle vurmak, kararındadır. Açıkça, sanatsal saydığı politik çalışmalarını sürdürüp gitme kararında olan Şair'i kayırmak isteyenlerin başında: İsmet İnönü, Kadrocular, öte yandan onu yem olarak kullanıp, kurnazca bir manevrayla, TKP'yi çevirmek, vurmak isteyenlerin başında da, Mareşal Fevzi Çakmak yeralmaktadır.

Beride, tek parti diktatörlüğü, hür düşünceye özenmez, canını dişine takarak bu yolda yığın örgütlenmesine gitmezsen, sadece kendi güdümünde, iki hat tanıyordu insanlara: Ya boynunu kılıca uzatacaksın, ya da paralı sınıfın türlü nimetlerle dolu yemliğine? Yani, birinci şıkta ölüm, ikincisinde ise, boynuzsuz koyun, uysal hayvanlık, artık, sen nasıl istersen? Onlar belli ki bizleri, öncülüklerine soyunduğumuz yığınları korku batağına atmak, hiç acımadan tek tek, grup grup vurmak istiyorlardı. Sırtımızdan uzun yıllardır baskı kırbacını eksik etmemeleri, bizleri işsiz aşsız, örgütsüz bırakmak istemeleri, başka nasıl açıklanabilir?

Peki Nâzım, bu zor, sıkı karmaşık şartlarda, ona sivil iktidardan, Falih Rıfkı gibi ılımlı burjuvalardan, Şevket Süreyya ve Kadrocular dan gelen gülücüklerin, göz kırpmaların, ilerde altından kalkılamayacak tehlikeler yaratacağını bilmiyor, bilemiyor muydu? Hiç sanmam, elbette, kesinlikle baştankara, körlemesine gittiği söylenemez. Onun handikapı, onun açmazı bir başkaydı? Yani bir taraftan TKP'den atıldığına üzülüyor, -bir anlamda havada kaldığını anlıyor- beri taraftan da, artık bağımsızlığının, avareliğinin, parti çizgisine aldırmamanın tadını çıkarmak istiyordu. Olaki, yıllarca içinde çalıştığı partinin belki bazı zayıf yanlarını da biliyordu, ama bunu tartışmanın yolu yordamı bu mudur? Bunun acısı ilerde feci şekilde ortaya çıkacak, Nâzım artık yarıp geçemeyeceği bir açmaza düşecek, birçok insanı da yazık ki, peşinden sürükleyecektir.

Araştırmalı, soruşturmalı, bir iki satırlık bir anı değildir, Nâzım'ın partideki yaşamı ve anıları? O bir gençlik heyecanının çekiciliğinde kavrula-

rak, Rusya'ya kadar gitmiş, orada Karl Marks'ın gerçek ve Leninist yorumu kan içinde yaşanırken, acemi, meraklı, sevecen gözlerini açmış? Türlü ırklardan insanlarla tanışmış, okumuş, öğrenmiş, zor ekonomik şartlarda yaşamış ve insanlık tarihinin en büyük olayına karışmıştı. Bütün bunlar onun oluşmasında, bilgice, deneyce gelişmesinde, silinmiş, derin izler bırakmasın olamazdı, olamaz!

Buradan yola çıkarak diyoruz ki: Acaba, onun ana kaynağından derlediği bu devrimci fikirler, deneyler, heyecanlar, olaya tam bir kuşku ve güvensizlik içinde bakan, Türkiye'nin resmi siyasi havasında ne anlam taşıyor, taşıyacaktır. Bir sözcükle Nâzım'a, kapılar açılacak mı, yoksa sımsıkı kapanacak mı? Ülkesinin havasına birinci, ikinci dönüşünde de, ola ki Sovyetlerdeki şekillenmesini, oraya özgü bilinçlenmesini bir türlü unutamamıştı? Korkunç yoksulluklar içinde ve gittikçe de Sovyet dostluğundan bilinçli olarak uzaklaşan bir Türkiye gerçeği vardı ortada. Onun sağ ve sol doğrultudaki gelişme zorunluklarını, istidatlarını kavrayamayan Nâzım, üstelik TKP çizgisinin, gerçeğinin de dışına düşmüştü. Altını bir daha bir daha belirlice çizmek gerekliydi öyleyse: Onun politik başarısı da, başarısızlığı da sanatçılığında, özellikle şairliğinde yatar?

Neleri görmezden geldiğini anlamak için, önce Nâzım'ın aslında, nelere candan bir ilgi duyduğunu bilmek gerekir. O can alıcılar peşine düşmüş olsalar bile, ha yakalandı, ha yakalanacak bir duruma düşse, o anda kafasında oluşan bir şiiri, sanatı, yazarlığını düşünüyor, hemen her şeyi bu açıdan görüyordu tabii?

Dr. Kıvılcımlı hatırlatır,

Henri Barbus sorunu şöyle koyar:

1- "Bu, günün ve yarının yazarına düşecek görev, realiteyi olduğu gibi ayırt etmek olduğuna göre, yazar sosyal gerçekliğe bakınca görür ki, bu olan biten, eses itibariyle birbirinden farklı iki eğilimden, iki kımıldanıştan, bu ikisi arasında bir dövüşten ibarettir. Bu kurulu düzeni muhafaza etmek isteyenler var, bir de, o düzeni adalet ve genel çıkar yönünde değiştirmek isteyenler var?"

Sürdürüyor, Doktor:

"Yani, bir devrim isteyenler, bir de istemeyenler var. Bu iki kampı görmeyen yazar, içinde yaşadığı devrin en büyük gerçekliğini anlamıyor, demektir. Böyle bir yazarın tonla kâğıt tüketen bir kalem efendisinden, veya efendisinin dikte ettiği hesap pusulasını dolduran cahil kâhya ve uşaktan farkı yoktur. Böyle kimseler hiç olmazsa yazarlığın adını kirletmesin, gitsin namusluca başka işlerde çalışsınlar. Bugün yazarın, yazar olmanın ilk şartı, devrimle gericiliğin güncelliğini görecek yetenekte olmalıdır."

İyi ama, Nâzım'ın kişisel gerçekliğinden, bunu beklemek, biraz tuhaf kaçmaz mı? Ki o, olanca şair coşkunluğu içinde anları yaşayan bir adam değil midir, şimdi böyle, biraz sonra öyle? Kızıyor, köpürüyor, sorumluluğunu aşarak, zorlanarak affediyor, sık sık pişman oluyordu. Israrla liderliğe oynamaya kalkması da, bu payeyi kesinlikle reddetmesi de bundan? O, gündüzleri oturup öyle yazılar yazıyordu ki, geceleri okuyunca önce kendi korkuyordu o keskin satırlarından? - Kabuslarla boğuşarak uyumaya çalışıyordu zaten- Gücüyle, eyleminin ağırlığını ölçmekten daima kaçınmış, yazık ki, az kusurlu olmanın bundan başka bir çaresi olmadığını da anlamamıştı. Halasının oğlu Celâlettin Ezine, HAMLE dergisini çıkarmaya başlarken: "Ahenksizlik, ahengimiz olacaktır!" demişti. Zaman zaman Nâzım da tıpkı bu inançtadır: "Ahenksizlik, ahengimiz olacaktır"

Şimdi bir değerlendirme yaparsak, elbette onun hükümet adamlarına kadar uzanan çevresinden de sözetmek gerekecektir. Sorun şu: O mu çekip çeviriyor bu çevreyi, kendi etrafında döndürüyor, yoksa, bütün o insanlar mı onu etkileri altında tutuyordu, bu da düşünülebilir? Falih Rıfkı, Şevket Süreyya, Esat Mahmut Bozkurt ve benzerlerinin, ona ne maksatla yanaştıklarını anlamak için bilge olmaya gerek yok! Onlar, Kemalizm'in yoğun sisinde, Türkiye'deki gerçek sosyalist akımı, şairi agrandize ederek çökertmek, bu gerçekleşmezse, hiç değilse bu genç hareketi yörüngesinden kesinlikle saptırmak istiyorlardı.

Onun, esas iç çemberine gelince -ki on-onbeş kişiyi geçmez- Şaire'e, güç ve kuvvet katan bir ağırlık göremezsiniz, bulamazsınız. Bunlar: Hamdi Şamilof, Musolini Ahmet, Sarı Mustafa, sonradan da Kemal Tahir, Naci Sadullah'tılar. Kendileriyle Nâzım'ı ölçüştürmeye kalktığınızda, elbette aralarında uçurumlara varan bir fark çıkmaz, bir fikir sistematiği ve edebi yetenek açısından alırsanız, aralarında kırk basamaklık mesafe olduğunu hemen anlarsınız? Demek ki, pratik ve uygulamada, ortada görünen Nâzım'dır ve o bir anlamda yalnız adamdır.

İnsan geçmişini -özellikle siyasi- bıçak gibi, kesip atamıyor besbelli, ustaca kurulmuş bir yaydan fırlayan ok gibi, gidip istenilen yere saplanamıyordu. Kişi, kesin kararlı ileri bakarken de -alışkanlıklarından kopamamış- bir anlamda geride yaşadıklarının etkisindedir, kaçamamış, kurtulamamışsa eski benliğinden, sonradan attığı ok da hesaplanan hedefi bulamayacaktır. Nâzım'ın Rusya'da edindiği parti arkadaşlarının bir kısmından, isteyerek, ya da istemeyerek ayrılışı, -onları sonradan ağır bir şekilde suçlamasına rağmen- hiç de kesin bir çizgide olmamıştır. Çünkü bu konudaki kişisel tavrı, hangi doğrultuda olursa olsun, ülkemizde-

ki Kemalist politik konjöktür açısından, bir anlamda fert iradesini aşamıyordu.

Bir iki örnek alalım, eski parti arkadaşlarından gerek Şevket Süreyya'ya, -kendi deyimiyle SUYU ARAYAN ama yolunu kaybeden ADAM- gerekse Velâ Nurettin, inançlarını kaybettiklerini -var mıydı acaba?- kamu önünde açıklasalar, sanki kıyamet mi kopardı? Kaldı ki onlardan evvel de bir niceleri, bu kapitalist oltasına yakalanmışlar, kalan ömürlerini belki de utanç çizgisinde sürdürmüşlerdi. Demek ki sorun sadece bu değil. Şevket Süreyya'yı iyi tanıdığını söyleyen bir tanışım, der ki: "O, Devlet katına çıktı, usulünce komünistliğinden yıkandı, arındı, geçmişinden tek soru sorulmamak, açılmamak kaydiyle hizmete alındı. "Siz bu saptırgan masala inanır mısınız? Kadro yayınları, bir Asya Nasyonal Sosyalizmi'ni amaçlamıyor, onun ideoloğu Şevket Süreyya bunu "Milliyetçi Sosyalizm'e, çevirmiş bulunmuyor muydu?

Bu insanlar, neden bazen emeklerine hiç acımadan akıntıya kürek çekerler, bilerek, ya da bilmeyerek toplum olaylarını, olgularını, kendi istedikleri renge boyarlar. Bu bir kural halinde soysuzlaştı mı, yolu açanlar da dönüp bundan zarar görmeyecekler mi?

Zekeriya Sertel, MAVİ GÖZLÜ DEV'de DİYOR Kİ:

"Moskova'da, memlekete dönüp, fikirlerini beraber yaymaya karar verdiği, canciğer arkadaşlarını gayelerinden uzaklaşmış bulmuştu. Valâ ve Şevket Sürayya partiden ayrılmışlar, -atılmışlar- komünizmden uzaklaşmışlardı, Nâzım'ı en çok üzen şey, Valâ'nın durumu idi. O çocukluktan beri en yakın arkadaşıydı, Moskova'da beraber okumuşlardı. Valâ, orada komünist olmuş, partiye de girmişti. Fakat, İstanbul'a döndükten sonra, hayatta bu yolda gidemeyeceğini ve partiye baş vurarak:

"Görüyorum ki huyum ve yaşantım bu yolda yürümeme elverişli değil. Ben inanç bakımından -ne menem şeyse?- yine sizinle beraberim, fakat bu günden sonra, partiyle bütün ilişkilerimi kesiyorum, demiş ve karşısındakinin şaşırdığını görünce de: Benden size zarar gelmeyecek, bundan emin olabilirsiniz, sözünü eklemişti?"

"Benden size zarar gelmeyecek!"

Şecaat arzederken böylece merdi kıpti sirkatin söylemiş olmuyor mu? Neden bu talimli matrut böyle bir tehdit savurma gereğini duymuştu acaba? -kaldı ki, Sertel'in bu bilgiyi nereden aldığını da bilmiyoruz- Ama, partideki kayıt hiç de böyle değildir; Valâ, Moskova dönüşü, ıslak bir tavuk gibi karşı güçlere sığınınca, onlara en büyük sandığı hediyesini sundu, dedi ki: "İsterseniz size komünistlerin nasıl çalıştıklarını anlata-

yım." Yetkili polis masası şefinin cevabı şöyle: "Biz onların nasıl çalıştıklarını çok iyi biliyoruz Valâ Bey, sen bize isimlerini ver." Bu istek ve hatırlatma kolay yenilir yutulur şeylerden değildir.

Zekeriya Bey'in anlattıklarında da, gözden kaçırılmaması gereken, önemli bir nokta var, o da, yukarda sözlerini andığımız, Şevket Süreyya'yı günahından arındırmak isteyen bir kişi gibi, Sayın Sertel de, Valâ Nurettin'i, tarihin affetmeyen yargısından çekip sıyırmak istiyor. Durum hayli karmaşık ve düşündürücü değil mi?

Henri Barbüs

Uyarılarını sürdürüyor:

2- Fakat, en esaslı (sı) akımları birbirine karıştırmamak, sadece ayırt etmek yetmez, seçmek gerekir. Bu akımlar karşısında ve içinde bir durum almak gerekir. Çünkü burada manevi unsurlara, hareket ahlâkının unsuru da karışır. Bir kere girilmiş bulunan sosyal faciaya bilinçli şekilde karışmak gerekir."

Sözü Barbüs'ten alarak, çevirisini açıklıyordu, Dr.Hikmet Kıvılcımlı:

"Madem ki ister istemez, toplum içinde yaşıyorsun, toplum dışında yaşayan insan olmaz. Madem ki toplumda devrimcilik ve gericilik diye iki akım var, insanlığı iki orduya bölmüştür, sen de, bu iki ordudan birinin içindesin. Avcı önünde başını kuma gömen keklik gibi, içinde bulunduğun durumu boşyere görmezlikle geçiştirmeye kalkışacağına, mertçe, bile bile kabul et, ya devrimden, ya gericilikten yanayım de, aksini zaten yapamazsın, bari ikisinden birini seç?

Koyun gibi, şu veya bu akımın peşinden sürükleneceğine, insan gibi şu veya bu akımda bilinçli rol oyna. Hareketin ahlâkı budur! İleri veya geri gidebilirsin ama -Nâzım grubunu uyarıyor-ortada duramazsın. Hareket durmamaktır ve tarih durmaz, akar. Devrimci mi gerici mi? Onu açıkça göstermemek, edebi ahlâksızlıktır!"

O günlerin İstanbul'unda, ya da Türkiye'de, bu satırları kimler kimler okudu, tabii bilemeyiz, -ki önemi kesinlikle tartışılmaz ama her halde Nâzım bunların başında geliyordu? Onun gerçekten sırtta taşınmayacak, ama vazgeçemediği, garip, renkli bir dünyası vardı. "Bir çocuk gibi şaşarak yaşamak?" diyor ya hani, tıpkı onun gibi, bazan hayata bu açıdan da bakıyordu: Gülerek, gözleri yaşararak, duygulanarak. Ama, şahane avareliğinden bir türlü kurtulamıyor, etrafında oluşan yoğun güvensizlik sisini bir türlü dağıtamıyordu.

Yanılmıyorsam, Beyoğlu'ndaki sinemalardan birinde, görevi gereği bir filmin kontrolünü yaptırıyordu. Yanında da sansürden sorumlu, bir söz kesen Albay. Gözler olanca dikkatle perdeye çevrilmiştir. Bir ara Al-

bay davranıp ihtar düdüğünü çalar, hemen filmi durdurur Nâzım, ışıkta gözlerini kırpıştırarak sorar: "Ne vardı acaba Albayım? "Albay, pervasız açıklıyordu: "Farkında değil misiniz, bir emperyalizm sözcüğü geçti? "Utana, sıkıla anlatmaya çalışıyordu Nâzım, "Ne var Albayım bunda?" O, bilmiş açıklıyordu: "Eee, Nâzım Bey, Yugoslavya'yla dost değil miyiz?" O, bu garip olayın tazeliğini yeniden yaşayarak anlatıyor, biz kırıla kırıla gülüyorduk?

Henri Barbüs diyor ki:

"Madem ki insanın insan tarafından ezilmesi ile bundan çıkan bütün sonuçlar, birbirleriyle bağlı bir sistemden ileri gelmektedir. Çaresiz bütün yolsuzluklar birbirine bağlı bulunurlar ve bütün gelişmeler yekdiğerlerini tutarlar?"

Dr. Hikmet Açıklıyor:

"Kapitalizm bir sistemdir ve iki zıt kutba bölünmüştür, iyi fena her olay bütün sistemin üzerinde olumlu veya olumsuz bir etki yapmaya mecburdur. Onun için olumlular olumlu, olumsuzlar olumsuz etkilerinde ortaktırlar. Bu iki zıt kutbun ortası olan ateş hattı üzerinde hiç kimse duramaz. Bu iki kutbun dışı, yani, toplum dışı ise, başka bir dünya, başka bir yıldız demektir ki, böyle birşey görmüyoruz. Şu halde, tarafsız insan yok mu? Evet (yok) tarafsızlık iddiasında olanlar var. Bu gibiler, özellikle burjuva liberalizminin etkisi altında düşünen küçük burjuva aydınları arasında çoktur."

O gün yaşanan, aktüel politik şartlar, olanca keskin belirleyici hatlarıyla vardırlar bu sarsıcı düşündürücü satırlarda? Olaylar geliştikçe değerleri aşınmayacak, aksine her gün biraz daha artacak, Doktor'u, doğrulayacaktır.

Hep hep söyleriz zaman zaman, siz toplumu ve tabiatı içinde yaşıyor olmanıza rağmen, unutabilirsiniz. Ama onlar sizi kesinlikle devre dışı bırakmaz, hele hele hiç mi hiç unutmazlar! Cumhuriyet, Osmanlı'nın kılıç artığı paşalarını, perişan, yorgun ve yaralı askerlerini, rüşvete batmış, yıpranmış mülki idaresini, yenilerini yetiştirinceye kadar kullanmıştı ama, fikir ve sanat alanında bu hiç de kolay olmuyor, olamamıştır. Onun için Milli Kurtuluş Savaşı'nda, kuzey komşumuzla dostluk kurulmuş, altın, silâh, manevi destek aranmış, ama fikre, Marksizm, Leninizm'e katiyyen iltifat edilmemişti.

İşte bu zor şartlarda, şu veya bu şekilde komşu "Yeni Rusya"ya gidenler, koşanlar, sonra Türkiye'ye gene döner oldular, bunlardan oradaki Bolşevik-Marksist uygulamayı benimseyenler olduğu gibi, uzak ve kaynaşmaz olanlar da vardı. Bize göre her iki eğilim için de ne şaşacak, ne de yadırganacak bir yan yoktur. Asıl dikkatleri çeken, yeni Rusya'da, yeni bir dünya keşfedenlerin, dönüşte bu malzemeden, yeni yeni palazlanmaya çalışan bir kapitalizme, sosyal içerikli bir fikir dayanağı sağlamaya kalkışmalarıdır.

Elbette TKP'yi, yurt ve dünya gerçeklerini, bilimsel açıdan değerlendirmek ve bu noktadan harekete koyulmak açısından, öteki maceracı küçük burjuva akımlardan kesinlikle ayrı tutacak, ayrı göreceğiz? Demek ki bizim için Bolşevizm, ne beleşinden benimsenecek bir olay, ne de benimser gibi görünüp, sonradan sıpıtılıp atılacak bir olgu değildir! Yani onlar zorunlu sosyal siyasal şartlarda tarih alanına çıkmış, dünyanın beşte birinde Rus Çarlık despotizmini kanlar içinde boğmuş, darmadağın etmiş ihtilâlcilerdir. Onların ülkemize en karanlık günlerde dostluk ellerini uzatmaları karşısında bizler ruhsuz taştan birer heykel olamayız, çünkü tarih gerçekleridir bizim için önemli olan, onların Türkiye proletarya ve mazlum halkına ilgi ve sevgileridir.

Tank denilen zırhlı savaş aracının keşfi, geliştirilmesi, nasıl piyade tüfeğini zavallı bir silah haline düşürmüşse, Türkiye Cumhuriyeti burjuvazisi de, Büyük Ekim İhtilâli olgusunu anlayabilmek için, elinde-avucunda siyasi kültür adına ancak medrese mantığını bulmuştu. Öyleyse, hem komşu büyük bir ülkede hem de tekmil Dünyada bu çok çok önemli olayın yapacağı değişiklikler, kabul etmeli ki yeterince bilinmiyordu. Demek ki, kendi binbir açmazımız ve sıkıntının içinde boğuşurken, o ihtilâlin, teorik köklerini, felsefesini, pratikte getirdiği düzen uygulamasını anlamamız da çok güç olacaktı, bu bir?

İkincisi, kuzeyimizde, yani burnumuzun dibinde, sosyal-siyasal değerlerin, bu kadar kökten bir değişikliğe, altüstlüğe uğraması yani kısacası ayakların baş olması, Türkiye'de, özellikle çalışan yığınlar üzerinde, özendirici bir tesir yaratmayacak mıydı? DÜNYAYI SARSAN ON GÜN'ün ülkemizin üstünden hemen de hiç bir sarsıntı yaratmadan geçip gitmiş olması, hem hayra yorulabilir, hem de şerre? Öte yandan yaratacağı değişiklikler de her bakımdan kaçınılmazdır. Biraz kafalarını çalıştıranlar anlayacaklardır ki: "Gün doğumu işbaşı, gün batımı paydos. Ağa ne verirse onu yersin, Allah'ına şükredersin." gibi, derebeylik ölçüleri, geleneksel işgücü değerlendirmeleri, yavaş yavaş ortadan kalkıyor, yığınları uyutan yeni formüller, yeni yeni adamlar gerekiyordu.

Demek ki TKP'ye el atmalar, onun saflarından adam çalmalar, özendirmeler, tehditle korkutmalar, bundandı. Bir KADRO'cular hareketi oluşturmak, Dr.Hikmet'in deyimiyle: "Mazarratı giderilmiş bazı Marksist formüllerle "Burjuvazinin manevi açıdan, ama sol ayağında savunmasına girişmek çabaları, bundandı. Şu var ki, bu çok çok kurnazca hazırlanan tertipler de sökmedi, kısa zamanda devlet kapısına yamanan sözde sosyalistlerin iplikleri pazara çıkıvermişti. İyi ama halk, resmi destekli sollardan, hiç mi hiç hoşlanmıyordu.

İşte bu şartlar ve bocalamalarda, karşı güç kurmaylarının aklına -hasım size rahmet okumaz- başka bir dahiyane fikir geldi. Dr. Hikmet'in tanımıyla: "TKP'yle kanlı bıçaklı düşman!" ve çatışma halinde olan, grupla temasa gelemez: "Biz işçilerimizi severiz, ama Bolşevizme de karşıyız!" sloganını atamaz, yeni ve kandırıcı yüzleriyle siyaset alanına çıkamaz mıydılar? Eğer böyle olursa, gizli TKP'yle açıktan savaşan, Nâzım grubuyla aralarında bir işbirliği köprüsü kurulamaz mıydı? Şevket Süreyya ve grubunun kuzu kuzu devlet hizmetinde çalışmaları bir umut, örnek oluşturabilirdi ama, kimbilir?

Kaldı ki Nâzım'ın, burjuvaziye karşı uyguladığı barış taurruzuna, salt legal alanda çalışmak özenine de olumlu bir karşılık verilemez, böyle bir çağrı yapılamaz mıydı? Bu onların umduğu gibi kolay bir iş değildi. Muhalefet grubu, TKP'den tamamen bağımsız çalışıyor, ama gene de onlara kulak vermemezlik yapamıyordu. Onun için Nâzım, partiyle ipleri tamamen koparmak, yolunu seçmiyor, Dr. Hikmet gibi o da, işleri aşiret kavgası ilkelliğine dönüştürmek istemiyor, ya da bir süre için böyle davranmayı uygun görüyordu?

Öyleyse onu sağa çekmek niyet ve oyununa, bir akıllı sol manevrayla karşı çıkılamaz mıydı? İyi ama Şair, parti M.K.sine soğuk ve uzak duruyordu ya, gene de bir açık kapı vardı, o da Dr. Hikmet'in göz doldu-

ran kişiliğiydi. Nâzım onu ömrünce ciddiye almış, garip değil mi, sevmiştir de? İşte böyle kritik bir zamanda, Doktor yeniden ortaya çıkıyor, olanca içtenliğiyle, Nâzım'a bu maceradan vazgeçmesini, partiye dönmesini salık veriyor, -ama tek başına- Nâzım onu dikkatle dinliyor, grubundan koparak gelemeyeceğini söylüyordu.

Böylece o, yelkenleri fora etmiş, artık iyice açılmıştı deryalara, gidecek gidecek, el kadar bir toprak parçası bulabilecek miydi sığınmak için, işte bu kesinlikle bilinemiyordu. Yıllardır aralarında, Kerim Sadi'yle sürdürdükleri sessiz bir antlaşma, dayanışma vardı. O şiirle uğraşırken, ideolog dostu, İnsaniyet Kütüpanesi broşürleriyle, ülkedeki Marksis fikir boşluğunu doldurmaya çalışıyordu. M.Zekeriya onu Resimli Ay'a Nâzım'ın tayfası olarak gelmeye başlayınca tanımış, önce polis sanmış -böyle söylüyor Sertel- sonra imanlı bir komünist olduğunu anlamıştı, nasıl anlamışsa? Nâzım Hikmet'in değil de, Zekeriya Bey'in odasında otururdu hep.

"Bir gün durup dururken "diyor Sertel" Nâzım'ın karşı odadan çıktığını görür görmez, yay gibi yerinden fırladı, altındaki koltuğu kavradığı gibi, Nâzım'ın üzerine fırlattı. O sırada Şair merdiven başına gelmiş, koltuk ona çarpsaydı, tepetaklak merdivenden aşağı yuvarlanacak, belki de kolu bacağı kırılacaktı. Nâzım bu beklenmeyen saldırıya karşı sesini çıkarmadı, Kerim Sadi de bir şey söylemedi, onu kızdıran neydi anlaşılamadı.

Acaba gerçekten öyle mi, anlaşılmadı mı? Nâzım'ın sonradan bize anlattığına göre olay hiç de öyle değildi: Kerim Sadi onun yırtarcasına yakasına sarılmış, tartaklamış: "Sen davayı sattın, sen satıldın!" diye bar bar bağırmış, ortalığı birbirine katmıştı. Ekliyordu Nâzım: "Ağzı da öyle bir pis kokuyordu ki, Allah belâsını versin!" İşte, bir çoklarıyla olduğu gibi Nâzım'ın onunla da ittifakı çöküyor, ve Kerim Sadi NAZIMNAME isimli bir broşüre başlıyor, bunu yayıyordu ortalığa. Bu çalışmanın giriş cümlesini göğsünü gererek açıklıyordu: "O, Bab-ı Âlinin mülevves kaldırımlarında biten zararlı bir ottur, ey işçi kendini bu yalandan koru!"

Ne eksilirdi bu saldırıyla Nâzım'ın şöhretinden, şanından? Ama kesinlikle artık kulağına kar suyunun kaçtığı da söylenebilir? Çünkü Kerim Sadi de Moskova'dan kaçanlardan ve bunun sonucu TKP'ye de kesinlikle cephe alanlardandı. Onun tavrını izah etmek pek de öyle kolay olmayacaktı Nâzım için? O, aklınca Bolşevizmi tashih ediyor, saf Markisizme dönüş yapıyor, çoğusu söze başlarken, elini kitabın üstüne uzatıyor: "Sur le nom du Capital je juv" yani "Kapitalin adı üzerine yemin ederim ki?" diyordu.

Şiirli, şarkılı, mutlu günler gerilerde mi kalıyordu yoksa, Nâzım grubunda çatlak sesler bundan ibaret değildi artık? Naci Sadullah bir dergide Valâ Nurettin'e -Nâzım'dan aldığı ilhamla- çok ağır bir tonda çatıyor: "Sen hasta ciğerlerini tedavi edenleri bir pula sattın da, gene de bir gelincik kadar bile kızarmadın?" diyor, trajik bir havada ona Rusya'da gördüğü tedaviyi hatırlatıyordu. Peki İkinci kuzey dönüşünde, Nâzım'a, Resimli Ay'da iş bulan, onu Sertellerle tanıştıran, şiirine alan sağlayan Vâlâ değil miydi?

Peki bütün bunların anlamı neydi, meraka kapılmaz mısınız? Burada göze batan şey elbette, Valâ'nın Şair'e karşı davranışından ileri gelmiyordu, o neyse oydu ve eski arkadaşını TKP'ye karşı çıkarabildiği ölçüde mutlu oluyor, polise güven vererek yeni siyasi pozisyonunu koruyordu. Şimdi onun, Nâzım'ın bir genç arkadaşı tarafından, partinin ağzıyla saldırıya uğraması, ister istemez Nâzım'ın TKP çizgisine, yeniden yaklaştığı izlenimini veriyordu?

Bu kuşku yaratan sorunun sisleri dağılmadan, gene bir aydınlar sohbetinde, bir başka falso ses yükseliyordu, olay şu: Valâ Nurettin, burjuvazinin bakış açısından, Sovyetler Birliği'nin genel bir değerlendirmesini yapıyor, nedir nedir özeti: "Efendim şu alanda geridirler, efendim bu alanda geridirler?" Öyle anlaşılıyordu ki bu bitip tükenmeyen anlatıdan, Sovyetlerin iler-tutar bir yanları yoktur? İşte bu hava yayılırken Kemal Tahir birden parlıyor oturduğu yerden: "Nasıl ileri olsunlar ki a beyim?" sorusunu yapıştırıyor Valâ'ya "Bütün yetiştirdikleri aydınlar, burjuvaziye gidiyor, bir-iki pula satılıyorlar?! Bir karışıyor ortalık, şaşkın bakışlar, Sabiha Zekeriya, genç yazarı güç halle susturabiliyor?

Bütün bunlardan çıkan anlam odur ki, Nâzım, parti çizgisinin ne kadar uzağında dövüşür, ne kadar ondan bağımsız olursa olsun, Valâ gibi açıktan burjuvazinin borazanlığına soyunmak istememektedir; bu belli ki onun siyasi bir varlık olarak sonu demektir. İyi ama, durumun göz önüne serdiği apaçık tehlike karşısında, varsa- Şair'in iyi niyeti ne anlam taşıyabilir ve neye yarar? Üstünde adım adım, ustaca yürüdüğünü sandığı, ipi geren direkleri, devamlı polis sallamakta mıdır? Öyleyse cambazın, o dillere destan becerilerini nasıl yorumlamak, değerlendirmek gerekmektedir? İşte bu ibretle, hatta hatta dehşetle sorulabilir?

NÂZIMIN ÇİLESİ'nde

Radi Fiş açık açık diyor ki:

"O ana kadar Nâzım, aynı zamanda, hem profesyonel ihtilâlci, hem politik organizatör, hem de şair olabileceğini düşünmüştür. Fakat yeni tarihi şartlar içinde bunun öyle olmadığını kavramaya başlıyor. Arkadaş-

ları onu boşu boşuna dengesizlikle suçlamıyorlardı: Nâzım lüzumundan fazla içgüdüsel hareket ediyordu, fazla açıktı, hislerinin ilk coşkunluğuna hemen mağlup oluyordu. (*)

İçinde durmadan akıp gittiğimiz tarih nehrinin zaman zaman bizleri, irademiz dışında da biyerlere alıp götürdüğü bir yalın gerçek değil midir? Biz yorucu çabalarla bir noktada tutunmak, kendi istediğimiz amaçlara varmak çabasında değil miyiz aslında? Bu muazzam akıştan kaldı ki, 1917 Büyük Ekim İhtilâli meydana gelmiş, peşinden getirdiği III. Enternasyonal, ne zamandır insanlığı kendi iradesi doğrultusunda, belli amaçlar için alıp götürmektedir. Demek ki bizler, kendi ülkemizde de, Komintern Dünya Partisi'nin seksiyonu olduğumuzu bir an bile unutmayarak, kavgamızı ana akım merkezinin hür irademize saygılı kararlar çerçevesinde yürüteceğiz, düzenleyeceğiz.

(*) (Sayfa: [illegible])

XIII

Gerek Nâzım Hikmet'in değişik, tantanalı bir ses getiren şiirlerini izleyenler, gerekse Kerim Sadi'nin İNSANİYET KÜTÜPHANESİ serisinde çıkan broşürleriyle yakından ilgilenenler, bu kişi ve gruplar arasında, yüzeyden de olsa bir yakınlık ve arkadaşlık olduğunu sanırlar. Biraz olsun yakınlarına varınca ama, işin aslı hiç de öyle göründüğü gibi değildir. Onlar, gerçekten birbirlerini sevmezler, kıyada köşede fırsat buldukça harcarlar, yalnız TKP'ye karşı anlaşık dururlardı. Partinin yayınladığı kara listede adı olmamasına rağmen Kerim Sadi özel sohbetlerinde bu kuruluşa açıkça saldırmaktan çekinmez Nâzım'sa bunu gizli, usturuplu yapar, kendisi meydanda, önde görünmezdi pek.

Her iki grubun da yanılgısı şurdadır, -bu polis ve Parti'yle aralarında yarattıkları kuşkulu tutumlarının- daha doğrusu zoraki balayının, sürüp gideceğini, kurdun dumanlık havada avlanmasının böylece yürüyeceğini sanırlar. Parti, bu başına buyruk beyler hakkında, kara listeler mi dağıtmış gizliden gizliye, onları işçi sınıfı önünde demaske mi etmiş, onlar diyorlardı ki: "aman sen de, burası Türkiye, geç efendim gizliyi, açık yayınları okuyanlar kaç kişi?" İşte bu ayakları havada, başları yerde yürüyenler gaflet uykularında oyalanırlarken, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, 1936 yılı, kendi yayınlarında, tahrip gücü yüksek bir bomba gibi: MARKSİZM KALPAZANLARI KİMLERDİR? kitabını ortaya atıyordu. Anlamı ne, anlamı ne peki bunun, şurası besbelli ki, bulanık suda balık avlamak bir hayli zorlaşacak bundan sonra?

Kalpazanlar kitabında Dr. 1.inci tip olarak Kerim Sadi'yi almıştı ele. İki Parti karşıtı gruptan, neden önce zayıfını, sözde bilimsel çalışır olanı seçmişti acaba? Besbelli ki bunda, en hurda ayrıntısına kadar gözden geçirilmiş, ince bir hesap vardı. Gösterişten mümkün mertebe kaçmak, legalizm oyunundan oldukça uzak durmak. Kapalı düzenlerde, bizim anlayışımıza göre, iki şekilde açık yayın yapılır, birisi iktidarın araladığı sözde hürriyet penceresi önünde oyalanmak, yazıyormuş, söylüyormuş gibi yapmak, ikincisi de, yeraltından, kapalı şartları Parti adına zorlamak. Doktor, belli ki ikinci yolu deniyor, hemen de iki senedir TKP gizli yayınlarını yerüstüne çıkarmaya çalışıyordu.

Peki vurgulamak istenen nedir, bana göre şu: Ülkemizde gerçek devrimciler olduğu gibi, bunun sahteleri de var? İşte bunlar, fikir ve dolayısıyle eylem kalpazanlarıdır. Kendilerine bu yolda, şu veya bu şekilde çıkar da sağlayabilirler, ama, halka kesinlikle zararlıdırlar. Öyleyse, bunların maskeleri düşürülmeli ki, halk gerçekte kimin kimlerin peşinden gideceğini açıkça bilsin, bilebilsin: Öyleyse bu Kalpazanlar kitabı ilgiyle

karşılanmamış olamaz. Sisli ve karmaşık, yıllardır sürdürülen hava dağılıyordu bir kere. İşin en enteresan yanı, Son Posta Gazetesi, ikinci sayfasında, şöyle çarpıcı bir başlık altında veriyordu haberi: KALP KOMÜNİSTLER!

Dr. Hikmet'in, TKP Merkez Komitesi kararıyla kaleme aldığı bu kitabını, Son Posta Gazetesi, bir de isim yorumu yaparak, Marksizm Kalpazanları değil de, Kalp Komünisler, diye vermesi, halkın ilgisine böylece sunması, ikinci sayfada konuya genişçe bir yer ayırması, hangi yanından bakarsak bakalım, olağanüstü bir önem taşıyordu. Doktor'un türlü zorluklarla boğuşarak, işin sakıncalı yönünü de göz önüne alarak, 86 kitap sayfasında bağladığı suçlama ve afişe etme konusunu, gazetenin iki vurucu sözcükte özetlemesi, gerçekten anlamlı, çarpıcı bir olay yaratıyordu: KALP KOMÜNİSTLER!

Böylece artık işler iyice sıkışıyor, meydanın legal alanda da büsbütün boş olmadığı, TKP'nin yolunu kesmeye çalışan muhalefet gruplarına, kesinlikle anlayabilecekleri bir dille anlatılıyordu. Öte yandan ama, ülkemizdeki gerçek sol hareketi bastırmak, türlü siyasi manevralarla saptırmak, hele kesinlikle gün yüzüne çıkarmamak kararında olan siyasi karşı güçleri de, hiç unutmamak, gözden kaçırmamak gerekiyordu. Bir bakıma onların savaş alanını daraltmak, tertiplerini kısıtlamak değil miydi bu? Öyleyse onlar, Marksizm Kalpazanları Kimlerdir, kitabı, geniş açıklaması için nasıl bir tavır alacaklar, herhalde -hoşgeldin- demiyeceklerdi. Bu bakımdan 1936 yılı, gerçekten belâlı olaylarla geçeceğe benzer, acaba yanılıyor muyuz, dünyanın ve ülkemizin kritik şartlarında bunu beklememek olası mı?

Şimdiki Kalp Marksizmin Sebebi?

Doktor Hikmet Kıvılcımlı soruyor, açıklıyordu:

"Türkiye'de akım olarak ilk doğan sosyalizm, tarihi materyalizm, yani, bilimsel sosyalizm oldu. (Aydınlık ve Kurtuluş Dergileri gibi, 1919-1925) Bunun iki sebebi vardı: 1- Avrupa'da marksizm doktrini, proleteryanın birinci devrim teorisi haline geldikten ve proletarya ihtilâlleri devrine girildikten sonra, Türkiye proletaryası sosyalizmi benimsedi. 2- Türkiye yarı müstemlekelikten kurtuluş savaşına giriştiği andan itibaren, komşu bolşevik devrimiyle el ele verdi, objektif olarak Avrupa'daki komünist, Spartakist isyanlarıyla anlaşık oldu. Avrupa'daki devrim hareketlerinin ise ideolojisi Marksizm idi.

Onun için Türkiye'de -Gerçek Marksizme karşı çıkan- her kalp sosyalistlik, ister istemez, Marks'tan referanslar yapacaktı. Örnek olarak KADRO dergisi çevresindeki grubu ele alalım. Şevket Süreyya, Vedat

Nedim, kadroculuğu, tarihi materyalizm etiketi altında demagoji yapıyorlardı. Bu gibi gayretkeşler, Marks'ın ismini ve Marksizm'in bazı "mazarratı giderilmiş" formüllerini dillerine dolayarak öne sürüyorlardı.

1914-1918 Cihan Harbi'nden daha uzun süren ve maddi manevi yıkımı ondan hiç de aşağı kalmayan, sosyal sonuçları ise gittikçe yaklaşan bir dünya krizi içindeyiz. Altı yedi yıllık refaha ulaşmayan, buhran yüzünden maddi durumları kötüleşen yığınlar radikalleştikçe psikolojik hoşnutsuzluk yayılıyor. İşte bu havay-ı nesimi içinde yeni sosyal zorunluklar beliriyor:

1- Hoşnutsuzluğa çevirme hareketi yapmak için, bir kalp marksizm kışkırtmak ve bu marksizmin iç yüzünü -yani antimarksistliğini-başarı namına yıkmak.

2- Bu yolla konspirasyon ve illegalite -gizli çalışmak- eğilimlerini önlemek üzere bir kalp Marksizm kapıcığı açmak ve ilh.

Bu gibi zorunluklar sonucunda, Marksizm etrafındaki doğru yanlış yayınlara "müterafık ve murakıp" -karışık, karışmış, bir arada bir hoşgörü (havasında yaşanıyor) Bu bakımdan Türkiye'de, bu gün en devrimci akımla, en gerici demagojik akımın da Marks etrafında seferber hale gelmesi -bir çelişki olmasına rağmen- tarihsel bir zorunluk gibi görünüyor?

Bize düşen görev, Marks'ın sözcüğünü değil, Marksizmi temsil edenle, etmeyeni birbirinden ayırdetmek, kalp marksizm manevralarını doğmadan boğmaktır!"

Yukardaki satırlarda görülen, anlaşılan, insanı derin derin düşündüren taraf odur ki, Dr. Hikmet, şeylerin adını saptırmadan koymuş, bilimselliği bir maske olarak değil, olguların içindeki nesnel ağırlıkları içinde değerlendirmesini bilmiştir. Yukarda yeterince belirttik, Kerim Sadi değil TKP'ye girmek, onun kara listesine bile alınmamış, kesinlikle eylem dışı bir adam. Nasıl olur da bu yanını unutarak, Marksizm üzerine bir dehri çalımıyla ahkâm kesebilir? İş o kadar kolaysa, günümüze kadar kör-topal sürüp gelen II. Enternasyonal'ın ne günahı var? Onlar işçi yığınlarını yanıltıp I. Cihan Harbi'ne sokmadılar mı? İşte, Dr. Hikmet'in sabırla, bilgece bizlere anlatmak istediği bunlardır?

Kaldı ki, Marksizm Kalpazanları Kimlerdir? Kitabında Kerim Sadi'nin başlıca bir hedef gibi görünmesi de, gösterilmesi de, karşı güçleri şaşırtmak içindir. Nitekim kitabın 3.üncü sayfasında, Parti'nin gizli yayınlarındakinin hemen tıpatıp benzeri bir havada verilmiş bir pasaja rastlanmaktadır. O günlerin gizli açık çatışmalarını yakından izleyenlerin bu satırları

görmezden gelebileceğini hiç sanmıyoruz? Bu 10/15 satır, hayrettir, kitabın 86 sayfalık bütününden daha dikkat çekici bir ağırlık taşımakta, okurken de yaman bir dikkati gerektirmektedir. TKP kitlesi karşısında sorumluluğu hatırlatmakta ve ağır bir sorunu su yüzüne getirip açıklamaktadır.

Kitabın 3. sayfasında, Dr. Hikmet Kıvılcımlı diyordu ki:

"Türkiye'de marksist harekete sürtünüp geçen tipler arasında, bir de Nâzım Hikmet gibileri vardır. Bunlar burjuva toplumundaki yerlerini, kimliklerini, marksizm görünümü içine bürünerek elde ettiklerinden, bu pozisyondan bir türlü ayrılmazlar. Şair Nâzım Hikmet'in, şiirlerine vermek istediği "sözde marksist" şekli iğreti bir gömlek gibi soyup atınız: Altından Babıâlî kaldırımlarında her dakika rastladığınız, bir küçük burjuva şairliği fırlayıp çıkacaktır. İşte Nâzım'ın bazı zoraki "marksist" deyimlerle sahnede görünmek isteyişi, hep o "edebi hüviyet"ini maskeleyerek mistikleştirmek ve korumak kaygusundandır?

Bu tipler kesindir ki, marksizme herkesten daha zararlıdırlar.

Bir zamanlar ateşli komünist geçinen, Şevket Süreyya, Vedat Nedim, Ahmet Cevat ve benzerlerinden söz bile açmak istemiyoruz."

İçerdiği öneme rağmen, Türkiye'nin o günlerdeki siyasi havasında elbette yukardaki Nâzım'la ilgili, yergiyle dolu pasajın bir bomba gibi patlaması, ortalığı karıştırması beklenmezdi, neden? TEK ADAM henüz yazılmamıştı, ama, ülkemize -edebî Şef- in, tek sesi egemendi de ondan? Bununla beraber, Doktor'un, yukardaki adalarını sıraladığı ilk kalpazanlar içindeki Şevket Süreyya ismi üzerinde biraz durmak gerek. Çünkü ona, bundan hemen hemen de üç sene kadar evvel, Atatürk'ün el yazısıyla takdirname verdiğini unutmak, ya da görmezden gelmek, kesinlikle bir belâyı çağrıştırmaz mı? Ama, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, evhamı daima elinin tersiyle itmiş, işçi sınıfı davasının gereklerini düşünmüştür önce.

Marksizmin özünü deforme etmek isteyen birçok sahte akımdan en sinsi bir örnektir KADRO'culuk, onun için yüce işçi davasıyla ne ilgisi var? İleri sürdüğü fikirlerse, Marks'tan değil, lâfazan küçük burjuvazinin hurdalığından aşırılmıştır, hem de en kaba korku, çıkarların hesapları yapılarak? Kısaca anlatmak gerekirse, marksist hareketin kahırlı ve o derece de onurlu yoluyla, Mustafa Kemal'in keskin kılıcı arasında, titreye titreye bir seçme yapmışlardı, işte sorunun içyüzü buydu? Valâ Nurettin'e kitabını ithaf ederken şöyle yazmıştı Şevket Süreyya: *"SUYU ARAYAN ADAM'ken, galiba yolumuzu kaybettik?"* Demek ki, en usta canbazlar bile, çürük ipte yürüyerek hüner gösteremiyor, tarih kesin hükmünün infazını ahrete bırakmıyor, ama, gene de aşkolsun Şevket Süreyya'ya?

Sadece birkaç satır, bir pasajcıkla sınırlı kalmış da olsa, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın eliyle Nâzım Hikmet'e atılan taş yerini bulmuş ve Şairin hisli yüreğinde derin bir yara açmış olsa gerekti, daha doğrusu açmış olmalıydı? BENERCİ KENDİNİ NİÇİN ÖLDÜRDÜ? romanında yazarın kaleme aldığı ve çok duyarlı olduğu konulardı bunlar, ki bu havanın acısını yıllarca evvel olanca ağırlığıyla yaşamış, yüreği kıyım kıyım olmuştu. Onun bu romanı aslında, Türkiye Komünist Partisi'ne yazdığı açık bir dilekçedir, hem de yiğitçe kaleme alınmış bir dilekçe!

Ne diyor orada özetle eski arkadaşlarına Nâzım:

"Dostlar dinlemedi beni Benerci?/ Benerci oğlum,/ Küçücüğüm büyüğüm,/ Başımızda sallanan,/ Bu melun düğüm,/ Çözülene kadar,/ Bizim of demeye hakkımız yok,/ Onların taşlamaya hakkı var!"

Bir zamanlar parlak, kalıcı parti çalışmalarıyla arkasında silinmez izler bırakan, sonradan harekete ters düşen Nâzım, unutmamak gerekir ki, acılar çekiyor, belli ki üzülüyordu da? Yoksa, Benerci'deki o içten dizeleri kesinlikle yazamazdı? Onun bu trajik yanını, eskiden çok yakın oldukları Fatma Yalçı, şu şekilde açıklıyordu: "Şimdi, Parti'ye karşı duran Nâzım, yakın geçmişte orada bulduklarını, biriktirdiklerini, hovardaca yiyor, savuruyor, bir köşeye sıkışacağını sanırım!"

Marksizm Kalpazanları Kimlerdir?

Kitabının daha üstündeki mürekkep kurumadan, Nâzım Hikmet dertelâş Cağaloğlu KIVILCIM KÜTÜPANESİNE geldi, iki arkadaş, oldukça gergin bir havada el sıkışıp, bakıştılar, üzgün ve kavgacı hayatın zorunluklarını kavrayarak. Onları karşı karşıya getiren, bir bakıma önlenemez gibi görünen ağır şartların zalimliğini düşünmüşlerdi belki de bir an, anlayarak, yazık ki derinliğine de vararak.

Nâzım, alnında biriken teri siliyor, oldukça dramatik bir havada soruyordu, hemen:

"Doktor, bu Marksizm Kalpazanları'ndaki, benimle ilgili sataşmanın arkası gelecek mi, ha gelecek mi?"

Hikmet Kıvılcımlı kararlı, ama, son derece insanca:

"Evet evet Nâzım, ikinci açıklayacağım tip sensin!"

Bi karar ikisi de suskun duruyorlar, sonra Doktor kara haberini ağır ağır vurguluyordu:

"Sana ben daha evvel kaç kere söyledim, parlak şiir gücünün örtemeyeceği vahim hatalar da vardır, Nâzım, bunu benden öğrenecek değilsin?"

Biraz sonra Nâzım, -el sıkışmayı da ihmal etmeden- üzgün çıkıp gidiyor, bu ardında fırtınalar saklayan kara perde şimdilik kapanıyordu.

XIV

Sen karşındakine, politikada baş şöhret olmuş, onun içindir ki, aranızda tartışılan kişinin, kendi partisinden bile nasıl dışlandığını anlatmaya çalışıyorsun? O da güya seni dinliyor, ama aslında, söz konusu adamın, yeni bitecek evine boy resmini asmayı düşündüğünü gururla açıklıyor. Böylece, bu körler diyaloğundan ortaya çıkan nedir, sormayalım mı, kanlı siyasi davalara bir portreyle sahip çıkmak oyunu? Şimdi insan yaman merak ediyor, bu tilkilerden talim almış Doğu kurnazlarının, Batı'da da benzerleri var mı acaba? Cevaplaması pek o kadar kolay değil. Başınızı ellerinizin arasına alıp, düşünüyor, düşünüyor, düşünüyorsunuz. İşte düşmanın size kurduğu, kırılmaz, parçalanmaz gibi görünen tuzaklardan biri budur.

Demek ki bu ülkede, marksizmi değil sadece, kalp marksizmi bile tartışmak, gerine gerine ağız tadıyla suçlamak da zor. Öyleyse, olumlu olumsuz eğilimleri şöyle bir geçin, iki akımı da demir pençesi altında tutan -daha doğrusu tutmak isteyen- kurulu düzenin siyasi polisini de hesaba katacak, eğer, inançlıysanız güttüğünüz davada, onun yarattığı tehlikeyi de gözardı etmeyeceksiniz. Şu halde Dr. Hikmet Kıvılcımlının, marksizm kalpazanlarını, oradaki bir pasajdan ötürü, Nâzım Hikmet'le, yüz yüze tartışır görürseniz, bunun derin önemli anlamı üstünde bir iyice düşünmelisiniz. Şair elbette bundan resmen şekvacı olmamış, düşmana -demek ki Doktor has komünisttir- kozunu da vermemiştir.

Ama, karşı-karşıya bulunduğu açmazı, acı bir planda olanca ayrıntılarıyle hissetmemiş, görmemiş de olamazdı Nâzım Hikmet? Nitekim, zamanın hayı huyu içinde, anlamının içyüzüne varılamayan bir şiirinde, şöyle bir açıklama yapmış, hem Türkiye Komünist Partisi'ni, hem de gizli polisi zehirli oklarının karşısına almıştır: *"Yolunda pusuya yattıklarını / Arkadan çelme attıklarını / Bilerek yürümek / Yürümek yürekten / Gülerekten yürümek!"* diyebilmiştir. Açıklaması şöyleydi şu şiirin: -Önümde polis pusuya yatıyor, arkadan TKP çelme atıyor- 1935'lerde sanırım, Naci Sadullah'la yaptığı bir konuşmasında rastlamıştım bu şiire, aradan sonra çok uzun yıllar geçtikten sonra yeniden bir yerde gözüme ilişecektir?

Gelecek nesiller Nâzım'ı derinlemesine anlamakta, böylece bir karara varmakta, bocalayacaklar, hayli de güçlük çekeceklerdir. Çünkü bir yanlışına, çünkü çok ağır bir hatasına, son derece güzel bir şiirini -son derece duygusal bir yapıya sahip olduğundan- ısrarla, yemin kasem karşılık olarak gösteriyordu, sosyal bir mücadele de hiç geçerli bir davranış olabilir mi bu? Olamaz, kesinlikle olamaz, kim söylüyor bunu?

Ben söylüyorum, sen söylüyorsun, siz söylüyorsunuz. İyi ama, o da bunun aksini iddia etmiyor ki, şaşılacak şey, öyleyse anlaşamadığımız nedir? Vallahi yüreğinizi avcunun içine alır, sıkar sıkar, hasta bir kuşa döndürür, bu Şair vallah deli eder adamı?

Yoldaş, dola kollarını cezaevinin demir parmaklıklarına, içini ısıtan, kesin bir dirence çağıran kavga şarkıları söyle? İyi ama, sen anandan doğmadan 25-30 sene evvel, Çarlık Rusyası'nın zalim zındanlarında, Lenin de arkadaşlarıyla aynı şarkıları söylememiş mi? Şimdi biz de, aynı şarkıları söylemiyor muyuz? Seslerimiz, sözlerimiz, geleceğe değgin inançlarımız birbirine karışmıyor mu: *"Fırtınalar koptu, gökler kardı / Yangınlı şimşekler zulmeti yardı / Kitleler saf oldu saflar sıkıştı / Kıpkızıl kıyamet dünyayı sardı"* Bunları bize Rusça'dan çeviren, şiiriyetini koruyan, dirençli seslerini taşıyan, Nâzım Hikmet değil mi?

Ve daha bir niceleri -bunları ilerde vereceğim- Marş Komintern, TÜTÜNCÜ KIZ, TKP' MARŞI, AVUSTURYA İŞÇİ MARŞI, AY IŞIĞI JANDARMA, HALK İŞTİRAKİYUN MARŞI ve başkaları. Onun için, gölgesi Orhan Selim'in üstünden, TKP'de kalan eski arkadaşlarına taşlamalarda bulunuyor: *Sana sevgi sana saygı / Sana minnetle uzanıyor elim / Sen yaptığı iyiliği / Yüze vuran değilsin / Ve ben nankör değilim"* diyor, daha başkalarını bilemem ama, bizlere burada Rusya'dan getirdiği, dilimize, inancımıza kazandırdığı şiirlerden sözediyordu, besbelli?

Olumlular bizim, olumsuzlar eleştirdiğimizin olamaz, hiç kuşkusuz? Bu bize kesinlikle, hataları çok dar bir çerçevede bırakmamayı daha geniş bir açıdan almayı hatırlatır, o halde Nâzım'ın şu şiiri, hepimizi yeniden düşündürmelidir: *"İstanbul'da Tevkifhane avlusunda / Güneşli bir kış günü yağmurdan sonra / Bulutlar kırmızı kiremitler / Duvarlar ve benim yüzüm / Yerde su birikintilerinde kımıldanırken / Ben neslimin ne kadar cesur / Ne kadar alçak / Ne kadar kuvvetli şeyi varsa / Hepsini (sırtımda) taşıyarak / Dünyayı memleketimi ve seni düşündüm!"* Biz demek ki, sadece büyük bir şairle yüzyüze değil, aynı zamanda derin bir filozofla da karşı karşıyayız?

İyi ama şair, ne proleter savaş mangasının gerisinde kalmak ister, ne de onu bir birliğin başına kabul ederler, bu yerinde bir şey de olmaz, olamaz hani? Zekeriya Sertel'e bakarsanız, onu bir arkadaşının polise satmış olması, kendini çok çok üzen bir şeydi. Hatta bu yüzden Nâzım'ın Parti'deki durumu da, sarsılmış, güçleçmişti?

Gel zaman git zaman Şair bu adamla Moskova'da karşılaşmış, gidip onu militsyaya şikâyet mi etmiş? Hayır "Evine misafir etmiş, beslemiş, giydirmiş, cebine harçlığını koymuş?" İnsanın sorası geliyor, bu po-

lis ajanının komünist bir memlekette işi ne ve ne kadar normal bir hava-da veriyor Zekeriya Bey bu ilişkileri? Nâzım'ın hayatında tek olay değil-dir bu, başka benzerleri de var. İyi ama, böyle Parti değil, serseri kahve-si bile idare edilmez. Deyelim ki Şair'in gönlü gani, affetti o ajanı, peki arkadaşları o namussuzu bağışlarlar mı, onca militanın hayatını tehlike-ye atarlar mı? Dünyanın en demir gibi disiplinli bir parti hareketi içinde, böyle başına buyruk, alabildiğine sorumsuz davranışlar iyi bir gözle gö-rülür mü? İşçi davası güden bir kuruluşun tepeden tırnağa çözülüşüne yol açmaz mı?

Bu acı, tutarsız, sallantılı davranışlar bizi ister istemez kavga öncüle-rinin üzerinde derin derin düşünmeye itecektir. Onlar, her sıradan insa-nımıza yüzeyden benziyor olsalar bile, düşünce ve davranış adamı ola-rak, eğilip bükülmeye yatkın olmayan karakterleriyle, belli bir savaşçı dü-zeyi kavramış, o uğurda kesinlikle pişmiş olacaklardı. Böylece düşünüp anlamış oluyoruz ki, toplum savaşında öncülüğe soyunan her kişi bu yeri yeterince dolduramamaktadır. İyi bir lider istiyorsak, onu hem des-teklemeyi, hem de denetlemeyi kesinlikle bileceğiz?

Dr. Hikmet Kıvılcımlı diyor ki:

"Ben ilkokuldan beri -bir bakıma uyur gezer- çevresinden hiç kimse-ye benzemeyen, alabildiğine zamansız ve yersiz, Donkişottan daha ağ-lanacak durumları bile, gülünçlük derecesinde bir şovalyeyim, emsa-lim varsa domino. Bu kimseye benzemeyen iç dünyam, her dışa aksi-yona vuruşta: Önüme geleni ilkin bana yabancı bıraktı, biraz yaklaşan-ları ise anadan doğma düşman -hasım etti- böyle de adam olur mu?

Hiçbir küçüklüğe katlanamadım. Çevremde yalnız bana değil, dava-ma ihanet edercesine zaafları elimle tuttum, birinin üzerinde durma-dım, hiç o denli küçülür müydüm? Ölsem o alçalmalara düşmekten da-ha iyi olurdu. Öylelikle, tüm karyerist küçük burjuvaların apaçık prova-kasyonlarını ve sinsice komplolarını, üzerlerine tükürmeyi tenezzül -al-çalma- sayarak atladım geçtim!" (Yol Anıları)

Altını önemle çizerek belirtmek gerek o, Parti'de en üstün bir yere çı-kıp ulaşmasına rağmen, daima alçak gönüllü kalabilmiş ve kesin tutarlı-lığıyla, harekette problem yaratmanın uzağında olabilmişti. Nâzım'a ge-lince ama, işler değişiyor, bambaşka bir renk alıyordu. O da evet, hare-kette genellikle önemli, olumlu işler yapıyor, işçi sınıfı davasının yaygın-laşmasını da sağlıyordu. Şu vardı ki: -bir kere partiden atılmıştı ya- işte bunu bahane sayarak, eylemlerini, başına buyruk, istediği gibi yürütme-ye çalışıyordu. İyi, iyi de, hatalarını da, tıpkı gölgesi gibi peşinde taşıyor-du, bunun hesabını ondan kim soracak, sorabilecekti, yoktu ki böyle

bir organ? Çevresinde bir avuç -onlar da Parti'den atılmış- adamlar vardı ya, şu var ona hesap soracak yetenekte olmadıkları gibi, aslında da, ahbap-çavuş ilişkilerinden de şikâyetçi değildiler?

Bu kısa bir gelecekte, hem dost, hem de düşman karşısında TKP'yi, hiç beklenmeyen, ya da beklenen açmazlarla, tehlikelerle karşı karşıya bırakmayacak mıydı? Parti bir taraftan kitle hareketlerini bilinçlendirerek, disipline etmek çabalarıyla uğraşırken, bir taraftan da, bu sorumsuz kişilerin yanlışlarıyla uğraşmak durumunda kalmayacak mıydı? Şu kapkara set, şu kahrolası engel bir türlü yıkılıp aşılamıyordu. Parti kesinlikle hariçten gazel istemiyor, hareketin saflığını korumaya çalışıyor, bu sebeple muhalefetin ajitasyonunu kırmak çabasında, şu var ki, polisin yan ateşinden de bir türlü kurtulamıyordu.

Hasmın hiç değişmeyen taktiği şuydu, narlaşan demiri muhalefetin maşasıyla tutmak, yarayı işletmek, kankırana sardırmak, kitlelerde bezginlik yaratmak, böylece Parti'yi etkisiz hale getirerek, Komintern'in Türkiye'den ayaklarını, elini kesmek. Bu gerçekleşince de, muhalefeti çil yavrusu gibi dağıtmak işten bile değildi.

Peki ama, madem onun grubunu da süpürüp götürecek, silecektir bu amansız polis saldırısı, Nâzım bu tehlikeyi göremiyor muydu? -İlerde anlaşılacak- çeşitli sebeplerle belki de göremiyordu. Anlaşılan odur ki, davranır, önce Partiyi etkisiz hale getirirse, legal hareketini daha rahat -yarı müsadeli statüde- yürütebileceği kanısındaydı. Aslında, şunu bilmek gerekir ki, bu kritik sorunu yanılgıya düşmeden çözmek, elbette önce onun, politik kişiliğini efsaneden arındırarak bilmemize bağlıdır. Az hatalı olması gereken bir araştırma ancak, böyle bir yönteme götürecektir bizi?

TÜRKİYE DEFTERİ Naci Sadullah'a soruyor:

-Nâzım üzerine, birçok yazı, inceleme, anı, eleştiri yazıldı, onun hâlâ ihmal edilen bir yanı, üstünde durulmamış bir özelliği, ya da özellikleri var mıdır?

- Genel izlenimlerimi anlatayım:

Nâzım Hikmet'in yüzünde renkler dişi, çizgiler erkekti. Pembe beyaz bir yüz, mavi gözler, ama kesin bakışlar, kendisine has bir çene. Bir tarafıyla da, bazı yanlarıyla da çocuktur adeta Nâzım, sanki ihtilâlci rolüne çıkmış bir çocuk?

Enteresan bir anım vardır, 1935'lerde, Ankara'da garip bir tevkifat oluyor.

- Nâzım tevkif mi oluyor

- Hayır da, bu tevkifatın yol açtığı bazı çalkantılar. Nâzım'ın belli

olaylarda nasıl tepki gösterdiğine işaret. Bir yedek subayın eline bir beyanname geçmiş. Gece yatarken kendi kaputunun cebine değil de arkadaşınınkine koymasın mı yanlışlıkla? Durum meydana çıkınca, bir kişi tevkif edilmiş, Nâzım bunu duyunca bana geliyor: "Sende saklanacağım, arkadaş?" diyor. Dur yahu, ne var, ne oluyor, hele bir anlat bakalım? "Bu iş dönüp dolaşıp bana dokunacak, kardeşim!" deyip, duruyor.

- Nitekim, 1938'de benzeri bir olay olmadı mı?

- Hayır o başka, onda da Nâzım'ın telâşı (gene) ters bir rol oynadı, bu başka, bakın anlatayım:

Önce, bırak öyle şeylerden ürkmeyi, ne ilgisi var, dedimse de yatıştıramadım, "ille de sende saklanacağım, hatta bir yolunu bulup, Türkiye'den bir zaman için ayrılmak istiyorum?" Yatıştıramadım hasılı, bir türlü lâf dinlemiyor.

Naci Sadullah, ona, kendi evinde kalamayacağını da anlatıyor, ama, büsbütün de yolu kapamıyor, alıp Şair'i, emekli general Mahmut Nedim Bey'e götürüyor. Anlaşmaları gereğince, Nâzım'ın bir komünist tevkifatından ürktüğü kesinlikle paşaya açıklanmayacak, o yemekten sonra usulünce bayılacak ve olup bittiye getirilerek Nedim Beylerde saklanacak. Naci Sadullah, böylece işi tatlıya bağlayıp, Şair emekli generale emanet, bırakıp dönüyor evine?

"Sabah saatın üçü" diyor Naci "zır zır çalmaya başlamaz mı bizim kapıdaki zil? Bir bakıyorum bizim Mahmut Nedim Bey, pijamanın üstüne palto çemiş, telaş içinde koşup bana gelmiş, alın n'olur? "O adamı benim evimden, der durur, yahu ne oldu?

Bizim Nâzım, yatıyor, kalkıyor, kendine yediremiyor ki, tutup olanı biteni Mahmut Nedim Bey'e anlatıyor, bir komünist tevkifatı beklediğini açıklıyor. Haberim yok, dedim adama, şimdi gelip alacağımı, söyledim, gittim hemen bizim eve getirdim.

Anlatacağım, çocuksu bir tabiatı vardı işte, durum daha vahim olsaydı, kimbilir, neler olabilirdi?

Naci Sadullah gerçekten, hilesiz, hurdasız severdi Nâzım Hikmet'i ve onu kayırdığı da gözden kaçmıyor burada. İyi ama, Nâzım'ın çok iyi bildiği marksist terminoloji de -provakasyon- demiyorlar mı bunun adına? Sen kalk kendi kendini Türkiye'deki sol hareketin başı seç, sonra da, mahalle çocuklarının bile aklına getirmeyeceği şeyler yap, hiç yenir yutulur şeyler mi bunlar? Şimdi ne yapsın yani, yalnız maaşı değil, iflâhı da kesilecek olan emekli general Mahmut Nedim Bey, ne etsin Nâzım'ı gereğinden fazla ciddiye alan Naci Sadullah?

Yahya Kemal, VUSLAT şiirinde: "Fakirler bu cennette zenginlerle musavi" demiş, doğru mu, bence hiç de değil? Çünkü yoksullar hayatlarının hemen her anında bir maddi-manevi cendere içinde yaşarlar. Demek ki bu edebi saptırmayı, ancak onların da insanca bir yaşama kavuşturulmaları değiştirebilir. Böyle havalı şiirler hem derdin açıklanması, hem de kurtuluş çaresi olamaz. Soralım öyleyse acılarımızı toz pembeye boyayanlara, idam sehpasının üç ayağı altından olsa neyi değiştirir ki, sonunda buz gibi beyaz bir ölüm yazmıyor mu ucunda? Demek ki, şu şekilde de söyleyebiliriz ünlü şairin dizesini: "Fakirler mezarda zenginlerle müsavi" Anlaşılan odur ki, yalnız gözdağıyla, yalnız sopayla idare etmiyor işçi sınıfını burjuvazi, yerine göre ağdalı şiirlerle de avutmaya çalışıyordu?

İnsanın varlığı nüfus kâğıdındaki sayıdan başka ne anlam taşıyabilir, eğer fikirce gelişmemiş, böylece gerçeklerin dışında yaşıyorsa? Adam mantar tabancası bile sıkarken, kulağının birini parmağıyla tıkayabilir, kapılacağı heyecanı azaltabilir, oyun oynuyor olsa da? Ama, unutmamak gerekir ki, işin bu yönü, hasmı, yani resmi güçleri kesinlikle ilgilendirmez. Onlar için önemli olan patlamadır, egemen sınıfın tutkun olduğu suskunluğun, iç huzurun bozulmamasıdır. Onun için mantar tabancasından çıkmış da olsa, silâh sesini -siz şakaya bile alsanız- o ciddiye alacaktır. Polisini, mahkemelerini, zindanlarını harekete geçirecektir. Vay geldi onun güçlü kalelerini yalnız şiirle yıkıp parçalamaya kalkan hayalcilerin başına?

Onun içindir ki, belki de kaçıncı seferdir yineliyoruz, sorun hiç de şakaya alınır cinsten değil, mantar tabancası atınca serçeleri ürkütüp kaçırabiliriz ama, sosyal-siyasal belâları aslat Kerim Sadi'nin, Henri Barbüs'ün anısına çıkardığı broşürde, Nâzım'ın şöyle bir sözü var: "Barbüs'ün ATEŞ'ini okumayan işçinin kafası biraz yarım sayılır! "Sanki işçimiz Barbüs'ün adını duymuş da, ATEŞ'i okuması kusur kalmış, taşkın, heyecanlarla dolu, ama işçi sınıfından uzak yaşayan bir aydının istemi bu? Dr. Hikmet şöyle cevaplıyordu, Nâzım'ın bu hasretini İNKİLÂPÇI MÜNEVVER NEDİR? broşüründe: "Bay şair merak etmesin, fabrika cehenneminde ATEŞ'i okumayan işçi yoktur!"

Öte yandan, Dr.Hikmet Kıvılcımlı, hareketimizin geçmişini ve genel karakterini şöyle açıklıyordu:

"İnsan, tarihte aktif rol oynayan bir elemandır. Kitleler bilince geçirdikleri konaklan bir hamlede atlayabilirler. Fakat biz, devrimci burjuva-

zinin maddeci ilmi gibi hep: kıyametçi, sürekli katastrofçu değiliz. Biliriz ki atlamak için hız almak gereklidir.

Her devrimci hareket de, devrimi siyaset alanında yapmadan önce:

1- Ruhlarda ve fikirlerde canlandırır,

2- Yığınlar içinde teşkilâtlandırır.

Bu zorunluktur, hazırlıksız savaşa girenler, bozgunlarını karşılarında bulurlar. İşte -Başlangıç konakları ve konukları- başlığı altında çizeceğimiz, Türkiye Marksist Hareketi'nde görülen ortak ilk büyük zayıflıklar buradaydı. Yani, objektif bozgun sebebi bu hareketlerin bütün devrimci kanatlanışlarına rağmen, o kanatları dinmeden çırpındıracak derecede idmanlı olmayışlarındaydı.

Yalnız bu kadar değil, objektif faktörleri de insafla hesaba katılmalı. Öyle tarihi determinizmler vardır ki, subjektif hamle kabiliyetleri ne olursa olsun -ki zaten hamle kabiliyetleri de soyut ve bağımsız değil, yine objektif zorunluklarla belirlenir- bir kalemde -yasak ve yok- edilemezler.

Devrimci hareketin başlangıç noktaları Rusya'da 30 yıl bocalamıştı, biz de 30 günde atlayıp geçilebilir miydi? Olanlar, geçilemediğini gösterdi. Fakat bu geçiş mutlaka 30 senede mi oldu, hayır, 5-6 senede?

Bu hızlı geçiş hareketin kendiliğindenci (spontone) yoklamalarla değil, Leninizm'in öz kaynağından gelme cereyanlarla başlamış olmasındandı? Türkiye'de devrimci hareket başlangıçlarının Ortodoks Marksizm'den kaynak alması iki netice verdi:

1- Nicelikçe; Bu başlangıçların nispeten çok daha kısa bir zaman fasılası içinde olup bitmesini gerektirdi;

2- Nitelikçe; Bu başlangıçların çehresini, meselâ Rusya'da gördüğümüz manzaralara elifi elifine uymayacak surette değiştirdi.

Rusya'da sosyal devrim başlangıçları ister istemez ütopist sosyalizm kaynaklarından içerek sarhoş oldu, Türkiye'deki ütopist başlangıçlar ise, muzaffer Marksizm'den, doğrudan doğruya, Bolşevimzm'den ilham ve kuvvet almıştır.

Elbette bu alâlade aldığı ilhamları Türkiye devrimciliği çarçabuk benimsediğini sandığı nispette az sindirebildi ve özümleyebildi, ve bu yüzden sindirim bozukluklarına uğradı. Ne olsa attığı sloganlarla, kurduğu emellerde olsun, bilimsel sosyalizme has bir kuvvet ve devrimcilik havası seziliyordu. Ama, yalnız slogan ve gaye hedefe varmak için yeter miydi?

Onun için başlangıç hareketlerini ölçerken devrimcilerin sözlerin-

den çok yaptıklarına bakmak gerekir. Bütün bu hareketler muzaffer Marksizm'den geldikleri için, sözde bilimsel sosyalistler, komünistler, fakat işte, yani sırf ajitasyon bir tarafa bırakılırsa, propaganda ve teşkilât işlerinde, Leninizm prensiplerinden ve taktiğinden fersah fersah uzak kalmışlardı.

Bu bakımdan, Türkiye'de sosyal devrimci hareket başlangıçlarını ne yermek ne övmektir (amacımız). Hatta başlangıçlarda görülen devrimci kahramanlık vasıflarını Türkiye Komünist Partisi elbette en kıymetli gelenekleri sırasına geçirmiştir.

Ancak, devrimci gelenekleri alıkoymak, Leninist çizgiden sapmış noktalara varmamak değildir. Türkiye Marksistleri geçmişin bu acı ve kanlı hatıralarını ölmez izlerle yazarlarken, ilk deneylerin niçin bozguna uğradığını da açıklamayı bilirler ve bu izahta ne denli başarılı olurlarsa, harekette o derece yarar başarı sağlayacaklardır? (*)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dan aldığımız ve satır satır izlediğimiz Parti Tarihi bağlamındaki açıklamaların, ne kadar güç şartlarda oluştuğu apaçık belirmektedir. Önce fikirde aydınlanma, sonra inanca ulaşanların bir araya gelmesi, eylemde her neyse kendini göstermiyor mu? Kaygılar, üzüntüler nereden geliyor öyleyse? Sanırım Parti kendi kitlesinden de, teori, taktik, uygulama alanında katkılar bekledi, hem bunu belli bir ölçüde kendi şartlarımızın değerlendirmesinden çıkaracaktık. Lenin'in önderliğinde, Marksizm'in geniş bir uygulama alanına kavuştuğunu da çok yakından görebiliyorduk üstelik? Buna rağmen şematik eğilimlerin sürüp gitmesi, bir türlü önlenememiştir?

Buna bir de, Sovyetler Birliği'ne iyi niyetle, öğrenmek gayesiyle giden -Ya da gönderilen- kişilerin, dönüşlerinde örğnediklerinin tam aksini uygulamaya kalkmaları, burjuvaziye akıl hocası yazılmaları, Marksizm-Leninizm'i yığınları korkutma aracı haline getirmeleri, hareketimiz için çok ağır durumlar yaratmış, öyle de sürüp gitmiş, hâlâ da gidiyor. Biz bütün bu toz-dumanlık içinde sağa sola koşuyor, kavga arkadaşlarımızı, bir anlamda da belâyı, yani kendimizi arıyoruz. Yıkılmaz gibi görünen bir düşman kalesinin eteklerinde olduğumuz kesin?

Kırık dökük bilgiler, sanatsal heyecanlar, dost ve kararlı insan gözlerinde hem umut hem de umutsuzluk var. Şurası açıktır ki durumu, hislerimizden kesinlikle arındırarak değerlendirmek zorundayız. Şu halde eylemlerimizle harekete bir şeyler katmak kurtaracaktır bizi. Herkes bunu olanca içtenliğiyle düşünürse, uzun gecelerini değil, boydan boya ömrünü devrime adarsa dertlerin çaresi de bulunur. Kavgaya soyu-

(*) (YOL. Ütopizm.S.100)

nanlar davayı ileri götürmek eylemini hep karşısındakilerden beklerse, bunun eninde-sonunda bir durağanlık yaratacağı kesindir. Kişi kişiye heyecanıyla eylemiyle bir şeyler katacak, aynı zamanda da ondan bir şeyler alacaktır, inanalım mı? Diyoruz ki gizli kavga alanında biz büsbütün yoksak, eylemlerimiz bir yankı da yaratmıyorsa, düşmanın bu kudurgan saldırganlığının anlamı ne?

Demek ki o kısır, o son derece zor şartlarda da TKP yeraltı, yerüstü savaşını sürdürüyor, biliyoruz ki, bir lokma, bir hırka yeterli değil sadece, yığınları susturabilmek için? Eğer yurtta barış, cihanda barış isteniyorsa, önce işçi sınıfının, emekçilerin, tekmil iyi niyetli insanlarımızın, ekonomik, politik, sosyal hakları kesinlikle tanınmalıdır? İyice bilmeli ki sadaka değildir patronlardan istenen? Dikkat edelim, burjuvazi düzenin temel sorunlarını tartışma dışı tuttu mu, miting alanlarını silâhlı güçleriyle yığınlara kapattı mı, sonunda kendisi de yıkıcı eylemlerin hedefi olur, çıkar. Her sınıf tarih alanında kaç günü, kaç ayı ve kaç yılı olduğunu bilmelidir? Buna yığın savaşlarının getireceği aydınlıkta milletin büyük çoğunluğu karar verecektir, paralı, kendini devlet görümünde sunan bir avuç çıkarcı değil!

Onlar sanki bunu bilmiyorlar mı, bal gibi biliyorlar. Onun içindir ki -çok istemelerine rağmen- ülkemizdeki sol hareketi, bir iki vuruşta, tuzla buz edemediler. Yıllardır onu içinden çökertemedikleri de bir gerçek, ama, bu oyunlarından bir türlü vazgeçmiyorlar? Nâzım ve hırslı grubunun TKP adına ortaya sürülmesi bundan. Şu var, bu dahi aslında gizli bir plânda ve alanda oynanıyor, yakından izlediğimiz kişilerden pek dişe dokunur bir şeyler öğrenmek mümkün olmuyor, çok çok söyledikleri, başlarında büyük bir Şair'in olduğudur. Belli bir programları da yok, TKP'ye karşı oldukları için, onun programını da ileri sürmezler, demek ki, Şair ne söylerse öyle olur. İyi ama, bir şiir külliyatının şimdiye kadar parti programı olduğu nerede görülmüş, tiyatro oynatmıyoruz ki?

Demek ki kaba hatlarıyla: 1- Devletin güvenlik güçleri, 2- Türkiye Komünist Partisi, 3- Nâzım Hikmet'in muhalefet grubu arasındadır, çatışmalar, çarpışmalar, sürtüşmeler? Gerçekte ise daha çok, TKP'yle Troçkistler arasındadır, gizli polisin rolü neydi burada öyleyse? O, daha ziyade kendi parsasına bakıyor, kabaca: "Altta kalanın canı çıksın!" diyordu.

Ne yanından bakarsak bakalım, belli bir kavga sistematiği olan yığın hareketi çözüm getirebilirdi, bütün bu çapraşık açmazlara. Hasım nasıl belli bir politik kurmayın emrinde çalışıyorsa, biz de TKP'nin gönüllü öncülerinin güdümünde olacaktık? Ama, gizli polis, Troçkistlerin ayrı bir ses çıkarmaları sonucunda, bunu kısmende olsa yavaşlatıyor, za-

man zaman durdurabiliyordu da?

Beylik muhalefetin yetkili bir kişisi, Dr. Hikmet'in bir broşüründe açıkladığı gibi: "Ben istersem bu hareketi üç-dört sene durdurabilirim!" diye öğünüyor, Dr. isim vermiyor ama, bu Nâzım'dan başka biri olabilir mi? Onun hırsını, kinini, ihtirasını, şikâyetlerini, -ki elbette içinde gerçek payı da vardı- yoldaşça konuşarak bir çözüme bağlamak imkânı bulunamamıştır. Bir bakarsınız, der ki: "Beni partinin kapısından atmışlarsa, ben bacadan girerim!" Bir de bakarsınız ki, bu anlaşıkmış gibi görünen havaların çok uzağında, dış görünüş ne olursa olsun, o Partiye girmek niyetinde değildir, başına buyruk bir yaşam sürdürmek istemektedir?

Bellidir ki, onu isteseniz de Parti hattında bulamazsınız, dostları ve düşmanları bile özel. Bir taraftan RESİMLİ AY'da "Putları Kırmaya" kalkar -bilerek ya da bilmeyerek TKP'nin fikir alanını kısıtlar- Bir Taraftan Mahmut Esat Bozkurt'la devrimci bir yazarın nasıl yazı yazması gerektiğini tartışır, döner, Kâzım Karabekir Paşa'ya ağır bir serzenişte bulunur. Namık Kemal, Tevfik Fikret Apdülhak Hâmit sıraya diktiklerinin bazıları? Kuşkusuz bunlar onu tatlı bir şöhretin kapısına götürebilir, götürüyorda, ama, yüzdeyüz entelektüel çemberli bu ilişkilerin işçi sınıfının savaşıyla ilgisi ne? Nitekim karşı taraf da, bu yeni açılan alanı değerlendirmekte ondan geri kalmaz.

Abdülbaki Gölpınarlı şöyle yazar:

"Bu günlük / Senin dilini konuşacağım ulan / Yalancı pehlivan / Nakım Kemal'e çatacağına / Kime çatacaksan / Açıkça çatsana" Nâzım Hikmetof Yoldaş'a hitabıyla başlayan bu savunmadaki aşağılayıcı tavrı elbette onaylamayız ama, "Kime çatacaksan açıkça çatsana?" dizesi, gerçekten üstünde durmaya değmez mi? Sonradan Gölpınarlı bu saldırısından pişmanlık duymuş, yıllarca taşımış içinde bu üzüntüsünü, Nâzım'ın deyimiyle, hafızalarda bir ukte bırakmıştır?

Nâzım Hikmet, "Putları Yıkarken", Abdülhak Hâmit'in kalbini de kırdı mı bilemiyoruz, bu yaşlı şairi üzdüğünü Nâzım'dan dinledik. Eee, uzun edebiyat uğraşları bir dervişlik kazandırmış olsun Hâmit'e. O, tuttu Nâzım'ı küçük Çamlıca'daki evine davet etti. Hastaydı, yataktaydı ihtiyar bakın siz şu aksiliğe? Ama gene de yerinde doğrulmaya çalıştı, babacan bir tavırla karşıladı Nâzım Hikmet'i: " **Gel evlâdım gel ben dâhi değilim, bunu tasrih etmek isterim önce.**" dedi.

Bu, son derece alçak gönüllü bir başlangıçtı, Nâzım'ı duygulandırmamış olamaz. Şair sözü kesinlikle ayağa düşürmek istemiyor, onun için onore ediyordu bu hasta, zeki bakışlı ihtiyarı: "Üstadım dâhinin belli bir tarifi ve muhtevası vardır, sanırım benim hareket noktam budur.

Yok'a elbet bir münakaşının belli bir seviye arzetmesi, bizim de en halis arzumuzdur?" Gülüyordu Abdülhak Hâmit, çocuklar gibi içten gülüyor, çapkınca göz kırparak Nâzım'dan, Nazım'a bir şiir okumaya girişiyordu: *"Abe şair / Bizim de bir çift sözümüz var aşka dair / O meretten biz de çakarız biraz?"* diyor ve sürdürüyordu. Demek ki o ak saçlı ihtiyar da, yeni şiire kesinlikle açık, onu sonraları, Sultanahmet Cezaevi'nde Nâzım'dan dinlemiştim:

1936 yılının bitiminde olacak, ya da biraz evvel, Kadıköy Moda'da, bir aile toplantısında Kâzım Karabekir Paşa'yla karşılaşmışlardı. Paşa artık o yoğun hatıralarıyla emekliliğini yaşıyordu. Oldukça alçak gönüllü, elini uzattı Şair'e ve sordu: "Nasılsınız Nâzım Bey? O, yaratılmak istenen sıcak havadan uzak ve buz gibi soğuktu karşısında: Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesini hatırlatmış, ve: *"Ben katillerin elini sıkmam Paşam!"* demişti. Birden elektriklenmişti yumuşak, sıcak aile havası. O kanlı olaydan direkt Karabekir'i sorumlu tutmak, bunu bir aile toplantısında dile getirmek, doğru muydu, bu tartışılabilir? Ancak, yalın ve acı gerçekler de, yerinde ve zamanında söylenmezse, başka nasıl söylenecek. Bir "katil zanlısı"nı tokatlıyor burada Nâzım?

XVI

İnsanın her günü bir olmaz, tespih taneleri gibi akıp gitmez. Öyle olur ki, bir gazete haberi çarpar geçer sizi, çakılır kalırsınız olduğunuz yerde, okur okur düşünürsünüz. 1 Ocak 1937, Cumhuriyet'in 5.inci sayfasına bakıyoruz: İşte gene bir komünistler tutuklaması, hem de resimlendirilmiş, şaşılacak şey? Dr. Hikmet Kıvılcımlı sağda, başı açık, sırtında palto, boynunda kaşkol, solda Nâzım Hikmet, başına fötr takmış, o da paltolu, Doktor'la aynı kelepçeye bağlanmışlar. Arkada, onlarla beraber tutuklananlar. Baktım baktım, bu resmi, olağanüstü bir ilgiyle izleyenlerden biri de ben olmalıydım, yanılmıyorsam, canımla, kanımla yorumlayarak?

Sonra, haberi okumaya geçtim:

Komünistlik kışkırtması yapanlar tutuklandılar!

Gazetenin başlığı böyleydi, arkadan kişileri eylemleriyle sunuyordu bir bir: Komünistlik kışkırtması yaptıklarından ötürü polis tarafından gözetim altına alındıklarını yazdığımız, Nâzım Hikmet, Doktor Hikmet Kıvılcımlı, Bastoncu Fevzi, Hasan Basri, Süleyman, Zeki Mustafa, Bekir, Ali, Mustafa Refik, Cenap Şahabettin, İhsan, Kemal, Şükrü, Süleyman Karri, ismindeki zanlılar, Sultanahmet Sulh Ceza Hakimliği tarafından sorguya çekildikten sonra tutuklanmışlardır.

Sorgu sırasında hakim Nâzım Hikmet'e: Komünistlerin İstanbul'daki reisi olmak, kışkırtmada bulunmak, Taksim'de bir pastanede arkadaşlarıyla buluşarak, parola ile konuşmak ve cemiyyet kurmaya girişmekten zanlı olduğunu ve buna karşı ne diyeceğini sormuştur?

Nâzım Hikmet böyle bir şeyden haberi olmadığını söylemiş ve şu cevabı vermiştir:

"Bunların söylenmesiyle suç ispatlanmış sayılmaz. Bana yükletilmek istenen ve ispat edildiği söylenen tek suçlama, geçtiğimiz 1 Mayıs gözetimi sırasında, Dr.Hikmet'in bana verdiği bir kitaptır. Bu marksizm hakkında yazılmış bilimsel bir eserdir ve Babıâli'de her kitapçıda satılmaktadır. Herkes için serbest olan bu kitabı benim alıp okumam suç mudur? Kaldı ki ben bu kitabı almış da değilim. Burada bulunanlardan yalnız Dr.Hikmet'i ve Zeki'yi tanırım. Diğerlerinin hiç birini tanımam. Aramızda "kibritin var mı?" gibi bir parola bulunduğu ve bir yere gidince masanın üzerine evvelâ şapkayı, sonra da üzerine gazete koyarak bu parolayla arkadaşlarımızla anlaştığımız iddia ediliyor. Aşağı yukan herkes bir yere gidince şapkasını çıkarır. Böyle bir paroladan hiç haberim yoktur. Şu halde ben, ne komünistlik kışkırtması yaptım ne de cemiyet kurdum."

Bundan sonra sorguya çekilen, Dr.Hikmet Kıvılcımlı da şunları söylemiştir:

"Benim bütün kabahatim, şimdiye kadar marksizmle ilgili eserler vermiş olmaklığımdır. Burada bulunan diğer arkadaşların da, zanlıların da kabahatları, yazdığım kitapların polis aramasında yastıklarının altından çıkışış olmasıdır. Tuhaf değil mi, oysa bu eserlerin satışı serbesttir. Ben halka bu kitapları satıyorsam, belli ki bu bir suç değildir. Ben komünistlik kışkırtması yapmadım. Öyleyse niçin tutuklandığımızı siz bize değil, biz size sormak durumundayız."

"Doktor'un bu sert çıkışı üzerine, yargıç Selâhattin Bey bozulmuş, alıngan: Hakimlerin kimse tarafından sorguya çekilemeyeceklerini bir zanlının ancak kendisine sorulanlara cevap vermeye mecbur olduğunu hatırlatmış ve zanlıyı susmaya çağırmıştır!"

Böylece, sorgularına, devam edilenlerden Bastoncu Fevzi de: Bir suçu olmadığını, esasen eli ayağı tutmadığı için, ne kitap basmaya gücü, ne de yazı yazma yeteneği de bulunmadığını, söylemiştir.

Bastoncu Fevzi ve diğer zanlılar (Endüstri Dokumacılar Cemiyeti) adıyla bir komünist derneği kurmakla da suçlanıyorlardı. Bu konuda bir fabrikada çalışan Mustafa Refik'de, şunları söylemiştir:

"Biz kanunların verdiği serbestlik çerçevesi içinde ve her vatandaş gibi, bir (Endüstri Dokumacılar Cemiyeti) kurmak istedik. Para toplayıp vilâyete (resmen) baş vurarak polisin (bu konuda) araştırma, soruşturma yapmasını istedik ve evrakımız şimdi vilâyet makamındadır. Hiç, komünistlikle ilgisi olan bir cemiyet, polise baş vurur mu? Kabahatimiz yoktur, serbest bırakılmamızı isteriz?"

Öteki zanlılar da bu ve buna benzer şeyler söylemişler, böylece Yargıç Selâhattin Bey sanıkların teker teker ifadelerini almış, gereğini düşünmüş, hepsinin tutuklanmasına karar vermiş ve zanlılar İstanbul Sultanahmet Ceza ve Tutukevi'ne gönderilmişlerdir...

Ah yerde kalmaz, iyi ve kötü ne ki yapılmışsa, kesinlikle hiç bir zaman kaybolmaz unutulmaz. Aradan çok uzun yıllar geçecek, Dr. Hikmet Yol Anıları'nda durumu şöyle anlatacaktır:

Gel zaman git zaman, Süreyya Paşa Tekstil Fabrikası grevi oldu. Bir manyak işçi -artık polis kışkırması mıdır bilmiyorum?- Nâzım'a da uğramış, akıl sormuş. Kendisine çok güvendiğim Bastoncu Fevzi de, hücresinin bir çatlağı önünde ve kemik veremi bacağına rağmen, uğradığı işkence altında beni -tanıdığını- söylemiş zora dayanamamış, bu da yetmiş (kıyametin kopması için?)

Sonuç şöyle, paldır kültür tutuklandık,

Adliyenin Kapıaltı'nda Nâzım'la aynı suçtan buluştuk.

Taşlama fırsatını yakalamıştı Şair:

"Eee, Hikmet, dedi, görüyorsun ya, polisle ayni davadan içeri düştün?"

Tepkim dervişçeydi, tepkim ılımlıydı:

"Ulan gene saçmalama, nedir nedir bu mesele?"

O, önemsemez bir havada açıklıyordu:

"Hiiiç, biri geldi, senin kitaptan bir cümleyi anlamamış, bana sordu, gitti, meğer gizli örgüttenmiş, beni de yakaladılar, ya sen?"

Omuzlarımı silktim şaşkınlıkla:

" Ben mi, ben hiç bir şey bilmiyorum?"

Az sonra birer ikişer grevciler -Nâzım'a sözlük soran kavruk çocuk-bizim Bastoncu Fevzi, getirildiler. Kimi Nâzım'dan, bir şiir okumuş, kiminde de benim kitaplarım çıkmış? Bastoncu eziliyor, yakınıyor:

"Doktor, nereden de sizin adınızı ağzıma aldım, bir şey de demedim ya? Maksadım onları oyalamaktı, hem size oldu böylece, hem de bize?"

Yatıştırmaya girişip teselli ettim:

"İnsan insanı tanır" dedim "Başka bir konuşmamız yok ya?"

Tavrı güven vericiydi:

"Yok yok Doktor, gerçekten yok."

Mesele kalmıyordu:

"Aldırma aldırma Fevzi, bu da geçer?"

İçinin sızısını biraz dindirebilmiştim, memnun anlatıyordu:

"Bıyıklarımı çatır çatır yoldular Doktor?" Duruyor, sonra sürdürüyordu" Çok çok gaddar herifler, ben aslında buna yanmıyorum, peki peki, Kitabevi ne olacak? Siz içeri düşünce belli ki Marksizm Bibliyoteği yayın yapamayacak?"

Umut aşılamak istiyordum:

"Hele hele, sen canını sıkma Fevzi, yakında kurtuluruz?"

"İyi, iyi ama, durup dururken sizi tevfik etmeleri! Hay Allah, buna da benim bir -tanırım- sözüm sebep oldu, üzüldüm, üzülüyorum, Doktor?"

Kestirip atıyordum ben:

"Olur Yoldaş, olur böyle şeyler, maksatları o yayınlara ket vurmak, engel olmak, çıkarsak gene devam ederiz yayınlarımıza, aldırma!"

Leş gibi kokan, adamın taa ciğerine işleyen, ışıksız, havasız, dap-

daracık Kapıaltı: Hırsız, sahtekâr, kaçakçı, yankesici, üçkâğıtçılar, katillerle hıncahınç dolu, boğulduk, boğuluyoruz. Geç vakit mahpusaneye sevkıyat başladı. En sona bizi -Siyasileri-bırakmışlar, bunalalım, azap çekelim diye besbelli;

Nihayet sıra bize gelince Nâzım yanıma yaklaştı:

"Haydi bakalım Doktor, gel aynı kelepçeye vurulalım?"

Kapıaltı jandarma onbaşısı bu teklifi gülerek onayladı:

"Tam da bir sabana koşulacak çiftsiniz, neydi adınız?" cevapladım" Hikmet. "Biraz süzdü" seni tanıyacağım bir yerden? "Döndü ona: "Sen Nâzım mı?" Hemen bağladı sözünü: "Tamam, Nâzımla, Hikmet, Nâzım-Hikmet, uzatın uzatın kollarınızı?"

Bu ufacık şaka bile, kocaman bir ışıma yaratıyor içimizde, adliye merdivenlerini iniyoruz, şaşkın, meraklı vatandaşlar sıralanmış, içlerinden yakışıklı bir delikanlı:

"Merhaba Nâzım" dedi, sonra bana döndü "Merhaba Doktor?"

Şaire sordum hayretle:

"Kim yahu bu kabadayı?"

O, kaygısız gülüyordu:

" Senin hayranlarından Hikmet, tanımadın mı?"

Şöyle bir geçiriverdim kafamdan, ama, bulamadım:

"Tanımıyorum, tanımıyorum böyle birisini, inan ki?"

Nâzım açıklıyordu nihayet:

" O, seni tanıyor ama, babasıyla -asılan Keskinli Rıza Bey- İstiklâl Mahkemeleri günlerinde Ankara Mahpushanesi'nde beraber yatmışsınız. Kaç aydır kafamın etini yiyor. İstanbul'a gelmiş, beni buldu, senin adresini soruyor habire?"

Tuhaf oldum biraz:

"Bak sen, benim adresim saklı mı?"

Haklıydı Nâzım:

"Vermedim sana sormadan, bir şey dersin?"

Onayladım canı yürekten:

"İyi de etmişsin, vereydin belki, o çocukta aramızda kelepçeyle yürüyecekti?"

•

Kimi zaman, saltanat, kimi zaman salamura aracı denen o berbat, kirli kırmızı, soğuk, mahpusane arabası gelmemiş, Babıali Cağaloğlu yo-

kuşundan Acem Sefareti'ne doğru yürüyoruz. Fatma Yalçı, sağ tarafımıza düşen KIVILCIM KÜTÜPANESİ önünde duruyor hem acıyor hem seviniyorum, hangi zorluklarla yürütüyor acaba yayınevimizi?- Nâzım bana bağlı koluyla ellerimizi havaya kaldırdı: *"İşte, görüyorsun Fatma, Hikmet istediği kadar aksini söylesin, kelepçe bizi birleştiriyor? Ha, ne dersin!"*

Şair'in bu anlamlı haykırışı, hisleri bir an aşırıcı harekete getirip şahlandırıyor ama, olayların kara silindiri altında yazık ki bu jest çatır çatır ezilip gidiyordu. Çünkü Nâzım'ın iflâh olmaz maceraya yatkın tutumu yüzünden Türkiye'deki marksist hareket çok kritik ve korkulu geçitlere doğru dörtnala kalkmaya hazırlanıyordu, belki de?

Bu sefer ki tutuklama, böylece, büyük bir gazete de aksettiği şekilde hikâye edilince, ister istemez akla şöyle bir soru gelmektedir: Nâzım'a ve öncülüğünü yaptığı fraksiyona şimdiye kadar gösterilen hoşgörünün, -hangi gizli hesaplarla bilinmez- yeniden TKP'ye doğru kaydırılmak istendiği, polisin de, bir taşla iki kuşu birden vurmayı kurduğu dikkatleri çekmiyor mu? Biri gelmiş Nâzım'a, Doktor'un kitabından anlamadığı bir cümlenin anlamını sormuş -gizli örgüttenmiş?- diyor Şair onun için, peki, Doktor'un kitabını Nâzım'a sormanın anlamı ne?

Yukarda satır satır izlediğimiz büyük tevkifat haberi az çok okuyan her kişinin bir şeyler sezinsediğini geçelim, aslında körler bile yutmazlar bunu? Demek ki gizli polisin bir çıbanbaşı koparmak istediği açıktır. Ama, o nedir, nasıl bir tuzak hazırlanıyor, işte o kesinlikle bilinemiyor? Bu bakımdan Dr. Hikmet'in sorgu yargıcını açıklamaya çağırması, belli ki salonda heyecan yaratmıştır.

Diyordu ki Dr. Hikmet Kıvılcımlı:

"Ben komünistlik kışkırtması yapmadım, niçin tutulduğumuz konusunda, siz bize değil, biz size soru sormak durumundayız!"

Bu karşı sorgu girişimi -ki pek az rastlanmış bir olaydır- Hakim Selâhattin Bey'i çok kızdırmıştı, ama, sahneye koyulmak istenen oyunun çok iyi biliyoruz ki, o dahi farkında değildir. Şu var ki Dr. Hikmet'in gerçekten şaşırdığını, hatta acı çektiğini biliyoruz. O, zamanın Türkiye'sinde ısrarla, işkencelere, mahpuslara aldırmayarak, en nankör şartlar içinde TKP mevzilerini seçkin bir devrimci olarak canla başla savunuyor, Nâzım ve arkadaşları yıllardır bu seksiyonu yıkmaya çalışıyorlardı.

Eh neyse, herkes seçtiği yolda gitmiş, bir gün elbet halkı önünde bunun hesabını verecektir. Ne kadar saklarsanız saklayın yaşanan gerçeklerden kesinlikle bir iz kalacaktır. Doktor'u üzen bu değildi aslında, fol yok yumurta yok, böyle bir polis tertibiyle yeniden içeri düşürülme-

siydi. Acaba kaç günlük bir senaryoydu bu filmin finali nasıl bağlanacaktı? İlk günler bu konularda yapılan kestirmeler, ne kadar inceden düşünülmüş olursa olsun, ipler düşmanın elinde olduğundan, sorunun aslı çözüme bağlanamıyordu. Tam anlamıyla, ne kitle dayanağımız, ne de kanun güvencemiz vardı. Bir inanış, bir iman, iki etten tabanla karşılayacaktık en zalim saldırıları?

XVII

Evet, aslında sorun şu, biraz evvel yazdığımız bölüm ve tutuklamada, Nâzım varsa, Dr. Hikmet'in işi ne? Bunun aksi de söylenebilir, Doktor tutuklanmışsa, onun yanında Nâzım'ın bulunması, ayrı ayrı yollar izlemeleri bakımından düşündürücü ve hayli de tuhaf değil mi? Bunun tartışması aylarca sürüp gitmiş, mahkemesi de bir zaman tutuklu, bir zaman da serbest uzamış uzamış, böylece ne resmi bir karara bağlanmış, ne de TKP'lilerce işin içyüzü bir türlü anlaşılamamıştır?

Bizler bu arada Donanma Kor Askerî Mahkemesi'nde yargılanıp mahkûm edildik, Sultanahmet Cezaevi'ne getirildik. Gene aynı davanın tartışması sürüp gidiyordu ki, buna, Ankara Kara Harp okulu Mahkemesi'ni, Nâzım Hikmet'le Ömer Deniz'in mahkûmiyetlerini de katmalıydık. Gene de Süreyya Paşa Tekstil grevi tartışılıyor, tutuklama söz konusu ediliyor, gözler Nâzım'ın üstünde toparlanıyordu ister istemez? O bunaldı belli ki ve sonuçta dedi ki: "Valla, ben bu konuda hemen hiçbir şey bilmiyorum!" Tartışmayı dikkatle izleyen Doktor, acı acı gülümsüyor, Şair'in üstünde topluyordu suçlayıcı bakışlarını: "Nâzım insaf" diyordu "Onu da bizden sor bari?" Nâzım bozuluyordu: "Hayır öyle bir şey demek istemedim!"

Belki de bir bakıma haklıydı Nazım, öyle ya, bu kadar karışık bir işi ne bilsin? İyi ama, Dr. Hikmet daha da haklıydı, o Parti'nin en yetkili kişisi olarak, koymadığı bir eylemin hesabını neden versin? -ki, legal yayınları da yürütüyordu üstelik- Polisin yaptığı gizli soruşturmada, Nâzım'la, Doktor yanyana getirilip yüzleştirilmiyor, -bunun fiyaskoyla sonuçlanacağı zaten bellidir- ama sorguda, halka Nâzım, komünistlerin başı olarak sunuluyor, peki bunu nasıl yorumlamalı? Evet, komünistlerin bir başı var, ama o Nâzım değil, işin garibi bunu poliste kesinlikle biliyor? İşte, Şair'in bazı kısa sığ hesapları, baştankara zayıflıkları, önce küçük küçük başlayıp, ardından büyük, içinden çıkılmaz sorunlar yaratıyordu

Yukarda da görüldüğü gibi, Nâzım'ın harekete ne getirdiği marksist hareketten ne götürdüğü yıllardır tartışılıyordu, gene de tartışılacak. Pratikte ortaya çıkan verileri, sonuçları, yan tutmadan inceleyenler göreceklerdir ki, o işçi sınıfının sosyal savaş cephesini bozmuş -ya da bozmak istemiş- TKP'ye büyük zararlar vermiş, ama kendi muhalefet grubuna da elle tutulur, gözle görülür bir başarı, yarar sağlayamamıştır. Çevresine topladığı işsiz-güçsüz Parti kaçağı beş-on kişi de yararlı hiçbir adım atmamış, -böyle bir yetenekleri de yoktu zaten- grubun işlerini kolaylaştırmamış, sadece bol bol lâf üretip, günlerini gün ederek, bir siyasi korkuluklar görevi yapmışlardır.

Peki, böyle bir ekiple Nâzım, TKP'ye karşı savaşlarını nasıl yürütecek, bu kuruluşu nasıl çökertecek ve başına nasıl geçecekti? Uzun yılların ısrarlı deneyi, çabası, bunun pek öyle kolay bir şey olmadığını, çeşitli örneklerle -İlk marksist eğitimini Sovyetler Birliği'nde görmüş Şair'e- apaçık göstermiştir, gösteriyor. Çünkü marksizm kapitalist sınıfı vurmak için geliştirilmiş bir proleter silâhı olup, kendi taraftarlarının çelikten savaş arabasına mermileri işlememektedir. Bir de onun genel pratiği ne olursa olsun ister istemez, yöresel koşulların kollanması, gündemde kalması, her zaman ağır basmıştır, basacaktır. Onun için, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşlarının hareketteki varlıkları uzun deneyler sonucu, Nâzım Hikmet'i derin derin düşündürür olmuştur?

Onun fırsatları değerlendirerek, zaman zaman Dr. Hikmet'e yanaşması, durmadan, yarı şaka polis olmadığını ima etmesi, böylece art niyetlerini yeniden gündeme getirmeye çalışması, Cağaloğlu Yokuşu'nda Fatma Yalçı'ya seslenerek: "Hikmet beni kendinden ayırıyor ama, kelepçe gene de ikimizi birleştiriyor?" demesi, Şair'in bu karmaşık nankör şartlarda, bunaldığını, yorulduğunu, didişmekten bıktığını, tükendiğini, bezdiğini apaçık göstermektedir. Yukarda da zaman zaman işaret ettiğimiz gibi, bu uğursuz savaşını Nâzım yapayalnız yürütmüştür. -hem de yıllarca- Yanılmıyorsak artık manevi bir yıkılışa doğru da gitmektedir.

Bütün bunlardan çıkan sonuç, sonuçlar nedir?

Belli ki şiir -özellikle havalı Nâzım şiiri- insanın içine bir ateş atıyor, umutlara, özlemlere koskocaman kapılar açılıyor? Ama, beri taraftan parti hattına taban tabana ters düşünce, madem ki hareketin edebiyatını yaptığını savunmaktadır, balon gibi sönüveriyordu. Neden, şaraplı rakılı, şiirli sofralarda buluşan, sayıları rahat rahat onbinleri aşan Nâzım taraftarları, pratikte on paralık fayda sağlayamamışlardır? Bu sorunun insan vicdanında çağrıştırdığı en acı uyarıyı yaparak, altından irin çıkacak da olsa, yaranın üstüne parmak basmayalım mı?

İnsanlar tek tek, ya da örgütlü olarak toplumun genel akışına, gidişi onaylayıp, onaylamamaları ayrı sorun- eğer doğru teşhis koyamamışlarsa, bundan doğacak kötü sonuçları sonradan onarmak pek de kolay bir iş olmayacaktır. Demek isteriz ki Şair de sonunda, ayakları suya erince acı acı görmüştür ki, bu kervan böyle gitmez?

Bizler, önemseyelim, ya da önemsemeyelim, yapyalın dünya gerçekleri karşısında bu ne anlam taşır? 1917, Büyük Ekim İhtilâli'nin lideri Lenin, biraz da jeopolitiğin zorlamasiyle, Türk Kurtuluş Savaşı'nın öncüsü Mustafa Kemal'le, el sıkışmamış, bu ilişki zamanla daha da ilerilere, derinlere gitmemiş midir' Ama beri taraftan bakıyoruz ki Paşa, daha 1920

yılında, yani henüz çizmesinin tozunu silmeden, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bakın neler söylüyor:

"Türk milletini diğer uygur milletlerden ayıran birçok özellik açısından, Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişmesinin, büyük bir olasılıkla, sosyalizm yoluna sapmaksızın KAPİTALİST OLMAYAN BİR YÖNDEN İLERLEYECEĞİNİ?" açıklıyordu. -Dr. Şefik Hüsnü'nün saptaması.

Bundan anlaşılan sonuç odur ki, Milli Kurtuluş Savaşı'nın, henüz nasıl sonuçlanacağının bilinmediği bir dönemde bile, sosyalizm yoluna sapılmayacağı- sanki bilimsel bir zorunlukmuş gibi- önemle vurgulanmakta, altı kalınca çizilmektedir, karışmayız. Ancak, bütün bunlarla beraber, altın, silâh ve cephanenin, savaş araçlarının, sosyalist bir ülkeden en uygun şartlarla sağlanacak olması, Anadolu Hareketi'nin, hem yakın, hem de uzak geleceği açısından, çevrede yaratacağı tesirleri de düşünürsek küçümsenemez bir kaygı yaratmaktadır.

İşin TKP'lilerce değerlendirilmesi, işçiler ve fakir köylülerce ele alınması ve onlara demokratik haklarının verilip verilmeyeceğinin anlaşılmaması da bir ayrı sorun yaratmaktadır. Bu onların, tarih alanına yenice adım atmaya hazırlanan aç, hırslı bir kapitalizmin boyunduruğu altına itildiği anlamını taşır ki, olaylar yazık ki sonradan bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Demek ki Anadolu Hareketi, bir taraftan Batının galip devletlerinin kışkırttığı Yunan istilâcı kuvvetleriyle boğuşurken, bir taraftan da onların toplumsal düzenlerini sempatiyle kolluyordu. Temel hareket noktası bu olunca, Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu çekişmeleri kuzey komşumuzla aramızda, bir başka renge bürünüp devam edecek gidecekti. O yapyalın gerçekten zorlayıcı şartlardan da kopulamayacağına göre, Rusya'dan para silâh alınacak, ama, bu ihtilâlin yalnız Türkiye'de değil, tekmil dünyada da estirdiği ve önünde durulmaz fırtınalar yarattığı yeni fikirlerden -aslında Türkiye için yeniydi bu- uzak durulacaktı. Peki ama nasıl, Kuzeyde derin kuşkular yaratmayacak mıydı bu?

Komintern belgelerinde, Dr. Şefik Hüsnü açıkça diyor ki:

"O sıralarda biz (1924) iktisadi bakımdan geri ülkelerin milli burjuvazilerinin, milli bağımsızlık hareketlerinin birliğini koruyacak ve bu devrimleri sonuna kadar götürecek yetenekte olmadıkları ve kendi sınıflarının yararına belli başlı uzlaşmalar yaparak ergeç anti-emperyalist cepheyi terkedecekler ve emperyalist devletlerin safına geçecekleri görüşünü savunuyorduk, o zamandan bu yana görüşümüz değişmedi."

Doktor Yazısını sürdürüyor:

İlerde şu saptama derin bir önem kazanıyordu:

"Dünya proletaryası ve onun öncüsü Komünist Enternasyonal, genç burjuvazilere yardım edip, onları emperyalizme karşı mücadele yolunda ilerlemeye zorladığı zaman, bunun hiçbir şekilde, sırf güzel bir davranış olsun diye yapmadığını, yapılmadığını, hele hayır işlemek için hiç yapılmadığını, genç burjuvaziler, oldukça iyi gelişmiş sınıf içgüdüleri sayesinde, bu yardımın amacının, kendilerinin bir süre için ortaya çıkan devrimci tutumundan yararlanmak ve bütün dünyada emperyalist burjuvazinin çöküşünü hızlandırmak olduğunu kavradılar. Ayrıca bunun, kendi ülkelerinin kaçınılmaz olarak, onların istemeyeceği kadar köklü bir toplumsal devrime yol açacağını da gördüler?"

Bu bakımdan Türk burjuvazisi esnek ve yararları kollayıcı bir politika izlemeye başlamış komşusuna karşı, Sovyetlerle ipleri koparmamaya, olanca gücüyle zorunlu olarak özen gösterirken, öteyandan da Komintern'in seksiyonlarından olan TKP'ye karşı en yıkıcı silâhlarını kullanmaktan kesinlikle çekinmemiştir. Osmanlının medrese mantığından henüz kurtulamayan ülkemizde, devrimcilerin kanlı falakalara yatırılması ne kadar dehşet yaratmışsa, fikirleri ana dayanağından koparmak da o derece korkunç olmuştur. İşin en garip yönü de bunda önayak olan kimselerin -Şevket Süreyya, Vedat Nedim- ve benzerlerinin devrim Rusyasında eğitim görmüş olmalarıdır. Onların kafaları karıştırmak, hareketi bölmek bakımından az zararları olmadı.

Öteyandan, yazık ki bizler, zaman zaman gücümüzün ne olduğunu, hasım kuvvetlerin hareketimize acımasızca saldırılarından, tuzaklarından anlayıp çıkarmaya çalışmışızdır. TKP'den kopan, atılan, kendine muhalefet adını takan bir grubun edebiyat ağırlıklı sol gürültülerinin resmen desteklenmesi, güya keskin devrimciler gibi kamuoyuna sunulması ve bunun yıllarca sürdürülmesi, neyle, nasıl açıklanabilir? Bunun elbette, dostu da düşmanı da doyuracak bir tarihi yazılacaktır. Biz o halde, bu sürecin belli bir konağında, -önemli bir bölümde olabilir bu- ışık tutmaya, açıklamalar getirmeye çalışacağız?

Şu da var ki, geniş kapsamlı bir konuyu sadece kendi gözlemlerinize dayanarak yapamazsınız, ister istemez kitaplara başvuracak, okuyacaksınız. İyi ama, kitap da adamı yanıltabilir, onun da hiç değilse belli kaynaklardan kontrolu gerekir. Yalnız, iş gene döner dolaşır, sizin sadece yaşayarak değil, onunla beraber, düşünerek elde ettiğiniz temel fikir ve deneylerinize dayanır. Bir olayı anında görüntüleme, seslendirme olanağı bulamadığınıza göre, sonradan onu beraberce yaşadığınız kişilerden bile değişik bir şekilde dinlemeye hazır olmalısınız. Hatta yazılarda başka bir türe dönüştüğüne de şahit olabilirsiniz. Bu bize gerçeği yaka-

lamanın çok zor olduğunu anlattığı gibi, onu bozulmadan geleceğe aktarmanın hiç de kolay olmadığını göstermektedir?

Hayranlık değilse bile, bunun biraz aşırısı, belli ki yanılgılara, yetersiz, sığ aydınlamalara da yol açabiliyor. İnsan yazık ki hayatın en acı sillelerini yiyerek, zamanla ayrımına varabiliyor yanlışının teorik bir doğrudan yola çıkmanın her şey olmadığını. Çünkü -karşı güçler de var- pratikte de uygulamaya ulaşmanın şart olduğunu kavrayabiliyor. Bu bakımdan teorik inancımız ne olursa olsun, karşı güçler fikir bakımından bizlere ne kadar yetersiz, ne kadar yüzeyden sığ görünmüş bulunursa bulunsun, pratikte onların da küçümsenemez başarılar, üstünlükler elde ettikleri sonradan olaylarla doğrulanmıştır. Gerçi aleyhimizde döndürülen entrikaların bugün dahi büyük bir kısmı halâ karanlıktadır, aradan rahat yarım asır geçmiş olmasına rağmen? Şu var ki bilinenler, bir yargıya varmak için pekala yeterlidir.

Amaç bellidir, türlü etkenlerle, aradan çok uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen, TKP'nin birinci elden, doğruca bir analizi, anlatımı yapılamamıştır. Buna karşılık, ikinci, üçüncü ellerden şaşırtıcı, saptırıcı, sözde açıklayıcı -bazan da yalan oğlu yalan- yayınlar yapılmıştır. Şimdi, tıpkı bir mayın tarlasında dolaşır gibi, bunlardan, konumuzu ilgilendirmesi bakımından -kılı kırka yararak- bazı örnekler sunmak istiyorum?

Prof. Rasim Adasal'a, H. İbrahim Göktürk soruyor:

"Hocam, SUYU ARAYAN ADAM'da, Şevket Süreyya, 1924 yılı başlarında yapılan ilk -komünist- tutuklamasının tümüyle kimleri içine aldığını açıklamıyor, oysa 1927 nin ön aylarındaki ikinci tutuklamada ise "arkadaşlarımı ele veremezdim" -ama davayı ele verebiliyor. Ke.Ko- gibi bir belirtisizlik anlatısı kullanıyor. Kendisine bunları sağlığında sorduğum zaman gülerek: "Rasim Adasal, Bursalı Dr. Süleyman Neşati, benim üçlü grup arkadaşımdırlar. Bunlar şimdilik sende kalsın." dedi.

Ve Prof. sürdürüyor:

"İki defa Nâzım Hikmet'in şiir toplantısına gittim, AYDINLIK'da Şevket Süreyya ile tanıştım, galiba bir yazım da çıktı (orada) Biz o zaman faşizme karşı, Türkiye'ye yardım eden Lenin'i sözde tutuyorduk, sosyal adaletçi ve insaniyetçi sloganları var diye. O zaman üniversitede iki solcu kanat bulunuyordu, biri tıbbiyeliler, öteki darülfünun kollarındandı. Tıbbiyeliler Sadrettin Celâl, Süleyman Neşati, Hikmet Kıvılcım, Hasan Ali Ediz (Eczası Vasıf?) ile bazıları vardı. Biz AYDINLIK'çılar, Nâzım Hikmet'e hissen eğilim duyan, ilgi gösteren bir takım sempatizanlardık.

1924'teki ilk tutuklamada bizleri, Nizamettin Nazif, Selahattin Batu, Şevket Süreyya da dahil, Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne yolcu ettiler.

Orada 25 gün kaldık, bir gün arabasıyla yoldan Mustafa Kemal geçiyordu, pen pencereden kendisine selâm durdum. Paşa gördü bu jestimi, yaveriyle beni çağırttı, suçumu sordu, anlattım, mahkemenin uzamasından şikâyet ettim, ertesi gün hemen duruşmaya aldılar bizi? Hamdullah Suphi, Halide Edip, Türk Ocakları'nda geçmiş hizmetlerimi, ve iyi referanslarını gönderdiler mektupla kendiliklerinden, beraat ettik?

Bugünün gençlerine öğüt, onlar her devirde hormonlarının etkisiyle, aşırılıklara eğilim gösterdiler. Kendilerini gemleyemez olurlarsa, toplumsal saldırılara kadar varabilirler. Bu aşırılıklar akıl yoluyla, eğitimle durulur, sonra doğru yolu bulabilirler. Nitekim ben, Şevket Süreyya, Vedat Nedim ve yukardakilerin bazıları doğru yolu bulanlardanız.

Fakat, Dr. Hikmet Kıvılcım ve ötekleri de , daha ziyade, ideoloji lerinin saplantılı aşırılığı yüzünden dengeli bir yaşamdan yoksun kaldılar, maceradan maceraya atıldılar. Ama, bu da belki, onlar için bir mutluluk amacı idi. Halbuki yolun sonuna bakarak gençlerimizin bundan ibret dersi alması, ve kıssadan hisse çıkarması mümkündür?" (*)

Bilim, kör kişisel çıkarlara sorumsuzca alet edildi mi, karşımızda fikir adamı yerine, alâlade bir demagog sırıtmıyor mu? Yukarda, Prof. Rasim Adasal, bizlere şunu anlatmak ister ki, onlar yolda bulduklarını -hem de çok ucuza- elde ettikleri davalarını, polis sopasının ucunu görünce, aldıkları gibi gene ucuza satarlar. Kendilerinin bu tepedeki ihanetleri, tabanda zincirleri daha da kalınlaştırır ve masum insanlarımız da böylece kanlı kahırlı yollarında yürümeye devam ederler.

Ancak, kavgacı hayatın, belli bir ülkede, belli bir zamandaki kesitidir bu, geneli vermez, umutsuzluğa neden olmaz? Tarih nice nice korkakları çöplüğe atmış, aslolan savaşmak, yığınların yüreğinde taht kurmaktır!

(*) -Bilinmeyen yönleriyle Şevket Süreyya-

XVIII

"Nâzım Hikmet Ankara'da"

Bu, **YÖN** DERGİSİ'nin 27/Ocak/1967 tarihli 200'üncü sayısında çıkan Ş.Süreyya'yla, D.Avcıoğlu'nun yaptığı konuşmanın başlığıdır.

Şevket Süreyya Aydemir orada özetle diyor ki:

"Bu hikâye Ankara'da, 1937 yıllarında geçer, Atatürk sağdı, ben İktisat Müdürüyüm. Büroda telefonum çaldı, açtım, karşımda Nâzım Hikmet, hiç şaşmadım? Vedat Nedim daha önce bana onun Ankara'ya geleceğinden sözetmişti. Onun için hemen -sağa sola sürtünmeden-büroya gelmesini söyledim, az sonra paldır küldür Nâzım geldi."

Avcıoğlu soruyor:

"Daha evvel, siz buradayken, o Ankara'ya gelmiş miydi?"

Açıklıyor Aydemir:

"Gelmişti, ama tutuklu olarak, Rusya'dan Türkiye'ye girerken yakalanmıştı."

Avcıoğlu:

"Demek, son 1937 yılı gelişinde serbestti?"

Aydemir:

"Evet, bir aralık geçici olarak serbest bırakmışlardı."

Avcıoğlu:

"Bir hayli enteresan, düşündürücü bir macera bu?"

Aydemir:

"Şu var ki, bu gelişinde, artık onunla ciddi ciddi konuşmalıydım? Çünkü, o ne bir parti teşkilâtçısı, hatta bildiğime göre, ne de (komünist) partili idi, ama tanınmış bir komünistti? Hareket adamı olmaktan çok, sanat, heyecan adamı idi."

Avcıoğlu:

"Bu konuda şimdiye kadar bildiklerimizi, gözden geçirmeliyiz?"

Aydemir:

"Sınıf mücadelesi değil, sanat ve heyecandı onun baş konusu, bu yoldan davaya gelmişti. O halde, bir parti ve teşkilât hareketiyle bağlı olmayan, hatta bildiğime göre, 1930'lu yıllarda arkadaşları tarafından (ağır bir suçlamayla) parti dışına itilen, yani atılan, bir sanat adamı?"

Avcıoğlu:

"Buralardan, nerelere varıyoruz?"

Aydemir:

"Acaba mahkemelere düşmeden, mahpusları boylamadan, oradan oraya sürülmeden, dünyanın en fakir toplumunun dertlerini dile getiremez miydi? Karakollardan, komiserlerden uzak, hem burada, Ankara'da! Davalarını mülkün en büyüğüne bile, düşündüğü gibi anlatarak."

Avcıoğlu:

"Komünizm-Faşizm arası, yeni bir akım mı bu?"

Aydemir:

"Neden olmasın, biz bu şartlar içinde, kimseleri övmeden, destan yazmadan -onları Behçet Kemal yazıyordu- komünist, anarşist suçlamalarına rağmen, bu şehrin havasında yaşamıyor muyduk? O halde Nâzım'a da Ankara'da -yani göz önünde- yaşama hürriyeti sağlamalıydık ki, bu benim görevim sayılırdı."

Avcıoğlu:

"Merak ediyorum, acaba kabul eder miydi?"

Aydemir:

"Belki evet, belki de hayır, ama, niçin etmesin? Ben inandırıldığı zaman Nâzım kadar uysal, faydalı ve çalışma disiplini gösteren az insan tanıdım."

Avcıoğlu:

"Beyim bu hikâye gerçekten enteresan?"

Aydemir:

"Sonunu daha da çekici bulacaksınız, bakın ne oldu, Nâzım Büroma gelmeden, hemen bir sıra telefon yaptım, senin anlayacağın yaman bir ataktaydım. Onu, Ankara'nın en ürkeceği insanlarıyla tanıştıracak, en çekineceği yerlerinde dolaştıracak, kısaca Şair'i buraya ısındıracaktım."

Anılmasında yarar var: Şevket Süreyya Ankara'ya ilk iş aramaya geldiğinde, ona bir Bakanlık Müsteşarı demiş ki: "Maksat Proletaryaya hizmetse, dünyada Türk halkından daha proleter kim vardır:" Aydemir bu sözleri minnetle hatırlıyor, bir taraftan da karşısındakinin tepkisini kolluyordu.

Avcıoğlu:

"İşin bundan sonraki gidişini nasıl ele aldınız?"

Aydemir:

"Önce Sadri Ertem'e telefon açıp E.U.Müdürü, Şükrü Sökmensüer'i, bize akşam yemeğine çağırmasını istedim. Sonra, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı görecek, Nâzım'ın Ankara'da güvenini sağlayacaktı.

Onun burada her hareketine kefildim. Sonra, Moskova'da beraber okuduğumuz, İsmail Hüsrev'i çağırdım ve daha bazı temaslar. Şükrü Sökmensüer'i az tanırdım, ama, karakterli bir kişiliği olduğunu bilirdim."

Avcıoğlu:

"Nâzım geldiği zaman, bu hazırlıkları nasıl karşıladı?"

Aydemir:

"Çok sert, ona bu gece bizde olacağımızı, yemekte Emniyet Umum Müdürü'nün bulunacağını ve belki İçişleri Bakanı'nın da geleceğini söyledim. Katiyyen olmaz, diye haykırdı!

Çıkıştım:

O halde, ya hainsin ya korkak? Senden bir şey istenmiyor, dilediğin gibi konuş, eleştir. Mahkemede değil, benim soframdasın. Beklenenler buraya zabıt tutmaya gelmiyorlar, onlar da insan, sanırım seni anlayacaklardır?"

Avcıoğlu:

"Asi atmaca, neredeyse kafesten uçacak?"

Aydemir:

"Yok yok, sonunda razı oldu, telefon tazeledim, Şükrü Sökmensüer'e teşekkür ettim, Nâzım'la tanışmaktan memnun kalacağını söyledim.

Eve döndüğümüz zaman, terasta Ankara'ya karşı tam bir tartışmaya daldık. O memleket için ne biliyorsa yanlış biliyordu. Çünkü Nâzım, bir bilgi ve doktrin adamı değildir. Hatta denilebilir ki, o yalnız kendi şiirlerini okur. Onun yanlış bildiklerini, her defasında önüne yaydığım rakamlar, yazılarla tashih ettim, düzelttim. Hem bir şeyler içiyor, dağıları incelercesine tartışıyorduk. Ankara'nın gurubuna daldık bir ara, muhteşemdi."

Avcıoğlu:

"Renkli bir geceye ne güzel hazırlanmışsınız?"

Aydemir:

"Evet, çağrılı arkadaşlar ve Sökmensüer vaktinde geldiler. Nâzım'ı ona: "Aradığın yakalandı, onu sana teslim ediyorum?" diye taktim ettim, hepimiz gülüştük. Şükrü Bey, Nâzım'la biraz uzun el sıkıştılar, karşılıklı şakalaştılar. Nâzım çabucak benim bildiğim kişiliğine büründü. Uysal, şakacı şen ve yapmacıksız Nâzım? Sökmensüer, İçişleri Bakanı'ndan haber getirdi, o işten kurtulunca, eğer Çankaya Köşkü'ne çağrılmazsa gelecekti, bu bakımdan sofrada bir sandalye boş bırakıldı."

Avcıoğlu:

"Sofra, hararetli bir havayla şenlenmiş olmalı?"

Aydemir:

"Hele Sökmensüer'le Nâzım'ın çatışmaları, Şair, kapitalizm, emperyalizm, dünya ihtilâli, gibi sözleri bir biri ardına patlatıkça, İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi'nde İsmet Paşa'ya başyaver olan bu olgun insan, bizzat çarpıştığı bu güçlerin adını, sanki ilk defa duyuyormuş gibi Şair'den sessizce dinliyor, cevap yetiştirmeye çalışıyordu:

"Peki ama Nâzım bey, diyordu, bu andığın kapitalistler, emperyalistler, bizler miyiz, canım bunlara karşı isyan etmedik mi? Şu odanın penceresinden, şu kımıldamaya çalışan Ankara'ya baksana, biz kimiz, niçin niçin buradayız? Daha yolun bile ulaşamadığı vilâyetlerimiz var. Eh peki, bu bozkırlara bizler kendimizi adamazsak, kim adayacak? Bu davada hepimize yapacak görev yok mu, âlime, cahile, şaire, memura?"

Avcıoğlu:

"Sorular enteresan, güzel de bir geceymiş?"

Aydemir:

"Evet, hele hele şiirler, Nâzım onların, en güzellerini okudu. Onun bunları dile getirişinde dinî bir cezbe vardı ki, mevlevî büyük babası Nâzım Paşa'dan almış olmalı. Hele İsyanyol İç Savaşı'yla ilgili şiirini okuyunca, bir ara galiba Emniyet Umum Müdürü'nün gözleri yaşardı: "Nâzım Bey, dedi, bu şiirde ne komünizm var, ne de kapitalizm bu şiirde anlatılan halkın isyanıdır, tıpkı bizim İstiklâl Savaşı'nda olduğu gibi? Ama, ne yazık ki, hiçbir Türk şairi, bu destanı dile getirmedi, yazık değil mi Nâzım Bey? Bizim halkımızın bu isyanı ve savaşı yanında İspanyolların ki çocuk oyuncağı gibi kalır? Anadolu destanını yazsana Nâzım sen, Anadolu destanını yaz?"

Ondan sonra sofrada ne Emniyet Umum Müdürü, ne de her adımı izlenen bir Nâzım Hikmet kaldı. Hepimiz bu izlemelerin, izlenmelerin üstünde ve hepimiz muhtaç bir ülkenin çocukları olarak konuşuyorduk. Şiirler şiirleri kovaladı, gecenin geç saatlarını bulduk, nihayet dağılmak vakti geldi."

Avcıoğlu:

"Şevket Bey, Nâzım sizde mi kaldı?"

Aydemir:

"Hayır, hemşiresinin evinde kalacak, onu şehre Şükrü Bey indirecekti. Onları evden otomobile bağın içinde uğurladık. Sökmensüer arabaya evvelâ Nâzım'ı bindirdi, sonra da kendi geçti şoför mahalline. He-

pimiz biraz içmiştik. Otomobil hareket etmeden önce, Şair'e takılmadan kendimi alamadım: "Nâzım" dedim "Şu Prudon hikâyesini hatırlıyorsun ya? Hani kitabında: "Ben her akşam yemeğimi polis müdürüyle yer, ama, gene ihtilâlimi yaparım?" diye yazıyordu, bunu seninle boyuna tartışıyorduk, şimdi galiba sen de?"

Nâzım bu takılmamı biraz ağır bulacak sanmıştım, oralı olmadı. Çünkü o gece hepimiz, o kadar kendi kişiliklerimizi dile getirmiştik ki, içimizde ne Prudon-Proudhon- ne de polis müdürü vardı. Âlim, cahil, memur, şair, hepimize muhtaç, hepimizden bir şeyler bekleyen bu harap vatanın dertleri üzerinde öyle birleşmiştik ki?"

İster bir ihanet belgesi denilsin, ya da tarihsel bir olay olarak ele alınsın, Şevket Süreyya'nın Nâzım Hikmet'le ilgili, Doğan Avcıoğlu'yla yaptığı konuşma burada bitiyor, Şair'in Ankara buluşmasından tam otuz yıl sonra günyüzüne çıkıyordu. Ülkemizdeki geçmiş fikir hareketlerine, eylemlerine, yakından ilgi duyanları geçelim, sıradan bir okuyucu bile elbette konuyu çekici bularak yanaşacaktır. Ama, tam bir doyuma ulaşacak mı, işte burası biraz kuşkulu? Çünkü olayın hem bir geçmişi, hem de geleceği var, işte bunlar çoğunlukla karanlıkta, ya da sisler içinde?

Zaman zaman bu konuları Nâzım'dan dinledim, Şevket Süreyya'dan da okudum. Onlar beraberce Sovyetler Birliği Doğu Üniversitesi'nde eğitim görürlerken, yarı şaka: "Sen mi fikrinden döneceksin, ben mi yolumdan döneceğim, sen mi burjuvaziye satılacaksın, ben mi satılacağım?" gibisinden tartışmalar yaparlardı. Ancak Moskova sonrası olaylar, Şevket'in taa o zamandan başlayarak, burjuva saflara atlayıp geçmeyi kurduğunu doğrulamaktadır. O zaman Nâzım'a, bastıra bastıra saldırmasının sebebi de açığa çıkmış oluyor.

XIX

Şu da var ki Nâzım Hikmet'in -çoğu komünistlikten dönme- devlet adamıyla Ankara'da, ilk defa bu kadar içli dışlı, araya hiç mesafe koymadan, doğrudan doğruya ilişkiye girmesi, neresinden bakarsak bakalım, yüz kızartıcı oluşu bir yana, onun kesinlikle, kendisinin de aleyhinedir. Yıllardır TKP'den ayrı duruyor, onun eylemlerine muhalefet ediyor olsa da, gene tek başına götürdüğü, ilgiyle izlenen bir havası vardı. Daha dün diyebileceğimiz günlerde, partiyle bir paralellik içindeymiş gibi, ağza alınmaz ağır küfürlerle, Şevket Süreyya, Vedat Nedim, Valâ Nurettin ve benzeri kişilere: -Alçak, satılmış!- diyen, onları saldırı romanlarına konu edinen, yüzlerine çirkef atan, o değil miydi?

Şimdi ne olmuş, ne değişmiş de onlarla yan yana geliyor, karşı karşıya oturuyor ziyafet sofrasına, altın suyuna batırılmış, bitmez tükenmez beylik palavraları dinleyebiliyor? Yok bu halk çok fakirmiş de, gerçek proleter oymuş da, bütün aydınlar el birliği ile ona canı gönülden hizmet etmeliymiş de, zaten bütün düzen tutarlar bu yoldaymış da? Bu beylere sormak gerek, peki neden yüzde doksanı hasta tazılar gibi aç da bu halkımızın, yüzde onu besili boğalar gibi tok? Zalim kış günlerinde, eksi yirmi derecede, Eskişehir Şeker Fabrikası inşaatında, camlaşmış toprağa otuz kuruş yövmiyeyle kazma vuran ameleden haberi var mı onların? Neden en küçük kıpırdanış vahşice önleniyor, neden üç-beş kişinin fısıldaşmasına, en masum örgütlenmelere barbarca saldırılıyor? Bu azgın haramiler saltanatını nasıl nasıl açıklarlar, hiç soran olmayacak mı, Rusya'da marksist teori öğrenip, Çankaya'da nasyonal sosyalizm satan beyler buna ne derler, ne diyecekler acaba?

Renk renk çiçeklerle bezenmiş, billûr bardaklardaki en güzel içkilerle donatılmış ve ilkbahar günlerinin çıldırtan ılık kokusu vardı şu dostluk sofrasında. Coşkun bir pınardan kana kana su içer gibi, herkes doyasıya nasibini almış, boğalar gibi doymuştu nemelâzım? Biraz politikadan, biraz sanattan, mazlum, çalışkan, ne verirsen ona razı cefakeş halkımızdan, az da şanlı tarihimizden sözaçmamak olur mu? Sonra da şiirler şiirler, berrak ırmaklar gibi aktı gitti çağıl çağıl, aldı götürdü ordakilerin benliklerini yüce duygular katına, derinden gözleri nemlenenler, iç geçirenler oldu. Binbir çiçekten süzülüp gelen bu bahar rüzgârı, hangi yaprağı kımıldatmaz, gamlı gönüllere su serpmez?

Demem şu ki, bu şiir sanatında hemen herkesi sımsıkı saran bir sihir, bir sır var, en katı yürekleri bile bakın ipek gibi yumuşatıyor, benliğimize bir şeyler katıyor. Kuşkusuz hayatın gerçek anlamı bu olabilir, başkası değil, ne kadar da kendinin olabiliyor onu dinlerken canlılar? Bir

ara, siyasi polis soruşturmalarında, proleter öncülerin çılgın feryatlar içinde, çatır çatır kemiklerini kırdıran Emniyet Müdürü'nün bile gerçekten gözleri yaşardı. Şaire döndü, derin kederlenmesini saklamaya gerek duymadan: "Sen Nâzım" dedi "bırak o İspanyol İç Savaşı'nı, asıl bizim Kurtuluş Savaşımızın destanını yaz?" Bu duygu dalgalanmasıyla sarsılıyor, kıpırdanıyordu dostluk sofrası. Bir daha anlaşılıyordu ki, şiir yaman bir sanat türüydü. İşte böyle, zaman zaman azgın kurtlarla, sürmeli kuzuları duygu bakımından, yan yana yaşatabiliyordu.

Şevket Süreyya'nın bağ evinden, biraz da çakırkeyf yola inerek, Şükrü Sökmensüer'in arabasına binip çekti gitti Nâzım, nereye? Büyük polisle neler konuştu, neler tartıştı bilemeyiz, bilemiyoruz. Sofrada gelişen sıcak havaya bakılırsa, bu üst düzey yoklamaların tatlıya bağlandığı düşünülebilir -hepimiz bu memleketin çocuklarıyız ya?- Anlaşılan odur ki, Nâzım artık güven içinde yazacak, kurtuluş savaşımızın destanını ele alabilecek, olaya tatlı sol bir çeşni verebilecek. İspanyol İç Savaşı şiiri için Emniyet Umum Müdürü: "Nâzım bu şiirde ne komünizm, ne kapitalizm var, anlatılan halkın isyanıdır?" dememiş miydi? Şu halde, bundan böyle, şiirlerin genel havası böyle olacaktı?

O gece sofrada bulunup Nâzım Hikmet'le yakından tanışmak konuşmak imkânından yararlanamayan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey, Şair'i ertesi gün makamında bekliyordu. Kararlaştırılan saatta Emniyet Umum Müdürü, oraya ulaştırdı misafiri, bakanla tanıştırdı. İşler iyi gidiyordu, bakan çapına uygun bir ilgi gösterdi ziyaretçiye. Belki de dün gece, Çankaya'da bu ünlü ziyaretçiden sözedilmişti: "Canım bugüne kadar biz de bu konuda galiba biraz sert davrandık, böyle müstesna bir şaire sokak komitacısı gibi davrandık. Ona onuruyla oranlı yer verilmelidir?" gibi konuşmalar da geçmişti.

Başbaşa görüşmeleri uygun görülmüştü ziyaretçinin, bu bakımdan biraz sonra Umum Müdür izin istedi, onları karşılıklı bıraktı, yalnız kalmışlardı bakanla. Kahveler içilmiş, kaşlarının altından Şükrü Bey alel acele süzmüştü ünlü Şairi. Yakından pek o kadar asi bir kişiye benzemiyor, pek de uysal görünüyordu.

Belki biraz aldırmaz görünüyordu ama, Nâzım'da bir tedirginlik olduğu da seziliyordu. Bu rahat ve iyi kabulün kendisini o kadar sıkabileceğini önceden hiç düşünmemişti, nasıl açıklamalı? O hep posta edilerek polise götürülmeye alışmıştı, alıştırılmıştı. Bu yolda insan daha bir güçlü olur, nihayet bir savaş sözkonusudur. Küfürler, tehditler, aşağılanmalar. Halbuki o kendi ayağıyla gelmişti şimdi, bu yol onu rahatsız etmişti besbelli?

Bakan ona gayet yumuşak bakıyor, bir ara koyulaşmaya yüztutan sessizliği dağıtıyordu:

"Tekrar hoş geldiniz Nâzım Bey, dün gece arkadaşlar sizleri rahat ettirdiler sanıyorum, bana bu konuda bir şeyler söylerseniz son derece memnun olurum?"

"İnanınız ki son derecede sıcak karşılandım, yakın bir kabul gördüm. Eski arkadaşlarım beni bir an bile unutmadıklarını söylediler, çok duygulandım.?"

Bakan ilk izlenimi değerlendiriyordu:

"Sanırım, kitap her şey değil Nâzım Bey, insan çoğu şeyi yaşadıkça anlayabiliyor. Her halde saplantıda uzak bir gözle bakmak gerekiyor topluma, o zaman daha enteresan sonuçlar alıyorsunuz?"

Nâzım görüşüne göre onaylıyordu:

"Hayatın devamlı değişimi karşısında, saplantı zaten öksüz kalmaya mahkûm bence de?"

Bakan sürdürüyor:

"Şairlere, yazarlara, hep imrenmişimdir, hükümet etmek kolay da, içişlerini yürütmek zor. Üstelik kurtuluştan bu yana, dünyamız da bir huzur ortamı kurulamadı. Avrupa ufuklarında kara harp bulutları toplanıyor?"

Sigara arandı Nâzım, Bakan davranıp kendi sigarasından sundu, beraberce yaktılar, cevapladı onu Nâzım:

"Evet Beyefendi, yazık ki Avrupa'da böyle bir görünüm var."

Bakan içini çekiyordu:

"Bizler böyle uğursuz bir yangına karşı, elbette, yorgun, techizatsız milli kurtuluş askerlerinden on misli güçlü olarak yurdumuzu korumaya hazırız. Bununla beraber, cephe gerimizden de tam anlamıyla emin olmak isteriz? İyi iyi ama, sizin takım bizi çok düşündürüyor Nâzım Bey?"

Kestirmeden gidiyordu o, Nâzım şaşırdı:

"Kim, kimlerden sözediyorsunuz beyefendi, pek anlayamadım?"

İçtenlikli görünmeye çalışıyor Bakan:

"Vatanperver bir kişi olduğunuzu biliyor, burada iki dost gibi konuşuyoruz Nâzım Bey yanlış anlamayın. Bazı gerçekleri de görmezden gelemeyiz, gizli gazeteler, beyannameler, broşürler, geçtiğimiz yıllarda hep bizim ülkemizde çıkmadı mı? Hele o, "Altı Ok Altı Kazık" broşürü, son derece saldırgan değil miydi?"

Bu kadar ayrıntılardan bahseden Bakan, acaba neden TKP'in eylemlerinden Nâzım'ı sorumlu tutarmış gibi konuşuyordu? Madem bunları biliyor, öyleyse Şair'in gizli harekete karşı tavrını da biliyordu?

Dedi ki Nâzım.

"Beyefendi, bendeniz fikirlerini açıkça yazan, şiire döken bir kişiyim, bu bakımdan elbette kendimden sorumluyum. Öyleyse, tamamen uzağında olduğum şeylerden bana soru açmak biraz tuhaf olmaz mı?"

Bakan nazik, ama, gene de bildiğini okuyordu:

"Genel konuşuyorum, yanlış anlamayın? Bir kere biz, bu statik mantığı anlamakta müşkilât çekiyoruz. Siz neden yeşillerle uğraşmıyorsunuz da, hep hükümetle uğraşıyorsunuz? Asıl irtica onlar değil mi? Altı okun her umdesi, sizler için de birer dayanak, gelecek garantisi değil mi: Milliyetçiyiz, Devletçiyiz, İnkilâpçıyız?"

Nâzım savunuyordu:

"Bunlar güzel Beyefendi, bunlara bir diyeceğimiz yok, bir TKP'den sözederler, iyi ama, benim onlarla ne ilgim var? Kaldı ki nerdedirler, ne yaparlar, onu da bilmem? Çok çok eskiden bir ilişkim olmuş, sonra tutup atmışlar aralarından. Yayınladıkları kara liste elinize geçmemiş olamaz?"

Bakan, kendi doğrultusunda:

"Daha yenice tahliye olmadınız mı böyle bir davadan, mahkemeniz de gayri mevkuf sürüp gitmiyor mu?"

Şair, onu da cevaplıyordu:

"Affınıza sığınarak söylüyorum, onun sebebini polislerinize sormalısınız? Çünkü, inanınız, biz de bilmiyoruz neden tutuklandığımızı?"

Bakan temel çizgisindeydi:

"Ama, biz sizi defalarca uyardık Nâzım Bey, anlamazdan geldiniz, biraz realist olun, Türkiye Komünist Partisi'nin başlıca elemanları şimdi elimizde bizim. Bunların içinde Atatürk'ün özel taktirini kazananlar da var? Sizi de artık bu kararsız durumunuzdan kurtarmak istiyoruz, onun için burada değil misiniz?"

Böyle bir soru karşısında susuyordu Nâzım. His ondan yana, kararlaşan konuşma çerçevesi Şükrü Kaya'dan yanaydı. TKP onu safları dışına atmış, o da edebi ağırlığını, üç-beş taraftarını peşine takarak yıllarca bununla savaşmış. Belki karşı güçler de bundan bir zaman yararlanmaya çalışmış, şimdi o yöntem espirisini kaybetmiş, Nâzım'a doğrudan destek sağlamaya girişiyorlardı. Demek ki o bağımsızlığını gene kullanacaktı, ama bu devlet katında geçerli olmayacaktı. Karşılıklı oturup yalan konuşmanın ne anlamı var? Bunu hatırlatıyordu ona İçişleri Bakanı?

Demek ki Şair önce Şevket Süreyya'nın sofrasında, sonra Emniyet Umum Mürürü'yle konuşmalarında, şimdi de İçişleri Bakanının karşısında, yeni durumunu kabul etmek zorundaydı. Çünkü, eski arkadaşlarının

karşı tarafa geçtiği gizli köprüye sığınmanın mantıksal sonucuydu bu. Kapitalistler aslında yarayı derinleştirirler, ama kesinlikle adamın gözyaşını silmezler? Bu memleket asırlardır bir alevi-sünni meselesini bile çözümleyememiş, belki bu yaranın kanamasında bile bir çıkarları vardır: Komünist, Troçkist, Kemalist, ne farkeder ki?

Bir sigara daha uzattı Şükrü Kaya bu ünlü misafirine, yaktılar, -Hani kurşun sıksalar bir dirhem kanı akmaz- derler ya, tıpkı öyle olmuştu Nâzım. Artık pek konuşmaya da istekli değildi. Gitmesi gerekti, biran evvel dışarı atmak istiyordu kendini? Veda etti nazikçe İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'e:

"Kıymetli vakitlerinizi aldım beyfendi, her şey için teşekkürler?"

Bakan dostça uzatıyordu elini:

"Her zaman beklerim Nâzım Bey, ülkeyi karakol karakol dolaşamayacağımı siz de taktir edersiniz. Bir haksızlığa uğrarsınız, elimi seveseve uzatacağımı bilmelisiniz. Bir telefon etmeniz kâfidir?"

Oradan hızla çıkıyor, kararsız boşluğa bakarak, dalıp gidiyordu kalabalıkların arasına. Hey gidi onbinlerin yüreğine alaz atan koca Şair, arılar gibi baş döndürücü bir hızla çalışan verimli kalem, soluk kesen maceralar kralı?

Üstüne önemle parmak basmak gerekir ki, Nâzım'ın, bu son Ankara ziyareti, son derece gizli tutulmuş olup, bugün dahi o günkü olaylar üzerine yaptığı tesirler ve onların çapı gereğince bilinmemekte, tam otuz yıl da böylece karanlıklarda kalmış bulunmaktadır. Sonra, bu tuzağı kuranlardan -ne hikmetse- Şevket Süreyya tarafından açıklanıyor. Şair'in ondan sonraki maceralarını çözümlemede anahtar sorun olmak özelliğini koruyor. Beylik solun, manen tükenmişliğinin bunda tesiri yok mu sanıyorsunuz, biraz hafiflemek için onlar günahlarını paylaştırmıyorlar yeni bir dayanak aramıyorlar mı?

Bakın, hiç kimse hatırlatmıyor olsa bile, bu adamlar, kendilerinden başka herkesi aptal sayıp, Nasyonal Sosyalizmi -Milliyetçi Sosyalizme çevirip yazdılar. İNKİLÂP ve KADRO dediler, yazdılar. HEP BU TOPRAKTAN dediler yazdılar. Böylece, binbir doğu yalanının belini kırdılar, günde bir kere olsun aynaya bakıp o mubarek yüzlerini görmüyorlar mıydı? Nitekim sonunda, daneleri oluşmamış başakların sapı samanı gibi, bir yalan tınazında savrulup gittiler. Şimdi de, iktidara iğdiş ettirmek istedikleri ünlü bir şairden itibar tazelemek için, erkek ve havalı dizeler bekliyorlardı. Halbuki Milli Kurtuluş Savaşı, acı bir anı olmaktan öte her şeyiyle silinmiş, düşmandan korkmayan savaşçılar, jandarmadan korkar olmuşlardır.

XX

Şimdiye kadar yazdığım bölümlerle, HARBİYE KAZANI kitabımın hemen de yarısını aşmış bulunuyorum. Bundan sonrası için de, tamamlayıcı bilgiler, genel hatlarıyle elimizin altındadır. Demek ki artık çalışmamızın daha da hızlanacağı, sıkışacağı düşünülebilir. Devletin güvenlik güçleriyle, TKP arasında -sağla da, solla da kapışarak- yıllarca ömür tüketen Nâzım ve onun grubu, Şair'in Ankara'nın kapısını doğrudan çalmasıyla, bazı angajmanlara girmesi sonucu, durum karmaşık bir hal alıyor, ya da yepyeni bir renge bürünüyordu. O, gerçekten anlamsız olan eski hareketine son veriyor, grubunu dağıtarak, ki hiçbir zaman üçbeş kişiyi geçmemişlerdi: "Bir ağaç gibi tek ve hür" edebiyat alanına dönüyordu.

Bundan evvel olduğu gibi, ilerde de Şair'i nasıl bir maceranın beklediği, bir dereceye kadar onu buralara itenler tarafından bile kesinlikle bilinemezdi. Geçtiğimiz sayfalarda, Şevket Süreyya'nın, yavuz hırsız ev sahibini bastırır hesabı, Nâzım'a, nasıl sert çıktığını ibretle gördük: "O halde, ya hainsin, ya korkak! Senden bir şey istenmiyor, dilediğin gibi konuş, eleştir, mahkemede değil benim soframdasın! Beklenenler buraya zabıt tutmaya gelmiyorlar, onlar da insan, sanırım seni anlayacaklardır?" demiyor muydu kaşarlanmış politikacı Şevket Bey. O, demagojinin keskin kılıcını sallıyor, Şair'in bundan sonraki hayatını kesin olarak ikiye bölüyor, tehlikeli yolların kapılarını açıyordu, belki de?

Geçtiğimiz bölümlerin birinde, Nazım'ın, Rusya dönüşü yaptığı bir açıklamasını yazmıştık, diyordu ki O: "Ben hiçbir teşkilâta bağlı değilim! Ben, marksizm ve komünizmin yalnız ve bilhassa edebiyatta ki görünümüyle ilgiliyim" Bu konuşmasını, 1937 yılı, Ankara'da Emniyet Umum Müdürü'yle buluşmasından, yaklaşık olarak on sene evvel yapmıştır. Parti açısından demek ki, son durumunu bir ihanet saysak bile, Nâzım, kendi kendisiyle tutarlıdır. Ama, bu sefer, doğrudan uyguladığı legal hareketlerini -muhalefet arkadaşlarından da kopup- hükümetten aldığı gizli onayla tek başına sürdürecektir. Yalnız yukardaki: "Ben hiç bir teşkilâta bağlı değilim!" cümlesini taktik saymak, düzeltmek gerek. Çünkü Nâzım 1928 Ekim'inde sanırım TKP'nin üyesi bulunuyordu?

Bu anlattığım olayları, sonradan sarı sol büyük gayretlerle arap saçına çevirecek. Gerçekle yalan birbirine karışacak, kurtla kuzu seçilmez olacak. -Davanın esası bir yana bırakılarak- ünlü bir şair, bütün zamanların baş mağduru olarak gelecek kuşaklara sunulacaktır. Bu bakımdan onun, geçmiş 1. Mayıslarda, 1933 yılı İstanbul Polis Müdüriyeti Müteferrikası'nda, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yla yaptığı bir konuşmayı sunmak istiyo-

rum. -Yani Ankara'da, Şevket Süreyya'ya sığınmasından dört sene evvel-

Dr. Hikmet Kıvılcımlı diyor ki:

Nâzım, tanıdığım Doğu kurnazının en tipik örneklerinden biriydi. Ancak bütün Doğu kurnazları, zaman zaman kendilerini ele vermekten kurtulamazlar. Ya unuturlar daha önce söylediklerini (çünkü yalanın çoğu hatırda kalmaz) yahut sözlerinin ve davranışlarının nereye varacağını kestiremezler. Başkalarını öyle çok aldatan, en sonunda yakalanacağını aklına getirmez.

O Müteferrika buluşmaları, günlerce, başka konu kalmadığı için, herkese içini döktürür. Nâzım, çeşitli yollardan ağzımı yokladı, bir şeyler aradı. Triumvira'da, Parti Merkez Komitesinde bir çatlak araştırdı, durdu. Bulamayınca başka yol seçti. Bir gün gene yalnız anımda sokuldu:

"Hikmet gel, bir şey anlatacağım sana."

"Anlat, neymiş?"

O, zabıta romanlarındaki kahramanların edasıyla:

"Burada olmaz, konuyu sırf sana açabilirim."

"Canım, aç işte?"

"Yukarı bahçeye çıkalım, kimse işitmemeli."

İşim yok, can sıkıntısındansa onu dinleyeyim. Oğlanın hayal evi geniş, vakit geçer, dedim. Yıkık taş merdivenlerden çıktık, ortalık tenha, Nâzım bir daha gözleriyle her yeri kolaçan etti:

"Eee! dedi, yarın Türkiye'de bir inkılâp patlarsa Hikmet?"

Doktor, Nâzım'ın en çok kızdığı, kesinlikle güvendiği tek adam, diyordu ki:

"Haydi Allah versin, yahu, öbür güne kalmaz inşalah, kesin biliyormusun inkilâbın yarın olacağını? Aman, iyi ki haber verdin, boş bulunabilir: Müteferrikadan yarın salarlarsa, eve gidip kapabanilirdim, dinlenmek için. İnkilâptan mahrum kalırdım."

Nâzım, içerlemiş gibi, sözümü kesti:

"Sen alay et işin yoksa, ben sana olacaktan sözediyorum."

"Peki, nasıl olacak bu iş?"

"Yıllardan beri hazırlıyorum."

"Yapma be! İhtilâl patlatırsan, Böcürü, möcürü -Hasan Ali Ediz'i, Eczacı Vasıf'ı, Şefik Hüsnü'yü- ne yapacaksın?"

Nâzım, olağanüstü ciddi idi:

"O, zaman kendileri gelsinler, partiye üye olmak için dilekçe versinler, hem çifte pullu."

Kahkahamı tutamamıştım:

"Yaşa be arslan, sende bu şairlik varken, helâl olsun bütün dünya inkilâpları."

Şair artık kızmaya başlıyordu:

"Hikmet Hikmet, söylediğine pişman etme insanı! Şaka etmiyorum, bunda gülecek ne var?"

"Ulan hoşuma gitti kâfir herif... Türkiye'de....Yarın bir inkilâp..... Hem de sosyalist ihtilâl değil mi?"

"Tabii tabii sosyalist, inanmıyor musun?"

"İnanmıyorum doğrusu, nasıl olacak bu sosyalist inkılâbımız?"

"Yok yok, onun ayrıntılarını dökemem."

"İyi iyi de, azıcık mekanizmasını anlatsan?"

"Mekanizması mı, gayet basit, elimde en önemli vilâyetlerin valileri var." Ha! "desem atlayacaklar."

"Deme, valiler?"

"Elbette, elbette valiler."

"Mükemmel bir plân, burjuva devletini, burjuva devletiyle kaldıracaksın?"

"Valiler burjuva değiller, sosyalisttirler."

"Anladım, anladım, gene çiviyle çiviyi sökeceksin, eee, peki ne bekliyorsun?"

Nâzım, karşıma dikilerek yolumu kesti, çakır gözlerini gözlerimin içine dikti. Sağ elinin şahadet parmağını burnuma doğru sallayarak, kurnazca göz kırptı:

"Bir çivi eksik, dedi, bir çivicik, o da yakında tamamlanacak"

"Bir çivi kaldıysa, o bir şey değil."

"Onu da taktım mı Hikmet?"

"İnkilâp makinesi zangır zungur işleyecek!"

"Hele hele göreceksin"

"Eee, senin TKP üyesi olmaya pek ihtiyacın kalmamış be gözüm."

"Orasını pek bilmem artık."

"Parti seni arayıp bulsun, elini öpsün!"

Ve ekliyordu Dr. Hikmet:

"Baktım, Nâzım'ın ağzı açık kaldı?"(*)

(*) -Dr. H.K. KİM SUÇLAMIŞ? S.63-

Aradan çok geçmeyecek, Donanma Davası'nın tutukluları olarak, bir takım arkadaşlar, Erkin Denizaltı Ana Gemisi'nde buluşacaktık. Bir gün güvertede Nâzım'la, Dr. Hikmet konuşuyor, volta atıyorlardı. Büyük İzmir tevkifatının o tatlı adamlarından Nesim Eliş, onları kenardan süzdü süzdü de: "Bunlar Türkiye Marksist hareketinin en ünlü ve çaplı kişileridir?" dedi, hayranlıkla. Aralarında, gerçek bir kavga arkadaşlığı kurulamamışsa, bunun suçunu kesinlikle Nâzım'da aramak gereklidir. O, Türkiye'nin en kısır şartlarında, en küçük ipucu belirmişken, bir sosyalist ihtilâli düşünebiliyor, bunu güvendiği bir arkadaşına da açabiliyor? Doktor ise her adımında realizmin keskin ışığında yürüyordu? Bu konuda tartışırlarken Doktor'un onu yeterince ciddiye almadığı belli olmuyor mu?

Evet, hangi yönünden bakarsak bakalım, Nâzım'ın, bir tutarsızlıklar denizinde bocaladığını, ama, buraya kendi ayaklarıyla gittiğini de görüyor, sebebini anlamakta güçlük çekiyor, adeta deli oluyordu insan? O, şair olarak koca bir dünyayı dolduruyordu gür sesiyle, şu var ki politikacı olarak en küçük hesaplara yatıyordu. Peki, kopuk kopuk, aralarında en küçük bağlantı kuramadan, sadece anıları mı yaşıyordu bu adam? Zamanın saniyelerden oluşması, belirli ölçüler içinde insan ilişkilerindeki zincirleme akışı meydana getirmiyor mu? Canlılar bu süreçte, ellerini, gözlerini, beyinlerini kullanmıyorlar mı? Dostu düşmandan ayıramayan, yığınları cesurca kayıramayan nasıl örnek alınacak, nasıl öncü olacaktır?

Şaşkınlıktan küçük dilinizi yutacaksınız nerdeyse, Nâzım'ın sofralarında yemek yediği, gümbür gümbür şiirler okuduğu bu adamlar kim? Vedat Nedimler, Şevket Süreyyalar, İsmail Hüsrevler kim? İyi ama bu soruları nasıl sorabileceksiniz Şair'e, daha dün onlara ağızlar dolusu küfürler yağdıran kendisi değil miydi? Ne diyor İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ona: "Niçin bizimle didişiyorsunuz, yeşillerle uğraşsanıza?" öğüdünü vermiyor mu? Çürümüş sakız haline gelen şu yutturmacaya bakın siz: Adam Allah demiş, gel. Adam Muhammet demiş, gel, adam Ali demiş, gel! Anlıyor musunuz, demek ki, bu adam gerici? Türkiye'de yığın bilinçlenmesinin nasıl önleneceğini taa ayağına kadar gidip Duçe'den danışanlar, ilerici! Mussolini, proleterleşmeyi önlemek için: "Köylüyü şehire indirmeyin" dememiş mi, bizim doğulu yeni efendilerimize?

Hani, o özene bezene yazılan, düşmanlarına bozulan, ateşten mısralar ne oldu? Çelik bilyalar gibi hasmın köpek dişlerini kıran dizelere ne oldu? Hani, dalıp çıkıyordu koca Rus ormanlarının içine, gömlekleri reçine kokuyordu reçine, şimdi bu anlaşılmaz havalar, bu yeni biçimler ne?

Elbette bu ince bu esrarengiz havaları bir bilenler var, durmadan konuşuyorlar, elin oğlu açmış ağzını diyor: "Ankara'yla anlaşan yeni Nâzım, hiç acımadan, eski Nâzım Hikmet'i yiyor?" Bu sözler, köy köy kasaba kasaba, şehir şehir yayılmayacak mı? Hınçlı, aldatılmış yığınları nasıl nasıl susturacak acaba Şair? Bilmiyor ki hiç, şeytan adamın ayıbını açar, şu var kesinlikle örtmez. Sopanın yaptığı bere geçer ama, sözün yaptığı leke silinmez, bunları bir an için düşünmedi mi acaba Şair?

On ateşli dizenin, onbinleri coşturabileceği ne kadar doğru ise, bunun hedefini şaşırdığı an, buz gibi bir suskunluğa dönüşeceği de o kadar doğrudur? Bir ünlü şairin, sanatının doruk noktasında, kapitalist iktidara yanaşması, elbette yığınları derin derin düşündürecek, bir anlamda da yaslara boğacaktır!

Peki, bunda bir ince hesap yok mu, bu kadarını da kestiremez mi karşı güçler? Sadece biz mi biliyoruz sosyal savaşın canalıcı kurallarını? Kendimizi aldatmayalım, onların da tilkilere takla attıracak yaman kurmayları var! Neden Behçet Kemal'i değil de, Nâzım'ı çağırıyorlar bozkırda yönsüz ilerleyen haramiler kervanına? Çünkü yığınlarda tereddütler, kuşkular yaratmak, böylece onları sosyalist hareketten buz gibi soğutmaktır bütün sorun? "Garbı yıkan izm idi/ Şarkı yıkan bezm idi/ Kurtaracak azm idi/ İman idi muhakkak" diye yazıyordu, Behçet Kemal. Peki, kim ne anlar bu keten helvasından? Nâzım üzerine gizli hesaplar tutmaları, onu altın kafese koyup etkisiz hale getirmek istemeleri bundan?

Behçet Kemal'le ilgili, ibretle üstünde durulması gereken bir anım var? 1950'lerde olacak sanıyorum, Kadıköy Halk Eğitimde bir konferans verecek, ben de gittim. -Onu ilk ve son dinleyişimdir- Konu, Atatürk'le ilişkiler etrafında dönüyordu: Efendim bu genç Kemalistler, Ata'nın çevresinde bir çember oluşturuyor, onu ne pahasına olursa olsun, irticaa kaptırmak istemiyorlar? Pek ciddiye almadım sanırım bu nişangâhsız atışları. Bir ara Ata, bir şiir yazmasını ister şairden. Yazı odasına geçer ve 15 dakikada destanı yazar, getirir. Okur okur yüksek komutan, sonra yüzünde acı bir gülücük belirir, der ki: "Yahu, Behçet, bu pek Kayseri boyamasına benzememiş mi, ha, ne dersin?" Atatürk'ün de gözleri aslında Nâzım'daydı, Şükrü Kaya'nın, aba altından sopa gösterip, Nâzım'la konuşması biraz da bununla mı ilgiliydi?

XXI

1938 yılında kurulan, Kara Harp Okulu Mahkemesi, kısa bir süre sonra, onu izleyerek açılan Donanma Komutanlığı Davası, hem birbirinin başlangıcı, hem de sonucudurlar. Gerçi yüzeyden bakılınca, bu tanım biraz garip görünecektir ama, Denizciler Olayı, sayılan girişimin siyasi kıpırdanışın, uzun yıllar su yüzüne çıkmaması, yani gizli kalması, öte yandan çözümlenemez sırlardan da değildir. Eğer, taa 1934 yılında, Nâzım'ın Topçu Başgedikli Hamdi Alevdaş'la kurduğu iddia edilen ilişki, yaptıkları konuşma, Şair'in, ona telkinlerde bulanması, onun da bu siyasi işbirliğini kabul etmesi, arkadaşları arasında bunu yayması, fikirlerini alıp onlarla da anlaşması, daha başlarken ortaya çıksaydı, elbette Donanma Davası, tarih sıralaması bakımından, Harp Okulu'ndan önce başlayacaktı.

İşte yukarda anlatmak istediğimiz, sebep ve sonuç bağlantısı buradan, ilk girişimin gizli kalmasından kaynaklanmakta, ister istemez böyle bir anlatımı zorunlu kılmaktadır. Yani iddia edildiği gibi o zaman bir asker ayaklanması meydana gelseydi ve ilk hazırlık günlerinde bastırılsaydı da, birçok kişi karambola gelecek, uçuruma yuvarlanacaktı, yazık ki karmakarışık bir davanın kurbanları olacaktık. Gene de bu kanlı piyango bizlere mi vuracaktı, işte orasını kesinlikle bilemeyiz? Şu var ki, bu acılı harmanı döğecek bir fıkara beygiri her halde bulunurdu, ister doru, ister kır, mahkeme salonları bilmeli ki boş kalmazdı.

İki davada da, salhane kasaplarını bile tirtir titretecek, 200 yıla yakın cezalar verilmiş, yirmiyi aşkın sivil asker mahkûm, çeşitli mahpusanelerde, en rezil şartlarda yatmışlardır, az bir zulüm müdür bu? İyi ama sonra, aradan 50 yıl geçmiş olmasına rağmen, bu davaların ana dayanak noktaları hâlâ karanlıklardadır. Yazık ki olayı sığ ve yüzeyden ele alanlar bulunduğu gibi, zevkle ellerini ovuşturarak kasten saptıranlar da vardır. Bakın, şeyleri adlarıyla çağırmamak, ayırıp kayırmadan soruna eğilmek şıkkını kabullenmemekte direnmek, bilelim ki acıların sürüp gitmesini engellemeyecektir. Böyle bir konuda koca bir toplumu gereğince aydınlatmamak, hatta bile bile yanıltmak, ülkemizde hür fikrin katillerinden başka kimin, kimlerin işine yarayabilir ki?

Her iki davada, kesin olarak, sözcüğün tam anlamıyla bir komünist hareketin sonucu değildir. Önce bunu açıkça ortaya koymadan dupduru bir sonuca ulaşmak da olanaksızdır. Öte yandan ise, iki davada da yargılanan 30-35 kişinin büyük bir çoğunluğu elbette sol sempatizanlar idiler. Demek isterim ki, TKP'nin girişimi, kararıyla bu olaylar meydana gelmemiş, hem sorumsuz sol, hem zamanın hırslı iktidarı, yanlış bir eti-

ketle onu tarihe maledebilmişlerdir. Sorumsuz soldan kastım, Nâzım'ın yedi-sekiz senedir Parti'ye karşı yürüttüğü muhalefet grubudur. Onlar hep ülkemizdeki sınıf savaşına çelme atmakla uğraşıyor, dolayısıyla sevaplara sahip çıkıyor, günahları Parti'ye bırakıyorlardı?

Öyleyse şimdi, bir şeyin daha koyuca altını çizmek gerek:

O zamanlar Harp Okulu öğrencileri ve daha önce de Donanma'da ki gedikli erbaşlar arasında, temel toplum sorunlarından kaynaklanan bir hoşnutsuzluk, düzene karşı bir kuşku, arayış, kıpırdanış vardır, meslekleriyle ilgili hoşnutsuzlukları da buna katmalısınız? Ama, gene de, bunu bir isyana kalkışma saymak hangi açıdan bakarsak bakalım, doğrulara götürmez, götüremez bizi, aksine büyük politik yanlışlara da kapı açar, açmıştır da. Olay her yönüyle bir resmi saptırmadır ve belli ki bundan bugün de hâlâ bir takım uydurma sonuçlar beklenmektedir?

Nedir nedir bunlar, üstüne vura vura açıklayalım: "Yurtta sulh" yani, yığın homurdanmalarını doğmadan boğmak! "Ülkede, sadece bir zümre için bile olsa dikensiz bir gül bahçesi yaratmak." Osmanlı'dan sonra gelen düzenin, içeriğinde, işçi sınıfı için örgütlenme, iş ve ekmek olmadığından, onun doğrudan bir zümre diktatörlüğüne dönüşeceği bellidir. Onlar sosyalizme de gitmemekte yeminli, inatlı, kararlı oldukları için -olanaklarını tartışmıyoruz, kapitalist olmayan yoldan kalkınacağız- derler ki, kendi şartlarında, toplumu hızla anarşiye götürmekten başka bir sonuç da getirmez.

Şimdi tekrar başa dönelim, davaların nasıl başladığına yeniden bir gözatalım. Her iki olayın başında, başlangıcında, Nâzım Hikmet'i göreceğiz, neden? Orası hem bilinir, hem bilinmez? Onun ismi olayın aydınlanmasında, işin çözümünü hem kolaylaştırıyor, hem de zorlaştırıyor, Yani bir taraftan karşı güçler, kanlı bir dramın kara perdesini yeniden açtırmak istemezlerken, öbür taraftan da, siyasi sorunlarımızı, şiir, Şair sevgisiyle açıklamak, tartışmak, değerlendirmek, isteyenler var. Hem de ne kadar çok, ne kadar kalabalık. Şu var ki, her iki uç da bir noktada birleşmekte, su katılmamış gerçeklerin kesinlikle ortaya çıkmamasında direnmektedirler. Bizim diyalektik, monist, materyalist tarih anlayışımız karşısında bu tutarsız, döküntü davranışlar ne anlam taşıyabilir?

Bundan titizlikle kaçınmak, katıksız gerçeklere yer vermek zamanı artık gelmiştir. 1934 Yılında Nâzım Hikmet, Taksim'de bir arkadaşının evine Başgedikli Hamdi Alevdaş'ı çağırtmış, fikirlerinin Donanma'da daha iyi yayılması konusunda, telkin ve uyarıda bulunmuştur. Onun bu işi başaracak çapta bir kişi olduğunu bildiğini kendisine hatırlatmıştır. Bunun ayrıntılarına daha sonra gireceğiz.

Diğer taraftan, 1937 yılında ise Kara Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz, arkadaşlarıyla aralarında meydana gelen sol fikir mayalanmasını, nasıl değerlendireceklerini, konuşup onların onayını alarak -aslında insiyatifini kullanarak- Nâzım Hikmet'e danışmaya gitmiştir. Bütün bu olanlarda anlaşılan odur ki, önce Nâzım bir deniz başgediklisine çengel atmış, böylece Donanma'nın kapısını çalmış, aradan üç sene geçince de, harbiyeli İstanbul'da Nazım Hikmet'le buluşmaya varmıştır.

Ömer Deniz, eğitimci bir ailenin çocuğu olup, son derece atak yapıda, annesi öğretmen, babası Aydın Orta Okulu Müdürü'dür. Avni Deniz Bey. Onurlu bir aile olarak sürdürmüşlerdir hayatlarını, biri kız, ikisi oğlan üç çocuğa sahiptirler. Bunların en büyüğü Ömer Deniz, çevresinde hemen dikkatleri çeken, atılgan bir kişiliktedir. Askerliği severek benimsemiştir o, daha lise sıralarında, ülkemizin geleceğini candan düşünerek, sol siyasi fikirler de edinmiştir, kitapları kaynak ve dayanak alan. Harp sınıfını seçtiğinden, son derece disiplinli bir hayatı vardır, sivil yaşamı artık kısıntılıdır. Böylece Kara Harp Okulu'nda kendine arkadaşlar arayacak doğal olarak, bunları bulacaktır da. Yeni fikirler peşine düşen bu gençlerimiz, okudular, düşündüler, konuştular, kaynaştılar. Ülke aşkıyla dopdolu dinamik, atılgan bambaşka kişilikler kazandılar?

İyi mi, kötü mü, elbette iyi ve göğüs gererek övünülecek bir şeydi bu? Ama ama, kurulu düzenle kısır kapışmalara götürür mü insanı, hemen duraksamadan cevaplamalıyız, evet, götürür? Onlar harıl harıl okuyor, düşünüyor, tartışıyor, bir taraftan da askerlik bilgilerini geliştirip, kaçınılmaz olarak toplum sorunlarına da yaklaşıyorlardı. İşte onları çok tehlikeli olasılıklara çekip götüren de, hudutlarımızın güvenliğini düşünürlerken, öteyandan kendi haklarının yücelmesini, onur kazanmasını, sürü mantığından kurtulmasını bekler olmak başlıca kaygılarıydı. Nedir nedir o sokakları dolduran, işsizler, açlar, sefiller? Bunları onlar yepyeni fikirler kazanarak bulabiliyor, görebiliyor, acılarını kavrayabiliyorlardı. böylece, yenice yirmisine bazan Harbiyeli gençler, Mareşal'larından daha çağdaş bir görüş düzeyine ulaşmışlarsa, demek ki beriyandan onlar, her türlü belâya da açıktırlar?

Osmanlı gitmiş, cumhuriyet gelmiştir ama, ülkemizdeki ciddi sosyal-siyasal sorunların harcı hâlâ kanla karıştırılmaktadır. Halkın verimli benliğini ortaya koyabileceği bir demokrasiye kavuşamamışızdır daha. Bundan hareketle doğal olarak Ömer Deniz gide gide, Harbiye'deki bu yarı bilinçli mayalanmanın uzaktan uzaktan da olsa, bir takım tehlikeleri çağrıştırdığını da düşünmekte, onu bu endişelerinde, bir dereceye kadar arkadaşı Necati Çelik desteklemektedir. Ama, gene de sormak ge-

rek, bu kadarı yeterli midir, bakın anlamlı anlamlı titreşen ufuk, kara bulutların kanlı bir yağmurla üzerlerine gelebileceğini büyük bir olasılıkla hatıra getirmektedir. Yani, neresinden bakarsak bakalım, onların cephelerinin her yanı artık ani bir saldırı, ya da ateşle kuşatmaya açıktır. Yazık ki bunu içlerinde gören var görmeyen, göremeyen var.

Onların uzun bir süre, hiçbir müdahaleyle karşılaşmadan bildiklerini okumaları, elbette okulda buna bilerek göz yumulduğu anlamını taşımaz, başta bunun unutulmaması gerek. Öte yandan, önceleri hareketi yaratan şiir havası, pek doğal olarak tutarlı bir kadrolaşmayı sağlayamamış, onu disiplinli bir çalışmaya dönüştüremediği gibi, rahatlaşmaya, laçkalaşmaya da itmiştir. Benzer hareketlerin hemen hepsinde göreceğiz bu zayıflığı, vurdum duymazlığı? Ortaya çıkan yapayalın durum o ki, kavgacı bir fikir etrafından toplanmak, şiirsiz edebiyatsız olmaz, ama ama, yalnız şiirle edebiyatla da olmaz. Ömer Deniz'in, Necati Çelik'in birlikte bu lâfazan havaya karşı çıkması, A. Kadir gibi, yalnız şiirle dolu bir arkadaşlarının pasifizmini su yüzüne çıkarmaktan başka bir işe yaramamıştı, yaramaz da! Bütün bunlar öteyandan, ülke genelinin yaşadığı şartların da bir hayli uzağındadır.

Konumuz daha önce de uzun uzun anlatılmış, hayli de ilgi çekmiştir, aradan uzun yılların geçmiş olmasına rağmen? Ama, unutmamak gerek, gene de konunun tartışması sürmüş, hemen herkesin üzerinde kararlaşacağı bir düzeye varamamıştır. Demek ki, çok yorucu olmasına rağmen HARBİYE KAZANI çalışmamda tutturduğum ana çizgide yürüyebilirim, sağa sola sapmadan. Ama, bu sefer de Harp Okulu Olayı'nca, çok çok önemli bir nokta var -zulümden korunma içgüdüsüyle saklanan- su yüzüne çıkmayan, çıkarılmayan? Şimdiye kadar ki görünümü temelinden değiştirecek olan bu olguya el atmadan olmayacaktır. Yıllarca kaleme almadım bunu, gereksiz bir harcamadan çekindim. Dost düşmanın dinleyebileceğini hesabettiğim gibi, aslında bütünün içinde anlam taşıyabileceği gerçeğini de elimin tersiyle itemedim. Ayrıca, parça-bölük anlatılan şeylere kulp takmanın kolaylığı da düşündürmüştür beni?

Nasıl Donanma Davası, yarı girişim -nakış teşebbüs- olarak, 1934 yılından, 1938 yılına kadar, yeşermeden gizli kalmışsa, Harbiye Yargılaması'nda olayın bütününü -çok önemli, anlamlı- bir açıklamayla tamamlayacak, kesinlikle atlanmaması gereken bir olgu su yüzüne çıkmamış, ama çıkarılacaktır. Şimdi bu bir davranışın, bir tavrın, bir yöntemin, değerlendirilmesi bakımından -zaman aşımıyla- ortaya konulmalıdır. Düşmanı agrandize etmek, gereğinden fazla büyütmek, ne kadar zararlı

ise, dostu eleştiri dışı tutmak, hatasında kayırmak da bir faşist metodudur. O kişinin iyi bir şair olması bu kesin kuralı değiştirmez!

Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki: 1938, Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet, kitabıyla A.Kadir, ağır Harbiye Davası dramını, basit bir çadır tiyatrosu, tulûat gösterisi, adi bir komediye dönüştüren adamdır. Kitabında, orada tutuklanan gençlerin, zekâca sığlığına, acemiliklerine, korkularına vurmuştur bol bol. Onları ideolojiden, örgütlenmeden uzak göstermiştir, -Nâzım'a toz kondurmadan- Böylece siyasi tarihimiz karşısında çok ağır bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu bakımdan yapyalın bazı gerçekler ekseninden kaymış, olay kocakarı masalına dönüşmüş, hemen herkes, tersinden, başaşağı seyretmiştir bu garip filmi. İyi ama, kendisi de dahil, yirmisini henüz doldurmamış gençler değil miydiler bunlar, hayat ve içtenlikle dopdolu?

En zor ve en korkunç şartlara, yüksek bir askeri okulda, doğal olarak -bir parti desteğinden de yoksun- çalışmıyorlar mıydı? İşin bu tarafını, yüzeyden gidişini, demir pençeli adamlar da anlamıyor, bilmiyorlar mıydı? Olayın iç dinamiğine bakın hele siz, ama gene de karşı güçler acımasızca vuruyor, aslında yurdumuzu bilinçle savunmaya hazırlanan bu kahraman gençleri darmadağın ediyorlardı. Peki, bir de karşı tarafı dinleyelim, endişelerine, telaşlarına hak vererek, evet ama, bir şeyi düşünmek sadece, o işi yapmak mıdır? Verirsin disiplin cezanı, bu iş de biter, eğer bu ülke kimsenin babasının çiftliği değilse?

Ama A. Kadir işin bu yönüyle hiç mi hiç uğraşmıyor, ilgilenmiyordu. Herkes çiğnenen onurunu onarmaya, yaralarını sarmaya çalışırken, o Aşık Garip gibi dağlara düşmüş, harıl harıl şiir arıyor, Nâzım'ın kendisinin de kabul ettiği feci hatasına kulp bulmaya çalışıyordu. Hem de yapyalın gerçekleri hoyratça çiğneyerek, Şair'le yakın dostluk kurmak pahasına?

XXII

Marksizm, işçi sınıfını sosyal mücadelenin temel taşı sayar ama, bu kesinlikle her hareketin sadece oradan başlayacağı anlamını taşımaz. Buradan yola koyularak diyebiliriz ki, bir askerî okulda başlayan sol kıpırdanışların, geçmişimizi, geleceğimizi değerlendirip doğruca bir yoruma ulaşırsa kuşkusuz ki, değer ve önem kazanır. Şu var ki, canlanıp kemikleşince, yani, organik bir güç haline gelince, proletaryanın örgütlü mücadelesiyle birleşmeyi kesinlikle aklından çıkaramaz. Kaldı ki, bir siyasi görüş açısının, onun ışığında meydana gelen davranışların doğru mu, ya da yanlış mı oduğu son duruşmada geniş insan yığınlarının -saptırılmamış- o olaya katılımı, böylece biçtiği değerlendirmeyle anlaşılır?

Bizim Harp Okulu'nda da, taa 1936 yıllarında başlayan, içten içe gelişen, böyle bir olay vardır. Biraz da ülke gerçekleri dışında oluşan bu kıpırdanışın, hemen de, bir, bir buçuk sene içinde, yürüyüp yürümeyeceği anlaşılmış gibidir, genel siyasi hava da bunu göstermiyor mu? Nitekim, bu mayalanmanın baş elemanlarından Necati Çelik, Şefleri Ömer Deniz'e 27 Kasım 1937 tarihli mektubunda: "Ömer arkadaş, artık ikinci sınıfa geçmiş bulunuyoruz, hareketimizi yeniden gözden geçirmeliyiz. Çünkü, yakalanma olasılığımız vardır!(*)" demektedir.

Hangi yönünden bakarsak bakalım, bir küçücük alevin, sonradan büyük bir yangına dönüşmesi, ünlü isim Nâzım Hikmet'le, bir Harbiyeli'nin ilişki kurmaya kalkışmasıyla başlamıştır:

Ömer Deniz, 1937 yılı sıla dönüşü İstanbul'da, İpek Sineması'na uğrayarak Nâzım Hikmet'le tanıştı ve kendisini tanıttı. Sonra, okullarındaki komünizan hareket ve uyanıştan sözetti, olaya dikkatini çekmek istiyordu Şair'in? Bir de sıkıntıları vardı belli ki, açıkça Rusya'ya kaçmaktan bile söz açtı. Nâzım huylanmıştı kendisinden, ya da sonradan böyle bir açıklama yolunu seçmişti. Baştan savma kabilinden, cumhuriyet esaslarından ayrılmamayı öğütlemişti üstüne basa basa ziyaretçisine. Dava dosyasındaki özeti budur o siyasi ve meşhur buluşmanın?

Peki ama, ne var, ne var bunda, öyle demeyin, yorum kişiden kişiye değişiyor, hem her şey var, hem hiçbir şey yok? Ömer uğraşmış, büyük şairden, küçücük, dişe dokunur bir cevap alamamıştır ama, hâlâ umutludur ya, sebebini de araştırmamış çekip gitmiştir okuluna.

Ama, beri yanda, Nâzım'ın olaya tepkisi inanılmayacak kadar garip ve bambaşkadır, aradan elli sene geçecek, iyi niyetli insanları gene de

(*) - Dava Dos. S.318 -

düşündürecektir. Hiç gereği yokken, yapay bir telâşla telefona koşan Şair, İstanbul Emniyet Müdüriyeti Komünist Masası Şefi Salih Tanyeri'ni bulur. Acı acı Ömer Deniz'in ziyaretinden şikâyetçi olur: "Şimdi de peşime asker kılığında bir takım adamlar takıyorsunuz, ben burada çoluğumun çocuğumun nafakasıyla uğraşıyorum, olur mu bu?" diye çıkışır sertçe. Salih Bey de böyle bir şey olmadığını kesin bir anlatımla cevaplar, Nâzım hırsla -nedense- kapatır telefonu!

Ömer Deniz, yasak fikirlerle dopdolu, kendini kollamazsa, nereye adım attığını bilmezse, birgün bunun siyasi polis tarafından duyulabileceği olasılığını da düşünmüştür ara ara elbet. Ama, TKP'nin bile, saflarından atmasına rağmen elinden bir türlü komünistliğini alamadığı, koca Nâzım Hikmet tarafından düşman kampa ihbar edileceği aklının köşesinden bile geçmemiştir?

1937 yılının ortalarında -17 Ocak- İstanbul Emniyet Müdürlüğü Nâzım Hikmet'i gözaltına alır? 1938 yılında da -29 Mart- Harp Okulu Askerî Mahkemesi, isyan suçlamasıyla, yukarıda anılan Şair, Harp Okulu öğrencilerinden Ömer Deniz ve arkadaşları hakkında en sert ve ağır mahkûmiyet kararlarını verir. Görülen tarihlerden de anlaşılacağı gibi, ortalama iki ayda bu iş bitirilmiştir, yani, topu topu 70 gün. Karar, olağanüstü bir ağırlık taşımasının yanında, Türkiye'de, askerî mahkemeler çığırını da aşmıştır?

Olay, Nâzım'ın görünümüyle son derece önemlidir?

Sormak gerekir ama, hani Şevket Süreyyalar, hani Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüerler, hani İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'lar, onların Şair'in ağzına çaldıkları ballar ne oldu? Daha yenice yaptığı Ankara temasları onda, bir dereceye kadar rahatsızlık yaratırken, bir yandan da ara ara huzurunu kaçırıyordu. Hissi ona geniş, vurdumduymaz olmayı öğütlerken, mantığı durmadan diken üstünde olduğunu hatırlatıyordu, hem de yapayalnızdı bir anlamda?

Harp Okulu öğrencilerinden Ömer Deniz, çaktı çakacak bir duyguyla iniş çıkışında, bir yanda bilinçlenmenin onda uyandırdığı gözüpeklik, bir yanda da sert ve acı gerçeklerle yüzyüze gelmenin verdiği endişeler, umutlar, onu nihayet İstanbul'da Nâzım Hikmet'le yüzyüze getirir. İyi ama, ilk tehlike çanları da böylece uzaktan uzağa çalmaya başlar. Nerede kurulduğunu henüz bilmediği bir tuzağa doğru mu yürüyordu yoksa Ömer Deniz, en azından onurlu, tarihe geçecek bir buluşmaya mı?

Öte yandan Nâzım, Ankara ziyaretinin buruk havasından henüz kurtulamamış, nitekim Şükrü Kaya'yla da konuşunca görüşünce, Atatürk'le

arasında bir başbakan kalmıştı. Kurtuluş Savaşı Destanı'nın yazılmasından sözedilmesi, onun ziyaretini peçeliyor gibiydi ama, aslında bir anlaşma, yakınlaşma kararını gündemde tutuyordu elbette. Eğer karşı güçler, bundan böyle Nâzım Hikmet'e tam bir güven duymanın peşindeyseler -bundan kuşkulanmak yersizdi- bu bir anlamda şair için alçaltıcı bir ölüm demekti. O, böyle bir yanlış yola nasıl girecek, bu sakat adımı nasıl atacak, böyle bir kamburu sırtında nasıl taşıyacaktı. Karşı tarafa tam bir güven vermenin sınırı mı vardır? Onlar Şair'e demek istiyorlardı ki açıkça: "TKP'yle hükümet arasında öyle kendi bildiğine oynamak yok artık, o devre kesinlikle kapandı, siz artık hattınızı açıkça seçmelisiniz!"

Onun için, genelde görünen durum hiç de parlak değildir, evdeki pazar çarşıya uymamış, Nâzım hiç de şiirlerindeki gibi yakıcı atılgan görünmemiştir. Ömer Deniz'e -acaba yanılıyor mu?- Aksine endişeli, ürkek, çok da kararsızdır Şair? Bu damdan düşer gibi birden gelen ziyaretçi, alelacele kendini tanıtmış, heyecanlı bir anlatımla, Harbiye'deki hayli karışık siyasi durumlarından da birkaç sözetmiştir. Her iki taraf da kendi havalarında olduklarından, sorun duruca anlaşılmış değildir gene de. Ömer daha sonra buluşmak için bir ev ardesi alabilmiştir Şair'den: "Nasıl, ne zaman buluşabiliriz?" sorusuna da "Ben seni bulurum." cevabını almıştır.

Siz, şu hale bakın -hayat nasıl da çelişkilerle dolu- Nâzım kendisinin son derece karmaşık problemlerini çözmüş mü ki, bir de Harbiyeliler'in imdadına koşsun? Kesinlikle olmayacak bir şey, iyi iyi de bunu onlara nasıl anlatsın? Ömer Deniz'in Şair'i biraz soğuk bulup, bu işten vazgeçmesi, büyük bir şans ve çözüm yaratırdı, gelin görün ki, kader kısmet oyunu değildi bu, çıkış yolu gözükmüyordu. Hele Nâzım, en aciz arkadaşıyla bile konuşup tartışamazdı bu açmazını, karşısındaki ona, belli bir süre politika dışı kalmak kararında olduğunu anlatmayacak, hatırlatmayacak mı? Nitekim, kendiliğinden dağılıp gitmekteydi anlaşılan bu kuşkular, olaylar uğursuz bir canavarın kapıyı çaldığını doğruluyacaktı.

Politika bazen, saklamanın anlamı mı var, solda da çirkef kokuyordu. Kimin dost, kimin düşman olduğunu her zaman doğruca bulup çıkaramıyorsun. Taş hiç ummadığın bir yerden geliyor ve baş da yarıyor. Bir kişi var, din tutkusu gibi aynen ona bağlanıyorsun, içinde saplanmış bıçak gibi bir kuşku da var ama? Biri de var, davayı savunurken ağzından yağlar ballar akar, şu var ki mandalar gibi ağır, çalışmaz, alnından bir damla ter akıtmaz. Peki, kime dayansın, kime güvensin, son derece çalışkan Şair'i kahreder bunlar? Boş veremez, pek pek eskisi gibi erteleyemez, sallapatik davranamaz, TKP'den uzak, Komintern'e yakın ola-

mazl -ki Moskova'ya çağrıları da kulakardı etmiş-

Ömer Deniz, kafasında beliren kocaman sorularla yüklü, kısaca konuşmuş, oradan Ankara'ya yollanmış, Şu var ki Nâzım Hikmet'in içinde biraz umut, çok da kaygı bırakmıştı. İyi ama, bunlar ne acıdır ki -genç Harbiyeli'nin ziyareti sonucu meydana gelmiyor, daha çok Şair'in kendi iç çatışmalarından kaynaklanıyordu. Ömer aslında bunları kamçılayan, güncelleştiren, saniyelere, dakikalara, hatta hatta an'lara getirip sıkıştıran adamdı. Demek ki Nâzım, doğruca ortaya koyacaksak, Ömer'den değil, bir yanlış, bir tutarsız, bir tehlikeli adım atıp atmamaktan korkuyordu? Yani asker ziyaretçi, belli ki hemen her şeyi göze almış, taze enerjiyle doludur inanışları yolunda, ötede ise Şair yorgundur artık, bir nice badireler atlatmış, hemen de o gencin ikiye katlanabilecek yaş düzeyine de yakındır. Üstelik kararsızdır, uzun kavgacı hayatının kapsamlı bir muhasebesini yapmak istemektedir, artık. Yani, Ömer değil, geçmişteki açmazlar, -büyük hataları- rahatsız etmektedir onu?

Şimdi, bir de Nâzım'ın açısından bakalım olaya: TKP, mücadele hayatında bazı yanlışlar mı yapmış, -ki Partiden atılışını bunlardan sayardı- yeterince serpilememiş, yığınlara derinlemesine gidememiş mi, olabilir? İyi ama Nâzım bunu, devamla muhalefetine bir bahane yapmadığından emin midir? Bu soruya tam bir vicdan huzuruyla cevap verecek durumda olmadığı kanısındayız. Şevket Süreyya der ki: "Nâzım yalnız kendi şiirlerini okurdu." İnanamam, büyük bir abartma var bu tanımlamada. Peki, büyük bir şair olduğuna inanır mıydı, elbette, yerden göğe kadar bu onun hakkıydı. Ancak, hep aksini savunur görünmesine rağmen, bir parti lideri olabilmenin çok çok uzağındaydı. Güzel şiirle, tutarlı politikacılığı burada birbirine karıştırmıştır hep?

Peki peki sormazlar mı adama: "Koca şair eski partisine hangi eleştirileri yapıcı olarak getirmiştir?" diye. Şimdi bu sıkışık anında, hızla bunları hatırlayıvermiştir birden. Eğer inancında, daima söylediği gibi içtenlikli ise gerçekten, Ankara'nın kapısını gizlice çalmak onun için manevi bir yıkıma yol açmıyor muydu. Kendi iç huzursuzluğuyla pençeleşen bir adam, Ömer Deniz polis midir, jandarma mıdır, sorusunu gündeme getirmek hakkına sahip midir?

Demek ki Nâzım, o günkü, kendi siyasi pozisyonunu düşünmüştür, Ömer Deniz yanından ayrılıp gidince, üstünde yeniden tehlikeli kuşkular yaratmamak kesin kararındadır. Yoksa artık, kolaylıkla kontrol edemeyeceği akıcı maceralar alıp götürecektir onu biyerlere, devamlı ölüm korkusundan sözetmesi bundandır? Geçtiğimiz sayfalarda onun İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yla bir konuşmasını kaydetmiştik?

Bakan dostça uzatmıştı ona uğurlarken elini:

"Her zaman beklerim Nâzım Bey, ülkeyi karakol karakol dolaşamayacağını siz de takdir edersiniz. Bir haksızlığa uğrarsanız, elini seve seve uzatacağını bilmelisiniz, bir telefon etmeniz kâfidir?"

Bilmem ki onur mu duydu Şair bu ilişkiden, bir yeri geldi de tartıştık sonra Sultanahmet Cezaevi'nde, bu noktayı sormadım. Ama, bugün bile eza duymaktayım. Büyük oynayanlar, ileriye doğru da düşünmek durumunda, zorundadırlar, biz gene konumuza dönelim:

Nâzım Hikmet'le Ömer Deniz, ilk karşılaştıklarında, şöyle uzaktan bakınca, nasıl bir insan manzarası resmederler, hele bir iyice düşünelim? Biri otuzbeş, öbürü yirmi yaşlarındadır, demek ki Ömer, her yönüyle körpedir bu olağanüstü Şair'in yanında. Buna, süper ünlünün, aileden, Sovyetler Birliği'nden aldığı, yurdunda edindiği kültürü, siyasi tecrübeleri de katınız, korkunç bir oransızlık çıkacaktır meydana? Şu halde, Harp Okulu olayında başlıca sorumlu, -niyeti ne olursa olsun- sırıtıp çıkmıyor mu karşımıza? Yoruma, kesinlikle kapalı, devrimci davranışa, temkine, insanca düşünmeye ters düşen bir olgudur bu ve şaşırtıcı bir kimlikle, Nâzım'ın suçlu yüzü, kuşkulu silueti sırıtmakta, belirmektedir ardından?

Baş aktörün kişiliği, çapı, edebi etkinliği bakımından, çağımızın en düşündürücü, yakıcı bir dramıdır bu, Şair'e öğüt vermek kimin haddine? O ısrarla savunduğu bir devrim kavgası stratejisini de kendi saldırısıyla yıkıyor, darmadağın ediyordu. İşte asıl ibret alınacak, şaşılacak nokta, oyun burada. Nâzım Hikmet'in bizlere zaman zaman verdiği öğüt şuydu ve ne kadar inandırıcıydı: "Çocuklar, kimseyi bu harekete, kırmızı dipli balmumuyla davet etmezler. Eğer kişi şu veya bu etkiyle, çekici bulup hareketimize katılmışsa, doğruca, namusuyla görevini yerine getirmek zorundadır. Şunu kesin olarak söylüyorum, bunun başka türlü de bir açıklaması yoktur!"

O, TKP'den atıldığı halde, bu kuruluşla paralelliğini -lâfta da olsa- yıllarca gündemde tutabilmiştir. Öyleyse sormak gerek neden, parlayacak olan Harbiye olayını o kurallar içinde çözme yoluna gitmeyip de, polisten yardım isteme yolu seçilmiştir? Nâzım'dan bu heyecanlı telefon ihbarını alan polis, nasıl bir tavır alacaktır: "Devlet politikasından sapan Harbiyelilerin de, Nazım'ın da, TKP'nin de, Allah belâsını versin!" demeyecek midir? Böyle bir olay karşısında, "Düzenin başlıca koruyucuları olarak, bizim asıl görevimiz nedir?" sorusunu sormayacak mıdır kendi kendilerine: "Nâzım bizden yardım, kendine güvenlik mi istiyor, öyleyse tutsun yakasından o sivri akıllı genci, polise bizzat teslim etsin!" Eğer doğruysa, daha sonra Atatürk'e bir mektup yazacak olan Nâzım Hik-

met, Komünizmden değil, Kemalizmden adalet isteyecek midir? Polisten ise bir şey almak elbette olasıdır, ama, bunun bedelini bin misliyle ödemeye hazır olmalıdır o kişi?

Harbiye Davası'nın başlangıcı, resmi ve resmiyet dışı anlatımı, şimdiye kadar, aşağı yukarı hep böyle olmuştur. Geçtiğimiz sayfalarda da zaman zaman anlattığım gibi, olayın tamamı, yeni bir anlatım açısıyla bütünlüğe kavuşabilecek, olayda zorunlu olarak, gizli kalmış bir girişimin artık açıklanması, davanın yeniden değerlendirilmesini kesinlikle zorunlu kılacaktır. Böylece Nâzım'ın o davadaki rolünün, -olumsuz da olsa- yeni bir boyut kazandığını göreceğiz. Önemli olan, kesintisiz, kısıntısız, çarpıtılmadan ortaya konulacak yapıyalın gerçeklerdir! Eğer paslanmayan çelikten levhalara, bir tek söz yazar bırakırsak, bilelim ki gelecekte o, bir mermi olacaktır, geçmişin net, dupduru, namuslu anlatımını özleyenlerin dilinde.

XXIII

Gelişmeler her yönüyle çetindir aslında ve belli ki, kesinlikle İstanbul Polis Müdüriyeti'nde aydınlanamaz, çözümlenemez. Çünkü Nâzım, olayların normal akımına göre, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı arayacağı yerde, böyle yapmayıp dolaylı başvuruya geçince, Bakanlık İstanbul Polis Müdüriyeti'nden öğrendi bu önemli suç patlamasını. Sorun hiç beklenmedik bir şekilde, bir Harp Okulu Öğrencisini meydana çıkarınca, Bakanlığı şaşırttı ve bir hayli de düşündürdü?

Sivil Nâzım Hikmet'i tutarak, İçişleri mi, Asker Ömer Deniz'in yakasına yapışarak, Genel Kurmay mı olaya el koyacaktı? Harbiye Tevkifatı'nın, Nâzım'ın Müdüriyet'e açtığı telefondan sonra hemen başlamaması, işe el koyacak merciin birden tayin edilememesinden ileri gelmiştir. -ki bunun Donanma Davası'nda da bir örneği vardır- Uzun uzun yazışmalar, bitip tükenmeyen konuşmalar, belki de taa Atatürk'e kadar danışmalar vardır, olabilir işin içinde? Çünkü Şükrü Kaya, yeni iç politikası gereği Nâzım'ı ezmek, yoketmekten ziyade, evcilleştirerek, Şevket Süreyyaların KADRO KALPAZANLARI takımına katmak, orada eritmek istemektedir. Bu bakımdan kendisiyle yaptığı konuşma çerçevesine bağlı kalarak, belki olayı bir komünist tahrikâtı saymamakta, hiç değilse Nâzım'ı koruyarak, Genel Kurmay'dan uzak tutmak istemektedir.

Kapmış koyvermiş, o günlerde Nâzım Hikmet mi sürdürüp götürüyor olayları, yoksa olaylar mı onu bir sonbahar yaprağı gibi uçurup savuruyor uzaklara, bunu kestirmek o kadar kolay değil. Ama Şair'in bir hayli sıkışık ve kararsız olduğu bellidir. Naci Sadullah'dan bir başka alıntı daha yapacağım. Bu son derece sevimli yazar, dostunu biraz kayırıyor olmasına rağmen, gene de bizlere bir şeyler öğretecektir. TÜRKİYE DEFTERİ dergisinden soruyorlar ona:

"1938 -Harp Okulu- olayından sözetmişsiniz?"

Yazar, daha önceki bir açıklamasına işaretle:

"Evet -bu da yukarıdakine- benzer bir olay sayılabilir? Sonuçları (pek) iyi gelmedi ama? Söylediğim telâş, söylediğim çocukluk yüzünden bu da. -Sizin anlayacağınız- mahkûmiyetinin sebebi, gene kendisidir bir bakıma?"

Şair'le Ömer Deniz'in, bir ve ikinci buluşması;

Naci Sadullah devam ediyor:

"O sırada Nâzım, gene şüpheyle anlattıydı durumu bana, çocuğu -yani Ömer Deniz'i- polis sanmış, şüphesini gidermeye çalıştım.

Derken Ömer Deniz -bu sefer de- evine gidiyor Nâzım'ın, Şair gene

görüşmüyor. -Aslında görüşüyor, hem de bir saat- çünkü şüphelenmiş bir kere, hatta öyle şüpelenmiş ki, polise telefon etmeye kalkıyor, bana da söyledi. Tartıştık hatta, her zamanki gibi, durumla ilgilenmemesini söyledim ben. Razı olmuş göründü. Ama, telefon etmiş, hatta Polis Müdüriyeti'ne etmiş?"

Naci Sadullah'ın bize, bazı gerçekleri doğruca aktarmak, anlatmak istediği kesin, hilesiz hurdasız Nâzım Hikmet'i sevdiği de doğru, şu var ki, gene de, en yakın olduğu kişinin ne kadar da uzağındadır. Düşünün ki, bir futbol maçının sonuçlarını tartışmıyoruz, kan var, gözyaşı var, insan acıları var bu konuşmalarda. Binlerce canlımızın, zehirli serpintileriyle derin acılar çektiği bir olayı, saflık, çocukluk, duygusallık gibi sözcüklerle saptırmaya çalışmak, kalkışmak, belki ünlü bir şairi çirkef banyosundan kurtarmaya yarar ama, topluma ne kazandırır, o bir türlü anlaşılmıyor, gerçeklere yüzde yüz uygun da düşmüyor?

Büyük başın, büyük derdi olur, diyor, bir ata sözümüz? Karşı güçlerin, her yönüyle şantaja, tehdide, korkutmaya açık yüklü bir Nâzım dosyasına sahip olduğu belli, soralım, neler neler bunlar? Ama, zaman zaman Şair'in dehşete kapılarak, ölüm korkusundan söz açmasına sebep olabiliyor? Nedir onun peşindeki tehlike, ardından bir türlü ayrılmayan kanlı gölge, yaman kuduz adamlar kim, kimlerdir? Görünen yalın durum odur ki, polis, uzun legal çalışmaları sonucunda, TKP'yle devlet güçleri arasında kıskıvrak yakalamış, sıkıştırmış belli ki onu? Şair, habire çırpınıyor çırpınıyor, yapayalnızdır bir anlamda da, son derece acı ve düşündürücü değil mi? -Senin derdin nedir- diye, bir soranı bile yoktur içtenlikle? İşe bu tarafından bir yaklaşan görünmüyor ufukta. Bu çapraşık olayları, cesaretle yanaşıp yeni verilerle çözümlemezseniz, onlar kollarınıza kelepçe, ayaklarınıza çözülmez bir köstek olacaklardır zamanla.

Harp Okulu Askerî Mahkemesi kararının 318'inci sayfasında okuyoruz:

"Ömer Deniz'in geçen sene -1937- sonlarına doğru, hava değişimi için Edremit'e ve oradan da İstanbul'a gidecek olan Necati Çelik'e Nâzım Hikmet'in yerini tarif ederek, gidip kendisiyle görüşmesini ve edineceği izlenimi belirtmesi, "direktifini verdiği anlaşılmaktadır. Yani o, ikinci sefer Nâzım Hikmet'le evinde buluşmuş, uzun uzun konuşmuş, bir dereceye kadar Şair hakkında belli ki aydınlanmıştır da. Bir ayrıntı var ama, onu bir de arkadaşının gözleriyle görmeyi düşünmüş, yani hayranlık, hiçbir zaman kuşkulanmasını önleyememiştir Ömer'in.

Kanımca, Dava'nın gizli kalmış yönünü buradan başlayarak ele almak zorunluğu vardır. Ancak, Necati Çelik'e verilen görev bundan iba-

ret değildir, -olsa da olur olmasa da- Yani, Nâzım'la iş bitmeyecektir. O, aslında, Türkiye'deki devrimci hareketin büyük ismi, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı bulacak, Harbiye'deki karmaşık ve kararsız durumlarını, onunla çözümlemeye, yani yola koymaya çalışacaktır.

Doktor konusunda da geniş bir bilgisi yoktur Necati Çelik'in, açık yayınlarından tanımaktadır kendisini. Kavgacı yanından da azçok haberlidir, namuslu bir kişiliği vardır, Dr. Hikmet'in. Cağaloğlu Yokuşu'nu tırmanırken, sağda KIVILCIM KÜTÜPHANESİ'nde eliyle koymuş gibi, bulur onu. İçeri girer, raflara başını kaldırarak kitapları süzmeye başlar. Doktor'la tanışmak için oradakilerin aralanmasını bekler, bir ara gözucuyla bakar ona, kemikli esmer, cesur erkek yüzünü yakından görür. Dik duran yapısıyla, insana güven veren bir adamdır bu, bir yanıyla da ne kadar sevecen ve kardeş?

Teketek kalınca Necati Çelik tanıtır kendisini, Harp Okulu'ndan söz açınca, Doktur'un hiç de şaşırmadığını, olaydan sanki haberli olduğunu sanırsınız? Bunlar yüzeyden üstünkörü konuşmalardır bir bakıma. Hava kararırken Doktor onu, bir arkadaşının yazıhanesine götürür, orada başbaşa konuşurlar. Necati, biraz da çocukça başlayan onlardaki bu yeni fikir açılımının, sonra zamanla geliştiğini, buna namuslu arkadaşlarının da katıldığını, ama işte, belli bir noktaya gelip sıkıştıklarını, şimdi de nasıl bir yol izleyeceklerini pek bilmediklerini anlatır?

Necati'yi dikkatle izleyen Doktor, günün kendi açısından politik bir manzarasını çizdi ve sordu, pek ağır ve korkutucu muydu şartlar, bu biraz da bizim bilinçli, örgütlü olarak ortaya atılıp atılmamamıza bağlıdır. Bütün sorun koyunlar gibi sellere kapılmamak, tutunacak bir kıyı, köprübaşı tutmaktı hayatta. Doktor sözlerini şu noktalarda bağlıyor, kendine özgü bir anlatımla konuyu topluyordu:

1. Başımızdakiler, Milli Mücadele deneyinden sonra, durup dururken Nazi provakasyonuna düşmezler?

2. Ordu: Geleceğin katmerli zırhı içinde dünyadan habersiz?

3. Harbiye: Tanzimat ve Meşrutiyet duyarlılıklarını genççe seziyor?

4. Nâzım'ın ve benim yayınlarımızı okuyanlar var?

5. Kerim Sadi, MARKSİZM KALPAZANLARI'nda elendi?

6. Marksizm'e sürtüp geçen tipler arasında bir de Nâzım Hikmet gibileri vardır?

Yukarıdaki kitapta:

7. Nâzım Hikmet'e dokunan birkaç satırcık ne ola?

8. Herkes gerçekten sosyalistse, aramızdaki tartışmalar niye?

Şimdi yüzünün hatları gergin, Doktor, kesin bir anlatımla yapıyordu saptamalarını ve belli ki yaman bir mantık, köklü bir bilgi kaynağına dayanıyordu. Yer yer onun anlatmak istediklerinden daha da fazlasını anlamıştı, o anda Necati Çelik, ama, gene de sordu:

"Doktor arkadaş, Nazım Hikmet, gerçekten Marksist değil midir? KALPAZANLAR kitabınızdaki işaretten, uyarıdan, bunu çıkardık? Bu noktayı mümkünse açıklar, sonra da acaba beni bağışlar mısınız, anlayışımız toy, biraz da körpe bizim?"

Doktor, acı acı güldü:

- "Marksist mi, bu kamufle, örselenmiş sözcüğün artık pratikte bir anlamı kaldı mı, genç arkadaş? Karşı güçler onu, resmen, bağıra bağıra komünist olarak ilân ediyor, kendisi de zaman zaman katılıyor haykırarak bu koroya? Şimdi biz, hâlâ Marksist tanımında direnir, tereddüt eder, bocalarsak, biraz olguların gerisine, gülünç duruma düşmez miyiz?"

Susuyordu sonra Doktor, içtenlikle bakıyordu Necati'ye:

- "Düşman, laf olsun diye, boşuna övmez adamı, kişileri, akımları değerlendirirken, biraz dikkatli olalım?"

Bakışıyor bir karar, anlaşıyorlardı.

Şu kısa konuşmayı üç noktada topluyordu Doktor:

1. Yürümek, adımlarımızı belli bir amaç için atmak?

2. Gereğinde paniğe meydan vermeden çekilmek?

3. Dinlenmek, yara sarmak, yeniden harekete geçmek?

Nasıl geçti acaba bu kısa danışma ziyareti, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dan sanırım iyi izlenimlerle ayrıldı Harbiyeli Necati Çelik. Biraz uzun ve candan el sıkıştılar, sevgiyle buluşan gözler, gözlerden zor kopuyordu. Genç öğrencinin o gece aldığı ilk kesin karar Nâzım Hikmet'e gitmekten vazgeçmek oldu. Yanlış bir adım attıkları kuşkusu uyanmıştı içinde? Gene de, aklında birtakım sorular takılıp kalmışsa, bunları, Nâzım Hikmet'in can arkadaşı Ömer Deniz'i, polise ihbar ettiğini öğrenince kafasından ibretle silip atacaktı. Öte yandan ama Necati Çelik, belki ömrünce, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın şu sözlerini unutmayacaktır:

"Cesur çocuk, bizler mazlum Türkiye proletaryasının haklarını nâçiz -önemsiz- kalemlerimizle savunmaya çalışıyoruz, sizler onları keskin kılıçlarınızla koruyacaksınız!"

Şimdi biz konumuzu, bu noktaya kadar sürdürüp getirince, Harp Okulu Davası sanırım bir anlamda, tek ayak üstünde durmak, sakat görünüşünden kurtulup -tabii devrimciler açısından- iki ayağının üstüne

basmak şansına kavuşuyor. Böylece, pek doğal olarak günümüze kadar, kamuya yansıyan manzarada da bazı çok önemli değişiklikler olacaktır. İster mağdur, ister muhbir, Nâzım'ın asıl yanlışı burada değil, kendisini alemin merkezi sayışındadır. Davanın tam 50 sene kamuya temelinden saptırarak sunulması, hem resmi görüş açısından, hem de sorumsuz sollarca uyduruk iddialarla yanlış mevzilerde savunulması, oradaki devrimci ışığın doğruca belirmesine de engel olmuştur.

Burada, biraz durup sormak gerek, o kadar Harbiyeliyi kasten çirkef yağmuruna tutarak, maceracılıkla suçlamak mıdır aslında önemli olan, yoksa, onları ihbar eden haksız pozisyondaki, ünlü bir kişiyi körü körüne savunmak mıdır. Kaldı ki arayış içinde olan öğrenciler, yalnız Nâzım Hikmet'e değil, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya başvurmuşlar?

Şu halde, bir toplum davasına soyunan, bunu zaman zaman bağıra bağıra açıklayan, yazan, çizen kişiler, kendi partilerinin koyduğu davranış ve eylem ahlâkına da kesinlikle uyacaklardır. Bunun başka türlü bir yorumu ve açıklaması olamaz, yapılamaz! Yoksa, kendine başvuran Harbiyeliyi, kapıp telefonu -polise ihbar etmeyi değil- aklının köşesinden bile geçirmeyen Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bu yiğitçe davranışını nasıl açıklayacaksınız? Onun bu çelikten kişiliği, bir takım solların kaypak davranışları yanında sadece bir rastlantının ürünü müdür? Devrim savaşı onun bütün hayatı boyunca, en korkunç ve taviz tanımaz uğraşı olmuştur. Nâzım'ın, legal Marksizmi, bir taktik olarak değil de, daha ziyade bir strateji saydığı pek dikkatleri çekmemiştir. Buraya dikkatle parmak basmadan onun büyük yalpalamalarını anlamanın kesinlikle olanağı yoktur?

O, hiç geçilmez sandığımız Sovyetler Birliği hudutlarını defalarca delik deşik etmiş, yani Nâzım temel eğitimini Rusya'da yapmış, -dikkatlerden kaçmaz sanırım- Dr. Hikmet de Türkiye'de, korkunç işkenceli şartlarda. Ama ama, uygulamaya gelince, nasıl da bir birinden uçurumlarla ayrılıyorlar? Biri, devrimci bir hareketin, teorisini, statejisini, taktiğini, yaman bir kahramanlıkla ayakta tutarken, öbürü çıkacak Harp Okulu Mahkemesi'nin karşısına: "Ben burada muhbir olarak bulunuyorum, nasıl nasıl mahkûm olabilirim!" diye haykıracaktır?

Kıvılcımlı, genç Harp Okulu öğrencisi Necati Çelik'le, onların tehlikeli açmazlarını tam bir soğukkanlılıkla konuşurken, en başta partisinin onurunu üstün tutmuş, bu yola yenice ilgili duymaya başlayan bir gencin namuslu kişiliğini maceralardan korumasını bilmiştir. Bundan da çıkan sonuç odur ki, kendisine fikir danışılan kişi, biraz bile kaypaklığa sapsa, bundan daha büyük sosyal yangınlar çıkabilecek, Harbiye Davası daha

da büyüyecek, bitip tükenmez demagojik saptırmalara yol açabilecekti? Dr. Hikmet'in yıllarca denenmiş saygın parti önderi kişiliğinden elbette başka türlüsü beklenmezdi, ancak, burada henüz gençliğinin baharını yaşayan genç Necati Çelik'in de, onu destekleyen Harbiyelilerin de, olaydaki namuslu cesur tavırlarını kesinlikle unutmamamız, unutturmamamız gerekiyor.

Demek ki -Nâzım'ın, affedilmez gafından yararlanan- egemen sınıflar, bir bardak suda komünizm tehlikesi süper abartmasıyla fırtınalar yaratarak, nice nice insan değerlerimize acımasızca kıymış, onları tarih önünde suçlu bırakmıştır. Buna bir de: Karakolda doğru söyleyip, mahkemede şaşan, devrimbazları da ekleyiniz, korkunç bir manzara çıkıp gelecektir karşımıza, yarım yüzyıldır önünde bocaladığımız.

XXIV

Denilebilir ki, Harbiyedeki arkadaşları adına, Ömer Deniz'in Nâzım Hikmet'in peşine düşmesi, bunun sonradan polisçe duyulması, Şair'in özel durumu nedeniyle, içişleri bakanlığının bir süre bunu askerlerden gizli tutması, belli ki hükümet çevrelerinde, olayın tutukluk ve kaygı yarattığını ortaya koymaktadır. Çünkü, ne zamandır Nâzım'la danışıklı dövüş tutturmak isteyen, bunu ne zamandır sürdüren resmi sivil çevrelerin, işin bir anlamda kontrolünü ellerinden kaçırmak endişeleri vardır. Kaldı ki, ordu yüksek kademesinin, olanları öğrenince nasıl bir tavır alacağı bilinmemekle beraber, böyle bir durum gerçekleşirse, bunun bir yerde Atatürk'ün otoritesini bile zorlayacağı korkusunu yaratmaktadır?

Bu konuda hükümet her ne kadar birtakım tedbirler almışsa da, Nâzım'ın polise yaptığı ihbar duyulunca, işler bir hayli karışacağa benzemektedir. Şair, bilerek ya da bilmeyerek korkunç bir belânın kapısını çalmış, Genel Kurmayın kesin müdahalesine zemini hazırlamış oluşturmuştur. Böylece yalnız kendinin değil, hükümetin de hareket serbestliği alanını daraltmıştır. Bilmek gerekir ki onlar, olayın duyulmasını erteleyebilir, sonuna kadar saklayamazlar. Bir de, ihbar edilen kişinin Harbiyeli genç bir komünist olduğunu düşünün, bunun yüksek askeri kademelerde yaratacağı sarsıntıyı kestirebiliyor musunuz? Onlar bunu doğrudan keşfedememenin acısını insanlarımızdan soracak, anlatacaklardır.

İşte, o kritik günlerde iç politik durumu çok iyi bilmek ve kıl tartan bir teraziyle tartmak, iyice ölçmek biçmek, değerlendirmek gerekmektedir. Öte yandan başkanlığa Celâl Bayar'ın getirilmesi, İsmet Paşa gibi makamında belli bir ağırlığı olan kişinin, oradan uzaklaştırılması, bir görünüş de olsa, daha sağa kayıldığı izlenimini vermektedir. Böylece ister istemez KADROCU'ların resmi sol politikası da, bir duraksama dönemine girmiş sayılabilir? Kaldı ki bir harbiyeli ünlü bir şairimiz tarafından polise ihbar edilmiş, işler büsbütün karışmış, arap saçına dönmüştür.

Bu kördüğümün çözümlenmesi, belli ki başta hükümetin Nâzım'ı kollayan uyduruk sol politikasını, iplik iplik aydınlatmasına, cesur adımlar atmasına bağlıdır. Şu halde, önce onların olaylara net bakış açısını bilmemiz, öğrenmemiz gerek? Soralım hemen öyleyse, bu hükümet komünistlere şiddetle karşı mıdır? Derin bir kalp huzuruyla açıklayalım, evet, karşıdır! Sorunumuzu bir başka açıdan yineleyelim: Bu hükümet komünistlere karşı, hoşgörülü müdür? Buna da olumlu cevap verelim: Evet, hoşgörülüdür! İyi ama, bu iki birbirine karşıt görüş, nasıl oluyor da birbirini yok etmiyor, aynı zamanda zıddıyla beraber var olabiliyorlar? Bu insanı şaşırtmaz mı, derinden derine düşündürmez mi?

Demek isteriz ki, her iki görüş de doğrudur, ama kime, kimlere karşı? Bunu çözümleyebilmek için geriye değil, ileriye bakmak, 1946, 22 Ekim, ULUS Gazetesine uzanmak, orada T.E.K. Sosyalist Partisi'ni yeren bir başmakaleye gözatmak gerekmektedir. Diyor ki Falih Rıfkı: *"Türkiye'de komünistler olduğunu kim inkâr edebilir? Bunlar yazılarıyla, çalışmalarıyla, polisteki sicilleriyle bellidirler. Kendilerinin demokrasi hürriyetlerinden faydalandıklarını da görmüyor değiliz?"*

Bu güçlü kalem birtakım saygın vatandaşlarımıza nasıl Osmanlı tebaası gibi yukarıdan baktığını, küçümsediğini, zulme lâyık gördüğünü saptamakta, orada işaret ettiğimiz iki sorudan: "Bu hükümet komünistlere şiddetle karşı mıdır?" şıkkını ustaca işlemekte ve doğrulamaktadır. Ancak, gene onun, aynı konuyla ilgili, bir başka görüşünü de hatırlatmak son derece önemlidir. O sadece Türkiye'de değil dünyamızda da Marksist akıma kafadan yüklenirken: "Namuslu Türk komünistlerini aralarından atan bu azılı Moskof ajanları!" diyor.

Falih Rıfkı yukarıdaki iki anlamlı bilmeceyi, biraz kapalı da olsa açıklamaktadır. Düzenin baş kalemi ortaya çekinmeden koyuyor ki: Türkiye'de onlara göre iki türlü sol vardır, bunlardan biri "namuslu", öbürü de "namussuz" komünisttirler. Burada, Falih'in getirdiği yenilik, onlara: "Azılı Moskof ajanı" yakıştırması yapması, kendi tuttuklarına ise: "Namuslu Türk komünistleri?" rütbesini vermesidir. Yazar'ın lânetledikleri, Dr. Şefik Hüsnü ve arkadaşlarıdır, tuttukları, kayırdıkları, Nâzım Hikmet ve arkadaşlarıdır. Neymiş Şefik Hüsnü takımının suçları: "Aralarından namuslu Türk komünistlerini atmak" Öyle anlaşılıyor ki, bu ünlü kalem TKP olaylarını oldukça yakından izliyor.

Şunun da kaydında bir yarar vardır ki, Şair, biraz Falih'ten daha yumuşak, ama -kendinden dinledim- Dr. Şefik Hüsnü ve arkadaşlarına karşı, Ulus yazarından daha ılımlı deyimlerle saldırıyor, onları karalamaya çalışıyordu, yani TKP onun başlıca saldırı hedefiydi. Bu bakımdan Mustafa Suphi'ye devamlı prim vermesi, övgüler düzmesi, hiç de rastlantı değildir, Komünist Partisi realitesine set çekmek içindir. Yani kendine göre Nâzım'ın da stratejisi, taktiği vardır, o da son duruşmada: "Falih Rıfkı'yla bir yöntem birliği mi" arzetmektedir.

Yukarıdaki satırlar bize, Harbiye Davası'na sürüklenirken hangi atmosferde yaşadığımızı, açık açık, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde göstermektedir. Yüzeyde, namuslu Türk Komünisti Nâzım yargılanacak, ama aslında Ulus Başyazarı'nın deyimiyle gerçek hedef "Moskova ajanı namussuz komünistler"dir. Anlaşılan şudur ki, Nâzım büyük bir isim, ona vurmakla, komünistlere vurulmuş sayılmıyor, gerçek durum da bu

değil mi? Falih Rıfkı burada, C.H. Partisi'nin geleneksel sinsi, ama kökeninde yığınların uyanışına şiddetle karşı olan saptırıcı politikasını savunuyor. Mareşal Fevzi Çakmak'tan çok daha büyük bir ustalıkla, başarıyor da.

İşaret ettiğimiz aşamada yapyalın gerçek şu ki, siyasi hava ne tür bulutlarla yüklü olursa olsun, ağır canyakıcı sonuçlar getirecek Harbiye Davası'na doğru gidilmektedir. Kabağın ilkin Nâzım Hikmet, sonra Ömer Deniz'in başında patlayacağı anlaşılmaktadır ki, kestirmek zor değil, onlar ön saldırı hedefi olacaklar, arkada sıralananların ise kimler olacağı pek bilinmemektedir. İşin bu noktasına gelince olaya 50 sene uzaktan bakmak hayli düşündürücü ve üzücüdür, bizim için? Üstelik, bir bardık suda fırtına koparmanın dramını yaşatan o zamanın idarecileri bunda şeref buldular mı acaba, bu da yeniden bir sorulmalı, hiç sanmıyoruz, hatırlamıyoruz?

Ömer Deniz dahil, böyle bir yıkımın kurbanları olacak harbiyelilerin, kendi mesleklerinde, okullarının en canlı, en çalışkan, vatansever, -kapitalist sever değil- kişiler olduklarını biliyoruz. Ancak, öte yandan siyasi konularda henüz yeterince gelişmiş kimseler olmadıklarını da teslim etmek zorundayız, görmezden gelemeyeceğimiz şartların dayattığı bir olgudur bu. Onlar askerliği serbestçe, teorik ve eylemsel olarak kavradılar. Ancak, siyasi konulara ayırdıkları zaman hiç de yeterli olmamanın dışında, sinsi yasakların tuzağıyla da karşı karşıya değil miydi? Burada gençlerin yaş ortalamalarını da, şöyle bir düşünmek, hesaba katmak gerek. Ama yazık ki harbiyelileri acımasızca harcayanlar işin bu yönünü kesinlikle hiç düşünmediler. Kaldı ki yargılayanlar marksizmin ne olduğunu da kesinlikle bilmiyorlardı, öyleyse, cehaletlerinin intikamını mı alıyorlardı Ömer Deniz ve arkadaşlarından? Tek bildikleri şey, bunun bir Rus oyunu olduğuydu.

Osmanlı Türkiyesi'nde Rusya ne ise, Cumhuriyet döneminde de aşağı yukarı odur, ama böyle bağnazca bir saplantı, önce bizim aleyhimize olmaz mı, yani gerçeği duruca görmek, kabullenmek değil midir asıl önemli olan? Ama, bunu tartışmak hiçbir zaman kolay olmamış, olamamıştır. Çünkü soruna ekonomik-politik ve bir dünya görüşünün ışığında yanaşamamaktasınız, saptırmanın, sapmanın kurnazlığıdır sizin için önemli olan. Uyarımızı unutmadan hele şu yavan görüşlere bir göz atınız, Asım Us, anılarında diyor ki:

"Milli Mücadele'nin ilk devresinde Rusya Türkiye'ye yardım etmiştir. Kasabın kurt elinden kuzuyu kurtarması ne ise, Sovyetlerin Milli Mücadele devrinde, Batı devletlerine karşı bize yardımı öyle olmuştur."

H.İ. Göktürk'ten de bir başka örnek:

"Sovyetler, Türk Kurtuluş Savaşı'na, Türkleri sevdikleri için yardım etmemişlerdi. Ancak (bunu) kendi amaçlarına uyacak bir araç olarak düşünüyorlardı?"

Aslında incelemeye bile değmeyen bu sözde görüşlerin, gırtlağına kadar his batağına saplandığı bellidir. Demek ki, vaktiyle Çarlık Rusyası istenmiyordu, şimdi de Sovyetler Birliği hiç istenmiyor, sorun onlara göre bu kadar basit. Peki ama, orada meydana gelen tarihin en büyük ihtilâlinin anlamı ne idi ve neden sarsmıştı dünyayı on günde? Böyle yepyeni bir olgunun, son derece eski, hurda ölçülerle, sözde görüşlerle değerlendirilmesi doğru mudur, çağımıza uygun mudur? İnsan sömürüsünü baş düşman ilan eden bu devrim, bir mazlum ülke halk savaşçıları olarak bizleri de ilgilendirmez mi? Osmanlı devrindeki insan sömürüsünü, ona, cumhurluk etiketi takarak yeniden piyasaya sürmek pek öyle zor anlaşılır bir meta değildir. Beyler, artık uyanan halkımız pekalâ farkında, ayrımında bunun. Uyanın ey aymazlar, atı alan çoktan geçti Üsküdar'ı.

Öte yandan da, aslında önümüzdeki yapyalın gerçek şu ki, hava ne tür bulutlarla yüklü olursa olsun, bir bardak suda fırtına koparmak hazırlığında olan Harp Okulu Askerî Mahkemesi'ne koşar adım yol alınmaktadır. Kimlerin ne ölçülerde ceza alacakları uzaktan uzaktan da olsa kabaca kestirilmekte, böylece başta Nâzım Hikmet, Ömer Deniz isimleri üstünde durulmakta, ondan sonrakilerin ne olacakları pek bilinmemektedir. Kanun en başta onu yapanlar tarafından hoyratça, sorumsuzca çiğnenirse, böyle bir ortamda insanın canına amanlık araması ne anlam taşıyabilir, işte bizleri kara kara düşündüren buydu?

Biraz durup düşünmek, hatırlamak gerek:

Bu olayın direkt ve dolaylı ilgilileri, Nâzım Hikmet, Ömer Deniz, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yla, mahkûmiyet günlerimde defalarca konuştum, tartıştım. Bu birinci elden bilgi edinmek olanağıydı benim için. Ama o günlerde bunu yazmayı kurduğumu iddia edemem. Sonradan bu konuları ikinci ellerden de okudum defalarca. İçtenlikli olanları da vardı, olayı sorumsuzca saptıranları da? Şu var olayın bütününün etraflıca kaleme alınıp doğruca yazılmadığını kesinlikle iddia edebilir özellikle bu noktaya dikkatleri çekmek isterim. Üçüncü ellere gelince, yalan, dolan, saptırma pervasızca cirit atıyor kitap sayfalarında. Bunlar bir nebze olsun gerçekten geçelim, merceği bile yansıtmıyorlar.

Bu arada gene olayla ilgili bir takım önemli ayrıntılar var ki, gün yüzüne çıkması başlangıçta sakıncalı görünmüş, öylece karanlıklarda kal-

mıştır. Onlar hatırlanınca, verilen cezaların ne kadar yakıcı ve haksız olduğu meydana çıkacaktır. Şunu demek isterim, Harbiye olayına, tam alevlendiği zaman değil, sönmeye yüztuttuğu evrede el konulmuştur bir bakıma. İşin bu yönünü kuş uçurtmayan görevliler kesinlikle es geçmiş -bilerek ya da bilmeyerek- böylece acıların artmasına sebep olmuşlardır. Bu kritik noktada, olmaz ya, derin araştırıcı bir titizlik beklenirdi onlardan. Çünkü şimdi anlatacağımızı bir Ömer Deniz, bir de yakın arkadaşı biliyorlardı, sanırım günümüze kadar da gizli kaldı. Bunun ortaya çıkması, belki onların davadaki durumlarını ağırlaştırabilirdi, ama öte yandan da, onları yargı yoluna çıkaranların, yoktan yonga koparmak istediklerini de -niyetleri ne olursa olsun- açıkça ortaya koyardı.

Şimdi anlatacağım bazı geçmiş olaylar, olgular, bizim kuşkularımızda, endişelerimizde, ne kadar haklı olduğumuzu doğrulayacaktır. Nitekim Harbiye'deki marksist akımın kesin bir ağırlaşmaya, yavaşlamaya gittiğini gören Ömer Deniz, -profesyonel ihtilâlciler değil ki bunlar- ilerde yeniden bir atılıma geçmek için, geçici olarak bir ara vermeyi düşünür bu siyasal mayalanmaya. Güvendiği bir iki arkadaşına durumu açıklayıp, özellikle kendisinin de uzun bir süre ortadan, ortalıktan kaybolması gerektiği kararına varır. Onun bütün atılımları böyle, askerce ve kesindir, ona yakın olunca bunu hemen anlarsınız.

Bu bakımdan, acele bir hazırlıkla Sovyetler Birliği'ne kaçmayı kararlaştırır. Fikrince orada tahsil görecek, ülkedeki girişimi belki de zamanla küllenecek, hiç kayıp vermeden bu durumu atlatabilirlerse, Rusya dönüşü daha bir esaslı olarak harekete yeniden başlayacaklardır. -Hangi genç sosyalistin kalbinde böyle bir aslan yatmaz.- Bu yeni planı uygulamaya geçmek için en kestirme yol nedir öyleyse, yaman bir atılımla Ankara'da Sovyet Sefareti'ne gitmek, bu şekilde orada sınırdan çıkma işini bir karara bağlamaktır, olur mu? Ömer'e sorarsınız olur. O, sefaretteki yetkililere açık açık anlatacak derdini, buna bir çözüm bulmalarını isteyecektir.

Hemen harekete geçer, sivil giyinir, atak ve pervasız, yanındaki arkadaşıyla Sovyet Sefareti'ne varır. Kararları gereğince yukarı aşağı gelir giderler, bir arada durumu uygun görüp Ömer dalar içeriye, arkadaşı çevreyi kollayarak orada gezintisini sürdürür. Bu ara Ömer sefaretin iç kapısına varmıştır bile. Biraz sonra da kendisini sefirin karşısında bulacaktır. Sefir ona hangi dili bildiğini sorar, Ömer Fransızca bildiğini söyler, karşılıklı konuşmaya başlarlar. Bu beklenmeyen misafir derdini anlatmaya girişir.

Kendini tanıtır, neden geldiğini açıklar, Sefir Tarantiyev Yoldaş dik-

katle dinlemektedir onu: Onların Harbiye'de marksist bir teşkilâtları vardır. Bir mayalanma meydana getirmek için her şeyi göze alarak çalışmışlardır da. Ama, hem diledikleri güce kavuşamamışlar, hem de kapitalist polisin kesinlikle gözlerinden kaçabildiklerinden emin değildirler... O hareketin lideri olarak Rusya'ya kaçmak istemekte şimdilik teşkilâtını bir yıkımdan kurtarmak, bir de orada ekonomi-politik okumak istemektedir. Böylece daha da bilinçlenmiş olarak yurduna dönecektir?

Ömer, heyecanını gizleyemeyerek bunu sefir Tarantyev Yoldaş'a anlatmış, şimdi de ondan cevap beklemektedir, ama, yazık ki bu işin o kadar kolay olmayacağı, olamayacağı anlaşılmaktadır. Sefir ona der ki sakin bir havada: Bir Sovyet sempatizanının Türkiye'den ülkesine geçmek istemesi, son derece normal bir olaydır ve bu istek karşısında sempati duyduklarını gizlememeleri gerekmektedir. Ancak oraya kanunsuz gidişin yolu kesinlikle Sovyet Sefareti değildir, kaldı ki buna devletlerarası kurallar da olanak vermemektedir. Anlaşılan odur ki, Ömer ne kadar büyük tehlikeler karşısında olursa olsun, başka bir kurtuluş yolu denemelidir!

Genç harbiyeli, güçlü Sovyetler Birliği'nin sefiri, karşılıklı bakışırlar, Ömer son derece pratik zekâsıyla yanlışını çabuk kavrar. Böyle bir iş için, ona istekli olmak tek başına yeterli değildir, önüne serilen engelleri de kavraması gereklidir. Ayaklanıp el sıkışırlarken sefir ona der ki: "Komsomol, sakın sözlerimi yanlış anlamayın, ülkemiz elbette her inançlı yabancı sosyalistin de ikinci vatanıdır. Buna rağmen derim ki, kaçmak bir çare değil. Siz yurdunuzda kalın, inançlarınız yolunda savaşın, ta ki bu halk, sizin, kendilerinin onuru ve hürriyeti için uğraştığınızı, savaştığınızı anlasın?"

Ömer oradan uzaklaşırken, olayın analizini yapacak durumda değildi, çünkü kafası karmakarışıktı. Komşu ülkeye kaçma yolu burada kapalı görünüyordu, şu var ki sefir telefonu açıp kendisini ihbar etmemişti polise. Demek ki, daha ilk bakışta inanmıştı genç harbiyelinin devrimci namuslu kişiliğine, aşkolsun!

Kemal Sülker Dosyasının 50'nci sayfasını açıyoruz:

Nâzım Hikmet'le Ömer Deniz'in ilk karşılaşmaları.

Ömer Deniz:

"Ben Harbiyeliyim, Harbiye'de daha (da) arkadaşlarım var. Sol fikirliyim. Bir polis hafiyesi değilim. Bana inanınız?"

Nazım Hikmet:

"İstifade edeceğiniz her şey Cumhuriyet'in altı prensibinde vardır!"

Ömer Deniz:

"Rusya'ya kaçırılmam hakkındaki teklifime ne dersiniz?"

Nâzım Hikmet:

"Böyle şey olmaz. Benim hiçbir tarafla alâkam yoktur. Burada kalmak en münasip harekettir!"

Yukarıdaki, kısa Nâzım Hikmet ve Ömer Deniz konuşmasından anlıyoruz ki, hem Sovyet sefiri Tarantiyev Yoldaş, hem de Nâzım Hikmet, Ömer Deniz'in Rusya'ya kaçırılmaması konusunda -mutabık- yani anlaşıktırlar. Şu farkla ki, Rus, heyecanlı genç ziyaretçisini resmi makamlara haber vermemiş, Türk ise onu, İstanbul Emniyet Müdüriyeti'ne ihbar etmiştir. Tarihte ibret var, kimbilir, daha neler neler var?

XXV

1937 yılı. 17 Ocak ortalarında, İstanbul Polis Müdüriyeti Nâzım Hikmet'i gözetim altına alır. Geriden geriye yapılan araştırmalar, soruşturmalar, değerlendirmeler, özellikle, İçişleri Bakanlığı'yla, Genel Kurmay arasında merci tayini sorunu bir sonuca bağlanmış, artık tutuklamaya gelmiştir sıra.

O günlerde Nâzım normal hayatını yaşar ve bir gazete de YAŞAMAK HAKKI isimli tefrikası sürüp giderken, aniden tutuklanıp Ankara'ya gönderilmesi, Babîali'de hayli sarsıntı yaratmış, herkes birbirine sorar olmuştu: "Neydi, neydi bu, ne oluyoruz gene?" diye. Sanırım ben de ertesi günü Cağaloğlu'na uğradım, bu resmî Nâzım bombardımanının arkasında neler olduğunu anlamaya, çözmeye çalışacaktım. Doğru gittim KIVILCIM KÜTÜPHANESİ'ne. Hemen de bir hafta geçince özlemişiz birbirimizi, Doktor Hikmet'le hararetlice el sıkıştık. Bir iki hoşbeşten sonra günün flâş konusuna geldi sıra: Nâzım'ı neden tutuklamışlardı?

Doktor'a göre bunda şaşacak bir şey yoktu, şaşırtıcı bir şey vardı, çünkü Nâzım, kendiyle konuşmaya gelen komünist sempatizanı bir genci, önce konuştuktan sonra, telefonla polise ihbar etmişti. İyi ama: "Nasıl nasıl bir iştir bu?" İnsanın adeta küçük dilini yutası geliyor, şaştım şaştım?

Dedim ki içimden: Doktor pek boş konuşmaz, elbette bir bildiği vardır? Bir de, ondan duyduğunuzla yetineceksiniz, adetidir, fazla soru sorulmasından da hoşlanmaz, gizli hareket kuralları uygular tekmil yaşamına, tartışamayız?

Sonradan Kemal Tahir, Nâzım'ın bu tutuklanma olayını Sultanahmet Cezaevi'nde şöyle anlatmıştı: "Biz bu beklenmedik haberi duyunca, inanın ki birden çarpılmışa döndük." diyordu. "Buz gibi donuvermişti çevremizdeki siyasi hava. Belli ki selâmı sabahı keseceklerdi çevremizde dost dost diye dolananlar. Anlaşılan odur ki, Naci Sadullahla bir ben varmışız, Nâzım'ın çevresinde, arkasında?"

Hatırlamıştım hemen, ta seferberlikte, iki rençber konuşmuş:

"Ne var ne yok sizin köyde?"

Öbürü cevaplıyormuş:

"N'olacak, yekûn köy asker oldu. İbiş oğlu asker oldu, Seviş oğlu asker oldu, daha köyde kim kaldı ki?"

Hikâyeyi anlatan açıklıyordu:

"Demek ki koca köyde, iki adet askerlik çağına gelmiş kişi varmış?"

Kemal Tahir'in tatlı tatlı anlattığı konu da pek bundan farklı değil,

büyük Nâzım tutuklanıyor, koskoca İstanbul'da arkasından harekete gelen içtenlikli iki kişi var?

Naci'ye ilk sorum şu oldu:

"Canım kardeşim, nedir bu çabuk söyle?"

Baktım hiç bozulmamıştı o:

"Hani o polise Harbiyeliyi ihbar etmişti ya?"

Dondum kaldım:

"Eee, açıkla biraz?"

"İşte şimdi kokusu çıkıyor?"

İtiraz ettim:

"Canım aradan aylar geçti, o olay küllenmedi mi?"

Naci ağır ağır açılıyordu:

"Kemal, sen hiç akıllanmayacaksın öyle mi, söyle?"

Güldüm, tir tir titrerken:

"Hadi hadi, yardım et de akıllanalım?"

Acı acı gülümsüyordu Naci:

"Siyasi Polis zamanlamayı bizim keyfimize göre yapmaz!"

Sustum sustum:

"Hak veriyordum ama ona, doğru söze ne denir?"

O, sesi daha da kederli sürdürüyordu:

"Ama ben söyledim be kardeşim ona, bu çocuğu ihbar etme, dedim. Önce kabul eder gibi göründü, sonra gitmiş ihbar etmiş. Akıllının cahiliyle uğraşmak zor?"

Kemal sürdürüyordu:

"Bunaldık, çatlayacağız, derdimizi kime, kimlere anlatacağız" Dert büyük, evet ama açık açık gerine gerine konuşamıyoruz ki? Derken attım üstümden tutukluğu, gel bakalım Can kardaşımız Naci, atarız kendimizi Sirkeci'de bir meyhaneye. Doldur bakalım, boşalt bakalım, o bana derdini yanıyor, ben ona. Bir ara dedi ki, Allahı var, "Meze de al Kemal, çarpılırsın durum kritiktir? Kendimizi büsbütün kaybetmeyelim, önümüzdeki sorun, çok çok önemlidir?"

Böylece içimiz kederle kabarmış, konuştuk konuştuk, vardığımız karar şu: Biz bu uğursuz olayı, yarından tezi yok halka bir beyannameyle açıklayacağız, ama, çok kısa ve vurucu olacak, yani üç sözcükten ibaret: "Nâzım Yalnız Değildir!" Bu tevkifin verildiği gazete haberiyle birleşince halkın kafasında yaman bir iz bırakacaktır. İşte böyle anlamlı olacaktır beyannamemiz?

Ertesi gün erkenden buluştular Ankara Caddesi'nde, Naci heyecanla sordu:

"Kemal tamam mı, beyanname eylemine geçiyor muyuz?"

Dünya kafamın içinde dönüyor, öyle endişeliyim ki:

"Naci Naci" dedim "Öfkeyle kalkan zararla oturur, ben bu işi bir daha araştırayım soruşturayım? Ve takım da öylece yattı, beyannameyi bastıramadık."

Aradan geçen yıllar doğrulamıştır ki şunu, Şair'in arkasından çırpınan iki kişiden, Kemal Tahir'in tam esnafça davranışlar içinde olduğu, Naci Sadullah'ın ise, gerçekten onun dostluğuna sadık kaldığı anlaşılmıştır. İşte böylece YOL ANILARI'nda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın andığı: "Nâzım Hikmet'in, bir telefon vuruşuyla Türkiye'de askeri mahkemeler devri başlamıştır." Bunun çağımızda bir benzerini ararsak, yalnız Nazi Almanyası'nda rastlayabiliriz ki, orada Hitler Rayştag'ı gizli emriyle bizzat yaktırmış, sonra da cehennemi bir tedhiş havası sürdürmüştür ülkesinde, Peki ama Harbiye'de isyana kalkan kim, kimler, kitap okumak isyana durmak anlamını mı taşır? Bu bakımdan gerek Harp Okulu, Gerekse Donanma Davası, aslında bir bardak suda fırtına koparark -bilerek ya da bilmeyerek- kabaran Nazi istila dalgalarına yumuşak bir zemin hazırlamaktadır.

O günler zordu, iyi ama bugün o geçmişi araştırmak, kanlı izleri görmek de, onlardan ibret almak da zor. Çünkü her geçen bir taş atmış bu kör kuyuya, ama içinde neler olduğunu yakından araştırmamış. Bunun çoğusu vurdum duymazlıktan ileri gelmiş olsa bile, çoğusu da olayları anlatırken kasten saptırmışlardır, cehaletin, korkunun, çıkarın kahrolası döngüsünde. Bir yalanın, bin kişiye zararı olabileceğini düşünmemişlerdir. Bunlardan iki örnek sunacağım:

Birinci örnek:

"Ömer Deniz, Nâzım Hikmet'e duyduğu hayranlık nedeniyle, bir gün onu bir sinema holünde görmüş olduğunu söyleyince, Harp okulu içinde varlığı iddia edilen suçlular arasında Nâzım Hikmet de karıştırılivermiş" (*)

İkinci Örnek:

"Yani, Ömer'in olup olmayacak şeyler söylemesi, olayın içine, Nâzım Hikmet'in de katılmasına yol açmıştır." 1938.A.Kadir.

(*) Yön.24.Haz.1966.

Şimdi, birinci örneği düzeltelim:

"Ömer Deniz, Nâzım Hikmet'e duyduğu hayranlık nedeniyle, bir gün onu bir sinema holünde görmüş, tanışmış, konuşmuş, vadalaştıktan sonra, Nâzım onu İstanbul Polis Müdüriyeti komünist masasına telefon ederek ihbar etmiş, böylece Şair, kendisinin de mahkûm olduğu askerî mahkemeler çığırını aşmıştır!"

İkinci Örnek:

"Yani Şair'in hayranıyla güzel güzel konuştuktan sonra, akıl almaz vahim bir davranışa geçmesi, resmi makamları ihbarla uyarması, kendisini Harp Okulu Davası'nın -haklı olarak- baş suçlusu haline getirmiştir!"

Şimdi gözlerimizle gördük ki her iki örnekte bize bir çelme atmak, olayı kasten saptırmak için kalem alınmıştır, olayın seyrini doğruca izlemek zahmetini gösterirsek, o örneklerin düzeltilmiş şeklini okuyacak, olayın aslını anlayacağız. Yani açıkçası, Nâzım, Ömer'i ihbar etmeseydi, belki de gene bir Harp Okulu Davası olacaktı, ama bu sefer kesinlikle Nâzım bu olayın içinde olmayacaktı. Naci Sadullah diyor ki, "Rica ettim, uyardım, genç Harbiyeliyi ihbar etmemesini söyledim, bana bunu kabul etmiş gibi göründü, ama sonra ihbarını yaptı. Demek ki Şair bunu bilerek, isteyerek yaptı, tarih karşısında da sorumludur.

Yukarıdaki iki alıntı da -gereken yere oturtulmazsa- bize aslında bir şey anlatmamakta, adeta çözülmez bir bilmece sunmaktadır ki, onları kesinlikle mahşere kadar çözümlememiz olanaksızdır. Burada bize arap saçı gibi bir olay sunulmakta, ama bunun baş suçlusu -olayı başlatan kişi- ustaca gözlerden saklanmaktadır.

Yukarıdaki o iki alıntının arasında tam yirmi aylık bir ara bulunmakta, bu da bize gösteriyor ki, A.Kadir, yeminli, usta bir saptırmacıdır. Bir olayı açıklamak değil maksadı, sorumsuzca bozmak, sorunun aslını çaktırmadan gözlerden kaçırmaktır. Nâzım'a aşırı sevgisini açıklaması elbette yasak değildir, ama bunu, gerçeği sorumsuzca saklamak yolunda kullanmamalıydı. Çünkü yalan toplumlarda, belli bir süre saltanat kursa da, bir gün elbette bunun kokusu çıkacak, insanlar ibretle izleyeceklerdir bu ölmüş gayretkeşleri ki, ayrıca (o) Nâzım'ın iki yakınından çok yardım gördüğünü söylemektedir böyle bir kitabı hazırlamak için, aşkolsun!

1.inci örnek paragrafın anlamını açıkladık, şimdi onu gerçek yerine koymayı deniyoruz, Ömer Deniz: Nâzım Hikmet'e duyduğu hayranlık nedeniyle, birgün onu bir sinema holünde görmüş olduğunu **bu sorgu sırasında söyleyince?** Soralım şimdi hangi sorgu: Yani, tartışma olayından hemen de dört ay sonra, ilk defa tutuklanıp, sorguya çekilince,

Nâzım'la tanıştığını söylemiş, açıklamıştır Ömer Deniz? Neden neden: Sorguyu yapanlar polisin bu konudaki raporunu, gururla ellerinde tutmaktadırlar da, ondanl

Bu bilgilerinin, temelini oluşturan polis raporu da doğrudan doğruya, Nâzım Hikmet'in telefon ihbarına dayanmaktadır? Şimdi anlaşılan odur ki: Ömer Deniz aylarca Şair'le konuşmalarını saklamış, bu onun ciddi devrimci kişiliğini açıklamaz mı?

A. Kadir yazıyor;

Nâzım Hikmet duruşma hakimine dedi ki:

"Ben sosyalist değilim, komünistim!" İşte Şair'in, sevabı da burada yatıyor, günahı da. Gene aşırı heyecanla, kendini evrenin merkezi sayıyor?

İyi ama, Ömer Deniz de hiç lekesiz, gepegenç, kararlı bir komünist sempatizanı değil mi?

Şairin duruşmada, Marksist-Leninist terminolojiyi altüst ederek: "Ben sosyalist değilim, komünistim!" şeklinde konuşmasını haydi geçelim, neden Ömer Deniz'i kendi çarpık ideolojisi -Troçkizm- uğrunda malzeme olarak kullanıyor? Haydi, birinci karşılaşmalarında ondan şüphelendi diyelim -olmaz ya- aylar sonra yeniden görüşmüşler. Hem de iki saat, dostça ahbapça, duruşmada bütün bunları bir tuzak olarak gençler aleyhinde kullandığını açıklamıyor? Belli ki artık, kuru kuruya: "Ben komünistim" demek, hiçbir anlam taşımıyor: "Öyleyse, komünist sempatizanı bir genci neden polise ihbar ettin?" diye sorarlar adama. Bakın duruşmada sapsız bir cümlesi var onun: "Bir de, Emniyetten gelen bir rapordan söz ediliyor?" diyor, Nâzım, polis raporlarını karikatürize etmeye girişiyor, aslında gerçeği doğruca analizden kaçınıyor. O rapor, Nâzım Hikmet'in Ömer Deniz'i, sıcağı sıcağına İstanbul Emniyet Müdüriyeti Komünist Masası'na ihbarıyla ilgilidir, Şair'in, belaların kapısını açtığı anahtardır?

A.Kadir için, Dr. Hikmet Kıvılcımlı diyor ki:

"Kimi edebiyatçı, felâketzede Harbiyeliler derler ki, Nâzım'ın ihbarı bir vesile olmuş, neden peki -(Cezayı Vesile Hanım'a değil de, Nâzım Hikmet'e vermişler? Ke.Ko.)- Ancak Harbiye'de o ihbardan önce, hiç bir cidi koğuşturma yürütülmediğini kimse inkâr edemez. Bu bakımdan, dilediğimiz şairane ofemizmi kullanalım: Nâzım'ın bir telefonla Siyasi Polis'ten Genel Kurmay'a dek etkisi belli. Bütün o deliğine metelik sokulur sokulmaz, önüne geçilmeyen mantık gereği çarklar dönüşü ile, devlet makinesinin çılgınca alarma geçtiği ortadan kaldırılamıyor.(*)"

Doktor, yukarıdaki yazısından yıllarca evvel, A. Kadir'in yüzüne: "E-debiyat her derdin devası değildir, Kadir? -kitabını kastederek- "Sana bu saptırmanın hesabını sorarlar?" demişti. Lirik şairimiz buruk, hüzünlü bakışlarla açıklamıştı bunu bana. Saksağanların fetva verdiği bir garip ülkede yaşıyorduk, Kadir de bilemiyordu belki hangi peygamberin ümmeti olacağını? Alçak gönüllüydü, gürültüden, dağdağadan uzak kalmıştır hep. Türkiye'deki marksist savaşın iç dinamiğini gereğince kavrayabildiğini sanmıyorum.

Nitekim, 1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet, kitabını yazmayı kafasına koyunca, birçok kişi meyanında, gitmiş bir de Kerim Sadi'ye danışmış, Hoca lafı oradan oraya gezdirdikten sonra, öz olarak demiş ki ona: "Ne yazarsan yaz, yalnız, Ömer Deniz'in kendisiyle görüşmeye gittiği, Nâzım Hikmet tarafından İstanbul Polis Müdüriyeti Komünist Masası Şefine ihbar edildiğini kesinlikle kurcalama!"

Bir düşünür lirik şairimiz, evet evet kurcalamasın, kendinin de muradı budur, ama nasıl? Koskoca Beyazıt Kulesi küçücük bir çuvala sığar mı? Hafızasını zorlar Şair, o bilir ki sol Kâbenin iki kapısı vardır ülkemizde, anılanlardan birincisi Nâzım Hikmet, ikincisi de Kerim Sadi. İyi ama bunlar, Dr. Hikmet Kıvılcımlı tarafından "Marksizm Kalpazanı" ilan edilmemişler mi? Bu olay elbette A. Kadir'in de gözlerinden kaçmış olamaz. Şu var, solun açmazları, kapışmaları onun nesine, hiçbir zaman böyle zorlu bir güreşe girecek maddi ve manevi yapıda değildir, Meriç-boylu ve olamadı da?

Halbu ki, ne kadar da iddialıdır kitabının önsözünde, açıklar: "Peki, nesi yazılır bu olayın, diyeceksiniz. Öyle ya, Nâzım Hikmet öldükten sonra orda burda Nâzım için çiziktirilirken, ya da eldeki mallar -harıl ha-

(*) (KİM SUÇLAMIŞ, s.104)

rıl- piyasaya sürülürken, biri çıkar da, hem de Nâzım'a hayran biri, sanki evimi bulamazmış gibi, evime gelemezmiş gibi, ekmek paramı kazanmakta olduğum bir piyasada -Nâzım da böyle yakınır- yol üstünde, olur olmaz insanların yanında: "İyi ki gördüm seni, aman çok lâzımsın bana sen, anlatıver şu sizin olayı bana!" derse ve kâğıda kaleme sarılacak olursa, ne önemi kalır bu olayın? Öyle sanıyorum, biz bu olayları böyle değerlendirdiğimiz için bu hale geldik." Peki -bu hal- nedir açıklamıyor?

Bu girişe yüzeyden bakılınca, davanın mağdurlarından bir kişinin ayaküstü meraklılarına bedavadan kahramanlık kaptırmak istememesine, hak verir gibisinizdir. Ama, kitabın tamamını okuyunca, işlerin hiç de öyle olmadığını hemen anlarsınız. Ne hikmetse o aldırmaz, usta bir masalcı gibi anlatımına devam eder. Kitabın önsözünde böbürlenecektir: "Neden mi yazdım bu kitabı? Büyük bir laf edeyim de size, şaşıp kalın: Bu olayı en gerçek daha doğrusu gerçeğe en yakın yazacak bir ben varım da ondan!" -s.6-

Şairlerin aklına bazen öyle yakıcı sözler gelir, şair bunu gerçek de sanabilir, oysa karaladığı gerçek değil, kendinin gerçek sandığıdır. O zaman hem resmi kesimde, hem de kendisinin çok iyi tanıdığı sol kesimde -işin gerçeğini yazacak- elbette birkaç kişi vardır, işi saptırmayacağını farzettiğimize göre, onun yazacağı kitabın su yüzüne çıkmak şansı var mıdır? Ne diyor Dr. Hikmet Kıvılcımlı o andığımız broşüründe:

"Ok yaydan çıkmıştır, Harbiyelilerin "komünist" aradıklarını işiten Genel Kurmay'ın etekleri tutuşur, her kimse, bunlar, ortaya çıkacak!"

Savcı, Şerif Budak, A.Kadir'in kendisine dememiş mi?

"Dinle beni, ama iyi dinle, siz ya Moskova'dan, ya Roma'dan, ya Berlin'den idare ediliyorsunuz, ama, hangisinden? Sen söyleyeceksin bunu." Demek, bir olayı değerlendirirken, dost düşman demeden, o işin içindeki nesnel verileri değerlendireceksiniz, önce. Şu halde yalnız kendi kafanızda harmanını kurduğunuz bir anlatım yetmez, bu konuda, karşı güçlerin de neler düşündüklerini, kurduklarını bileceksiniz? Siz onları yok sayabilir, alaya alabilirsiniz ama, olayın aslı, eğilip bükülmeye gelmez. Böyle yaparsak uçurumdur yolumuz. Demek ki, düşmanınki de dahil, eylem verileri noksansız koyulacak ortaya, buradan stratejik çizgi bulunacak, bizim bu konuda uygulayacağımız taktik sorun tabii ki ayrıdır.

Çünkü sen "Bu çirkefin içinden Nâzım'ı nasıl sıyırır, kurtarırım" hesabıyla yola çıkarsan, uzun zaman bu yalanı ayakta tutamayacağını geçelim, çok çok çirkefi başka yerlere de bulaştırırsın. Hiç kimse senin sunduğun sözde bilgilerin, başka başka hava çalan paralelliklerini araştır-

maz mı? Böylece hiç ummadığın bir yerden yersin tokadı, yalan öyle bir şeydir ki, siz onu bulup insan yüzüne çıkaramasanız bile, o cibilliyeti gereği sırıtır, her şeyi her şeyi berbat eder. En önemlisi de, Kadir saptırır, düşman saptırır, peki biz gerçeği nasıl bulacağız? Acaba doğru muyum? Şimdi anlatacağım şeyleri dikkatle okumalısınız?

Harbiye Davası'nın başladığı günlerde, Ömer Deniz'i, bir sivil hükümlü kişinin karşısına götürdüler. Orada da, biraz daha değişik türde, ama, aslında Şerif Budak'la A. Kadir arasındaki gibi şeyler konuşuldu, şu var biraz farklı. Davanın esas karakterini açıklamak bakımından da çok çok önemli. Büyük masanın başında odadaki sert resmi havayı yumuşatmaya çalışan Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüer, -hani şu Nâzım'a, Anadolu Destanı'nı ısmarlayan kişi- karşısındaki sandalyede de Harbiyeli savaşkan genç Ömer Deniz. Sigara ikram eder Müdür Bey ona ve masasındaki notlara bakarak anlatmaya girişir:

"Ömer Bey, siz bugün ağır bir davanın sanığı olarak sanırım sıkıntılı günler yaşamaktasınız. Bu bakımdan bir de ben size acılı, karanlık bir tablo sunmak istemem. Genci ihtiyarı biz hepimiz bu ülkenin çocuklarıyız, sonunda. Belirtmem gerekir ki, resmi bir tarafı da yok bu hasbıhalimizin. Yalnız ülkemiz güvenliğinden sorumlu bir kişi olarak, sizlere bazı şeyler söylemek isterim, bu arada sizden de bir şeyler öğrenmek isterim, sanırım anlaşacağız?

Dünyanın derin bir siyasi buhrana yuvarlandığını elbet siz de biliyorsunuz, düşmanlarımız elbet bizim ülkemiz üstüne de bir takım gizli hesaplar tutuyorlardır, bu Rusya da olabilir, Almanya da olabilir, İtalya da olabilir? Bize bu konuda bazı bilgiler verebilir misiniz? İdeolojik formasyonunuz bizi ilgilendirmez, vatanseverliğinizden kesinlikle kuşku duymuyoruz?"

Ömer Deniz duvarlarda gezdirdi gözlerini:

"Böyle şeyden hiç mi hiç haberim yok efendim."

O, üsteledi:

"Bunu içinde bulunduğunuz davadan ayrı düşünmeniz gerektiğini bilmem anlatabildim mi?"

Ömer genizden öksürdü:

"Anlıyorum anlıyorum Beyfendi, ama inanınız bir bilgim yok."

Pattadak Kuze'ye kaydırdı konuyu Şükrü Bey:

"Bizim Rusya'yla bir çekişme sorunumuz olmadığı meydanda?"

Ömer, renk vermemeye çalışıyor:

"Ne iyi, bakın o yönden eminsiniz?"

Asıl bombayı geriye saklamıştı Müdür Bey:

"Zaten, bize Nâzım Hikmet söz verdi, bundan sonra Türkiye'de komünist faaliyet yapmayacak?"

Nâzım Hikmet'le yüzyüze bir pazarlığa girişen bu adam, kimbilir neler demek istiyordu, Ömer'in bunu çakması güç, onun için bakındı ve sustu.

Şükrü Bey sürdürdü:

"Size Nâzım Hikmet'in altı oka sadık olmanız yolundaki önerilerinde de aslında kötü bir şey yok, Komintern yayınları da bu yolda değil mi? Bizim sizden asıl öğrenmek istediğimiz, Berlin'in, Roma'nın durumudur, onların Harbiyeyi karıştırmak istemediklerinden emin misiniz?"

Ömer, gene kestirmeden gidiyordu:

"İnanın ki Müdür Bey, benim bu konuda bir bilgim olamaz!"

Halbuki, Nazi Almanya'sında yayınlanan anti Sovyetik KAFKAS DAĞLILARI Dergisi'nin, Harbiye'deki sağcı öğrenciler eliyle, gizlice Sovyetler Birliği'ne gönderildiğini gayet iyi biliyordu. Ama, gene biliyordu ki, bunun bile söylenmesi, aleyhlerine bir hava yaratabilir. Öte yandan polis adamı saptırmaktan başka bir gaye gütmüş olamaz. Bu bakımdan ne kadar az konuşsa, o kadar iyidir.

Ömer Deniz o anda, Şükrü Sökmensüer tarafından nasıl bir tuzağa düşürülmek istendiğini kavrayabilmiş miydi, bilmem. Ama, Nâzım Hikmet'in, kendisiyle ilk konuşmalarını sıcağı sıcağına polise telefonla ihbar etmesi, işte hep bu üst düzey ilişkilerin içinde yatmaktadır. Nasyonal Sosyalist Şevket Süreyyalar, Vedat Nedimler, İsmail Hüsrevler, Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüerler, İçişleri Bakanı Şükrü Kayalar. İşler daha önce buralarda pişirilmiş kotarılmış, Harbiye Mahkemesi belki de bir göstermeliktir?

Ömer Deniz, Savcı Şerif Budak'ın huzuruna çıkarıldığında, onun masası üzerinde duran bir kâğıda gözattı -unutulmuş mu kasten mi bırakılmış- belli değil, şöyle yazıyordu bu kâğıtta: "NÂZIM HİKMET'le, ÖMER DENİZ'e, EN AĞIR CEZAYI VERİNİZ!" İmza, Mareşal Fevzi Çakmak.

Onun, Harbiye Davası'na nasıl bir ağırlık koyduğunu, nasıl bir hava estirdiğini biliyoruz. Ama, sorun sadece bu değil, yüzeyden bakınca, bu iç çelişki çözümlenemez, evet, emir Mareşal'den, şu var, sorunun derindeki kurgusu İçişleri Bakanlığında, Nâzım Hikmet'e ANADOLU DESTANI siparişi veren Şükrü Sökmensüer'de? Peki öyleyse, Nâzım Harbiye Davası'nda ne arıyor? Bu açık, o, Ömer'in ziyaretini, nerede, ne zaman, hangi makama bildireceğini kestirememiştir. İçişleri Bakanlığı, Genel

Kurmay trafiğini birbirine karıştırmıştır. Genel Kurmay, velev ki tehlikeli ideolojiler edinmiş de olsa, bir Harp Okulu öğrencisinin bir komünistin ağzında sakız yapılmasına katlanamaz. İşte bu büyük yanlışıyla Nâzım, Mareşal'ın doğrudan baskısını üzerine çekmiştir.

Ömer Deniz'in bana söylediğine göre, Atatürk'ün Celâl Bayar'ı, devreye sokması, Nâzım Hikmet, Ömer Deniz ve daha nice Harbiyeliyi, Mareşal Fevzi Çakmak'ın kurşuna dizme emrinden kurtarmıştır. Eh o yakıcı, insanı tir tir titreten canavarlaşmış şartlarda, Şükrü Kaya'nın, Emniyet Umum Müdürü'nün, Nâzım'a ve güya kışkırttığı Harbiyelilere yapabilecekleri iyilik bundan ibaretti. Gerçekten de işi şakaya almamak kanısındayız, Ankara'da yer yerinden oynuyordu. A. Kadir hatırlatıyor, herkes bir şey söylüyor: "Kimi de diyordu, kurşuna dizmekten başka çare yok bunları!" Yukarıdaki zehirli hava, tabana böyle yayılıyordu.

XXVII

Harbiye'de duruşma başlarken, şunu neden açıkça söylemiyor, söyleyemiyoruz? Nâzım Hikmet'in politika yaptığı bir ülkede, elbette olaydan doğacak şan, şeref, başarı, zafer onun -işler tersine giderse- bundan oluşacak yenilgi, zarar hepimizin, sol kesimin, yani açıkçası TKP'nindir. Çünkü yıllardır burjuvazi, onun güvenlik güçleri, sol görünümlü yardakçıları, ellerindeki tekmil yayın araçlarıyla kamuyu bu yolda şartlandırmışlardır. Onlar biliyorlardı ki, her şeyi Nâzım'la açıklamak hem gayet kolay, ama, bu yolla birikecek kara kalabalıkları, bir iki el mantar tabancası atışıyla dağıtmak işten bile değildir. Örgütlü hareket böyle miydi ya? Onun en küçüğü bile, zamanla en büyük belâ haline dönüşebilirdi. İşte külâhlı kuvvetlerin yıllardır uyguladıkları ayır buyur startejisi ve takdiği buydu?

Tutukluluğa adım adım yürüdüğü son aylarını nasıl geçirmişti acaba Nâzım? Bunu belki bekliyor, belki beklemiyordu. Şu var ki sonunda yakasına yapışmıştı polis, o da, sorgusuz sualsiz bu işi atlatamayacağını anlamıştı. Nitekim hemen Ankara'ya götürülmüş, Askeri Cezaevi'nde günlerce kapalı kalmıştır. Remil atmaya gerek yok, biliniyordu ki bu süre içinde, tarifsiz acılarla kıvranmış, düşünmüş, düşünmüştü. Belki de: "Senin adını / Kol saatimin kayışına / Tırnağımla kazıdım." diye başlayan şiirini, ola ki, tonlamayla yazmaya girişmişti önce. En yakınına yazdığı şiirden sözediyorum, çünkü bu en sıkıntılı, çekilmez acılı günlerinde, namussuz duvarlara bakıyor, karısına yalnız ona sığınıyordu.

Yanıyordu yüreği, türlü açmazların küflü demir çemberinde kıvrım kıvrım kıvranıyor, yaylım ateşe tutulmuş, domuz kurşunuyla vurulmuş, gibi. Onu çekenler bilir, en güzel şiirler bile bu çatlayan, su isteyen kavruk dudaklara bir serin damla bile değildir. Onun derdi gamı taş gibi sarılıydı şimdi sırtında. Karısına acıklı mektuplar yazacak, başına gelenlerden habersizmiş gibi yakınacaktır, acaba acaba öyle mi? Ama, kararı kesindir artık onun, kurtulursa bu badireden de, -ki bunu ummakta, yerden göğe kadar haklı olduğunu söylemektedir- kendisini artık, sanatına ve karısına verecek içtenlikle inanarak mı yazıyordu acaba, hiç sanmıyoruz? Herkes çok iyi biliyor ki, Nâzım zamanlı zamansız büyük sözler söylemiş, aynı zamanda iktidar çevreleriyle karmaşık bir takım ilişkilere girmiş, şimdi bu sahte dostları, daha doğrusu düşmanları, onu affetmez görünüyorlardı.

Hasmın hasma rahmet okumayacağını elbette biliyoruz, ama, hiç değilse devrimci tarih karşısında, kirlenen ismini neden temize çıkarmak için harekete geçmiyorsun? Sen dün, Nâzım Hikmet gibi bir isim-

den, politik-manevi destek arayan bir genci, önce kendisiyle tatlı tatlı konuşup, sonra kahrolası yanlış bir hesapla, sıcağı sıcağına polise ihbar etmişsin. Sonuç olarak, onların yirmi kişiye yakın bir takımla mahkeme önüne çıkmalarını sağlamışsın. Sorumluluğunu takınıp seni kıskıvrak bağlayan şartları açıklayarak, yüzünden belâlara uğrayan Harp Okulu öğrencilerinin zincirlerini çözdürecek misin?

Yanıyordu yüreği, şaka değil bakın cayır cayır yanıyordu. Çelişik duyguların, yanılgıların, pişmanlıkların, demir çemberinde kıvranıyordu yaylım ateşe tutulmuş bir ceylan gibi? Belki bir yudum suyu bile çok görüyorlardı şimdi ona. Demek ki, en güzel şiir bile bu çatlamış dudaklara serin bir damla bile değildi: "Senin adını / Kol saatimin kayışına / Tırnağımla kazıdım!" İşte bu bile, onun yaralı kırlangıç gibi çırpınan yüreğini kesinlikle rahata kavuşturamazdı? Onun derdi başka, bambaşka, onun derdi, sırtında taşınmaz bir taş gibi sarılıydı, şimdi. Aldanışının, aldatılışının, iç ağrılarını mı çekiyor, kavgadaki büyük yanlışı mı, affedilmez hatası mı yoksa şu anda karşısına geçip ona ahret soruları soran, üstüne üstüne varan?

Buradan, karısına ilk yazacağı mektupta, başına gelenlerden hayretle yakınacaktır, peki, bir soru da sana sormayacaklar mı: "Kardeşim, seni buraya camiden mi getirdiler?" diye. Haydi eşini bu işlerin uzağında sayalım, iyi ama kendi de, bir an o büyük adımlarının Nâzım'ı uçuruma götürebileceğini hiç hiç aklına getirmemiş miydi? Olur a, belki de, Şevket Süreyyalardan, Vedat Nedimlerden, Sadri Ertemlerden, Emniyet Umum Müdürlerinden, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Beylerden oluşan ve taa Atatürk'e kadar tırmanabileceği Şair'e duyurulan, o sihirli merdiven bir Mareşal tekmesiyle parçalanıyor, çökü mü veriyordu şimdi? Evet, sorular cehennemi bir vınlamayla, dönüyordu dönüyordu kafasının içinde. Olur muydu, olur muydu böyle bir şey? Olmuyorsa, bu günlerdir çektiği cehennem azabı neydi? Belki bunun açıklaması kolay ama, Nâzım için kesinlikle zordu?

O özel sohbetlerinde: "Kapitalizm, onun karşısında örgütlü işçi sınıfı" gibi, marksist terminoloji kullanmaz, bunun yerine, politik kapışmaları üst düzeyden alarak: Askerler, askeri istihbarat, Mah, gibi terimlerle kanılarını açıklamaya çalışırdı. Niye temel deyimleri kendi adlarıyla anmazdı acaba? Üstünde zaman zaman düşündüğüm, ama, bir türlü çözüme kavuşamadığım konu da budur. Demek isterim ki, Donanma Komutanlığı Adli Bürosundan, Üsteğmen Halûk Şehsuvaroğlu'ndan alınan Nâzım Hikmet'in, Atatürk'e yazdığı söylenen bir mektupta bir paragraf dikkatimi çekmiştir. Bunun Harp Okulu Mahkemesi'nin anlatımında anılmasını zorunlu sayarım.

Diyor ki Ata'ya Şair:

"Yurdumun ve inkılâpçı senin karşısında anlım açıktır. Yüksek askeri makamlar, devlet ve adalet, küçük bürokrat gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp yurt haini değilim ki, bunu bir an düşünebileyim?"

Bunun anlamını çözümlemek o kadar kolay değil. Çünkü Nâzım bu dramatik şikâyetnamesinde: **Yüksek Askerî Makamlar'ı, devlet ve adalet, küçük bürokrat gizli rejim düşmanlarından, ayırıyor, kayırıyor** gibidir sanki, ama, nasıl olur ve kimdir, kimlerdir bunlar? Eski dönek komünistleri, Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüerleri, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı mı kastediyordu yoksa? Öyle ya, onlar Genel Kurmay'ın ezici çarkından, Şair'i kurtarmak için, Harp Okulu Davası'nda en ufak harekette blunmak şöyle dursun serçe parmaklarını bile oynatmamışlardı? Ne güzel sözler söyler her zaman halkımız: "Polis ile olma dost, feriştah olsa bile?"

Şimdi, biraz nefes alalım mı;

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer?

Radi Fiş diyor ki:

"Nâzım Lenin'le karşılaşıp konuşmak fırsatını bulamamıştı, ama bir buçuk yıl sonra, naaşı başında tutulan şeref nöbetine katılacaktı?"

Ondan ötesini Nâzım sürdürüyor:

"Biri kapıyı açtı, matem marşı ulu bir deniz uğultusu gibi çarptı yüzüme. Aklın alamayacağı kadar aydınlık aydınlık. Kristal avizelerin böyle kocamanlarını bir de Kremlin Sarayı'nda gördümdü. Bu aydınlığın içinde bir insan selidir akıyor ağır ağır; kolumdan tutan adamla ilerliyoruz, ilk gördüğüm Krupskaya oldu. Çiçek yığınları önünde, ortadan ayrılmış kır saçları, dümdüz entarisiyle duruyor, kolları yanlarına sarkık. Patlakça gözlerini alabildiğine açmış, bir yere bakıyor. Baktığı yerde Lenin'i gördüm (*).

Yıl 1938'ler Türkiyesi'nden bir kesit veriyor, şimdi biz, ağır ağır, yoklaya yoklaya, az hatayla bir konunun üstesinden gelmeye çalışıyoruz. Şöyle bir kuşbakışı gözatınca, büyük Lenin'in ölümüyle bizim aramızda,

(*) Nâzım'ın Çilesi. S. 138.

topu topu 15 yıl var. Bir insan ömründe onbeş yıl nedir ki, diyemeyiz? Hem çok önemli, hem de önemsiz şeyler olmuştur bu zaman diliminde. Koskoca Nâzım Rusya'dan dönmüş, yıllarca akıntıya kürek çekercesine çırpınmış durmuş, şimdi ise, akıl ermez küçük hesaplara soyunmuştur. Sermaye çevrelerinde film danışmanı, TKP'yi bir pula satanların yakını, konuşmanı.

Ne çıkar, ne çıkar bundan? demeyin. O şimdi Harp Okulu Mahkemesi'nde, 19 yaşında bir genç Leninist'i, yani, Harbiyeli Ömer Deniz'i İstanbul Polis Müdüriyetine ihbarının hesabını verecektir. İnsanın hayretle sorası geliyor, Lenin, ne zaman nerede, hangi kitabında öğütlemiş bu ihbar metodunu? Kemal Tahir'den şöyle bir hikâye dinlemiştim. Sibirya'da sürgünde bulunan bir grup bolşevik'i, Parti, kaçıracağını duyurur yoldaşlarına. Onlar da, şehirde pazar kurulduğu bir kalabalık günde kampı terkederler. Ama, bakın ki aksiliğe, kurtarıcı ekip bir türlü ortalarda görünmez. Mahkûmlar troykalara dolup aşağı yukarı gider gelirler, dikkatleri çekmemeye çalışırlar.

Akşam yaklaşıp hava kararmaya dururken bunlardan biri, bir üniversiteli gence yaklaşıp açık açık durumundan yakınır. Öğrenci onu alıp evine götürür, kalır orada. Birkaç gün sonra kaçışı organize eden komite gelir alır onu sığındığı yerden. İhtilâlden sonra, bu gibi yoldaşlara yardım edenler araştırılır ve Sibirya'da o üniversiteli bulunur, şu var ki onu arayanlar şaşar kalırlar, çünkü o genç ora emniyet müdürünün oğludur. Sorarlar kendisinden bu çapraşık durumu, der ki: "Ben bir Rus'um, bana sığınan o kişiyi korumak benim görevimdir. Babamın emniyet müdürü olması yalnız kendini ilgilendirir... İstermisiniz bu hikâyeyi Kemal Tahir, Nâzım Hikmet'ten duymuş olsun?

Evet, biz esas konumuza dönelim, 1938 Ankarası'nda hava alabildiğine gergin, bir bardak suda fırtına koparma uzmanlarının etekleri zil çalıyor. Gene idam sehpalarının kurulacağından söz ediliyor. A. Kadir'in yazdığına göre: "Nâzım asılacak!" İşte bu havayı yaymaya çalışmaktadırlar. Şair'in annesi, karısı nefes nefese Ankara'ya koşmuşlardır. Yakınlarından birisi önerir: "Çıkın Mareşal'e, yalvarın, sen karısısın, sen de anası?"

"Ben dünyada yalvarmam!" der, Şair'in karısı.

Ana, Ressam Celile Hanım şaşırır:

"Nasıl, nasıl, yalvarmaz mısın?"

"Nâzım Hikmet'in karısıyım ben, yalvarmam Fevçi Çakmak'a!"

Ayağa fırlar şimdi ana:

"Kız" der "asacaklar kocanı, nasıl, yalvarmaz mısın?"

"Asarlarsa assınlar!"

"Asarlarsa assınlar ha! Bana baksana sen, ben anayım ana! Yalvarmakta ne, gider onun bokunu yerim, na şöyle avuç avuç, oğlumun canını bağışlasın tek!"

Bu sahne kuşkusuz ki, Cumhuriyet tarihimizin, en yakıcı, en iğrenç olaylarından biridir. O dertli anayla birlikte siz okurlarımın da kalplerinin parçalandığını biliyorum, ama, zalimin pisliğini yiyecek kadar alçalınca söyleyin geriye ne kalır? Sınıf savaşı yüceliğinden çok şey kaybetmez mi? Diyorsunuz ki içinizden, keşke bunu kaleme alan, acılı ve can telâşına düşmüş bir anayı kem gözlerden esirgeseydi, içim burkularak yazıyorum bunları?

Piraye Hanım'a gelince, kesinlikle bir diyeceğim yok, çünkü o çapının bilincinde, son derecede insanı onurlandırıyor. İbret alınması gereken bir örnek oluşturuyor, yeni kuşaklar önünde. En korkutucu anlarda bile, zulme teslim olmayan, insanı, insanlığı ayakta tutan kadınlarımız var demek? Başka başka örnekleri de unutmadan, onların büyük destanlara konu olmalarını dilerim!

XXVIII

1938 yılı, 29 Mart'ında, Ankara'da Harp Okulu Askeri Mahkemesi, -önemli!- kararını açıklayıp, biri sivil, biri asker iki kişiye en ağır -sivil 15, asker 9 yıl- cezayı verdi. Bunlar Nâzım Hikmet ve Harp Okulu Öğrencisi, Ömer Deniz'dir. Öbür maznunlara da çeşitli hafif cezalar. Şair'le istanbul Sultanahmet, Ömer'le Sinop Cezaevi'nde bu konuyu bir Donanma Davası mahkûmu olarak, uzun uzun konuştum. Aradan tam elli sene geçtikten sonra, şimdi de oturdum yazıyorum. Yazık ki, okuyucularımıza olayı apaçık sunmak, duyurmak şansından, bir anlamda gene yoksunuz, gene karanlıklardayız.

Neden neden, çünkü o zalim, mahkeme başlamadan bitmişti de ondan? Yani biz aslında, yargıçların arkasındaki gizli mahkemeyi bilmiyoruz? Onların nasıl böyle bir cezalandırma kararına vardıklarını, iç ve dış olayları, havayı nasıl değerlendirdiklerini bilmiyoruz. Üstelik bu görünmez güçlerin, daha Harbiye Davası'nı bitirmeden, açacakları Donanma Davası hakkında çalışmalarını da bilmiyoruz. Demek ki, dönüp dönüp, Nazi Almanyası'ndaki dünyayı ateşe vermek hazırlıklarından, bunun bizdeki siyasi kıpırdanışlar üstündeki tesirinden söz açmak yetmiyor? Bütün bu oyunlar, arkadan arkaya nasıl yönetiliyor, kimler tarafından pişirilip, kotarılıp döndürülüyor? Cevabı açık -bize kapalı- bu kalın perde gerisinde hazırlanıyor, bütün bu kanlı oyunlar.

Bu konuda sap koyulup, saman savrulan makine gibi durmadan güya halka birtakım bilgiler sunuluyor, -bunu yapanların çoğu iyi niyetli ama, hiç kimse Nâzım'ın dayısı, Milli Mücadele'nin ünlü komutanı Ali Fuat Paşa üstünde durmuyor, onun Çerkez Ethem konusunda Mustafa Kemal'den ayrı bir tavrı olduğunu incelemiyor? Paşa'nın antikomünist olduğu kesindir, zaman zaman yaptığım incelemelerden çıkardım bunu. TKP'ye karşı bir komünist olduğunu iddia eden bir yeğenle dayının politik ilişkileri nedir, bu işlerin çok mu uzağındadır, yoksa Paşa? Hayır, hayır, kesinlikle böyle değil, onun Donanma Davası'nın verdiği ağır ceza kararıyla ilgili bir mektubunu okumuştu Nâzım Hikmet bize Kemal. Tahir, ben, üçümüz Sultanahmet'in bahçesinde dolaşıyorduk. Diyordu ki Paşa:

"Unutma Nâzım, böyle davalarda önce kelleyi kurtarmaktır önemli olan, ondan ötesini geç bir kalem!"

Bu ne demektir bu, Paşa o gizli güçlerle elbette haşır neşir, onların dilinden çok iyi anlıyor, ama, bize de göstermiyor karanlıklardaki canavarı? Yalnız zulüm perdesini biraz biraz aralıyor, hepsi hepsi o kadar. Peki, ne var ne var böyle kelle alacak, adam boğazlayacak, üstelik de

bundan on yıl kadar evvel, ağır bir suçlamayla yeğeni TKP'den de atılmıştır. Buna aldırmamış, Partiymiş gibi hareketlerini de sürdürmüştür.

Üstelik, gerideki güçlerin -ne hikmetse- büyük bir çoğunluğu tarafından da sevilmektedir, öyleyse bu gün de sormak gerek, bu kelle alma tehdidi ne? Olayın içyüzünü kurcalayınca, ya Nâzım vallahla billâhla soru havasını dağıtıyor, ya ısrarla susuyor, ya da çocukları bile kandıramayacak sudan şeyler söylüyordu. Bunlar, hangi ciddi kuşkuyu dağıtabilir, üstelik tereddütler sürer gider, işte sürüyor? Bu bakımdan, göstermelik Harp Okulu Davası'nda olsun artık Şair'in davranması, büyük bir cesaretle gemi azıya alması gerekliydi, Nâzım'ın?

Yani, olaya bir de bu yönden bakarsak Ömer Deniz'i İstanbul Polis Müdüriyetine ihbar, bir başlangıç değil, feci bir sonuçtur. Onun için meselâ, 1928 yılı Rusya dönüşüne, sonra Parti'den atılışına, legal marksizm şampiyonluğuna kadar gitmeli, Rusya'dan, neden sıtkının sıyrıldığını açıklamalıdır. Sonra Vâlâ Nurettin, Vedat Nedim, Şevket Süreyya ve benzerlerine gelmelidir sıra, onlarla kâh dost, kâh da düşman gibi görünmesinin sebebi nedir. Amerikan sosyalisti M. Zekeriya kimdir -Sabiha Zekeriya'ya saygımız saklı- onu nereden nasıl buldu, beraberce Parti'ye karşı politikasını yürüttü. Sonra sonra taa Ankara kapılarına kadar sokulmasının sebebi, sebepleri nedir?

Öyleyse artık, göstermelik Harbiye Davası'nda bari, gizli oyun aktörlerini bir bir -yer yer kendi yüzünü kızartacak da olsa- açıklamalı, Türkiye devrimci mücadele tarihinin en büyük bombasını patlatmalıdır. Bu inanın ki birçok olağanüstü gelişmelere yol açacak, bir dereceye kadar gerçek solun tıkanıklığını da çözümleyecektir. Kaldı ki genel bir silkelenişe, uyanışa, direnişe bu yoldan kapılar açılabilir, herkes dostunu düşmanını ayan beyan daha net görebilir. Korkacak ne var bunda, kirli işler çevirenler utansın. Zaten geniş bir ilgi ve sevgi var Nâzım Hikmet'e, onun yeniden bu yolla bir güç haline gelmesi işten bile değildir. Hataları, günahları, yanlış anlaşılmaları, sözün ayaklara düşmesini, yeni ve verimli çalışmalar silebilir, saygınlığa dönüştürebilir ancak?

Ama ama, bize yapması çok kolaymış gibi görünen, onun için son derece güçtür, olanaksızdır belki, nitekim Harp Okulu Davası'nda Nâzım bu beklenen yiğitliği göstermiyor, gösteremiyor, düşmanları güldürüyor, dostları ağlatıyordu. O, artık çok iyi bilinen dumanlı, sisli havasını sürdürüyor -tantanalı bir mağduriyet perdesi arkasında- ama ebedî bilmece, bir noktada artık sarsıntı geçiriyordu. Görünen net ve açık durum şudur ki, Harbiye'deki fikir mayalanması, Nâzım Hikmet'e ulaşmakla, Genel Kurmay'ın eline göstermelik de olsa, olayı sonuna kadar sömür-

me, kullanma olanağı veriyor. Nâzım tam bu noktada olayın içine ne olursa olsun girmemek ustalığını gösterememiş bulunuyordu. Yanlışı açıktır ki, sadece kendi pozisyonunu düşünmekten ileri geliyordu. Halbuki Ömer Deniz ona tam bir içtenlikle, Harbiye'de kendinden başka arkadaşlarının da olduğunu söylemişti?

Böylece ne Nâzım kendi sakat doğrultusunu koruyabiliyor, ne de Harbiyeliler erimek, belki de büsbütün dağılmak kararsızlığı yolunda devam edebiliyorlardı. Nâzım'ın Ömer Deniz'i polise ihbar etmesi, Genel Kurmay'a, Nâzım-Ömer kolunu, yapay da olsa birleştirmek, onları bir örgütmüş gibi Harbiye Mahkemesi'nde acele duruşmaya çekmek, belki de bu yöntemlerle mahkûm etmek olanağı veriyordu. Nâzım, bu son derece sakat davranışa girmeseydi, hem bir kuruluş olarak Harbiyelileri, hem de tek başına Nâzım Hikmet'i tevkif edip mahkûm etmek olanak dahiline girmezdi, giremezdi. Denilebilir ki bu delikanlı gençlere, postu para edecek bir baş aranıyordu, Nâzım çıktı ortaya: "Ben varım, ben varım!" dedi, bastırdı polise, telefonu. Yani, o olmasaydı Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın yerinde söylediği gibi: "Askerî mahkemeler devrini açmak" pek kolay olmayacaktı, bilmem anlatabiliyor muyum?

Harp Okulu Askerî Mahkemesi, Gerekçeli Kararında Nâzım Hikmet'i şöyle suçluyor:

"Ömer Deniz 1937 yılı sıla dönüşü, İstanbul'a uğradığı zaman, eserlerinden ilham aldığı ve memleketimizde komünistlik çalışmalarının tek kişisi olarak tanıdığı Nâzım Hikmet'le görüşmeye karar verdiği ve kendisini İpek Sineması'nın holünde arayıp bulduğu, bir süre evvel hapisten çıkmış olduğunu hatırlatarak: "Geçmiş olsun Üstadım" dediği ve kendisini tanıttıktan sonra, Harp Okulu'nda komünizm ve onun yayılması amacıyla, inancıyla dolu kavga arkadaşlarının bulunduğunu, kendisinin fikirlerini beğendiklerini ve eserlerini okuduklarını ve güven vermek için gizli polisten olmadığını, konuşmasında içtenlikli bulunduğunu, Rusya'ya kaçmak niyetinde olduğunu, söylemiş ise de:

Genç Harbiyeliye ilk görüşte güven duymayan Nâzım Hikmet'in, Ömer Deniz'in bu sözlerine cevap olarak: Cumhuriyetimizin kabul etmiş olduğu umdelerden söz etmiş olduğu ve konuşmanın sonunda, o zaman İstanbul Emniyet Müdüriyeti komünist masası şefi olan Başkomser Salih Tanyeri'ne, olanları telefonla bildirerek, kendisine mektep talebelerini göndermemelerini söylediği, Salih Tanyeri'nin ise, böyle bir şeyin olmadığını, cevap olarak bildirdiği anlaşılmaktadır. Aradan üç--dört ay kadar bir zaman geçtikten sonra -3.12.1937- tarihine rastlayan şeker bayramının arefe günü okuldan kaçarak, İstanbul'a giden Ömer

Deniz'in, Nâzım Hikmet'i Nişantaşı'ndaki evinde ziyaret ettiği ve odasında yalnız olarak bir saatten fazla konuştukları...(*)"

Görülüyor ki, hüküm fıkrası da, bir Harbiye Davası'nın başlamasını, Askeri Ceza Kanunu'nun çiğnenmesini, ilk olarak Ömer Deniz'le, Nâzım Hikmet'in tanışıp, konuşmasına bağlamaktadır, her ikisiyle de yüz yüze yaptığımız o zamanki konuşmalar da bunu kesinlikle doğrulamaktadır. Şimdi biz olaya 50 sene uzağından bakıyoruz, her şey geçmişin hiç mi hiç dağılmayan sisinde, ama, biz gene soralım: Peki peki ne var bunda ve tozlanmış hüküm fıkrasının bize anlatmak istediği nedir? Yepyeni fikirler fikirlerle dopdolu, yelelerini uçura uçura koşan Ömer Deniz'e sorarsanız, bu son derece ateşli gence bakarsanız, hayatını seve seve verebileceği bir -başlangıçla- karşı karşıyasınız.

Bu Ömer Deniz'in biraz da genç arkadaşlarının sarsılmaz gibi görünen kanısı, inancıdır, doğal olarak kendi kendileriyle sınırlıdır Ömer, bu fikir mayalanmalarına bir çıkış yolu bulabilmek için gitmiştir Nâzım'a, biraz da gözüpekliğin kurbanı olmuştur. Çünkü onda yeni yeni alazlanan bu ateş, kendisinden hayli yaşlı Nâzım Hikmet'de, artık sönmeye yüztutmuş ve Ömer'in aklının köşesinden bile geçirmediği bambaşka havalardadır. Bu bakımdan tanışmalarından hemen de üç dört ay kadar sonra Nâzım'ın kendisini polise ihbar ettiğini duyunca, ilk tahkikat yapanlar karşısında çılgına dönmüştür. Nasıl nasıl olur ama, koskoca Nâzım?

İşte Ömer Deniz, gırtlağına takılan bu düğümle çıkmıştır duruşmaya, düşünmüş düşünmüştür, olur mu? A.Kadir yazıyor; İddianame okunduktan sonra, ilk olarak Nâzım Hikmet sorguya çekildi:

"Kalk bakalım!" dedi Hakim.

Nâzım kalktı.

"Buyurun."

"Ne diyorsun sen hakkındaki iddiaya?"

"Anlatayım efendim," diye başladı söze Nâzım. "Ben buradaki sanıklardan, yalnız şu arkadaşı (yanındaki Ömer'i göstererek) tanıdım. Diğerlerini ne gördüm ne de varlıklarından haberim vardır. Bu arkadaş beni İstanbul'da, İpek Sineması'nın holünde aradı bir gün. Ben savmak istedim. Şüphelenmiştim ondan, polis sanmıştım, o kadar emindim ki bundan yani polisliğinden, yanımdan ayrıldıktan sonra, öfkemden sarıldım telefona, Emniyet Birinci Şubeyi buldum:

Şimdi de askeri elbiseyle çıkarıyorsunuz -birtakım adamları- karşıma, yapmayın, ben burada çocuklarımın ekmek parası için didinip du-

(*) Sayfa: 317

ruyorum. Siz hâlâ benim peşimdesiniz, hem de, askerî elbiselerle! dedim. Evet, onlara böyle söyledim, şüphelenmiştim çünkü çok. Onlar da: "Bizim haberimiz yok böyle bir şeyden, kimdi o, adı ne imiş, nerdenmiş?" dediler. "O kadar değil, bilmiyorum" dedim, kapattım telefonu!"

Bıyık altından da olsa gülünmez mi buna?

Hakim bir ara, -alaycı bakışlarla:

"O halde ihbar etseydin onu, dedi, neden ihbar etmedin?"

Eğleniyor mu bu adam, Şair ihbarı nasıl yaptığını anlatmıyor mu, şu anda?

Nâzım bir hayli sıkışmıştı besbelli:

"Bir defa, bu delikanlının neyin nesi olduğunu bilmiyordum, subay mıydı, öğrenci miydi, liseli miydi, gedikli mi, Harbiyeli mi? Ben bu kıyafetlerin hiçbirisinin farkında değildim. Bu bir, sonra farkında olduğumu kabul edelim bir an, o zaman hiç ihbar etmem, çünkü muhbir değilim ben, muhbirlik yapmam!"

Gariptir Nâzım, biraz evvel yaptığı ihbarı detayıyla kuzu kuzu açıklıyor, şu var ki kendini muhbir saymıyordu. Sahne, komik olduğu kadar, dramatiktir de? Yanındaki Ömer Deniz ona, artık hayranlıkla değil, derin bir kinle bakıyordu.

Radi Fiş de;

Olayı aynı renklerle geçiyor:

"İddianame okunduktan sonra, sanıkların sorgusuna geçildi. Nâzım Hikmet, salonda hazır bulunan sanıklardan, Ömer Deniz hariç, hiç kimseyi tanımadığını anlattı. Ona da hiçbir direktif vermiş değildi, yoksa bizzat kendisi Emniyet Müdüriyetine ihbar etmez, telefon açmazdı? (*)

Biz saptamalarımızı, kılı kırka yararak titizlikle yapıyoruz, kesin hükmü verecek olan elbette devrimci tarihtir. Yukarıdaki bu iki kişinin, bütün incir çekirdeği doldurmayan o anlatılanlardan 24 sene gibi bir cehennem cezası aldıklarını nasıl nasıl unutabiliriz. Bu konudaki içtenlikli kanımız odur ki, Kara Harp Okulu Komutanlığı Ömer Deniz'e inzibati yönden, izinsizlik, tevbih gibi bir ceza verebilir, ama, Nâzım'a verilen 15 yıl ağır hapis cezası akıl alacak şey değildi? Onu bence beraat ettirmek en âdil bir karar olurdu? Çünkü böyle ünlü bir kişinin, genç bir marksist sempatizanı ihbar etmesi -ki başka bir eylemi de kesinlikle yok Harbiye'de- Türk Genel Kurmayını ne ilgilendirir?"

(*) Nazımın Çilesi. Sayfa:357.

XXIX

Karşınıza alıp yargılıyorsanız, düşmanla, kendi vatandaşınız arasında kesin bir ayrım olmalıdır. Buradan yola çıkarsak, Harp Okulu Mahkemesinin, özellikle Nâzım Hikmet hakkındaki ağır kararı, ceza hukuku açısından da dayanaksızdır, haksızdır. Yani, kanun perdesini biraz aralarsanız, gerçekte bu kararın arkasında, Mareşal Fevzi Çamak'ın -pek de gizlenmek gereğini duymayan- emredici siluetini görürsünüz. Ama bu bile, içimizden bazı kuşkuları silip atmamıza yetmiyor. Nâzım Hikmet'e o ağır cezanın verilebilmesini gereğince açıklamıyor.

Çünkü, o günlerde, Nâzım'la sıkı bağ kurmuş, ona devlet katında kefil olmuş, yukarıdan güven sağlamış kişilere ne oldu? Şevket Süreyya ve arkadaşları gibi Kemalizme aşılanmış ya da bu akıma yeni bir kan sağlayan kişiler nerede? Onlar, Şair'in İstanbul Emniyetine Ömer Deniz'i telefonla ihbar etmesinden sonra, olaydan sıyrılıp ortadan kayboluvermişlerdir. Ama, belli ki burada Nâzım, kesindir ki, onlardan aldığı resmî destekle, İstanbul Emniyetine telefonla çıkışmak cesaretini kendinde bulmuş: "Beni neden ısrarla izliyorsunuz?" sorusunu sorabilmiştir. İşte bu son derece hesapsız çıkışıyla Şair, işleri arap saçına döndürmüş, Mareşal'ı, istemeyerek de olsa, olayın içine çağırmıştır.

Yoksa yoksa, gözleri yaşararak, Nâzım'dan İspanyol İçsavaşı Destanını dinleyen ve ona üstünde dura dura, bir Anadolu Destanı yazmayı öğütleyen Şükrü Sökmensüer, sonradan, Ömer Deniz'i makamına çağırıp, -Şair de dahil- onları en ağır şekilde cezalandırmanın yollarını arasın olur mu? Belli ki, onları da aşan gizli bir faktör var bu işlerin içinde, bu sol oyunları gereğince kavrayamayan biri var. Bu Mareşalden başka kim olabilir, bunu dikkatle gözönünde tutalım derim ben, hiç değilse, ondan sonra canımız daha az yanar?

Şimdi A.Kadir'den, Harp Okulu Olayı'nın 182'nci sayfasını, dikkatle yeniden okuyalım ve ondan daha gerçekçi bir anlam çıkarmaya çalışalım. Harbiyeli yazar diyor ki:

"O gün, ikindi vakti avluda dolaşırken, telefona çağırdılar Nâzım'ı. Ben de gittim arkasından. O içeri, Müdür'ün odasına girdi, adam orada yoktu, ben odanın kapısında eşikte dineldim. Şair, heyecanla aldı eline telefonu:

- Haa, Sadri, sen misin? Merhaba, iyiyim iyi... Evet... Evet... sonra? Nee?... Hususi mektup mu?... Ne diyorsun sen kardeşim?.. Hususi mektup yazmam ben... Pullu istida yazarım, halk gibi, hakkımı öyle ararım... Pullu istida yazarım, Sadri, pullu istida!.. Böyle söyle sen ona. Güle güle...

Hırsla koydu telefonu yerine. Yüzü kıpkırmızı olmuştu öfkeden. Dışarı çıkınca:

- Ne oldu ki? dedim.

- Sadri Ertem'di telefon eden... Dedi. Dahiliye Vekilini görmüş, Şükrü Kaya'yı... Hususi bir mektup yazarsam Atatürk'e, kendi götürür, verirmiş ona, affettirirmiş beni... Şuna bak sen!

- Sadri Ertem de bir orostopoğluluk var mıdır?

- Yok yok, sanmam... Saf bir oğlandır o, aklı ermez böyle şeylere pek... Ama öteki? Ne hinoğluhindir o Şükrü Kaya!..

Burada, A.Kadir'in bir koku almasından çekindiğinden midir, nedir, pattadak konuşmayı kesiyor Şair:

- Haydi gel, bunun üstüne bir çay içelim şurda seninle?

Yukarıdaki korkunç bilmeceyi, geçelim onbinlerle okuru, doğrudan yazarının kendisi, gereğince kavrayabilmiş miydi acaba, biz kesinlikle sanmıyoruz. Öyle olsa, gerçeklerin delik deşik edeceği böyle bir savunma saptırma kitabını neden yazsın? Aslında yukarıdaki satırlar, bilene, ya da bilmek isteyene her şeyi açık açık söylüyor, hatta bağıra bağıra açıklıyordu!.

Buralara gelmişken, şu noktayı belirtmekte de çok yarar var. Nâzım ilerde bu allerjik perhizi de bozacak ve oturup Şükrü Kaya Beye, İmralı Cezaevi'ne gönderilmesi için, özel bir mektup yazacaktır. Neden neden Adalet Bakanlığı'na değil de, İçişleri Bakanına? İnfazdan sorumlu kişi ve makam orası mı? Elbette Nâzım bunu çok iyi bilmektedir. O hâlâ Şevket Süreyya'nın Ankara'da yarattığı sıcak havaları aramaktadır, ama, köprülerin altından artık çok sular geçmiş, bir burjuva devlet mekanizmasının bile, Şair nasıl çalıştığını bir türlü kavrayamamıştır? (Onun İmralı için yazdığı mektup: K.Sülker: Say.46)

Geçtiğimiz bölümlerde anlattığımız, Nâzım Hikmet'in Ankara buluşmasında, Sadri Ertem yok muydu? O, telefon ederek, Emniyet Umum Müdürünü, Şevket Süreyya'nın evinde buluşmaya çağırmamış mıydı? Hem genel, hem özel uzun bir konuşmadan sonra, Şükrü Sökmensüer ertesi gün onu İçişleri Bakanlığına götürmemiş miydi? Şair orada çok güçlü kişiyle uzun bir konuşma yapmamış mıydı? Hatta hatta konu, taa TKP'ye kadar uzanmamış mıydı? Nâzım bu kuruluşla bir ilişiği olmadığını anlatarak, suçlarına da katılmadığını belirtmemiş miydi? Dostça elini uzatmış, ne demişti Şükrü Kaya ona makamından nazikçe kendisini uğurlarken:

"Her zaman beklerim Nâzım Bey, ülkeyi karakol karakol dolaşama-

yacağımı siz de takdir edersiniz? Bir haksızlığa uğradığınızda, elimi seve seve uzatacağımı bilmelisiniz! Bir telefon etmeniz kâfidir?"

Bürokrasinin bu deneyli kurduna bakıyor musunuz, teslim etmeli ki o, kendi kendisiyle tutarlıdır: "Bana telefon edin!" demek istiyor Nâzım'a, arif olup anlamak gerek ki, bunun sınırını da ustaca çiziyor, yani, bu son derece önemli olaylarda, yalnız onu arayacaksınız, eğer siz bir Nâzım'sanız. Şair buradaki inceliğin farkında değil, İstanbul Emniyetine açıyor telefonu, olayın içine Mareşal'in dahil olmasını, Şükrü Kaya ve ekibinin dağılmasını, etkisiz hale gelmelerini sağlıyor?

İşte Sadri Ertem'in telefonda Nâzım'a umutlarla duyurduğu Şair'in, gereğince anlayamadığı, ya da anlamak istemediği incelik buradadır. Neden neden bu haber yadsınıyor, yani, olay Şükrü Kaya'yı çoktan aşmış? Eğer Şair, özel bir mektup yazarsa, bakan onu Atatürk'e götürecektir, başka ne yapabilir ki? Bakanın Nâzım'a verdiği sözü unutmadığını da hatırlatmak gerek. Atı alan, Üsküdar'ı çok çok gerilerde bırakmış, tuhaf değil mi, Nâzım hâlâ bir kuru onurun peşindedir. Onlar demogojik olarak komünizmi bir umacı ilân etmişlerse, bundan bir anlamda kendileri de çekineceklerdir. Olayı bu sınırlarda anlamak gerekiyor.

O günlerin siyasal sıcağında Mareşal Çakmak, hukuk danışmanı Münir Paşa'yla -Münir Çitak- başbaşadır. Harbiye Davası bitmiş ama, getirdiği sorunların ardı arkası gelmemektedir. Onlar artık komünizmin sivil burjuvazi, onun uzantısı resmi kesimlerde de dayanaklarını aramaktadırlar. Mareşal bu konuda kimsenin gözyaşına bakmak niyetinde değildir. İyi iyi ama, buradan hareketle komünist saydığı Falih Rıfkı'dan, daha bir nicelerinden, İsmet Paşa'dan, taa Mustafa Kemal'e kadar dayanınca, uzun uzun düşündü -durum gerçekten nazikti- ya da onun anlayacağı şekilde uyardılar. Böylece o da anlamış oluyordu ki, Türkiye'de Nâzım Hikmet üstüne komünizm tehlikesi koymanın bir anlamda, pek de inanılır bir yanı yoktur.

İyi iyi ama, bu kuşku yaratan esrarengiz kıpırtılar nedir ve Türkiye'de neler oluyor? Askerî İstihbarat, Harbiye'deki olayın benzerlerini: Hava kuvvetlerinde, Deniz Kuvvetlerinde aramaya durunca Donanmada bazı ipuçlarına rastlar gibi oldu, hem de 1934 yıllarından beriye. Garip değil mi burada da Nâzım Hikmet'in ayak izleri vardı. Silik silinmeye yüztutmuş, ama, onun ayak izleri ve kuşkuyu besleyen bir takım karanlık ilişkiler, sivillerle, gedikli erbaşlar arasında. Eğer söz konusu ayak izleri flâş kişinin oralarda da dolaşmasından kalmışsa, Harbiye Davası da yeni bir haklılık kazanacak, bu gibi asker içine sızmaların kökünün kazınması, genel hesaplaşması bu sefer Donanma Komutanlığında yapılacaktı.

Evet, yukarıdan yukarıdan da olsa, Genel Kurmay hükümet çevrelerinin ısrarla üstünde durduğu, Nâzım Hikmet'in doğrudan doğruya bir komünizm tehlikesi oluşturamayacağı gerçeğini kabul eder gibi olmuştu artık. Şu var ki, bundan çıkardığı sonuç, sivil iktidar kesiminin, Nâzım'a bir çizgi çekmek eğilimiyle kesinlikle kaynaşmıyor, aksine onlarla zıt kutuplarda bulunuyordu. Bu son derece rahatsızlık veren olayların üstüne gitmek, hükümetin de zaman zaman varlığından sözettiği TKP'nin yakasına demir pençeyi atmak gerekti. Onlar diyorlardı ki, ne gelmişse bu memleketin başına, laçkalaşmaktan gelmiş, vatan yanıp duran, sonra ülkeyi tutuşturmaya kalkacak olan, bir komünist yuvasını, örgütünü darmadağın etmekten aciz midir?

Tarih Kronolojisinden, şöyle kısa bir alıntı yapıyorum:

"Atatürk'ün Savarona Yatı'nda -Hatay Meselesi Sebebiyle- Mareşal Fevzi Çakmak'ın da iştirak ettiği, dört buçuk saat süren Bakanlar Kurulu fevkalâde toplantısına başkanlık edişi." 20 Haziran 1938.

Yukarıdaki haberde gayet açık gösteriyor ki, ülkemizin o aylarda hayli ateşli sorunlarını saplantı halindeki bir antikomünizm açısından değerlendiren Mareşal Çakmak, önemli hükümet toplantılarını, Atatürk'ten sonra kesinlikle ikinci kişi olarak izleyen en otoriter kişidir. Öte yandan, Atatürk'te ciddi hastalık belirtilerinin artık gizlenemez olması, Genel Kurmay Başkanını ön sıraya çekmektedir. Bunun için bir belgeye gerek olmadığını da hatırlamak gerek, çünkü birbirine bağlı olarak akan olayların akışı, olguyu kesinlikle doğrulamaktadır.

Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, 17 Şubat 1939'da, Adli Müşavirlik, 2396 sayılı gizli bir genelge yayınlamıştı. Bu dokuz maddelik belgenin, 1 ve 4 numaralı bölümleri şöyledir:

1. "1938 senesinin Haziran ayında Donanmada gedikli erbaşlardan birkaçı arasında komünizm ceryanlarının başladığı, bu fikirlerin bazı sivillerden geldiği ve işin başında Şair Nâzım Hikmet'in bulunduğu ve donanmada er ve erbaşları üstlerine karşı itaatsizlik ve isyana tahrik için çalıştığı görüldü.

2. "Baştan başa mubarek şehitlerimizin kanıyla sulanmış ve ebediyen yaşayacak olan Türk vatanının felaketine yol açmak ve Türk istiklâlini ortadan kaldırmak, hür olan Türk'ü esir yapmak için çalışan komünizm ve ona benzer gizli ve kirli cereyanların yurtta tutunabilmeleri için tek çare vardır ki, o da orduya el atmak, onu içinden bozmak ve eski tabiriyle kal'ayı içinden fethetmek! (*)

(*) Son Havadis 10 Haziran 1967. T. Erer

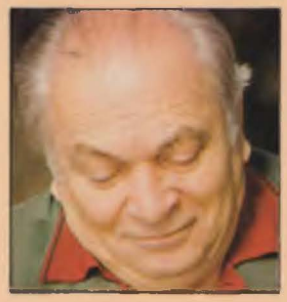
Yukarıdaki alıntıya ilerde tekrar döneceğimi sanıyorum. Genelgenin 1. bölümünde 1938 yılının Haziran ayından sözedilmektedir. Bu bana İstanbul Polis Müdüriyetinde iki aya yakın süren işkenceli gözetim altını ve tutuklanmak üzere Donanma Komutanlığı emrine gönderilmemi hatırlatıyor? Genelgede sayıları verilen sivillerden, Donanmayı isyana kışkırtmaktan 12 yıla mahkum olan Aptülkerim Korcan benim. Şimdi de okurlarıma aylardır uğraşarak Harp Okulu Davasını anlatmaya çalışıyorum. Bunun arkasından Donanma Davası gelecektir.

Genel Kurmay Genelgesi normal olarak, yakıştırma da olsa komünizm tehlikesinden söz ederken, bir de -kirli ve gizli- cereyanlardan sözetmektedir ki, bu bize geçmiş bölümlerde işlediğimiz, Şerif Budak ve Şükrü Sökmensüer'in Berlin ve Roma korkutmalarını hatırlatmaktadır, acaba içtenlikli mi? Hiç sanmıyoruz, çünkü onun adı faşizmdir, nazizmdir, her şeyi adıyla çağırmak şart değil mi, özellikle son derece duyarlı bir konuda? Yani burada onlar faşizme nefretlerini değil, sempatilerini maskelemek kaygusundadırlar. Milli Kurtuluş Savaşı'ndan gelen bir Genel Kurmay böyle mi olmalıydı?

Birinci Cihan Harbi'nden sonra, İngiltere, Fransa ve azgın Alman kapitalizmi, Faşizm-Nazizm belâsını insanlığın başına musallat etmemişler miydi? Oralardaki demokratik güçleri acımasızca çökerterek yeni bir dünya savaşı azdırmamışlar, onun başına Hitler gibi tarihin en kan içici canavarını getirmek -sözde gafletini- göstermemişler miydi? Onun ilk saldırıyı önce kendilerine yapacağını anlayınca, ikinci derecede diplomatlarını göndererek, Rusya'yı oyalayarak, Alman ordularını ilkin Doğuya saldırtmak çarelerini aramamış mıydılar?

O zaman Kızıl Ordunun harıl harıl çalışarak, bir yurt savunması hazırlıklarında olduğu bellidir ve bu dost düşman tarafından da bilinmektedir. Öyleyse bizim Genel Kurmayın, hâlâ komünizm tehlikesi masalından yola çıkması, artık politika amatörlerinin bile dikkatinden kaçmayan, Alman saldırgan hazırlığını görmezden gelmesi neyle, nasıl açıklanabilir? İşte onlar bu büyük ve son derece tehlikeli yanlışlarına dayanak ararken, faşizan güçleri sindirmek yerine, demokratik güçleri -komünizm geliyor!- yaygarasıyla ezmek yolunu seçmişlerdir ki, Harbiye Davası bunun yadsınamaz bir örneğidir!

Buradan, buralardan bir yerlere varılamayacağı elbette bellidir, nitekim varılamadı. Ama ama, az mı insanımıza kıyılmış bu genel resmî saptırmalar sonucu? Şunu demek isteriz ki, aylarca, Harbiye Davası'yla ilgili bir kitap üstünde çalıştıktan sonra, o zamanki düşmanın zorba girişimleri, bugün de bizim, büyük yanlışlarımıza bahane olmamalı. Yani, bir tarih olayını, bazı yanları bizim aleyhimize bile olsa, dosdoğru koymaktır önemli olan? Onu nasıl yorumlayacağımız bir ayrı sorun?

"...1938 yılında kurulan, ***Kara Harp Okulu Mahkemesi,*** *üç-dört ay sonra onu izleyecek olan* ***Donanma Komutanlığı Davası,*** *hem birbirinin başlangıcı, hem de sonucudurlar. Gerçi yüzeyden bakılınca bu tanım biraz garip görünecektir ama, "Denizciler Olayı" sayılan girişimin, siyasi kıpırdanışın, uzun yıllar su yüzeyine çıkmayışı, -gizli kalması yani- çözümlenemez sırlardan da değildir.*

Eğer, ta 1934 yılında Nâzım Hikmet'in, Deniz Topçu Başgediklisi Hamdi Alevdaş'la kurduğu iddia edilen siyasi ilişki, yaptıkları konuşma, Şair'in ona telkinler ve teşvikte bulunması, Alevdaş'ın da bu siyasi işbirliğini kabul etmesi, arkadaşları arasında bunu yayması, fikirlerini alıp onlarla da anlaşması, daha başlarken ortaya çıksaydı, elbette ***Donanma Davası,*** *tarih sıralaması bakımından, Harp Okulu Mahkemesi'nden önce başlayacaktı..."*

"... Nâzım'ın iki büyük yanlışı vardı, biri önemseme, biri küçümseme konusunda. Birincisi, Şevket Süreyya ve arkadaşlarının sözde ideolojik aşı yaptıklarını sandıkları Kemalizm'i, çok önemsemesi. İkincisi, kendisi politik eğitimini "yukarda" yaptığı için, TKP'yi, Dr. Şefik Hüsnü'yü, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı, Reşat Fuat'ı, çok küçümsemesi. Sanırım, şahane yenilgisini yaratan faktörler bunlardı..."

"... Büyük Şair, büyük hatalar da yapmış, bunda şaşılacak taraflar olduğu gibi, o kadar abartılacak bir yön de yok. Tabii Nâzım'ın tekmil mücadele hayatının içinde görmek gerekir bu konuyu. Bir noktada odaklaştırmamak gerekir. Ama Nâzım değil "Nâzımcılar" böyle yapmıyorlar ki, sırf Şair'i tanımanın bedeli olarak gençliğini zindanlarda geçiren Harbiyeli Ömer Deniz'i, benzeri görülmemiş bir utanmazlıkla, hayallerinde kurşuna diziyorlar. İşte insanı zaman zaman üzen bu..."

I S B N 975-390-010-4